

หอประวัติศาสตร์ล้านนา

โดย

นายสีบพงศ์ จรรย์สีบศรี

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาสถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาสถาปัตยกรรมไทย

ภาควิชาศิลปสถาปัตยกรรม

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีการศึกษา 2549

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

LANNA HISTORICAL CENTER

By

Suebpong Chansuebsri

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree

MASTER OF ARCHITECTURE

Department of Architecture and Related Arts

Graduate School

SILPAKORN UNIVERSITY

2006

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร อนุมัติให้วิทยานิพนธ์เรื่อง “หอประวัติศาสตร์
ล้านนา” เสนอโดย นายสืบพงศ์ จรรย์สืบศรี เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญา
สถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสถาปัตยกรรมไทย

.....
(รองศาสตราจารย์ ดร.ศิริชัย ชินะตั้งกูร)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

วันที่.....เดือน..... พ.ศ.....

ผู้ควบคุมวิทยานิพนธ์

1. รองศาสตราจารย์ฤทัย ใจจงรัก
2. อาจารย์จิรัฐภา จิตติรัตนากร

มหาวิทยาลัยศิลปากร ส่วนวนลิขสิทธิ์
คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ

(รองศาสตราจารย์สมใจ นิมเล็ก)

...../...../.....

..... กรรมการ

(รองศาสตราจารย์ฤทัย ใจจงรัก)

...../...../.....

..... กรรมการ

(อาจารย์จิรัฐภา จิตติรัตนากร)

...../...../.....

..... กรรมการ

(รองศาสตราจารย์วีระ อินพันทัง)

...../...../.....

45053208 : สาขาวิชาสถาปัตยกรรมไทย

คำสำคัญ : ประวัติศาสตร์ล้านนา / สัดส่วนวิหารล้านนา

สืบพงศ์ จรรย์สืบศรี : หอประวัติศาสตร์ล้านนา. อาจารย์ผู้ควบคุมวิทยานิพนธ์ : รศ. ฤทัย ใจจงรัก และ อ.จิรัฐกา จิตติรัตนากร. 213 หน้า.

วิทยานิพนธ์สถาปัตยกรรมไทยฉบับนี้ เกิดขึ้นจากความต้องการศึกษาค้นคว้าเรื่องรูปทรง และสัดส่วนของอาคารประเภทโบสถ์วิหาร ซึ่งมีเทคนิคการขึ้นรูป มีรูปทรง สัดส่วน และคติแนวความคิดที่ต่างออกไปจากอาคารประเภทเดียวกันของภาคกลาง ตลอดจนการนำข้อมูลและทฤษฎีที่ศึกษาวิเคราะห์ได้ไปใช้ในการออกแบบอาคาร โดยเลือกนำเอาโครงการ “หอประวัติศาสตร์ล้านนา” มาเป็นกรณีศึกษา เนื่องจากเล็งเห็นถึงความสำคัญของการเกิดขึ้นของหน่วยงานหรือศูนย์กลางของการรวบรวม ศึกษาและเผยแพร่เรื่องราวของประวัติศาสตร์ล้านนา และยังเป็นโครงการที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมท้องถิ่น จึงมีความน่าสนใจศึกษาค้นคว้า

การศึกษาภาคข้อมูลและทฤษฎี มุ่งเน้นไปในสองประการหลักคือ

1. การศึกษารูปทรงและระบบสัดส่วนของอาคารวิหารล้านนา ซึ่งสามารถศึกษาได้จากวิธีการ 2 วิธีการคือ การศึกษาจากเอกสารโบราณที่บันทึกการสร้างหรือการให้สัดส่วน ซึ่งมีการค้นพบแปลและตีพิมพ์จำนวน 7 ฉบับ และการศึกษาจากอาคารตัวอย่าง จำนวน 6 หลัง โดยมีขอบเขตการเลือกอยู่ที่อาคารสร้างที่ควรจะเป็นช่วงที่ยังไม่ได้รับอิทธิพลจากภาคกลางมากนัก เท่าที่เหลืออยู่ให้ศึกษาได้

2. การศึกษาประวัติศาสตร์ของล้านนา ตั้งแต่การกำเนิดของอาณาจักร จนถึงสิ้นสุดความเป็นมณฑลในพ.ศ.2476 รวมกว่าหกร้อยปี โดยเรียบเรียงและจัดเป็นเหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นตามลำดับเพื่อการจัดแสดง

แนวความคิดหลักในการออกแบบอยู่ที่การนำชื่อของโครงการซึ่งประกอบไปด้วยคำว่า “หอ” “ประวัติศาสตร์” และ “ล้านนา” มาตีความหาความหมายหรือนัยยะเพื่ออุปมาไปสู่การสร้างสรรคูปแบบสถาปัตยกรรม ผลการออกแบบจากแนวความคิดหลักจึงได้แบบสถาปัตยกรรมที่พยายามผสมผสานรูปแบบพื้นถิ่นอันเป็นเอกลักษณ์กับความยิ่งใหญ่ของอาณาจักรล้านนาในอดีต อันเกี่ยวเนื่องกับความ เป็นอาณาจักร ศาสนจักร และบุรพกษัตริย์ของล้านนา มีระเบียบ เป็นทางการในระดับหนึ่ง แต่อยู่ในกรอบของความเป็นพื้นถิ่นล้านนา โดยใช้รูปแบบรูปทรง ตลอดจนระบบสัดส่วนของการศึกษาภาคข้อมูล และทฤษฎี

ภาควิชาศิลปสถาปัตยกรรม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร ปีการศึกษา 2549

ลายมือชื่อนักศึกษา.....

ลายมือชื่ออาจารย์ผู้ควบคุมวิทยานิพนธ์ 1. 2.

45053208 : MAJOR : THAI ARCHITECTURE

KEY WORD : LANNA HISTORY / LANNA VIHARA BUILDING PROPORTION

SUEBPONG CHANSUEBSRI : LANNA HISTORICAL CENTER. THESIS ADVISORS :
ASSOC. PROF. REUTHAI CHAICHONGRAK AND CHIRATHAKA CHITTIRATANAKORN. 213 pp.

The goal of this thesis is to study and do the research regarding the Figure, Form & Proportion of Lanna style temple, especially the technique of how to build, its shape, portion and the theme of its style which is totally different from the same type of buildings in the middle part of Thailand.

The research brought all information and fact that had been found and used as the prototype of design. "Ancient Lanna Historical Project" represents the local custom and culture which can be publicized to the public.

The research of data & theory emphasized in two main criteria as follows:

1. There will be 2 ways to study the Figure Form & Proportion of Lanna vihara. One is from the ancient scriptures that had been translated and re-published for 7 times. The second is to study from six types of buildings in northern part of Thailand where the architecture from the middle part of the country can not make any influence on.

2. To study Lanna history, which is about 600 years old, start from the beginning of the empire through the end of year 1933 AD, be compiled and presented in accordance with its important events.

The main concept of the design work came from the analogy of the project named with the words " hōr " (building), " bprà-wàt-dti-sàat " (history) and " Lanna ". All of those meaning were brought to create the architecture. The result will bring to the combination of vernacular and great Lanna architecture which related to the past empire of Lanna, kings and the Buddhism with the information of the study of Figure, Form & Proportion.

Department of Architecture and Related Arts Graduate School, Silpakorn University Academic Year 2006

Student's signature.....

Thesis Advisors' signature 1..... 2.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เล่มนี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยผลการสนับสนุนจากหน่วยงานและบุคคลทรงคุณค่า
หลายๆท่านหลายๆหน่วยงาน ทั้งทางตรงและทางอ้อม ซึ่งต้องนำมากล่าวไว้ ณ ที่นี้

ขอขอบคุณมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนาที่อนุมัติการลาศึกษาต่อ

ขอขอบคุณสำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือนที่ให้การอนุญาตให้ทุนการศึกษา

ขอขอบคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์สมชาติ จึงสิริอารักษ์ที่ชี้แนะเรื่องการเลือกหัวข้อ

วิทยานิพนธ์ จนเกิดวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ขึ้น

ขอขอบคุณรองศาสตราจารย์ฤทัย ใจจงรัก อาจารย์ผู้ควบคุมวิทยานิพนธ์ที่ให้คำชี้แนะ
ให้คำปรึกษา คำแนะนำ แก้ไข ทั้งภาคข้อมูลและภาคออกแบบสถาปัตยกรรม เป็นประโยชน์ใหญ่
หลวงต่อการศึกษาวิจัย ทั้งยังเป็นแรงบันดาลใจให้ผู้วิจัยสนใจเรื่องนี้ตั้งแต่ได้อ่านหนังสือและฟัง
บรรยายของอาจารย์

ขอขอบคุณอาจารย์จิรัฐภา จิตติรัตนกร อาจารย์ผู้ควบคุมวิทยานิพนธ์ที่ช่วยเหลือ

สนับสนุนทั้งทางวิชาการและด้านการติดต่อประสานงาน ระเบียบขั้นตอนต่างๆเนื่องจากผู้วิจัยอยู่
ต่างจังหวัด

ขอขอบคุณรองศาสตราจารย์สมใจ นิมเล็ก และรองศาสตราจารย์ระ อินพันทั้งที่

กรุณาร่วมเป็นกรรมการตรวจวิทยานิพนธ์ ช่วยชี้แนะในการปรับปรุง แก้ไขและเพิ่มเติมเนื้อหาให้
วิทยานิพนธ์สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ขอขอบคุณคณาจารย์คณะวิชาสถาปัตยกรรม มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล
ล้านนาที่ให้กำลังใจ ช่วยเหลือ แนะนำ เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาวิจัย ตลอดจนลูกศิษย์หลายคน
ที่ช่วยกันทำหุ่นจำลองให้อย่างสวยงาม

สุดท้ายต้องขอขอบคุณครอบครัว ทั้งพ่อ แม่ น้องๆ ตลอดจนภรรยาและลูก ที่สนับสนุน
ช่วยเหลือและให้กำลังใจอย่างดียิ่ง

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญตาราง.....	ญ
สารบัญภาพ.....	ฎ
สารบัญภาพประกอบ.....	ณ
บทที่	
1 บทนำ.....	1
ความเป็นมาของโครงการ	1
วัตถุประสงค์ของโครงการ	3
วัตถุประสงค์และขอบเขตของวิทยานิพนธ์.....	4
วิธีดำเนินงาน	4
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการศึกษาโครงการ.....	5
2 การศึกษาข้อมูลและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง	6
ตอนที่ 1 การศึกษาสัดส่วนอาคารวิหารล้านนา	6
การศึกษาสัดส่วนอาคารจากเอกสารโบราณ.....	6
การศึกษาสัดส่วนอาคารจากอาคารตัวอย่าง.....	14
อาคารตัวอย่างหลังที่ 1 วิหารลายคำ วัดพระสิงห์.....	17
อาคารตัวอย่างหลังที่ 2 วิหารวัดต้นแก้ว (วัดอินทราวาส).....	21
อาคารตัวอย่างหลังที่ 3 วิหารวัดทุ่งฮ่อม	27
อาคารตัวอย่างหลังที่ 4 วิหารวัดปราสาท	33
อาคารตัวอย่างหลังที่ 5 วิหารวัดหางดง.....	37
อาคารตัวอย่างหลังที่ 6 วิหารวัดสำเภา	42
บทวิเคราะห์การใช้สัดส่วนของอาคารวิหารล้านนา.....	45
ตอนที่ 2 ประวัติศาสตร์ล้านนา.....	47
ประวัติศาสตร์อาณาจักร	48
ยุคก่อนและกำเนิดล้านนา	49

บทที่	หน้า
ยุคราชวงศ์มังราย	51
ยุคได้อำนาจปกครองของพม่า	63
ยุคประเทศราชของสยาม	67
ยุคมณฑลพ่ายัพ	75
ประวัติศาสตร์องค์ประกอบของอาณาจักร	77
แคว้นและเมืองสำคัญ	78
กษัตริย์และเจ้าผู้ครองนคร	91
บุคคลสำคัญ	108
ศาสนาและพระสงฆ์	113
ชุมชน ย่าน สถานที่ และอาคารสำคัญทางประวัติศาสตร์	121
ภาษา วรรณกรรมและกวี	131
ศิลปกรรม	140
ดนตรี	146
3 การศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการออกแบบ	149
การศึกษาวิเคราะห์ผู้ใช้อาคาร	149
โครงสร้างการบริหาร	149
ผู้ใช้อาคารและพฤติกรรมผู้ใช้	150
จำนวนผู้ใช้อาคาร	152
การกำหนดองค์ประกอบโครงการ	152
การวิเคราะห์การใช้พื้นที่โครงการ	154
การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ขององค์ประกอบโครงการ	165
ลักษณะการจัดแสดง	166
ที่ตั้งโครงการ	170
เกณฑ์ในการพิจารณาเลือกที่ตั้งโครงการ	170
การพิจารณาเลือกทำเลที่ตั้งโครงการ	171
การพิจารณาเลือกที่ตั้งโครงการ	172
การวิเคราะห์ที่ตั้งโครงการ	179
4 การออกแบบสถาปัตยกรรม	185

บทที่	หน้า
แนวความคิดในการออกแบบ.....	185
การออกแบบร่างและการพัฒนาแบบ.....	188
ผลงานการออกแบบ.....	190
5 บทสรุป.....	211
บรรณานุกรม	214
ประวัติผู้วิจัย	216

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
1	เอกสารโบราณที่กล่าวถึงลักษณะสัดส่วนอาคารวิหารฉบับที่ 1	7
2	เอกสารโบราณที่กล่าวถึงลักษณะสัดส่วนอาคารวิหารฉบับที่ 2	8
3	เอกสารโบราณที่กล่าวถึงลักษณะสัดส่วนอาคารวิหารฉบับที่ 3	9
4	เอกสารโบราณที่กล่าวถึงลักษณะสัดส่วนอาคารวิหารฉบับที่ 4	10
5	เอกสารโบราณที่กล่าวถึงลักษณะสัดส่วนอาคารวิหารฉบับที่ 5	11
6	เอกสารโบราณที่กล่าวถึงลักษณะสัดส่วนอาคารวิหารฉบับที่ 6	11
7	เอกสารโบราณที่กล่าวถึงลักษณะสัดส่วนอาคารวิหารฉบับที่ 7	12
8	สัดส่วนความสูงชั้นต่างๆ(มุขหน้า)	45
9	สัดส่วนความสูงชั้นต่างๆเมื่อเทียบกับสัดส่วนมนุษย์ (1.75 ซม.) (มุขหน้า)	45
10	สัดส่วนความสูงโดยรวมต่อความกว้างอาคาร (มุขหน้า)	45
11	สัดส่วนช่อหลังงต่อช่อม้ (มุขหน้า)	45
12	สัดส่วนหน้าจั่วหรือระยະช่อตอดั่ง (มุขหน้า) จากอาคารตัวอย่าง	46
13	สัดส่วนหน้าจั่วหรือระยະช่อตอดั่ง (หลังหลวง) จากเอกสารโบราณ	46
14	สรุปพื้นที่ใช้สอยโครงการ	160
15	การพิจารณาเลือกทำเลที่ตั้งโครงการ (Zone)	172

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
1	วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร จังหวัดเชียงใหม่	1
2	วิหารลายคำ วัดพระสิงห์	17
3	ภาพถ่ายหน้าตรงวิหารลายคำ.....	18
4	ซุ้มประตูทางเข้าโถงวิหาร	18
5	หน้าแหบวิหารลายคำ	19
6	พระพุทธรูปสี่องค์	19
7	ลักษณะชั้นฐานของอาคาร	19
8	วิหารวัดตันเกว่น	21
9	ภาพถ่ายหน้าตรงรูปด้านหน้าอาคาร	22
10	ด้านหลังอาคาร	23
11	หน้าแหบ(หน้าบัน)	23
12	โก่งคิ้ว (ทรงผึ้ง)	23
13	ฐานอาคาร	24
14	อาคารมุขหน้า	24
15	การประดับด้วยไม้ฉลุลาย	24
16	จังหวะการลดชั้นหลังคา	25
17	ภายในวิหาร	25
18	วิหารวัดทุ่งฮ้อ	27
19	รายละเอียดของลวดลายปูนปั้นบริเวณหน้าแหบและโก่งคิ้ว	28
20	ราวบันไดแบบหางวัน	29
21	เทคนิคการควบคุมแสงภายในวิหาร	29
22	ด้านข้างวิหาร	30
23	ซุ้มหน้าต่างและหน้าต่างขนาดเล็ก	30
24	ภาพถ่ายเก๋าก่อนการบูรณะ	31
25	เทคนิคการลดผังหรือยกเก็จ	31
26	ด้านหลังวิหาร	31
27	วิหารวัดปราสาท	33

ภาพที่	หน้า
28 ลักษณะของวิหารวัดปราสาท	34
29 เทคนิคการซ้อนชั้นหลังคา	35
30 ผังยกเก็จ	35
31 ทางเข้ารองด้านข้างวิหาร	35
32 วิหารวัดหางดง	37
33 มุขทางเข้าด้านข้าง	38
34 บันไดนาค	38
35 ด้านหลังวิหาร	39
36 ชุ่มหน้าต่าง	39
37 ปีกนกมุขหน้า	39
38 จังหวะการลดชั้นหลังคา	39
39 การเปลี่ยนองศาของระนาบหลังคา	40
40 ด้านข้างวิหาร	40
41 วิหารวัดสำเภา	42
42 ภายในวิหาร	43
43 ลายปูนปั้นประดับที่หน้าแหงบ	43
44 วัดป่าสัก จังหวัดเชียงราย	54
45 วัดมหาโพธารามหรือวัดเจ็ดยอด จังหวัดเชียงใหม่	59
46 ที่ทำการมณฑลพายัพปัจจุบันใช้เป็นหอศิลปวัฒนธรรมเมืองเชียงใหม่	74
47 กุเจ้านายฝ่ายเหนือ วัดสวนดอก จังหวัดเชียงใหม่	77
48 อนุสาวรีย์สามกษัตริย์ จังหวัดเชียงใหม่	85
49 อนุสาวรีย์พญามังราย จังหวัดเชียงใหม่	92
50 เจดีย์วัดโลกโมฬี	99
51 พระเจ้ากาวิละ	101
52 เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่	102
53 เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่	106
54 เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่	108
55 พระราชชายาเจ้าดารารัศมี	109

ภาพที่	หน้า
56 หลวงอนุสารสุนทร	113
57 พระพุทธรูปสำคัญของล้านนา	115
58 พระอัฐสารต วัดเจดีย์หลวง	116
59 ครุบาตรีวิชัย	118
60 หลวงปู่แหวน สุจิณฺโณ	119
61 หลวงพ่อเกษม เขมโก	121
62 วัดเชียงมั่น จังหวัดเชียงใหม่	122
63 หอไตรวัดพระสิงห์ จังหวัดเชียงใหม่	123
64 พระเจดีย์หลวง จังหวัดเชียงใหม่	125
65 พระธาตุคอกยสุเทพ จังหวัดเชียงใหม่	126
66 พระเจดีย์วัดอุโมงค์ จังหวัดเชียงใหม่	127
67 พระเจดีย์วัดบุปผารามหรือวัดสวนดอก	128
68 วัดพระธาตุหริภุญชัย จังหวัดลำพูน	129
69 พระเจดีย์ในวัดพระธาตุหริภุญชัย	130
70 อักษรล้านนา	131
71 จิตรกรรมฝาผนังกรุเจดีย์วัดอุโมงค์	140
72 จิตรกรรมฝาผนังวิหารลายคำ จังหวัดเชียงใหม่	141
73 จิตรกรรมฝาผนังวิหารวัดบวกรกรกหลวง จังหวัดเชียงใหม่	142
74 จิตรกรรมฝาผนังอุโมงค์ วัดอุโมงค์	142
75 จิตรกรรมฝาผนังวัดป่าแดด อำเภอแม่แจ่ม	143
76 จิตรกรรมฝาผนังวัดภูมินทร์	144
77 จิตรกรรมฝาผนังวัดหนองบัว	144
78 เครื่องถ้วยล้านนา	145
79 ดนตรีล้านนา	146
80 แนน หรือปี่แน	147
81 พิณเป็ยะ	147
82 เครื่องดนตรีล้านนา	148
83 วิธีการจัดแสดงวัตถุ 2 มิติ	168

ภาพที่	หน้า
84	วิธีการจัดแสดงวัตถุ 3 มิติ 169
85	การจัดแสดงด้วยวัตถุ 3 มิติ (Diorama) จำลองชีวิตชาวเมืองอยุธยา 169
86	ภาพถ่ายทางอากาศบริเวณ Site 1 174
87	ภาพถ่ายทางอากาศบริเวณ Site 2 175
88	ภาพถ่ายทางอากาศบริเวณ Site 3 176
89	ภาพถ่ายทางอากาศบริเวณ Site 4 177
90	สภาพแวดล้อมที่ตั้งโครงการ 179
91	แสดงที่ตั้งโครงการ 180
92	แสดงมุมมองต่างๆของโครงการ 181
93	Alternative Designs 189
94	แบบร่างที่พัฒนาแล้ว 190
95	ทัศนียภาพโครงการ 195
96	รูปตัดขวางอาคารจัดแสดงหลัก 196
97	รูปตัดยาวอาคารจัดแสดงหลัก 196
98	แบบขยายอาคารจัดแสดงหลัก 197
99	แบบขยายอาคารสำนักงานและบริการวิชาการ 198
100	แบบขยายอาคารจัดแสดงรอง 199
101	การใช้ศาลาบาตรหรือระเบียงคด 200
102	ทัศนียภาพ”ช่วงกิจกรรม” 200
103	ทัศนียภาพแสดงการใช้ระเบียงโถงทางเดินล้อมช่วงด้านหน้าอาคารประธาน 201
104	ทัศนียภาพแสดงการใช้ช่วงกิจกรรมในพิธีกรรมต่างๆ 201
105	การใช้ประโยชน์ภายในศาลาบาตร 202
106	ทัศนียภาพระเบียงโถงทางเดิน 202
107	เขตพุทธาวาสวัดต้นแก้ว 203
108	ทัศนียภาพ”ศาลาต้อนรับ” 203
109	องค์ประกอบต่างๆที่นำมาประยุกต์ใช้ 204
110	ทัศนียภาพ”อาคารจัดแสดงหลัก” 204
111	ทัศนียภาพ”สระบัวและศาลาพัก” 205

ภาพที่	หน้า	
112	ทัศนียภาพ"ช่วงนิทรรศการกลางแจ้ง"	205
113	ทัศนียภาพโครงการ	206
114	ทัศนียภาพ"ศาลาพักผ่อน"	206
115	ต้นตาลและยางนาเป็นไม้ที่นิยมปลูกในวัดล้านนา	207
116	ทัศนียภาพ"ด้านหน้าโครงการ"	207
117	ทัศนียภาพ"เวทีการแสดงกลางแจ้งด้านหน้าโครงการ"	208
118	ทัศนียภาพโครงการจากมุมสูง	209
119	หุ่นจำลอง	210

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

สารบัญภาพประกอบ

แผนผังที่	หน้า
1 แสดงที่ตั้งโครงการ 1 (Site 1)	174
2 แสดงที่ตั้งโครงการ 2 (Site 2)	175
3 แสดงที่ตั้งโครงการ 3 (Site 3)	176
4 แสดงที่ตั้งโครงการ 4 (Site 4)	177
5 แสดงการสำรวจรายละเอียดที่ตั้งโครงการ (Site Survey)	180
6 แสดงสถานที่สำคัญที่เกี่ยวข้องกับที่ตั้งโครงการ	182
7 แสดงทิศทางแดด ลมของที่ตั้งโครงการ	182
8 แสดงเส้นทางสำคัญและการเข้าถึง	183
9 แสดงมุมมองสำคัญที่ตั้งโครงการ	183
10 แสดงทางเข้าหลัก – ทางเข้ารองของโครงการ	184
11 Schematic Design	188
12 ผังพื้นที่ 1	191
13 ผังพื้นที่ 2	192
แผนที่ ที่	หน้า
1 บริเวณที่เคยเป็นอาณาจักรล้านนา	47
2 เมืองสำคัญในอาณาจักรล้านนาและใกล้เคียง	82
3 แสดงตัวเมืองเชียงใหม่และการเลือกทำเลที่ตั้งโครงการ	171
4 แสดงเกาะเมืองเชียงใหม่ และตำแหน่งที่ตั้งโครงการ	173
แผนภูมิที่	หน้า
1 โครงสร้างการบริหารหอประวัติศาสตร์ล้านนา	150
2 ความสัมพันธ์ขององค์ประกอบโครงการ	165
3 แนวความคิดในการออกแบบสถาปัตยกรรม	186
แผนภาพที่	หน้า
1 ระบบการจัดแสดงพิพิธภัณฑ์	167
2 แสดงการกำหนดโซน (การใช้พื้นที่)	184

ลายเส้นที่		หน้า
1	ลักษณะการก่อรูปขึ้นทรงของอาคารวิหารล้านนา	15
2	วิเคราะห์สัดส่วนวิหารลายคำ	20
3	วิเคราะห์สัดส่วนวิหารวัดต้นแก้ว	26
4	วิเคราะห์สัดส่วนวิหารวัดทุ่งฮ่อม	32
5	วิเคราะห์สัดส่วนวิหารวัดปราสาท	36
6	วิเคราะห์สัดส่วนวิหารวัดหางดง	41
7	วิเคราะห์สัดส่วนวิหารสำเภา	44
8	รูปด้าน	193
9	รูปตัด	194
10	วิเคราะห์สัดส่วนอาคารจัดแสดงหลัก	212
11	วิเคราะห์สัดส่วนอาคารจัดแสดงหลัก	213

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาของโครงการ

ภาพที่ 1 วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร จังหวัดเชียงใหม่

ที่มา : จากการสำรวจของผู้วิจัย

อาณาจักรล้านนาเป็นดินแดนประวัติศาสตร์ ก่อตั้งและเจริญรุ่งเรืองมานานกว่า 700 ปี เป็นแหล่งอารยธรรมเก่าแก่ เป็นแหล่งก่อกำเนิดวัฒนธรรมด้านต่างๆรวมทั้งรูปแบบสถาปัตยกรรมที่สำคัญ แต่ในตำราเรียนวิชาประวัติศาสตร์ไทยของทางการที่ใช้ศึกษาเล่าเรียนในโรงเรียน ไม่ได้มีประวัติศาสตร์ของอาณาจักรล้านนาอยู่ด้วย หรือมีแต่น้อยมาก ทั้งๆที่อาณาจักรล้านนาปัจจุบันก็เป็นส่วนหนึ่งของประเทศไทย เหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ที่เกิดขึ้นบนดินแดนนี้ ก็สมควรที่จะถูกนับเป็นส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์ไทย อย่างน้อยโรงเรียนในภูมิภาคก็ควรมีการเรียนการสอนประวัติศาสตร์ล้านนาอยู่ด้วย เพื่อให้เยาวชนได้รู้จักและเข้าใจในประวัติศาสตร์ของท้องถิ่น อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบัน นักวิชาการและบุคคลทั่วไปจำนวนมากที่สนใจค้นคว้าศึกษาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของล้านนา หนังสือและเอกสารทางวิชาการถูกตีพิมพ์ขึ้นเป็นจำนวนมากขึ้นตามลำดับ ตามโรงเรียนเริ่มมีการสอนประวัติศาสตร์ล้านนาในระดับประถมและมัธยม

หน่วยงานหรือองค์กรจำนวนมากขึ้นถูกจัดตั้งขึ้นมา มีส่วนในการศึกษาและเผยแพร่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ล้านนา เช่น สถาบันวิจัยสังคม หอศิลป์วัฒนธรรม แต่ก็สมควรที่มีการจัดตั้งองค์กรเพื่อการศึกษาและเผยแพร่ประวัติศาสตร์ล้านนาขึ้นโดยตรง เพราะเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ยังคงเป็นส่วนหนึ่งขององค์กรที่กล่าวมาแล้วเหล่านั้นเท่านั้น อีกทั้งส่วนใหญ่ก็ยังไม่ครอบคลุมได้ครบทุกด้านของหน้าประวัติศาสตร์ ส่วนใหญ่จะเป็นหน้าประวัติศาสตร์ภาคชนชั้นปกครอง เช่น “อาณาจักรล้านนาและเชียงใหม่ถูกก่อตั้งขึ้นโดยพญามังรายผู้เป็นปฐมกษัตริย์ล้านนา มีกษัตริย์สืบทอดมาที่พระองค์ รุ่งเรืองช่วงใด ตกต่ำช่วงใด ต่อมาถูกพม่ายึดครอง ต่อมาเป็นอิสระจากพม่า โดยความช่วยเหลือจากไทยและกลายเป็นประเทศราชของไทยและกลายเป็นส่วนหนึ่งของไทยในที่สุด” เป็นต้น

แต่ประวัติศาสตร์ภาคประชาชน เช่น ประวัติศาสตร์ชุมชน บุคคลสำคัญที่เป็นสามัญชน ฯลฯ ตลอดจนประวัติศาสตร์ด้านอื่นๆ ของวัฒนธรรมล้านนา เช่น การเป็นอยู่ เครื่องใช้ ไม้สอย การแต่งกาย ฯลฯ ยังไม่ค่อยมีมากนักและกระจัดกระจาย ด้วยเหตุผลที่กล่าวมาประกอบนโยบายรัฐบาล จึงเห็นควรมีองค์กรที่ทำหน้าที่ศึกษา รวบรวม เก็บรักษาหรือแม้กระทั่งอาจต้องทำหน้าที่ชำระประวัติศาสตร์ของล้านนา ตลอดจนการเผยแพร่ พบปะแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และเป็นแหล่งข้อมูล เป็นที่ที่นักวิชาการประวัติศาสตร์และบุคคลผู้สนใจทั่วไปจะได้ใช้เป็นศูนย์กลางของความเห็นและข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์

แนวคิดด้านสถาปัตยกรรม อาคารประเภทโบสถ์วิหารของอาณาจักรล้านนา สวยงามด้วยรูปแบบเฉพาะตัว เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น ระบายหลังคาที่อ่อนโค้งสวยงาม การลดผังที่สัมพันธ์กับการลดชั้นหลังคาทำให้เกิดมิติ และความสูงอาคารที่เหมาะสมเจาะลงตัวกับมวลของอาคาร ฯลฯ ทำให้เกิดทรวดทรงที่สวยงามผสมผสาน เป็นที่มาของความงามของอาคารประเภทนี้ เป็นความงามที่เกิดจากสัดส่วน ไม่ใช่การประดับตกแต่งที่ประณีตวิจิตรอลังการ แต่เมื่อเราพิจารณาวิหารล้านนา นับตั้งแต่ผังบริเวณ ตัวอาคาร ส่วนประกอบอาคาร การประดับตกแต่ง ตลอดจนจิตรกรรม เราจะพบว่าล้วนเต็มไปด้วยคติความเชื่อ ความหมาย ทั้งด้านศาสนาและประเพณีท้องถิ่นมากมาย คล้ายกับสิ่งเหล่านั้นเป็นตัวกำหนดรูปทรง การประดับตกแต่ง และอื่นๆ แต่แม้จะดูเหมือนว่ารูปทรง สัดส่วนอาคารถูกกำหนดด้วยเงื่อนไขต่างๆ มากมาย ช่างผู้สร้างสรรค์งานวิหารล้านนาก็สามารถทำให้เกิดความงามของทรวดทรงอย่างลงตัว และสามารถอธิบายได้อย่างสอดคล้องด้วยทฤษฎีออกแบบสมัยใหม่ แทบทุกส่วนของอาคารและบริเวณ จนทำให้เกิดความสงสัยว่าช่างโบราณผู้สร้างสรรค์งานเหล่านี้ได้ใช้คติความเชื่อ ความหมายเป็นเงื่อนไขแรกในการออกแบบ หรือใช้รูปทรงที่ลงตัวสวยงามเป็นเงื่อนไขแรกแล้วจึงหาความหมายมาประยุกต์เข้า

กับรูปทรงเหล่านั้น เพราะไม่ว่าจะเป็นหลังคาซ้อนชั้น ฐานอาคาร บันไดนาค เสากลม เสาเหลี่ยม ล้วนแต่เป็นส่วนสำคัญที่ทำให้เกิดความงาม ในขณะที่เดียวกันก็สนองประโยชน์ใช้สอยและเป็นไปตามคติความเชื่ออย่างน่าอัศจรรย์

การเรียนรู้ภูมิปัญญาของช่างผู้สร้างสรรคงานในอดีต จะเป็นไปเพื่อสืบทอดเอกลักษณ์อันทรงคุณค่าเชิงอนุรักษ์อย่างถูกต้อง เหมาะสม หรือเพื่อสร้างสรรคงานใหม่ก็ตาม การศึกษารูปแบบเพื่อความเข้าใจที่ถูกต้อง และการศึกษาวิเคราะห์สัดส่วน ระเบียบ แบบแผนของวิหารล้านนา จะเป็นเครื่องมือสำคัญเพื่อสร้างสรรคงานออกแบบที่ดีได้ และเป็นแนวทางหนึ่งที่มีความสำคัญต่อการศึกษาสถาปัตยกรรมไทยล้านนาและการอนุรักษ์สืบทอดเอกลักษณ์ท้องถิ่นต่อไป

นอกจากนี้ ผลการศึกษาวิเคราะห์จะสามารถนำไปประยุกต์ใช้กับงานออกแบบใหม่ทั้งอาคารประเภทเดียวกันหรืออาคารประเภทอื่นได้มากน้อยแค่ไหนอย่างไร จะสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ทั้งหมด หรือบางส่วน หรือผสมผสานอย่างลงตัว ให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อม สภาพสังคมเศรษฐกิจหรือไม่ เพียงไรและเทคนิคในการประยุกต์กับอาคารที่วัสดุและเทคนิคการก่อสร้างตลอดจนขนาดพื้นที่และมวลที่ต่างกันออกไปกับอดีตนั้น ก็เป็นสิ่งที่ควรค่าแก่ศึกษาควบคู่กันไปด้วยเป็นอย่างยิ่ง

การออกแบบสถาปัตยกรรมโครงการหอประวัติศาสตร์ล้านนา จังหวัดเชียงใหม่ จึงมีเป้าหมายทางสถาปัตยกรรมที่จะนำรูปทรงและสัดส่วนของอาคารประเภทโบสถ์ วิหาร ของล้านนา โดยเฉพาะสายสกุลช่างเชียงใหม่ ซึ่งยังคงมีเหลือให้ได้ศึกษาได้บ้างในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ ทั้งตัวเมืองและอำเภอข้างเคียงมาประยุกต์ใช้กับอาคารในโครงการ ซึ่งเป็นอาคารประเภทอาคารสาธารณะ องค์ประกอบและการใช้พื้นที่ที่ต่างออกไป อีกทั้งยังปราศจากความเชื่อทางศาสนาหรืออื่นใดมาเกี่ยวข้อง เพื่อให้มีรูปแบบอันเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นที่ทำให้ผู้พบเห็นรู้สึกคุ้นตาและระลึกได้ถึงความเป็นล้านนาที่ดึงเอาเฉพาะรูปทรงสัดส่วนมาประยุกต์ใช้กับอาคารประเภทใหม่ เทคโนโลยีก่อสร้างและเทคโนโลยีอาคารใหม่ สภาพแวดล้อมและวัฒนธรรมใหม่

วัตถุประสงค์ของโครงการ

1. เพื่อเป็นสถานที่รวบรวมและเผยแพร่ข้อมูลประวัติศาสตร์ล้านนาในรูปแบบต่างๆ
2. เพื่อเป็นแหล่งค้นคว้าข้อมูลด้านประวัติศาสตร์สำหรับนักวิชาการ นักเรียน นักศึกษา นักท่องเที่ยวและบุคคลทั่วไป
3. เพื่อเป็นสถานที่จัดประชุม สัมมนา ด้านประวัติศาสตร์

4. เพื่อกระตุ้นให้เยาวชนและประชาชนทั่วไปมีความตื่นตัว สนใจ และซาบซึ้งในความเป็นล้านนาที่มีประวัติศาสตร์เป็นของตนเอง
5. เพื่อเป็นจุดเริ่มต้นและศูนย์กลางการเชื่อมต่อไปยังแหล่งประวัติศาสตร์อื่นๆ
6. เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

วัตถุประสงค์และขอบเขตของวิทยานิพนธ์

1. เพื่อศึกษาทฤษฎีออกแบบสถาปัตยกรรมล้านนาที่ช่างโบราณได้สร้างสรรค์ขึ้น โดยเฉพาะงานที่ได้ชื่อว่าเป็นเอกลักษณ์สำคัญของสถาปัตยกรรมล้านนา เช่น สัดส่วนของอาคาร ประเภทโบสถ์วิหารของล้านนาสกุลช่างเชียงใหม่ อันเป็นที่มาของความงามของอาคารประเภทนี้ และอื่นๆที่พิจารณาเห็นคุณค่าและสามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้เหมาะสม

2. เพื่อศึกษาการประยุกต์ใช้ทฤษฎีออกแบบสถาปัตยกรรมล้านนากับอาคารสมัยใหม่ ที่มีพื้นที่ การใช้สอย วัสดุและเทคนิคการก่อสร้างที่ต่างออกไป ผสมผสานกับการสร้างสรรค์งานใหม่ของผู้ออกแบบ

3. เพื่อศึกษาการออกแบบสถาปัตยกรรมที่สร้างสรรค์ขึ้นด้วยเงินที่ตึงเครียด สอดคล้องเหมาะสมทั้งรูปทรง กิจกรรมภายใน และระบบความสัมพันธ์ของกิจกรรม ตลอดจนงานระบบอาคารสมัยใหม่ที่เป็น

วิธีดำเนินงาน

1. ภาควิจัย

- 1.1 เก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง ทั้งเอกสารโบราณและปัจจุบัน
- 1.2 เก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม สัมภาษณ์จริง วัด สังเกต ถ่ายภาพ สัมภาษณ์ ฯลฯ
- 1.3 วิเคราะห์ข้อมูล
- 1.4 สรุปผล

2. ภาคข้อมูล

2.1 ศึกษาทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง เช่น ประวัติศาสตร์ล้านนา การจัดแสดง ศูนย์ข้อมูล ตลอดจนข้อกำหนดต่างๆ

2.2 ศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการออกแบบ เพื่อการจัดทำโครงการออกแบบ และเป็นแนวทางสำหรับการออกแบบ เช่น ผู้ใช้อาคาร องค์ประกอบโครงการ และการเลือกที่ตั้งโครงการ

3. ภาคออกแบบ

- 3.1 วิเคราะห์ที่ตั้งโครงการ
- 3.2 กำหนดแนวความคิดในการออกแบบ
- 3.3 ออกแบบเบื้องต้น
- 3.4 ออกแบบร่าง และพัฒนาแบบ
- 3.5 ออกแบบขั้นสุดท้าย และนำเสนองาน
- 3.6 จัดทำเอกสารวิทยานิพนธ์

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการศึกษาโครงการ

1. ได้ศึกษา วิเคราะห์ และเข้าใจเกี่ยวกับรูปทรงและสัดส่วนของอาคารประเภทโบสถ์วิหารของล้านนา
2. ได้ศึกษาวิธีการนำรูปทรงและสัดส่วนอันเป็นเอกลักษณ์ของล้านนามาประยุกต์ใช้กับอาคารสมัยใหม่ที่มีประโยชน์ใช้สอยที่ต่างออกไป เทคโนโลยีก่อสร้างและเทคโนโลยีอาคารใหม่ สภาพแวดล้อมและวัฒนธรรมใหม่
3. ได้ศึกษารูปแบบ และออกแบบสถาปัตยกรรมอาคารประเภทพิพิธภัณฑ์หรือประเภทจัดแสดง
4. ได้ศึกษารูปแบบ และออกแบบสถาปัตยกรรมที่สร้างสรรค์ขึ้นด้วยเงื่อนไขที่ต้องสอดคล้องเหมาะสมทั้งรูปทรง กิจกรรมภายใน และระบบความสัมพันธ์ของกิจกรรม ตลอดจนงานระบบอาคารสมัยใหม่ที่จำเป็น

บทที่ 2

การศึกษาข้อมูลและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

ในกระบวนการออกแบบ การศึกษาข้อมูลและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องเพื่อให้สอดคล้องกับโครงการตามวัตถุประสงค์ของโครงการและวัตถุประสงค์ของวิทยานิพนธ์ ควรทำการศึกษาใน 2 เรื่องคือการศึกษาสัดส่วนอาคารวิหารล้านนา เพื่อนำไปใช้ในการออกแบบรูปทรงและการกำหนดสัดส่วนของอาคาร และการศึกษาประวัติศาสตร์ล้านนา เพื่อนำไปกำหนดแนวความคิดในการออกแบบ องค์ประกอบอาคาร พื้นที่ใช้สอย ความสัมพันธ์ขององค์ประกอบ เส้นทางสัญจรภายในโครงการ และรายละเอียดอื่นๆต่อไป

ตอนที่ 1 การศึกษาสัดส่วนอาคารวิหารล้านนา

ในตอนนี้เป็นการศึกษาข้อมูลและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับโครงการเพื่อนำไปใช้กับการออกแบบต่อไป ซึ่งพิจารณาเห็นว่าการศึกษาสัดส่วนอาคารวิหารในครั้งนี้ได้กำหนดให้ทำการศึกษาวิเคราะห์ด้วยวิธีการและจาก 2 วิธีการ คือ

- จากเอกสารโบราณ
- จากอาคารตัวอย่าง

การศึกษาสัดส่วนอาคารจากเอกสารโบราณ

การใช้ระบบสัดส่วนในการก่อสร้างอาคารประเภทโบสถ์วิหารของช่างล้านนาในอดีตนั้น มีการค้นพบการบันทึกไว้ในเอกสารโบราณจำนวน 7 ฉบับ มีความสนใจศึกษา แปลและตีพิมพ์เผยแพร่ครั้งแรกในหนังสือของ สงวน โชติสุขรัตน์ ชื่อ “ตำราพิธีสงฆ์และอุบาทว์ แบบพื้นเมืองเหนือ” พ.ศ.2529 หัวข้อ “ลักษณะวิหาร” โดยเป็นบทความจำนวน 3 บทความ และบางส่วนถูกตีพิมพ์อีกครั้งในหนังสือของสำนักศิลปกรรม ราชบัณฑิตยสถาน ชื่อ “วิหารจามเทวีวัดปางยางคก” พ.ศ.2530 แต่เป็นการแปลโดยไม่ได้ให้ความหมายหรือวิเคราะห์เนื้อหาในบทความ ต่อมาถูกตีพิมพ์อีกครั้งในหนังสือของ ชัยยศ อิมภูวรินทร์ ชื่อ “วิหารลายคำ วัดพระสิงห์”พ.ศ.2543 โดยครั้ง

หลังนี้ ผู้เขียนได้เพิ่มเติมเอกสารโบราณที่ค้นพบเพิ่มเติมอีก 4 ฉบับ และได้ทำการวิเคราะห์เนื้อหา โดยเปรียบเทียบกับสัดส่วนของวิหารลายคำ

ข้อความในเอกสารโบราณดังกล่าว เนื่องจากเป็นภาษาท้องถิ่น แม้จะแปลเป็น ภาษาไทยก็ไม่อาจเข้าใจความหมายได้ทั้งหมด ในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ จึงได้ให้ความหมายเพิ่มเติม จากเนื้อความในเอกสาร โดยอาศัยความช่วยเหลือจากผู้ชำนาญภาษาท้องถิ่น เพื่อให้ผู้อ่านได้ เข้าใจความหมายของเนื้อความที่บันทึกไว้ ทั้งนี้ เท่าที่แน่ใจว่ามีความเข้าใจในความหมาย ดัง ตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 1 เอกสารโบราณที่กล่าวถึงลักษณะสัดส่วนอาคารวิหารฉบับที่ 1

คำแปล	ความหมาย
<p>...ที่นี้จักกล่าวตัดไม้วิหารก่อน หื้อตัด ชื่อหลวงเสียก่อน แล้วหื้อเอาไม้แกะเอามาหัก เป็น ๕ ท่อน ตัดปุศเอาส่วนหนึ่งเป็นตั้งเดี่ยวใน นั้น ตีกั้นนั้น ท่าวตั้งบักบานชื่อหลวงทั้งนอกหัว ตั้งเป็นกลสงใจ ตั้งชื่อฮัก ๓ เป็นตั้งเดี่ยวนอก ดินใน ตั้งบักป่าทั้งนอก หัวตั้งเป็นริมฐานทั้งใน ทั้ง จองก็เอาลงเอนป่าเดี่ยวในดินนอก ชดหลวงหื้อ เอาเดี่ยวนอกดินนอกแล้ว เอาชื่อม้ามาหักเป็น ๓ ส่วน ตุ่มส่วน ๑ ๑ เอาเป็นตั้งเดี่ยวนอก ดินใน ท่าวตั้งบักป่าชื่อมาทั้งนอก หัวเพียงไหเอาเป็นรู ทั้งนอก หื้อหวากเข้าไปหาเสา เอลายลมไม้เป็น ประมาณแล...</p> <p>...ชื่อฮัก ๓ ซ้ำเอา ๓ มาหักเป็น ๓ ตุ่มส่วน ๑ เอาเป็นตั้งเดี่ยวในดินนอก สะโก่เท่า ชื่อม้า เดี่ยวดินนอก ยางสะโก่นอก ๒ ป่อง คอ ยางสะโก่นป่อง ๑ คอยาง ระเบียบ ๒ ป่อง อง ชื่อชดหื้อตัดกลางใจเดี่ยวเสาหลวง แล้วเท่านี้ ก่อนแลฯ...¹</p>	<p>- เสาตั้งเท่ากับ 1 ใน 5 ส่วนของชื่อหลวง</p> <p>- เสาตั้งเท่ากับ 1 ใน 3 ส่วนของชื่อฮัก</p> <p>- เสาตั้งเท่ากับ 1 ใน 3 ส่วนของชื่อม้า</p> <p>- เสาตั้งเท่ากับ 1 ใน 3 ส่วนของชื่อฮัก</p> <p>- เสาสะโก่นเท่ากับชื่อม้า</p>

¹ สงวน ชาติสุขรัตน์, ตำราพิธีสงฆ์และอุบาย (เชียงใหม่ : ประเทืองวิทยา, 2519),

ตารางที่ 2 เอกสารโบราณที่กล่าวถึงลักษณะสัดส่วนอาคารวิหารฉบับที่ 2

คำแปล	ความหมาย
<p>...ฉบับนี้ แถมมีฉันนี้ ตัดไม้วิหาร หื้อเอาชื่อหลวงเป็นนาย หื้อเอาชื่อมาแตกหัวหื้อเป็นหัวของมันแล้ว เหลี่ยมแป้มาตั้งแล้ว หักกลางใจไว้แล้ว แถกชื่อหลวงมาหัก ๖ เสีย ๒ ส่วนยัง ๔ ส่วนเป็นชื่อยี่ ตั้งใหม่ท่าวลุกหัวขึ้นแถมนอกนั้นแล หัวชี้แถกนั้นเหลี่ยมเดียวเป็นนายอย่าหื้อมันทวากยาก เพื่อชื่อมันั้น หื้อเอาเก็งชื่อหลวงแถมนอกนั้น ม้ายี่นั้น หื้อเอาหัวชื่อหลวงมาแปหลังม้า แต่หัวเข้ามาปูนไหนหมายหันเป็นชื่อม้ายี่แลฯ...</p> <p>...ม้า ๓ นั้นก็เอาชื่อยี่มาตั้งปนไหนหมายหัน เป็นม้า ๓ แลในไม้อันหัก ๖ เสีย ๒ ส่วนเป็นสะโก้นแถกนอกรันเป็นคอกีบเสีย ๑ ย่าแป้ขึ้นบนในที่อันหัก ๒ อัน ลุ่มนั้นม้า ๓ แป้หลังทั้งมาเข้าตีนตั้งใหม่ชุนันแล ในแป้อายหลังชดนั้น มาเข้าสะโก้นั้น หื้อหักคอกีบหลังเป็น ๘ ส่วนไว้บน ๒ ส่วนแป้อายเข้าหันแลแถกคอกีบลงมาปลงคอกีบหลังชด ในยางนาคชายบนนั้น หื้อเอา ๘ หัก แป้แต่กั้นไว้ลุ่ม ๒ บน ๘ ย่าแถกขี้ยางขาวเท่าหัว แต่ตีนตั้งใหม่ออกแถกในนั้นแล้วในยางชายลุ่มนั้น เป็นตั้ง ยางบนดังกกล่าวในยางช้อนแป้ ชดมาจับนั้นหื้อแถกแต่ปลายสะโก้นั้นลงมาถึงตีนยางแถกแต่ตีนยางลงรอดที่ใด ยางเข้าหันชุนหลังแลฯ...</p> <p>...เท่าว่าแป้อาย หื้อเข้าเสาหลวง แป้ยี่นั้นหื้อ ปลงตุ้มชื่อหลวง แป้ ๓ หื้อเข้าตั้งตีนแป้คอกีบหื้อเข้าเสาหลวง ล้วนนั้นก็หื้อ</p>	<p>- ชื่อยี่เท่ากับ 4 ใน 6 ส่วนของชื่อหลวง</p> <p>- ชื่อม้าเท่ากับครึ่งหนึ่งของชื่อหลวง</p> <p>- ชื่อม้ายี่เท่ากับระยะจากหัวชื่อหลวงถึงแปหลังม้า</p> <p>- ระยะเสาสะโก้นเท่ากับ 2 ใน 3 ส่วนของชื่อหลวง</p>

ตารางที่ 2 เอกสารโบราณที่กล่าวถึงลักษณะสัดส่วนอาคารวิหารฉบับที่ 2 (ต่อ)

คำแปล	ความหมาย
ลำดับกันลงมาซุ่ ในชื่อมานับเป็น ชื่อเอานักเอา ๓ จักโคจิดหื้อห้อยก็ปลงตามนั้น จักจิมพื่อเป็นประตุก็ปลงตามนั้นเทอะ... ²	

ตารางที่ 3 เอกสารโบราณที่กล่าวถึงลักษณะสัดส่วนอาคารวิหารฉบับที่ 3

คำแปล	ความหมาย
...จักกล่าวลักษณะ ตัดวิหารชื้อหวาย ก่อนแลหื้อเอาชื้อหวายเป็นนาย มาหักเป็น ๔ ส่วนหื้อไว้หัวสะตวง ส่วนเป็นกลางใจ ๒ ส่วน คู่ ที่ปองที่หมาย ๒ แห่งนั้น หื้อเป็นที่ตั้งดินเสาดั่ง หันแล เส้าอ้ายนั้นลวงยาวแต่หัวขึ้นไปถึงเสาดั่ง บนหันแล เส้าอ้ายนั้นลวงยาวขึ้นไปถึงดินเส้า หน้ากลางในแกนนอกนั้น ชื้อหลวงบนนั้นแตกแต่ รูตีนขึ้นลุ่มนั้นมาเป็นชื้ออ้ายหัวอรุแล้วชื้อนั้น มา หักเป็น ๔ ส่วน เอา ๓ ส่วนเป็นชื้อยี่ ชื้อยี่เป็น ชื้อสามเสี้ย ๒ ส่วน เป็นที่พิจารณาตั้งยาวเท่าชื้อ ๓ แถมนอกนั้นแล ตั้งใหม่ลุ่มนั้นท่าวหัวชื้อ ลูก เป็นตั้งใหม่หื้อตัดเสี้ยลามไม้ ๑ นั้นตั้งใหม่บนนั้น ยาวเท่าหัวชื้อแกมในนั้น เส้าดั่งหลวงนั้นมาหัก เป็น ๓ ส่วน เป็นคอก ๒ ส่วน ย่าชื้อแกมแป้ ๑ ม้า ยี่นั้น แถมห้วชื้อหลวงมาหมายเป็นตั้งใหม่ หันชื้อ ยามเท่าอันม้า ๓ นั้นก็แตกห้วม้ายี่เส้าเข้าเป็นตั้ง ใหม่ ๓ หื้อเอาม้า ๓ ยาวเท่ากันตามลำดับลงมา ซุ่แห่งแลฯ... ...ตั้งใหม่นั้นก็ตามตั้งบนนั้นลงมา	<p>- ชื้อยี่เท่ากับ 3 ใน 4 ส่วนของชื้อหลวง</p> <p>- ชื้อสามเท่ากับครึ่งหนึ่งของชื้อหลวง</p> <p>- ระยะเวลาเท่ากับชื้อสาม</p> <p>- ระยะเวลาคอกกับเท่ากับ 2 ใน 3 ส่วนของตั้งหลวง</p>

² สงวน ไซติสุขรัตน์, ตำราพิธีสงฆ์และอุบาย, 57.

ตารางที่ 3 เอกสารโบราณที่กล่าวถึงลักษณะสัดส่วนอาคารวิหารฉบับที่ 3 (ต่อ)

คำแปล	ความหมาย
<p>ดังก่า เป้หลังชดนั้นมาเข้าหลังหลวงนั้น หื้อเอา คอคืบหลังหลวงนั้น มาหัก ๓ ไร่บน ๒ ส่วน แล้ว ย่ำรูแป้อาย ชดเข้าคอคืบ แทกมานหมายแต่นั้น ลงมาเข้าหัน ยางนั้นก็เอาอันนั้นหัก แต่ก็นั้นไร่บน ๑ ลุ่ม ๒ ย่ำแกมขึ้นบนเต็มระเบียงก็สันตายนั้น หลังชดก็ตั้งคั่นเลี้ยงแล พิจารณาดีดีเทอะ ถ้วน เต็มทีแลเจ้าทั้งหลายเหยฯ³</p>	

ตารางที่ 4 เอกสารโบราณที่กล่าวถึงลักษณะสัดส่วนอาคารวิหารฉบับที่ 4

คำแปล	ความหมาย
<p>...ลักษณะการแบ่งวิหารตัดเอาไม้มา แบ่งชื่อหลวงก่อน เอาเชือกมาแทกชื่อหลวงริม อองทางนอกชื่อหลวง มาหักเป็น ๔ ส่วนเอา ๒ ส่วนกึ่งเป็นตั้ง / แล้วเอาเชือกมาแทกชื่อหลวง เอามาหักเป็น ๖ ส่วน เอาคว้าง ๒ ส่วนเอา ๔ ส่วนมาเป็นชื่ออ้าย / เอาเชือกมาแทกชื่ออ้ายเป็น ๔ ส่วนคว้าง ๑ เอา ๓ ส่วนเป็นชื่อยี่ / เอาเชือก มาแทกชื่อยี่มาหัก ๒ เป็นกลางใจตั้งตั้ง / เอาตั้ง มาหัก ๓ คว้าง ๑ เป็นมัดตั้งใหม่ / เอาชื่อมัดมา หัก ๖ คว้าง ๒ เป็นเสาสะโก้น / เอาเชือกมาแทก เสาสะโก้นเท่าชื่อมัดมาหัก ๓ คว้างส่วน ๑ เป็น คอกีบแล...⁴</p>	<p>- ระยะตั้งเท่ากับ 2.5 ใน 4 ส่วนของชื่อหลวง - ระยะชื่ออ้ายเท่ากับ 2 ใน 3 ส่วนของชื่อ หลวง - ระยะชื่อยี่เท่ากับ 3 ใน 4 ส่วนของชื่ออ้าย - แบ่งครึ่งชื่อยี่เป็นศูนย์กลางตั้งตั้ง - มัดตั้งใหม่เท่ากับ 1 ใน 3 ส่วนของตั้ง - เสาสะโก้นเท่ากับ 2 ใน 3 ส่วนของชื่อมัด</p>

³ สงวน โชติสุขรัตน์, ตำราพิธีสงฆ์และอุบาทว์, 59.

⁴ ชัยยศ อิชฎิวรพันธุ์, วิหารลายคำวัดพระสิงห์ (เชียงใหม่ : สุริวงษ์บุ๊คเซนเตอร์,
2543), 12.

ตารางที่ 5 เอกสารโบราณที่กล่าวถึงลักษณะสัดส่วนอาคารวิหารฉบับที่ 5

คำแปล	ความหมาย
<p>...ลักษณะวิหารหือเอาชื่อหลวงริม อองทางนอกทั้ง ๒ มาหัก ๖ ส่วนเอา ๕ ส่วนเกิน เป็นตั้ง ตั้งหลังชื่อขึ้นตัดปุด เดียวตีนนอกนั้น ข้า เอาชื่อหลวงมาหัก ๕ คว้าง ๒ ส่วนเอา ๓ ส่วน เป็นชื่อม้า เอาชื่อม้ามาหัก ๖ คว้างส่วน ๑ เอา ๕ ส่วนเป็นเสาสะโก้นตั้งหลังชื่อม้าถึงหลังแปด หาน เอาเสาสะโก้นมาหัก ๓ คว้าง ๒ เอาส่วน ๑ เป็นคอกีบ เอาคอกีบมาหัก ๕ คว้าง ๓ เอา ๒ ส่วนตั้งหลังแปดหันขึ้นเป็นกลางใจยางคอกีบ แล ตำราวิหารวัดลังการิมปิงแล...⁵</p>	<p>- ระยะตั้งเท่ากับ 5.5 ใน 6 ส่วนของชื่อหลวง (วัดริมนอก)</p> <p>- ชื่อม้าเท่ากับ 3 ใน 5 ส่วนของชื่อหลวง</p> <p>- เสาสะโก้นเท่ากับ 5 ใน 6 ส่วนของชื่อม้า</p> <p>- คอกีบเท่ากับ 1 ใน 3 ส่วนของเสาสะโก้น</p> <p>- ระยะจากหลังแปดหันถึงศูนย์กลางยาง คอกีบเท่ากับ 2 ใน 5 ของคอกีบ</p>

ตารางที่ 6 เอกสารโบราณที่กล่าวถึงลักษณะสัดส่วนอาคารวิหารฉบับที่ 6

คำแปล	ความหมาย
<p>...สิทธิการิยะ คันจักตัดไม้วิหารหือ ตั้งขึ้นหลวง เบี้ยหมื่น หมากหมื่นจักสมฤทธิหือ ตัดชื่อหลวงก่อน แทกชื่อหลวงมาหัก ๑๐ ทุม ๑ เป็นตั้ง ชื่อหลวงหักเกินเป็นชื่อน้อย ชื่อหลวงหัก ๑๓ ทุม ๓ เป็นชื่อม้าตัวลุ่มเนอ แทกชื่อม้าตัว ลุ่มมาหัก ๑๐ ทุม ๔ เป็นชื่อม้าตัวบน ชื่อม้าตัว บนทั้งมวลเป็นเสาสะโก้นและชื่อม้าตัวบนหัก ๔ เป็นหว่างยาง แทกชื่อน้อยหักเกินตัดปุดเป็น แผงแล ปากแลใหญ่เท่าแปดชื่อน้อยหัก ๓ ทุม ๒ เป็นยาง ยางหัก ๑๐ ทุม ๒ เป็นยาง ยาง หัก ๑๐ ทุม ๒ เป็นนาคทันแล...⁶</p>	<p>- ให้ตัดชื่อหลวงก่อน</p> <p>- ตั้ง เท่ากับ 1 ใน 10 ส่วนของชื่อหลวง</p> <p>- ชื่อน้อย เท่ากับครึ่งหนึ่งของชื่อหลวง</p> <p>- ชื่อม้าตัวล่าง เท่ากับ 3 ใน 13 ส่วนของชื่อ หลวง</p> <p>- ชื่อม้าตัวบน เท่ากับ 4 ใน 10 ส่วนของชื่อม้า ตัวบน</p> <p>- เสาสะโก้น เท่ากับชื่อม้าตัวบน</p> <p>- หหว่างยาง เท่ากับ 1 / 4 ส่วนของชื่อม้าตัวบน</p> <p>- แผงแล เท่ากับครึ่งหนึ่งของชื่อน้อย</p> <p>- ปากแล เท่ากับแปด</p> <p>- ยาง เท่ากับ 2 ใน 3 ส่วนของชื่อชื่อน้อย</p>

⁵ ชัยยศ อิชฎิวรพันธุ์, วิหารลายคำวัดพระสิงห์, 13.⁶ เรื่องเดียวกัน.

ตารางที่ 7 เอกสารโบราณที่กล่าวถึงลักษณะสัดส่วนอาคารวิหารฉบับที่ 7

คำแปล	ความหมาย
...ลักษณะวิหารวัดป่าลานมีดังนี้ เสารั้หลวงตั้งบนดินขึ้นถึงท้องชื้อมามี ๘ ศอก ปลาย ๒ นิ้วมือ ตั้งหลังชื้อมำขึ้นถึงท้องชื้อหลวง มี ๕ ศอกคืบปลายแม่มือแตก ชื้อหลวงทั้ง ๒ ริม องแป้ทางนอกมี ๘ ศอกปลาย ๘ นิ้วมือขวาง ชื้อมำทางริมองแป้ทางนอกหาเสารั้หลวงมี ๕ ศอกถ้วน เสาสะโก้นตั้งหลังชื้อมำถึงกลางใจแป้ ลิ้นหามี ๔ ศอกย้อมนิ้วมือพาด ตั้งกลางใจแป้ ลิ้นหามันขึ้นถึงคอกกึบมีศอกคืบและเสารั้ระเบง ยาว ๙ ศอก ห้องยาว ๘ ศอกคืบ หัวแป้ยาว ๒ ศอกปลายนิ้วมือขวางแล... ⁷	- เสาหลวงสูงจากพื้นดินถึงท้องชื้อหลวง เท่ากับ 8 ศอก 2 นิ้ว - ความสูงจากหลังชื้อมำถึงท้องชื้อหลวง เท่ากับ 5 ศอก 1 คืบ 1 นิ้ว - ชื้อหลวงยาว 8 ศอก 8 นิ้ว - ระยะจากริมนอกชื้อมำถึงเสารั้หลวงเท่ากับ 5 ศอก - ระยะจากเสารั้โก้นถึงศูนย์กลางแป้ลิ้นหามัน เท่ากับ 4 ศอกลบ 1 นิ้ว - ระยะจากศูนย์กลางแป้ลิ้นหามันถึงคอกกึบ เท่ากับ 1 ศอก 1 คืบ - เสาระเบียงสูง 9 ศอก ตั้งห่างระยะ 8 ศอก 1 คืบ - หัวแป้ยาว 2 ศอก 1 นิ้ว

ลักษณะของเอกสารฉบับที่ 7 นี้เป็นการบรรยายสัดส่วนของวิหารวัดป่าลาน หรือ
บันทึกวิธีการก่อสร้างวิหารวัดป่าลานไม่ใช่ลักษณะตำราสอนวิธีหาสัดส่วนของวิหาร

จากการศึกษาพอสรุปได้ว่า

1. การปรากฏของเอกสารโบราณซึ่งเนื้อความเป็นลักษณะตำราสอน แสดงว่า การ
ใช้ระบบสัดส่วนของอาคารนั้นมีอยู่จริง แต่มีความหลากหลายสูง ขึ้นอยู่กับแต่ละสกุลช่าง หรือช่าง
แต่ละบุคคล เพราะเอกสารต่างให้สัดส่วนที่ต่างกัน
2. มีเพียงฉบับที่ 6 (วัดป่าลาน) เพียงฉบับเดียวมีลักษณะเป็นการจดบันทึกสัดส่วน
อาคารที่ถูกสร้างขึ้น อีก 6 ฉบับ ลักษณะเป็นตำรา กำหนดสัดส่วนให้นำไปใช้ก่อสร้าง
3. มีการใช้ระบบสัดส่วนในการก่อสร้างอาคารประเภทโบสถ์วิหาร แต่กำหนดให้ใช้
กับบางส่วน ซึ่งอาจไม่ได้กำหนดให้ใช้กับทุกส่วนของอาคาร เพราะเอกสารทุกฉบับเป็นการ
กล่าวถึงวิธีการสร้างอาคารโดยใช้ระบบสัดส่วน คือการกำหนดความยาวขององค์ประกอบ

⁷ ชัยยศ อิชฎิวรพันธุ์, วิหารลายคำวัดพระสิงห์, 12.

โครงสร้างจากสัดส่วนขององค์ประกอบอื่นๆ เช่น “...เอาเชือกมาแตกชื่อหลวงริมองทางนอกชื่อหลวง มาหักเป็น 4 ส่วนเอา 2 ส่วนก็เป็นที่ตั้งแล้ว..⁸” หรือ “...เอาตั้งมาหัก 3 ค้าง 1 เป็นม้าตั้งใหม่...⁹”

4. เอกสารทุกฉบับไม่ได้ให้สัดส่วนไว้ครบทุกส่วนของอาคารจนสามารถนำไปใช้ก่อสร้างได้

5. เอกสารทั้ง 7 ฉบับให้สัดส่วนที่ต่างกัน ดังนั้น อาคารที่สร้างจากสัดส่วนจากเอกสารแต่ละฉบับจะมีสัดส่วนที่ต่างกัน

6. ระบบสัดส่วนจะเริ่มจากชื่อหลวง และกำหนดระยะต่างๆจากสัดส่วนของชื่อหลวงรวมทั้งชื่อหลวงของหลังซัด เอกสารทุกฉบับใช้หลักการนี้ทั้งสิ้น แต่ไม่พบการกำหนดความยาวของชื่อหลวง ยกเว้นฉบับวัดป่าลาน

7. เอกสารไม่ได้กล่าวถึงรูปทรงของหลังคาหรืออาคาร แต่น่าจะมีรูปทรงเดียวกัน เพราะกล่าวถึงชื่อหลวง ชื่อม้า (ปีกนก) เสาสะโก้น ฯลฯ และปรากฏการกำหนดสัดส่วนเฉพาะส่วนของหลังคา (ยกเว้นฉบับวัดป่าลาน)

8. องค์ประกอบสำคัญบางส่วนได้มาจากการคำนวณสัดส่วนจากหลายวิธีกัน เช่น คอกบิ หรือระยะคอกสอง เอกสารบางฉบับให้เป็นสัดส่วนมาจากเสาสะโก้น บางฉบับให้เป็นสัดส่วนมาจากชื่อหลวงและบางฉบับให้เป็นสัดส่วนมาจากตั้งหลวง

9. ท่านไม่ได้หน่วยวัดใด เช่น ศอก วา คืบ (ยกเว้นฉบับวัดป่าลาน) และไม่ได้ใช้ความยาว 1 ส่วนมาตรฐานในการให้สัดส่วนทั้งหลัง เพราะเมื่อท่านจะกำหนดสัดส่วนขององค์ประกอบอีกอย่างหนึ่งท่านก็กำหนดให้หารองค์ประกอบเดิมด้วยตัวเลขใหม่ ซึ่งไม่เท่ากันหรือไม่สอดคล้องกันหรือไม่เป็นตัวร่วมทางคณิตศาสตร์กันกับตัวเลขที่เป็นสัดส่วนกับองค์ประกอบแรก เช่น “...เอาเชือกมาแตกชื่อหลวงริมองทางนอกชื่อหลวง มาหักเป็น 4 ส่วน เอา 2 ส่วนก็เป็นที่ตั้ง แล้วเอาเชือกมาแตกชื่อหลวงเอามาหักเป็น 6 ส่วนเอาค้าง 2 ส่วนเอา 4 ส่วนมาเป็นชื่ออ้าย..¹⁰” หมายถึง นำชื่อหลวงมาหารสี่แล้วกำหนดความยาวตั้งเท่ากับสองส่วนครึ่ง จากนั้นนำชื่อหลวงมาหารหก แล้วกำหนดความยาวชื่ออ้ายเท่ากับสี่ส่วน ซึ่งเห็นได้ว่า 1 ส่วนสำหรับคำนวณหาความยาวตั้ง กับ 1 ส่วนสำหรับคำนวณหาความยาวชื่ออ้ายนั้น ไม่เท่ากันและไม่สอดคล้องหรือไม่เป็นตัวร่วมทางคณิตศาสตร์กันดังกล่าว

⁸ ชัยยศ อิชฎิวรพันธุ์, วิหารลายคำวัดพระสิงห์, 12.

⁹ เรื่องเดียวกัน.

¹⁰ เรื่องเดียวกัน.

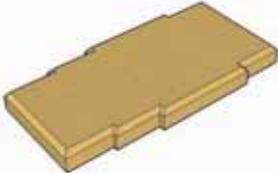
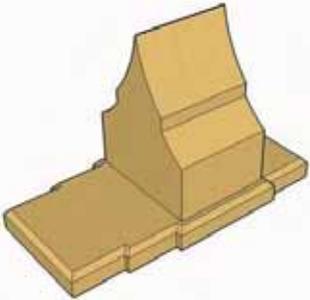
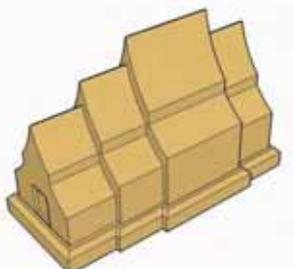
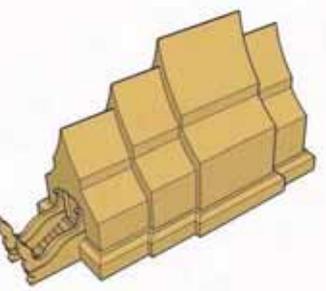
การศึกษาสัดส่วนอาคารจากอาคารตัวอย่าง

ในการศึกษาจากอาคารตัวอย่าง ได้กำหนดขอบเขตไว้ที่อาคารวิหารสกุลช่าง เชียงใหม่ ซึ่งตั้งอยู่ในอำเภอเมืองและอำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเป็นเป้าหมายของที่ตั้งโครงการที่จะกล่าวถึงในบทต่อไป มีลักษณะที่เป็นแบบที่มีความเป็นล้านนามาก คือสร้างก่อนถูกอิทธิพลจากภาคกลาง คือมีอายุอาคารประมาณ 150 ปีขึ้นไป เพื่อให้เป็นอาคารที่มีอิทธิพลของภาคกลางให้น้อยที่สุด อีกทั้งเป็นหลังที่ได้รับการยกย่องว่ามีสัดส่วนสวยงาม รูปลักษณะดี เป็นเอกลักษณ์ของวิหารล้านนา ประกอบด้วย

1. วิหารลายคำ วัดพระสิงห์ อำเภอเมือง
2. วิหารวัดปราสาทอำเภอเมือง
3. วิหารวัดสำเภา อำเภอเมือง
4. วิหารวัดต้นแก้ว อำเภอหางดง
5. วิหารหางดง อำเภอหางดง
6. วิหารวัดทุ่งอ้อ อำเภอหางดง

การก่อรูปขึ้นทรงหรือขั้นตอนการก่อสร้างของอาคารวิหารที่สำรวจ พบว่ามีลักษณะเดียวกัน ซึ่งเป็นลักษณะร่วมที่อาคารวิหารล้านนาส่วนใหญ่ก็ใช้ลักษณะการขึ้นรูปแบบนี้ ซึ่งสอดคล้องกับวิธีการที่กำหนดไว้ในเอกสารโบราณที่ทำการศึกษา ทำให้อาคารวิหารล้านนามีรูปทรงที่เหมือนกันเป็นส่วนใหญ่ แต่มีขนาดและสัดส่วนแตกต่างกัน

อาคารวิหารล้านนาเหล่านี้ หากเป็นอาคารขนาดเล็กจนถึงขนาดกลาง จะมีลักษณะหลังคาเป็นแบบ 2 ตับ มีระยะห่างระหว่างตับ หรือ ระยะคอสอง หรือภาษาท้องถิ่นเรียก คอกีบ ที่ค่อนข้างมาก เมื่อเทียบกับระยะคอสองนี้ของอาคารประเภทเดียวกันของภาคกลาง ผังพื้นวางทิศทางทางเข้าและลักษณะการใช้งานเหมือนภาคกลาง คือ มีทางเข้าทางด้านแคบของสี่เหลี่ยมผืนผ้า และเป็นห้องโถงยาวลึกไปตามยาวของอาคาร พระประธานอยู่ปลายสุดด้านใน แต่ไม่เป็นสี่เหลี่ยมผืนผ้าเหมือนภาคกลาง คือเป็นผังยกเก็จ คือมีความกว้างของอาคารแต่ช่วงไม่เท่ากัน โถงกลางจะกว้างที่สุด ด้านหน้าและด้านหลังอาคารจะมีความกว้างน้อยกว่า และมุขหน้าแคบที่สุด ส่วนอาคารวิหารขนาดใหญ่ มักเพิ่มตับหลังคาเป็น 3 ตับ ส่วนผังพื้นก็มีทั้งที่ยังคงใช้ผังยกเก็จ เช่น วิหารหลวงวัดพระธาตุลำปางหลวง วิหารวัดเวียง หรือเปลี่ยนเป็นผังสี่เหลี่ยมผืนผ้า เช่น วิหารวัดเจดีย์หลวงหลังเก่าก่อนการบูรณะเมื่อพ.ศ.2471 แต่ยังคงแบ่งห้องแบบเดียวกัน คือประกอบไปด้วยหลังหลวง หลังชดหน้าหลังและมุขหน้า ยังคงเป็นผังที่ไม่สมดุลงหน้าหลัง คือมีการซ้อนชั้นหลังคาด้านหน้า 3 ชั้น และด้านหลัง 2 ชั้นเหมือนกัน

	<p>1. ขั้นฐาน ที่มีความสูงเท่ากันทั้งหลัง</p>
	<p>2. ขั้นอาคารหลังหลังที่ส่วนใหญ่มีผังเกือบเป็นสี่เหลี่ยมจัตุรัส</p>
	<p>3. ขั้นอาคารหลังชดหน้า-หลัง ที่มีขนาดเท่ากัน มีความกว้างลดลงจากความกว้างหลังหลัง แต่ไม่เป็นสัดส่วนใดๆต่อกัน แต่มีความยาวเป็นกึ่งหนึ่งของความยาวหลังหลัง</p>
	<p>4. ขั้นอาคารมุขหน้า เฉพาะด้านหน้าอาคาร มีความกว้างลดลงจากความกว้างหลังชด แต่ไม่เป็นสัดส่วนใดๆต่อกัน มีความยาวใกล้เคียงกับหลังชดหรือยาวกว่าเล็กน้อย</p>
	<p>5. ติดตั้งบันไดทางขึ้นเฉพาะด้านหน้า บางหลังมีบันไดเล็กๆด้านข้าง แต่ไม่ให้ความสำคัญมากนัก ไม่มีการตกแต่งราวบันได</p>

ลายเส้นที่ 1 ลักษณะการก่อรูปขั้นทรงของอาคารวิหารล้านนา

ที่มา : จากการศึกษาของผู้วิจัย

ทางเข้าอาคาร มักจะมีที่ด้านหน้าอาคาร ตกแต่งเป็นแบบบันไดนาคหรือคล้ายกัน ด้านหลังจะไม่มีทางเข้า จะปิดทึบและไม่ตกแต่งใดๆ ส่วนทางเข้าทรงสำหรับพระเณร มีการทำกันหลายแบบ เช่น ทำเป็นทางเข้าเล็กๆอยู่ด้านข้างอาคารตรงบริเวณช่วงลดผังเป็นช่องประตูขนาดเล็ก ไม่ตกแต่ง บันไดทางขึ้นแคบๆไม่มีราวบันไดและการตกแต่งใดๆ เช่น วิหารวัดทุ่งอ้อ วิหารวัดพุทธเอื้อน วิหารวัดปราสาท หรือทำเป็นทางเข้าด้านข้างเป็นช่องประตูขนาดใหญ่ แล้วทำซุ้มเป็นมุขขนาดเล็กครอบไว้ เช่นวิหารวัดหางดง วิหารวัดเจติยหลวงหลังเก่าก่อนการบูรณะเมื่อพ.ศ.2471 หรือทำเป็นทางเข้าด้านข้างแบบอาคารทั่วไป ไม่มีการตกแต่งใดๆเหมือนทางเข้าด้านหน้า เช่น วิหารวัดสำเภา หรือไม่ทำทางเข้าทรงเลย คงมีแต่ทางเข้าด้านหน้าอาคารทางเดียว เช่น วิหารวัดต้นเกว๋น วิหารลายคำ

ลักษณะสำคัญอีกประการหนึ่งที่ทำให้อาคารวิหารล้านนาแตกต่างจากภาคกลางคือ สัดส่วนของชั้นพื้น หรือชั้นอาคาร ที่มักให้สัดส่วนที่สัมพันธ์กับสัดส่วนของมนุษย์ ไม่ได้สูงใหญ่เหมือนภาคกลาง โดยชายคามุขหน้าของอาคารเหล่านี้จะทอดลงต่ำ ไม่สูงกว่าความสูงของมนุษย์มากนัก ไม่ว่าจะอาคารจะมีขนาดใหญ่หรือกว้างเพียงใด

ข้อสังเกตประการหนึ่งคือ การก่อรูปเริ่มที่หลังหลวง ระบบสัดส่วนเริ่มขึ้นที่นี้ คือ โถงกลางของอาคาร แล้วถ่ายทอดลงมาตามสัดส่วนจนจบลงที่มุขหน้า แต่ความสำเร็จหรือผลสำเร็จของงานจะปรากฏที่มุขหน้า คือเป็นมุขด้านหน้าอาคาร เป็นทางเข้าของอาคาร เป็นภาพที่ปรากฏให้ผู้คนมองเมื่อเดินเข้าสู่อาคาร หรืออาจเรียกได้ว่า สัดส่วนรูปทรงของอาคารจะสวยหรือไม่ก็ขึ้นอยู่กับอาคารมุขหน้า โดยมีอาคารหลังซดและหลังหลวงเป็นฉากหลัง ช่วยส่งเสริมให้มุขหน้า แต่สัดส่วนรูปทรงของอาคารมุขหน้าก็กลับเกิดขึ้นเป็นอันดับสุดท้าย และเป็นไปตามสัดส่วนของหลังหลวงจะถ่ายลงมาสู่หลังซดและถ่ายลงมาสู่มุขหน้า ดังนั้น หากไม่มีระบบสัดส่วนที่เตรียมการไว้ก่อนแล้วตั้งแต่การก่อรูปขึ้นทรงของหลังหลวง อาคารอาจจะไม่ได้สัดส่วนรูปทรงที่สวยงามได้ หรืออาจกล่าวได้ว่า หากช่างขึ้นทรงหลังหลวงด้วยสัดส่วนรูปทรงที่คิดว่าสวยงามลงตัวแล้ว เมื่อถ่ายสัดส่วนลงมาจนถึงมุขหน้าแล้ว อาจจะได้สัดส่วนที่สวยงามของมุขหน้าที่เป็นภาพที่สำคัญที่สุด เพราะเป็นทางเข้าหลัก เป็นภาพที่ผู้คนพบเห็นดังกล่าว

เนื่องจากเป็นการศึกษาสัดส่วน ความถูกต้องแม่นยำของข้อมูลในการสำรวจอาคาร ตัวอย่างจึงเป็นสิ่งสำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง สัดส่วนความสูงของอาคารในตำแหน่งต่างๆ เช่น ออกไก่ แป้วเส้า และช่อต่างๆ ในการนี้ ผู้วิจัยได้ใช้ช่างสำรวจผู้มีอาชีพโดยตรง ใช้กล้องสำรวจที่มีความแม่นยำ ควบคู่กับการสำรวจข้อมูลทั่วไปของอาคารแต่ละหลัง ยกเว้นอาคารวิหารลายคำ วัดพระสิงห์ ซึ่งนำสัดส่วนอาคารที่สำรวจไว้อย่างละเอียดในเอกสารอ้างอิงมาวิเคราะห์ดังนี้

อาคารตัวอย่างหลังที่ 1 วิหารลายคำ วัดพระสิงห์

ภาพที่ 2 วิหารลายคำ วัดพระสิงห์

ที่มา : จากการสำรวจของผู้วิจัย

มหาวิทยาลัยศิลปากร ส่วนวิจัยศิลปกรรมศาสตร์

ที่ตั้ง วัดพระสิงห์รวมมหาวิหาร ตำบลพระสิงห์ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

ความเป็นมา วัดพระสิงห์ เดิมชื่อวัดสี่เตี๋ยงพระ สร้างโดยพญาผายู¹¹ เพื่อเป็น

ที่ประดิษฐานอัฐิพญาคำฟูพระบิดาและนิมนต์พระอภัยจุลเถระจากหริภุญชัยมาครองวัด ต่อมาเมื่อมีการนำพระพุทธรูปสี่องค์ หรือ พระสิงห์มาประดิษฐานที่วัดนี้ จึงได้ชื่อว่า วัดพระสิงห์ และด้วยความที่เป็นวัดสำคัญ อยู่กลางเมือง และเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปสำคัญของเชียงใหม่ จึงมีหลักฐานเกี่ยวกับการสร้างและบูรณะสิ่งก่อสร้างในวัดนี้มาโดยตลอด

ตัววิหารลายคำนั้นปรากฏหลักฐานว่าสร้างในสมัยพญาแสนเมืองมา และได้รับการบูรณะหลายครั้ง คือ ในพ.ศ.2406 พ.ศ.2467 และกรมศิลปากรดำเนินการบูรณะครั้งล่าสุดเมื่อ พ.ศ.2536

ลักษณะ วิหารลายคำเป็นวิหารปิด เครื่องไม้ ขนาดกลาง มี 6 ห้อง ผังสี่เหลี่ยมผืนผ้ายกเก็จหรือหักจ็อก ผังก่ออิฐฉาบปูน ห้องแรกมีลักษณะเป็นระเบียงมุข มีผนังก่ออิฐไม่สูงนักทับหลังด้วยราวไม้ ตั้งแต่ห้องที่สองไปมีผนังปิดทึบ เจาะช่องหน้าต่างด้านละหนึ่งช่องทุกห้อง เว้นห้องสุดท้ายซึ่งเป็นที่ตั้งฐานชุกชี ไม่เจาะช่องหน้าต่างแต่เจาะเป็นช่องเล็กจรูปกากบาท

¹¹ อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว และ เดวิด เค. ้วยอาจ, ผู้แปล, ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ (เชียงใหม่ : ตริสวิน, 2543), 65.

ที่เรียกว่าช่องตึนกา ด้านละ 5 ช่อง ยกพื้นไม่สูงนัก หลังคา 2 ตับ ซ้อนชั้นด้านหน้า 3 ชั้น ด้านหลัง 2 ชั้น ระบายหลังคาอ่อนโค้ง ปัจจุบันมุงด้วยกระเบื้องดินเผาเคลือบ ด้านทำวิหารมีปราสาท ต่อเชื่อมกับตัววิหารเช่นเดียวกับวิหารวัดปราสาท

ทางเข้าหลัก ทางเข้าหลักด้านหน้าทางทิศตะวันออก ราวบันไดก่ออิฐฉาบปูน และปูนปั้นเป็นรูปนาค เดิมมีหลังคาคลุม ปัจจุบันหลังคาส่วนนี้ถูกรื้อออกแล้ว

ทางเข้ารอง ทางเข้ารองถูกจัดไว้ช่วงลดฝั่งทั้งด้านทิศใต้และทิศเหนือจาก ด้านหน้าวิหาร บันไดก่ออิฐฉาบปูนขนาดเล็กไม่มีราวบันได

พื้นที่ใช้สอย ห้องแรกเป็นระเบียงมุข ห้องที่ 2-5 เป็นโถงวิหาร ห้องที่ 6 สุดท้ายที่ผนังด้านหลังก่ออิฐเป็นฐานชุกชี มีช่องต่อเชื่อมต่อกับปราสาทท้ายอดด้านหลังวิหาร

การประดับ วิหารลายคำมีการตกแต่งด้วยลวดลายรดน้ำปิดทองอย่าง สวยงาม วิจิตรบรรจงทั้งหลัง จนกลายเป็นชื่อของวิหาร ภายในวิหารเขียนจิตรกรรมฝาผนังและ ลวดลาย การประดับอื่นๆประกอบด้วย

- หน้าแหบ(หน้าบัน)เป็นลายลูกฟักตามโครงสร้างหลังคา
- โถงคิ้วเป็นไม้แกะลายดอกพุดตาน
- ไม้ป้านลมเป็นนาคลายอง ปลายไม้ป้านลมปัจจุบันเป็นรูปหัวนาค
- หูช้าง(คันทวย) หรือนาคทนต์เป็นไม้แกะสลักลวดลายในกรอบรูปสามเหลี่ยม

ภาพที่ 3 ภาพถ่ายหน้าตรงวิหารลายคำ
ที่มา : จากการสำรวจของผู้วิจัย

ภาพที่ 4 ชู่มประตูทางเข้าโถงวิหาร
ที่มา : จากการสำรวจของผู้วิจัย

ภาพที่ 5 หน้าแหวนวิหารลายคำ
ที่มา : จากการสำรวจของผู้วิจัย

ภาพที่ 6 พระพุทธสิหิงค์
ที่มา : จากการสำรวจของผู้วิจัย

หน้าแหวนหรือหน้าบันวิหารลายคำเป็นลายโครงสร้างหลังคาประดับด้วยลวดลายรดน้ำปิดทองเต็มพื้นที่ และพระพุทธรูปประธานภายในวิหารลายคำมีขนาดเล็กมากเมื่อเทียบกับกรอบนำสายตาที่เกิดจากเสาและโครงสร้าง

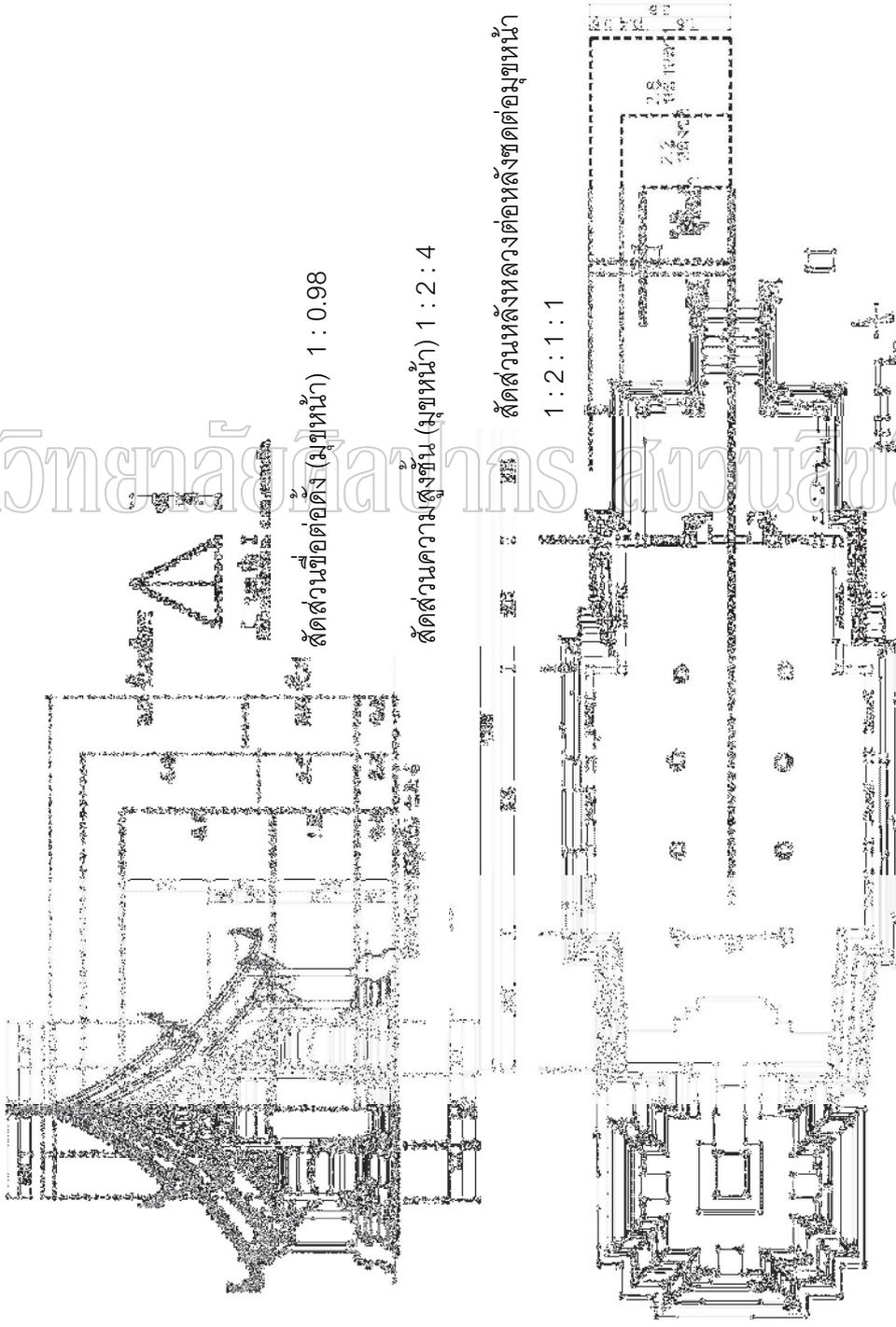
มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ภาพที่ 7 ลักษณะชั้นฐานของอาคาร
ที่มา : จากการสำรวจของผู้วิจัย

ชั้นฐานของวิหารลายคำเป็นหลังเดี่ยวของอาคารตัวอย่างที่มีระดับพื้นภายในอาคารอยู่ต่างระดับกับแนวฐานภายนอกอาคาร คือแนวฐานภายนอกสูงกว่าเล็กน้อย ซึ่งอาจเป็นการคำนึงถึงสัดส่วนที่พอเหมาะของอาคารเมื่อมองจากภายนอก แล้วพบว่าสัดส่วนของชั้นฐานน้อยไป จึงขยับชั้นฐานให้สูงขึ้นจากระดับพื้นโรงภายในให้งาม แทนที่จะทำเสมอกันเหมือนอาคารหลังอื่นๆทั่วไป

วิหารลายคำหลังนี้เป็นวิหารหลังที่อาจารย์ชัยยศ อิชฎีวรพันธ์ได้นำสัดส่วนมาเปรียบเทียบกับสัดส่วนที่ได้จากเอกสารโบราณ ซึ่งผลการศึกษาพบว่าจากการเปรียบเทียบกับเอกสารทุกฉบับแล้ว สัดส่วนวิหารหลังนี้ไม่ได้ตรงกันทุกประการกับเอกสารฉบับใด แต่มีหลายส่วนที่มีสัดส่วนใกล้เคียงกัน

สัดส่วนช่อตอตั้ง (ม.หน้า) 1 : 0.98

สัดส่วนความสูงชั้น (ม.หน้า) 1 : 2 : 4

สัดส่วนหลังทรงตอหลังช่อตอมุขหน้า

1 : 2 : 1 : 1

ลายเส้นที่ 2 วิเคราะห์สัดส่วนวิหารลายคำ

ที่มา : วิเคราะห์จากลายเส้นของ ชัยยศ อิชฎิวรพันธ์, วิหารลายคำวัดพระสิงห์ (เชียงใหม่ : สุริวงศบุคเคนเตอร์, 2543), 25 - 37.

อาคารตัวอย่างหลังที่ 2 วิหารวัดตันเกว่น (วัดอินทราวาส)

ภาพที่ 8 วิหารวัดตันเกว่น

ที่มา: จากการสำรวจของผู้วิจัย

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ที่ตั้ง บ้านตันเกว่น ตำบลหนองควาย อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่

ความเป็นมา วัดตันเกว่น หรือ วัดอินทราวาส สร้างขึ้นในสมัยเจ้าหลวงเชียงใหม่องค์ที่ 6 คือเจ้ากาวิโลรสสุริยวงศ์ ราวปลายศตวรรษที่ 24 ชาวบ้านโดยทั่วไปเรียกวัดตันเกว่น ชื่อวัดอินทราวาสตั้งขึ้นภายหลังตามชื่อครูบาอินทร์ เจ้าอาวาสองค์แรกซึ่งเป็นผู้สร้าง (อินทร์ + อาวาส เป็นอินทราวาส) ตัววิหารสร้างเมื่อ พ.ศ.2401¹² ความสำคัญของวัดนี้ในแง่ประวัติศาสตร์คือ เป็นที่พักพระบรมสารีริกธาตุ ซึ่งแห่จากจอมทองเข้าสู่เมืองเชียงใหม่ พระบรมสารีริกธาตุมาประดิษฐานอยู่ในศาลาจัตุรมุขให้ประชาชนได้สักการะ ก่อนอัญเชิญเข้าสู่เมืองเชียงใหม่

วิหารวัดตันเกว่นได้รับการยกย่องว่าเป็นวิหารล้านนาที่มีสัดส่วนสวยงามมากที่สุดแห่งหนึ่ง ทั้งยังได้รับการดูแลรักษาไว้เป็นอย่างดี ทั้งตัวอาคารและบริเวณ จนได้รับรางวัลอาคารอนุรักษ์ดีเด่นจากสมาคมสถาปนิกสยาม พ.ศ.2532

ลักษณะ วิหารวัดตันเกว่นเป็นวิหารปิด ขนาด 5 ห้อง ผนังเคลือบสีฝุ่นขาวกึ่งฉาบผนังก่ออิฐฉาบปูน ห้องแรกมีลักษณะเป็นระเบียงมุข ผนังก่ออิฐฉาบปูนไม่สูงนัก เหนือขึ้นไปเป็นไม้

¹² จารึกใต้เพดานด้านเหนือภายในวิหาร

ฉลุลาย ตอนบนเป็นช่องโล่ง ช่องโล่งนี้เฉพาะด้านหน้าอาคารประดับด้วยโก่งคิ้วไม้ฉลุลาย โถงกลางผนังทึบเจาะช่องหน้าต่างและผนังไม้ตอนบนของผนัง ยกพื้น หลังคา 2 ตับ ซ้อนชั้นด้านหน้า 3 ชั้น ด้านหลัง 2 ชั้น ระบายหลังคาอ่อนโค้ง เดิมมุงด้วยกระเบื้องดินเผาพื้นเมือง(ดินขอ) ปัจจุบันเป็นกระเบื้องดินเผาทั่วไป เนื่องจากปัจจุบันไม่มีการผลิตดินขอแบบพื้นเมืองแล้ว

ทางเข้า ทางเข้าวิหารวัดต้นแก้วมีเพียงด้านหน้าทางทิศตะวันออกเพียงทางเดียว ทำเป็นบันไดนาค

พื้นที่ใช้สอย ห้องแรกมีลักษณะเป็นระเปียงมุข ห้องที่ 2-4 เป็นโถงวิหาร ห้องที่ 5 สุดท้ายที่ผนังด้านหลังก่ออิฐเป็นฐานชุกชีตลอดความกว้างผนังเป็นที่ประดิษฐานพระประธาน

การประดับ

- หน้าแหบ(หน้าบัน)เป็นลายลูกฟักตามโครงสร้างหลังคา ลวดลายเป็นปูนปั้นประดับกระจกสี

- บัวหัวเสาเป็นไม้แกะสลักกลีบบัวสองชั้น

- โถงคิ้วเป็นไม้ฉลุลายประดับกระจกสี

- ไม้ป้านลมเป็นนาคลายของมีนขนาดไม่มีใบระกา เฉพาะชุดแรกด้านหน้า

อาคารแกะสลักลายตลอดความยาวไม้ ชั้นในเข้าไปเป็นผิวเรียบไม้แกะสลักประดับซอฟ้าทุกชั้น

- สภาพปัจจุบันขณะทำการสำรวจ (กันยายน 2546)ไม่ปรากฏแป้นน้ำย่อย(เชิง

ชาย)

- หูช้าง(คันทวย)ไม้แกะสลักในรูปสามเหลี่ยม

ภาพที่ 9 ภาพถ่ายหน้าตรงรูปด้านหน้าอาคาร

ที่มา : จากการสำรวจของผู้วิจัย

หลังคาวิหารวัดต้นแก้วนี้ใช้องศาใกล้เคียงกันสำหรับตบล่างและบน ระบายอ่อนโค้ง เป็นอย่างแม่ (ร่างผู้หญิง) ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะของวิหารในสกุลช่างเชียงใหม่

ภาพที่ 10 ด้านหลังอาคาร

ที่มา : จากการสำรวจของผู้วิจัย

ภาพที่ 11 หน้าแหลบ(หน้าบัน)

ที่มา : จากการสำรวจของผู้วิจัย

ภาพถ่ายด้านหลังอาคาร แสดงให้เห็นรูปทรงที่ไม่สมดุลย์หน้าหลังเช่นอาคารโบสถ์ วิหารของภาคกลาง เพราะมีด้านหน้าสองห้อง ด้านหลังห้องเดียว หลังคาลดชั้นหน้า 2 ชั้น หลัง 1 ชั้นสอดคล้องกับผัง หน้าแหลบเป็นลายลูกฟักตามโครงสร้างหลังคา ลวดลายเป็นปูนปั้น ประดับกระจกสี ไม้ป่านลมเป็นนาคลายองที่ใช้ลวดลายการแกะสลัก ไม่มีใบระกา มีมณฑลจังหวะ ค่อนข้างถี่เมื่อเทียบกับวิหารวัดอื่นๆ

ภาพที่ 12 โถงคิ้ว(รวงผึ้ง)

ที่มา : จากการสำรวจของผู้วิจัย

โก่งคิ้ว(รวงผึ้ง)วิหารวัดต้นแก้วเป็นไม้ฉลุลายเช่นเดียวกับโก่งคิ้วปีกนก พนักกระเบื้อง
 มุขหน้าและนาคทันต์(ค้ายัน)

ภาพที่ 13 ฐานอาคาร

ที่มา : จากการสำรวจของผู้วิจัย

ภาพที่ 14 อาคารมุขหน้า

ที่มา : จากการสำรวจของผู้วิจัย

วิหารวัดต้นแก้วมีหลังคาหรือหักจิกค่อนข้างน้อยและแคบเกินกว่าจะทำทางขึ้น
 ด้านข้างเหมือนวิหารหลังอื่นๆ ฐานอาคารออกแบบเรียบง่าย มีบัวคว่ำขนาดเล็กเฉพาะช่วงที่เป็น
 พื้นอาคาร ความสูงเท่ากับระดับพื้นภายในอาคาร

อาคารมุขหน้านับเป็นผลงานสำคัญที่ต้องการสัดส่วนรูปทรงสวยงาม เพราะเป็นภาพ
 ที่ผู้คนพบเห็น แต่เกิดจากถ่ายทอดสัดส่วนลงมาจากหลังหลวง ไม่ได้ก่อรูปขึ้นทรงโดยตรง

รายละเอียดเครื่องลำยอง(ไม้บ้านลม)

นาคทันต์ (ค้ายัน)

ภาพที่ 15 การประดับด้วยไม้ฉลุลาย

ที่มา : จากการสำรวจของผู้วิจัย

รายละเอียดไม้บ้านลมแกะสลักลายพันธุ์พฤกษา ส่วนปลายเป็นหางวันแกะลายมกร
 คายนาค ส่วนภาคพื้นเป็นไม้ฉลุลายกินรี สัดส่วนเดียวกับวิหารวัดหางดงคือ ประมาณ 1:3 ของ
 ความกว้างต่อความสูง

ภาพที่ 16 จั๋งหะการลดชั้นหลังคา

ที่มา : จากการสำรวจของผู้วิจัย

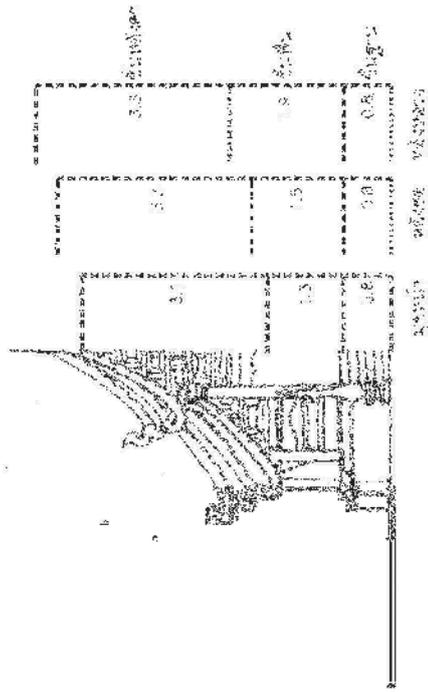
มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ภาพที่ 17 ภายในวิหาร

ที่มา : จากการสำรวจของผู้วิจัย

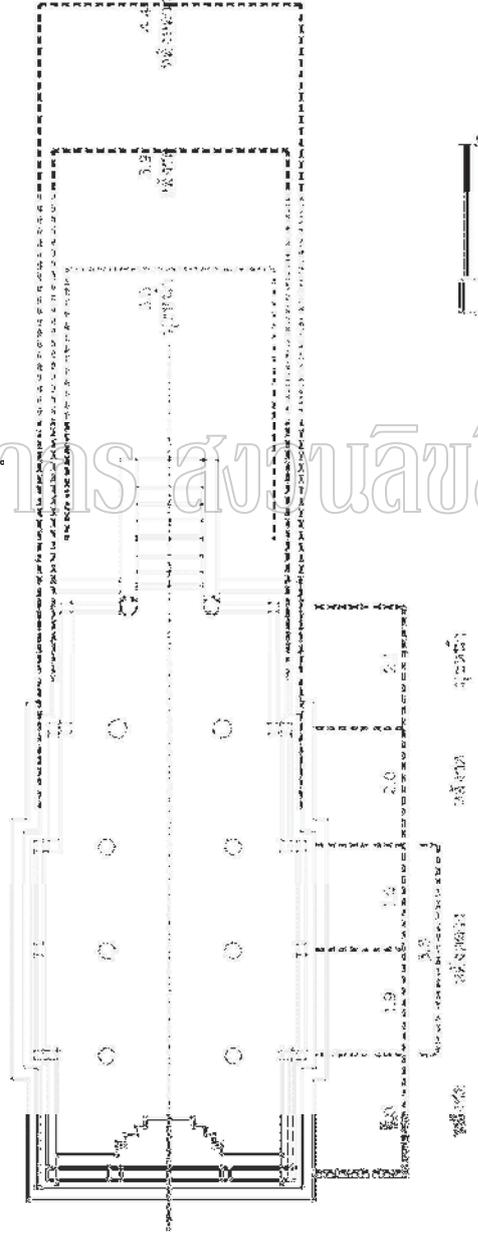
วิหารวัดต้นแก้วนี้ใช้จั๋งหะเดียวกันในเทคนิคการลดชั้นหลังคาทั้งความสูงและความ
 ยาวและภาพที่มองเห็นเมื่อเข้าสู่ภายในวิหาร ทั้งแนวเสา สี และลวดลายที่ประดับเสาร่วมในช่วย
 นำสายตาสู่พระประธาน

สัสดส่วนช่อคอดัง (มุขหน้า)

1:0.9

สัสดส่วนหลังทรงต่อหลังตอมุขหน้า 1:1.9:1:1

ลายเส้นที่ 3 วิเคราะห์สัสดส่วนบริหารวัดต้นแก้ว

ที่มา : จากการศึกษาของผู้วิจัย

อาคารตัวอย่างหลังที่ 3 วิหารวัดทุ่งอ้อ

ภาพที่ 18 วิหารวัดทุ่งอ้อ

ที่มา : จากการสำรวจของผู้วิจัย

มหาวิทยาลัยศิลปากร คณะศิลปกรรมศาสตร์

ที่ตั้ง วัดทุ่งอ้อ บ้านทุ่งอ้อ ตำบลหารแก้ว อำเภอลำดอง จังหวัดเชียงใหม่

ความเป็นมา วัดทุ่งอ้อ เดิมเรียกว่า วัดทุ่งอ้อหลวง เป็นวัดเก่าแก่ประจำชุมชน

บ้านทุ่งอ้อ จากหลักฐานเล็กน้อยของวัดก็ทราบว่ามีเจ้าอาวาสครองวัดต่อเนื่องมาอย่างน้อย 250 ปีแล้ว ตัววิหารสร้างเมื่อใดไม่ปรากฏหลักฐาน แต่กรมศิลปากรสันนิษฐานจากรูปแบบของบันได หน้าทางขึ้นอาคารที่มีราวบันไดเป็นหางวันตามแบบวิหารในยุคแรกของเชียงใหม่ แทนการใช้นาคตามแบบวิหารยุคหลังว่าน่าจะสร้างมาแล้วถึง 500 - 600 ปี ภายในวิหารมีปูชนียวัตถุสำคัญคือ พระพุทธรูปและธรรมมาสน์โบราณ การบูรณะครั้งล่าสุดโดยกรมศิลปากรเมื่อ พ.ศ.2539

ลักษณะ วิหารวัดทุ่งอ้อเป็นวิหารปิด เครื่องไม้ ขนาดเล็ก มี 6 ห้อง ผนัง

สีเหลืองมัสยิดหรือหักจ้อก ผนังก่ออิฐฉาบปูน ห้องแรกมีลักษณะเป็นระเบียงมุข ผนังก่ออิฐฉาบปูนไม่สูงนัก เหนือขึ้นไปเป็นช่องโถง ห้องที่สองมีผนังลักษณะคล้ายกันแต่ช่องโถงกลางผนังติดตั้งลูกกรงไม้ ตอนบนเป็นผนังไม้ ห้องที่สามถึงห้าช่วงโถงกลางมีผนังก่ออิฐที่บเจาะช่องหน้าต่างพร้อมซุ้มหน้าต่างด้านละหนึ่งบาน ผนังไม้ตอนบนของผนัง ยกพื้น หลังคา 2 ชั้น ชั้นบนชั้นด้านหน้า 3 ชั้น ด้านหลัง 2 ชั้น ระบายหลังคาอ่อนโค้ง มุงด้วยกระเบื้องดินเผาพื้นเมือง(ดินขอ)

ทางเข้า วิหารวัดทุ่งอ้อมีทางเข้า 2 ทาง ตามลักษณะทั่วไปของวิหารทรงนี้ คือ

- ทางเข้าหลักด้านหน้าทางทิศตะวันออก ราวบันไดก่ออิฐฉาบปูนและปูน

ปั้นเป็นรูปหางวันหรือตัวเหงา

- ทางเข้ารองช่วงลดผังทางด้านทิศใต้ บันไดก่ออิฐฉาบปูนขนาดเล็กไม่มีราวบันได

พื้นที่ใช้สอย ห้องแรกมีลักษณะเป็นระเบียงมุข ห้องที่ 2-5 เป็นโถงวิหาร ห้องที่ 6 สุดทำยที่ผนังด้านหลังก่ออิฐเป็นฐานชุกชีตลอดความกว้างผนังเป็นที่ประดิษฐานพระประธาน

การประดับ

- หน้าแหบ(หน้าบัน)ขนาดเล็กเป็นลายลูกฟักตามโครงสร้างหลังคา ลวดลายเป็นปูนปั้นบนพื้นไม้

- บัวหัวเสาเป็นไม้รูปกลีบบัว

- โถงคิ้วเป็นไม้ลวดลายเป็นปูนปั้นแบบเดียวกับหน้าแหบ

- ไม้ป้านลมเป็นนาคลายของมีนขนาดไม่มีใบระกา แกะสลักลวดลายเต็ม

พื้นที่ตลอดความยาวไม้เฉพาะชุดแรกด้านหน้าอาคาร ชั้นในเข้าไปแกะสลักลวดลายน้อยลง ประดับซ้อฟ้าทุกชั้น ปลายไม้ป้านลมปัจจุบันเป็นรูปหัวนาคแบบเดียวกับวิหารวัดต้นแก้ว สอดตามทราบบว่าของเดิมหลุดหายไปโดยไม่ทราบรูปแบบ จึงนำรูปแบบดังกล่าวมาใช้

- สภาพปัจจุบันหลังการบูรณะ ไม่ปรากฏเป็นน้ำย้อย(เชิงชาย) แต่พิจารณาจากรูปถ่ายเกาก่อนการบูรณะ น่าจะมีการติดตั้งเป็นน้ำย้อยด้วย

- หูช้าง(คันทวย)ไม้แกะสลักในกรอบรูปสามเหลี่ยม

วิหารวัดทุ่งอ้อที่มีขนาดกะทัดรัด สัดส่วนสวยงาม ความกว้างภายในระหว่างเสาหน้า ทั้งสามช่วงเท่ากันและราวบันไดรูปหางวันขนาดใหญ่เมื่อเทียบกับคนและแม้แต่กับตัววิหารเอง

ภาพที่ 19 รายละเอียดของลวดลายปูนปั้นบริเวณหน้าแหบและโถงคิ้ว

ที่มา : จากการสำรวจของผู้วิจัย

ภาพที่ 20 รวบบันไดแบบหางวัน

ที่มา : จากการสำรวจของผู้วิจัย

รูปแบบแปลกตาจากบันไดขนาดที่พบเห็นทั่วไป เป็นรูปแบบที่ใช้กันในสมัยราชวงศ์มังราย เรียกปลายรูปแบบนี้ว่า หางวัน ซึ่งไม่ได้ใช้กับบันไดเท่านั้น ใช้ประดับส่วนอื่นๆก็เรียกว่าหางวัน เช่นกัน

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ภาพที่ 21 เทคนิคการควบคุมแสงภายในวิหาร

ที่มา : จากการสำรวจของผู้วิจัย

การให้แสงที่เริ่มจากที่มีแสงค่อนข้างมากในห้องแรกตรงทางเข้าด้วยการเปิดช่องโถง โดยไม่มีการพราง ในห้องที่สองถัดมาใช้ซี่ลูกกรงพรางแสงจากช่องเปิดให้แสงเข้าได้น้อยลงและเมื่อถึงโถงกลางของวิหารก็มีเพียงหน้าต่างข้างละหนึ่งบานเท่านั้นเพื่อลดแสงลงให้เหลือน้อยในระดับที่ต้องการ เทคนิคนี้เป็นการช่วยปรับส่ายตาจากที่สว่างภายนอกสู่ที่มีแสงน้อยภายใน

ภาพที่ 22 ด้านข้างวิหาร

ที่มา : จากการสำรวจของผู้วิจัย

ภาพด้านข้างวิหาร แสดงให้เห็นบันไดทางเข้าอาคารบริเวณฝั่งลตหรือหักจ็อกซึ่งเป็นเทคนิคที่ใช้ทั่วไป แต่มีตำแหน่งติดตั้งจากด้านหลังหรือด้านหน้า ด้านซ้ายหรือด้านขวาของอาคาร ต่างกัน ขึ้นอยู่กับผังบริเวณของวัด โดยจะเปิดทางเข้าด้านที่ติดต่อกับเขตสังฆาวาส ไม่มีเกณฑ์ตายตัว และอาจมีเพียงช่องทางเดียว หรือหลายช่องทาง หรือไม่มีเลยก็ได้

หน้าต่างมีเพียงด้านละ 1 ช่องเท่านั้น ติดตั้งบริเวณช่วงกลางของหลังหลวง ทำให้ภายในวิหารค่อนข้างมืด แต่น่าจะเป็นเจตนาของผู้ออกแบบที่ต้องการควบคุมแสงมากกว่าเป็นเหตุผลด้านเทคนิคที่ไม่สามารถทำหน้าต่างขนาดใหญ่หรือหลายบานได้

ภาพที่ 23 ชุ่มหน้าต่างและหน้าต่างขนาดเล็ก

ที่มา : จากการสำรวจของผู้วิจัย

ภาพที่ 24 ภาพถ่ายก่อนการบูรณะ

ที่มา : นิทรรศการการบูรณะอาคารวิหารวัดทุ่งอ้อ จัดแสดงในบริเวณวัด เมื่อ 14 กรกฎาคม 2546

จากภาพถ่ายเก๋าก่อนการบูรณะที่ไม่สามารถตรวจสอบรูปแบบและขนาดของปลายไม้ป้านลม(หางวัน) เพราะขาดหายไป แต่สังเกตช่องเปิดของอาคารและปั้นน้ำย่อย(เชิงชาย) บริเวณชายคาเหนือซุ้มหน้าต่างได้

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

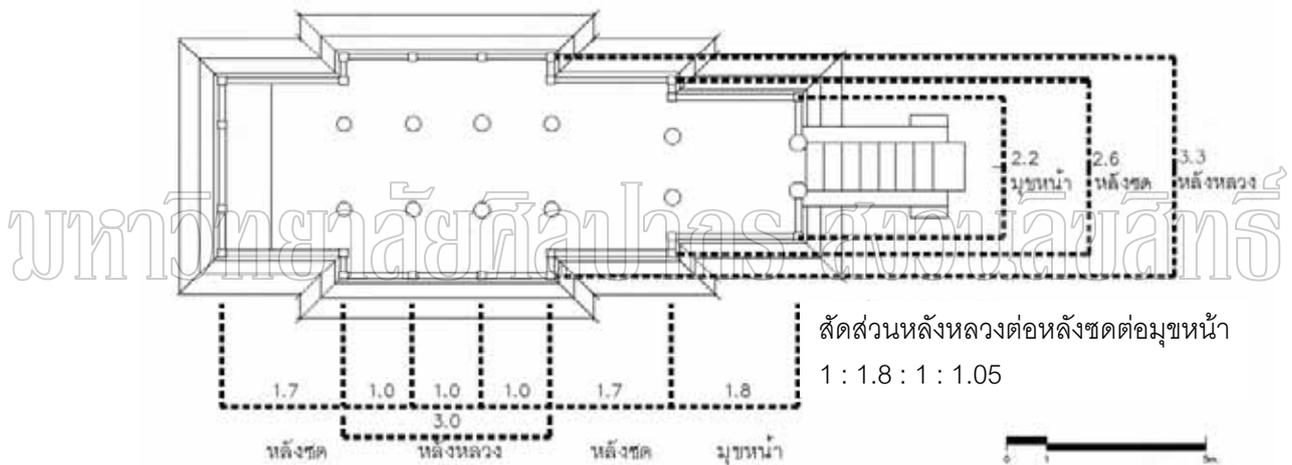
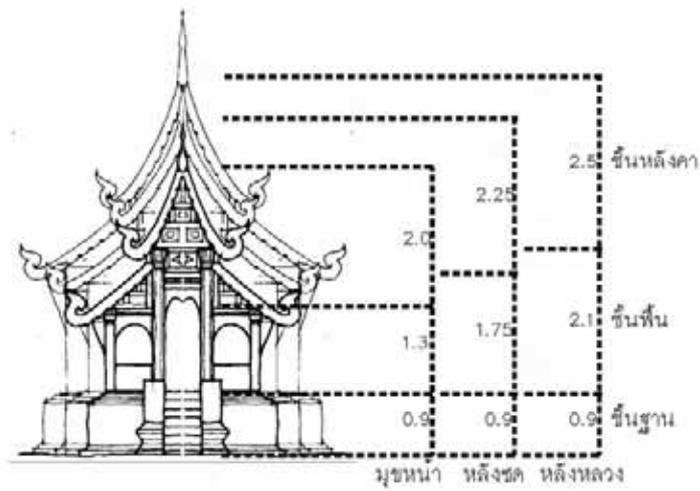
ภาพที่ 25 เทคนิคการลดฝ้งหรือยกเก็จ

ที่มา : จากการสำรวจของผู้วิจัย

ภาพที่ 26 ด้านหลังวิหาร

ที่มา : จากการสำรวจของผู้วิจัย

เทคนิคการลดฝ้งหรือยกเก็จที่ใช้เสาตัวในเป็นจุดกำหนดตำแหน่งแปตัวนอก (แปปลายเต้า) ของหลังคาชั้นถัดออกมา และด้านหลังวิหารที่ไม่มีทางเข้า จึงมักไม่มีการตกแต่งใดๆ มากนัก คงทำเรียบๆดังภาพ

ลายเส้นที่ 4 วิเคราะห์สัดส่วนวิหารวัดทุ่งอ้อ

ที่มา : จากการศึกษาของผู้วิจัย

อาคารตัวอย่างหลังที่ 4 วิหารวัดปราสาท

ภาพที่ 27 วิหารวัดปราสาท

ที่มา : จากการสำรวจของผู้วิจัย

ที่ตั้ง วัดปราสาท ถนนอินทวิโรธ ตำบลศรีภูมิ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งอยู่ทางทิศเหนือของวัดพระสิงห์

ความเป็นมา วัดปราสาทเป็นวัดเก่าแก่ที่สร้างมาตั้งแต่สมัยราชวงศ์มังราย ไม่ทราบพ.ศ.ที่สร้าง แต่พบชื่อวัดปรากฏในจารึกวัดตโปทาราม เมื่อ พ.ศ.2035 จึงน่าจะสร้างมาก่อนหน้านั้น¹³ และเป็นวัดที่สร้างในเมือง จึงมีการบำรุงรักษาต่อเนื่องเรื่อยมา แม้ในสมัยพม่าปกครองเชียงใหม่ก็ปรากฏหลักฐานการสร้างพระพุทธรูปเมื่อพ.ศ.2133

ตัววิหารนั้นปรากฏหลักฐานว่าสร้างในสมัยเจ้าหลวงช้างเผือกธรรมลังกา พ.ศ. 2366 มีพระยาหลวงสามล้านเป็นประธานทำการบูรณะฟื้นฟูวัดครั้งใหญ่ รวมถึงการสร้างวิหารหลังนี้ด้วย นายชัยยา พูนศิริวงศ์ ผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่เป็นประธานนำผ้าป่ามาทอดเพื่อเป็นทุนบูรณะตัววิหารเมื่อ พ.ศ.2526 ส่วนการบูรณะครั้งล่าสุด คือเมื่อ พ.ศ.2546 เป็นการดำเนินการรักษาจิตรกรรมฝาผนังด้วยการทำความสะอาดแล้วเคลือบผิว

ลักษณะ วิหารวัดปราสาทเป็นวิหารปิด เครื่องไม้ ขนาดใหญ่ มี 6 ห้อง ผนังสีเหลืองมัสแตงหรือยอกเก็จ ผนังก่ออิฐฉาบปูน ห้องแรกเดิมมีลักษณะเป็นระเบียงมุข มีร่องรอยก่ออิฐผนังปิดทึบภายหลัง ตั้งแต่ห้องที่สองไปมีผนังปิดทึบ ก่ออิฐฉาบปูนขึ้นมาจากระดับพื้นประมาณ 1 เมตร เหนือขึ้นไปเป็นผนังไม้เข้าลิ้น มีโครงคร่าวและลูกฟักสีเหลืองคล้ายฝาไม้ปะกนของภาคกลาง ติดตั้งหน้าต่างขนาดใหญ่มีซี่ลูกกรงไม้ทุกห้องด้านละหนึ่งบาน ยกพื้น หลังคา 2

¹³ วรลัญจก์ บุญยสุรัตน์, วิหารล้านนา (กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ, 2544), 206.

ดับ ซ้อนชั้นด้านหน้า 3 ชั้น ด้านหลัง 2 ชั้น ระบายหลังคาอ่อนโค้ง ปัจจุบันมุงด้วยกระเบื้องดินเผาทั่วไป ด้านท้ายวิหารมีปราสาทท้ายอดเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปประธานซึ่งน่าจะเป็นที่มาของชื่อวัดด้วย วิหารรูปแบบนี้ปัจจุบันมีเหลืออยู่เพียงห้าหลังเท่านั้น วิหารรูปแบบนี้มีชื่อเสียงอีกหลังหนึ่งคือ วิหารลายคำวัดพระสิงห์

ทางเข้า ทางเข้าหลักด้านหน้าทิศตะวันออก ราวบันไดก่ออิฐฉาบปูนและปูนปั้นเป็นรูปนาค ทางเข้ารองช่วงลดผังทั้งด้านทิศใต้และทิศเหนือจากทั้งทางด้านหน้าและด้านหลัง วิหาร บันไดก่ออิฐฉาบปูนขนาดเล็กไม่มีราวบันได

พื้นที่ใช้สอย ห้องแรกเดิมคงมีลักษณะเป็นระเบียงมุข ปัจจุบันก่ออิฐปิดเพื่อขยายห้องโถงวิหารออกมา ห้องที่ 2-5 เป็นโถงวิหาร ห้องที่ 6 สูดท้ายที่ผนังด้านหลังก่ออิฐเป็นฐานชุกชี แต่เว้นช่องตรงกลางเพื่อเป็นทางเชื่อมต่อกับปราสาทท้ายอดซึ่งภายในเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปประธานของวิหาร ทางเข้าทำซุ้มประตูโขงปูนปิดทอง

การประดับ

- หน้าแหบ(หน้าบัน) ลวดลายเป็นปูนปั้นประดับกระจก
- บัวหัวเสาเป็นไม้รูปกลีบบัว
- โถงค้ำเป็นไม้แกะสลักลวดลาย
- ไม้ป้านลมเป็นนาคลายของมีนขนาดไม่มีใบระกา แกะสลักลวดลาย

ประดับกระจกเต็มพื้นที่ตลอดความยาวไม้เฉพาะชุดแรกด้านหน้าอาคาร ชั้นในเข้าไปผิวเรียบประดับซ้อฟ้าทุกชั้น ปลายไม้ป้านลมปัจจุบันเป็นรูปหัวนาค

ด้านหน้าวิหาร

ปราสาทด้านหลังวิหาร

พระพุทธรูปภายในซุ้มปราสาท

ภาพที่ 28 ลักษณะของวิหารวัดปราสาท

ที่มา : จากการสำรวจของผู้วิจัย

ภาพที่ 29 เทคนิคการซ้อนชั้นหลังคา

ที่มา : จากการสำรวจของผู้วิจัย

ภาพที่ 30 ฝั่งยกเก็จ

ที่มา : จากการสำรวจของผู้วิจัย

วิหารวัดปราสาทใช้จันทระเดียวกันการลดชั้นหลังคาทั้งความสูงและความยาวและเป็นจันทระเดียวกับฝั่ง เช่นเดียวกับวิหารล้านนาสกุลช่างเชียงใหม่ทั่วไปที่ลดฝั่งหรือยกเก็จฝั่งตามจันทระเดียวกับการซ้อนชั้นหลังคาทำให้เกิดมิติแม้จะมองตรงจากด้านหน้าอาคาร ซึ่งรูปแบบนี้เป็นเอกลักษณ์ที่สำคัญของวิหารล้านนา

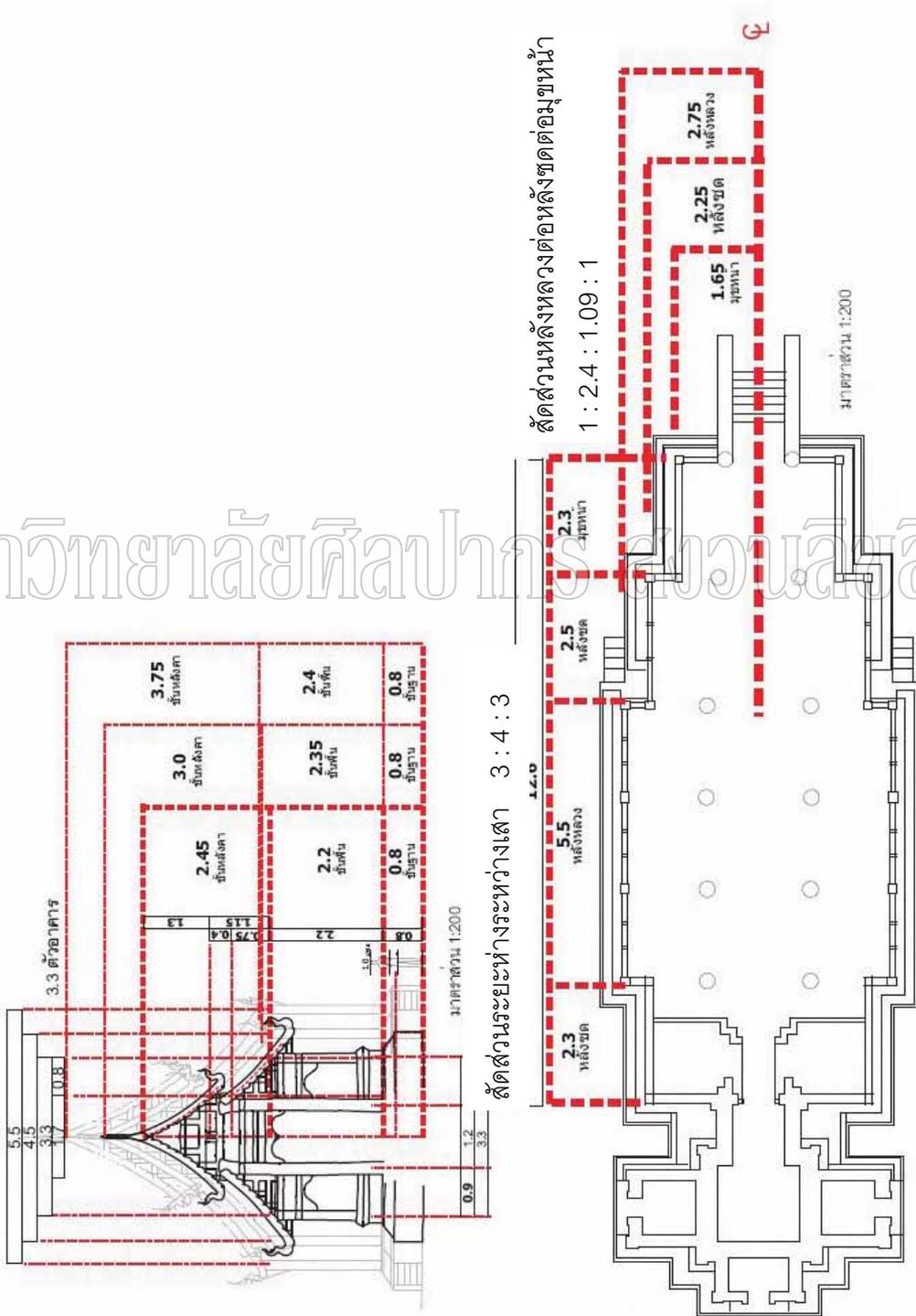
ด้านหน้าวิหารมีแบบแผนเดียวกับวิหารล้านนาทั่วไป แต่ด้านหลังหรือทำวิหารมีลักษณะพิเศษ คือ มีปราสาทห้ายอด สร้างติดกับด้านท้ายของวิหาร ใช้เป็นที่ประดิษฐานของพระประธาน ภายในเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปประธานของวิหาร ภายนอกมีซุ้มสามซุ้ม ในซุ้มด้านทิศเหนือและทิศใต้เว้นซุ้มทิศตะวันตกมีพระพุทธรูปประดิษฐานอยู่

ภาพที่ 31 ทางเข้ารองด้านข้างวิหาร

ที่มา : จากการสำรวจของผู้วิจัย

ลายเส้นที่ 5 วิเคราะห์สัดส่วนนิหารวัดปราสาท

ที่มา : จากการศึกษาของผู้วิจัย

อาคารตัวอย่างหลังที่ 5 วิหารวัดหางดง

ภาพที่ 32 วิหารวัดหางดง

ที่มา : จากการสำรวจของผู้วิจัย

บทวิทยานิพนธ์ศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ที่ตั้ง หมู่ 8 ตำบลหางดง อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่

ความเป็นมา วัดหางดงเป็นวัดประจำหมู่บ้านหรือชุมชน เป็นวัดขนาดเล็ก

สร้างขึ้นตั้งแต่ราว พ.ศ.2027 สมัยราชวงศ์มังรายปกครองเชียงใหม่ ตัววิหารไม่ปรากฏหลักฐานว่าสร้างเมื่อใด แต่มีลักษณะรูปทรงและรายละเอียดขององค์ประกอบอาคารที่ใกล้เคียงกับวัดต้นแก้วนจึงสันนิษฐานว่าน่าจะสร้างในช่วงเดียวกัน คือช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 24 ถึงต้นศตวรรษที่ 25

ลักษณะ วิหารวัดหางดงเป็นวิหารปิด ขนาดค่อนข้างใหญ่เมื่อเทียบกับวัดชุมชนหลังอื่นๆ เป็นวิหารเครื่องไม้ทรงล้านนาสกุลช่างเชียงใหม่ ยกพื้น หลังคา 2 ชั้น ชั้นหน้าหลัง 3 ชั้นเท่ากัน ระบายหลังคาอ่อนโค้ง มุงดินขอ (กระเบื้องดินเผาพื้นเมือง) ผังยกเก็จ เสากลางคู่หน้า คู่ที่สอง คู่ที่เจ็ดและคู่หลังสุดเป็นเสาไม้แปดเหลี่ยม นอกนั้นซึ่งเป็นเสาลอยเป็นเสาไม้กลมประดับลวดลาย ส่วนเสาแถวนอกเป็นเสาไม้สี่เหลี่ยม ผนังก่ออิฐฉาบปูน ปั้นปูนประดับ

ทางเข้า ทางเข้าหลักด้านหน้าทางทิศตะวันออกเป็นบันไดนาคกว้างเท่าช่วงเสา ส่วนทางเข้ารองทำเป็นมุขทางเข้าด้านข้างด้านทิศใต้ ทางเข้าด้านหลังเป็นทางเข้าห้องเก็บของ

ที่อยู่บริเวณห้องสุดท้ายของวิหารด้านหลังพระประธานซึ่งส่วนนี้แยกต่างหากจากส่วนภายในวิหาร ไม่สามารถเข้าไปภายในวิหารได้

ภาพที่ 33 มุขทางเข้าด้านข้าง

ที่มา : จากการสำรวจของผู้วิจัย

ภาพที่ 34 บันไดนาค

ที่มา : จากการสำรวจของผู้วิจัย

บทกวีวิทยาสัยศิลป์ศิลปกรรมสงวนลิขสิทธิ์

ทางเข้าด้านข้างอาคารทำเป็นมุขขวางใช้เป็นทางเข้าออกของพระสงฆ์ ทางเข้าอาคารด้านหน้าทำเป็นบันไดนาคประดับด้วยสิงห์อีกหนึ่งคู่

พื้นที่ใช้สอย ห้องแรกตรงทางเข้าอาคารเป็นระเบียงมุข ห้องที่สองเป็นโถงมีมุขทางเข้าด้านข้าง ห้องที่สาม สี่ ห้าเป็นบริเวณโถงกลางขนาด 3 ห้องมีช่องหน้าต่างประดับซุ้มปูนปั้นแบบลังกาด้านละ 3 ช่อง ห้องที่หกเป็นที่ประดิษฐานพระประธานและห้องสุดท้ายเป็นห้องเก็บของมีช่องหน้าต่างขนาดเล็กไม่ประดับซุ้มห้องละหนึ่งบาน

การประดับ

- หน้าแหงน(หน้าบัน)เป็นลายลูกฟักตามโครงสร้างหลังคา ลวดลายเป็นปูนปั้นประดับกระจก
- บัวหัวเสาเป็นไม้แกะสลักกลีบบัวสองชั้น
- ป้านลมเป็นนาคลำยองมีนาคไม่มีใบระกา ทุกชั้นหลังคาทำรูปแบบเดียวกัน ประดับช่อฟ้าทุกชั้น
- แป้นน้ำย่อย(เชิงชาย) ไม้แกะสลักแบบล้านนา
- หูช้าง(คันทวย)ไม้แกะสลักในรูปสามเหลี่ยม
- ผนังภายในเขียนจิตรกรรมพุทธประวัติ

ภาพที่ 35 ด้านหลังวิหาร

ที่มา : จากการสำรวจของผู้วิจัย

ภาพที่ 36 ชุ่มหน้าต่าง

ที่มา : จากการสำรวจของผู้วิจัย

ชุ่มหน้าต่างเป็นแบบลังกา มีช่องหน้าต่างด้านละสามช่องบริเวณโถงกลางของวิหาร หน้าแหลมเป็นรูปแบบทั่วไปของวิหารล้านนาคือเป็นลายลูกฟักตามโครงสร้างหลังคา ลวดลายเป็นปูนปั้นประดับกระจก เครื่องล่ายองไม้ ใช้การประดับกระจกเป็นลวดลาย มีขนาดค่อนข้างห่าง ไม่มีใบระกา ทุกชั้นหลังคาทำรูปแบบเดียวกัน

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ภาพที่ 37 ปีกนกมุขหน้า

ที่มา : จากการสำรวจของผู้วิจัย

ภาพที่ 38 จัหวะการลดชั้นของหลังคา

ที่มา : จากการสำรวจของผู้วิจัย

ระเบียงมุขมีผนังก่ออิฐครึ่งหนึ่งของความสูงผนัง ตอบนบประดับด้วยไม้แกะสลัก โดยมีสัดส่วนของ Solid และ Void เท่ากัน ส่วนฐานอาคารเป็นแบบเรียบง่าย มีลวดบัวเฉพาะช่วงพื้นอาคาร ลักษณะเดียวกับวิหารวัดต้นแก้วและอีกหลายหลัง และใช้จัหวะเดียวกันในเทคนิคการลดชั้นหลังคาทั้งการเปลี่ยนระดับความสูงและระยะตามแนวราบ สัมพันธ์กับผังยกเก็จตามแบบวิหารรูปแบบนี้ทั่วไป

ภาพที่ 39 การเปลี่ยนองศาของระนาบหลังคา
ที่มา : จากการสำรวจของผู้วิจัย

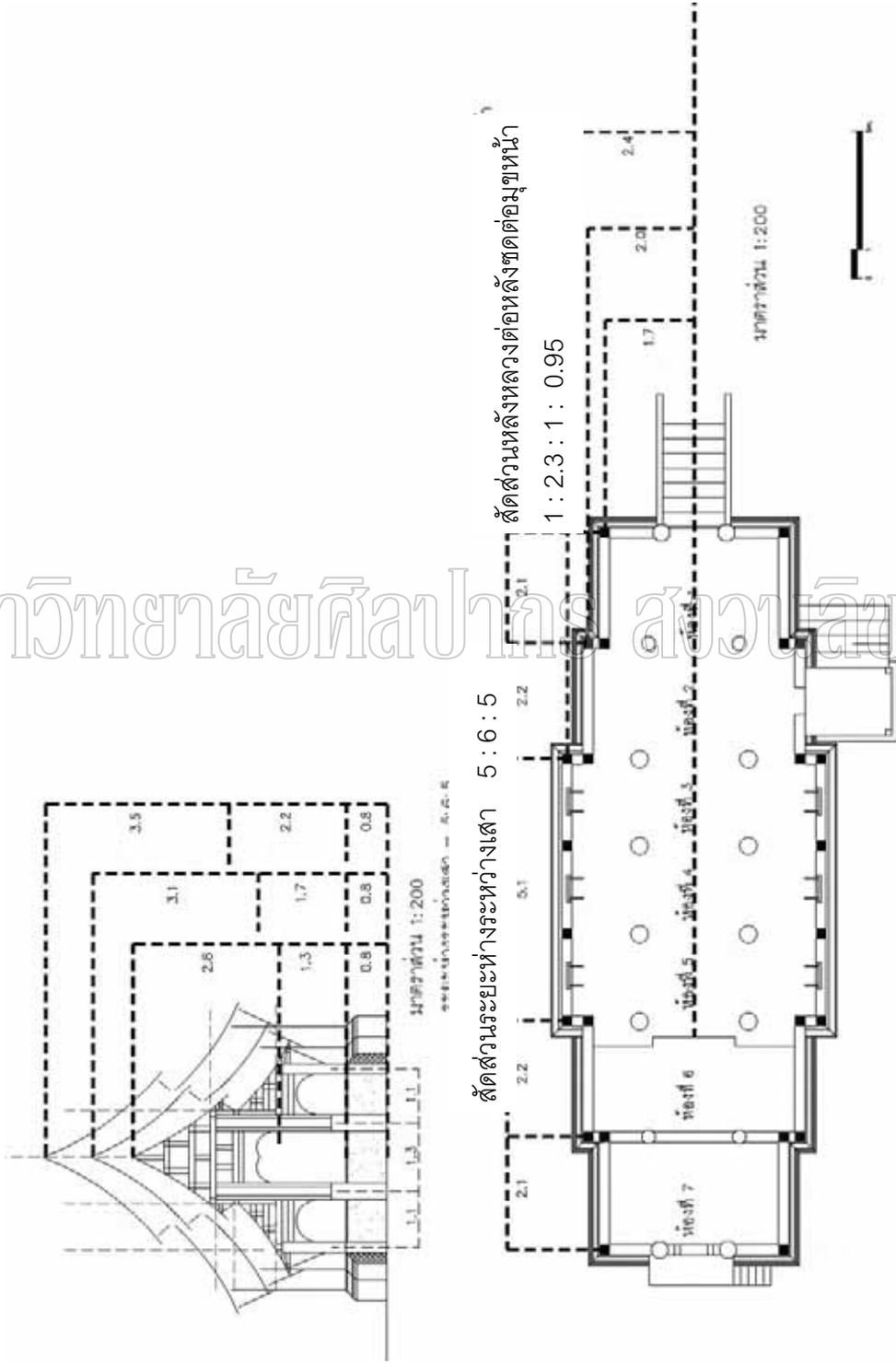
ระนาบหลังคาอ่อนโค้งค่อนข้างน้อยจนเกือบจะมองเห็นเป็นระนาบตรง ให้ความรู้สึก
ในด้านสง่างามแบบชาย(ฮ้างปู้)มากกว่าความอ่อนช้อยงดงามแบบหญิง(ฮ้างแม่)ในระนาบหลังคา
แบบอ่อนโค้งในวิหารสกุลช่างเชียงใหม่ทั่วไป แต่การเปลี่ยนองศาหลังคาของตึบล้างและตึบบนก็
เป็นเทคนิคที่ทำให้ภาพรวมของระนาบหลังคาอ่อนโค้งได้เช่นกัน ทดแทนก็ทำระนาบหลังคาอ่อน
โค้งได้ระดับหนึ่ง เปรียบเทียบกับวิหารวัดต้นแก้ววันที่ใช้องศาหลังคาเดียวกันแต่ทำระนาบหลังคา
อ่อนโค้ง

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ภาพที่ 40 ด้านข้างวิหาร
ที่มา : จากการสำรวจของผู้วิจัย

วิหารวัดหางดงหลังนี้เป็นเพียงหลังเดียวในอาคารตัวอย่างที่ทำการสำรวจที่ใช้รูปทรง
แบบสมดุลงหน้า – หลัง คือมีหลังคาซ้อน 3 ชั้นทั้งด้านหน้าและหลัง ซึ่งต่างจากวิหารหลังอื่น แต่
ประโยชน์ใช้สอยภายในยังคงเป็นแบบเดียวกัน เพราะห้องที่เพิ่มมาด้านหลังวิหารของวิหารหลังนี้
เป็นส่วนแยกต่างหาก ใช้เก็บของและเข้าสู่ภายในวิหารไม่ได้ ส่วนหน้าของวิหารมีผังและประโยชน์
ใช้สอยเหมือนกัน

ลายเส้นที่ 6 วิเคราะห์สัดส่วนบริหารวัดทางดง
ที่มา : จากการศึกษาของผู้วิจัย

อาคารตัวอย่างหลังที่ 6 วิหารวัดสำเภา

ภาพที่ 41 วิหารวัดสำเภา

ที่มา : จากการสำรวจของผู้วิจัย

มหาวิทยาลัยศิลปากร ศูนย์วิจัยศิลปกรรมศาสตร์

ที่ตั้ง ถนนราชดำเนิน อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

ความเป็นมา วัดสำเภาสันนิษฐานว่าสร้างมาตั้งแต่สมัยราชวงศ์มังราย โดย

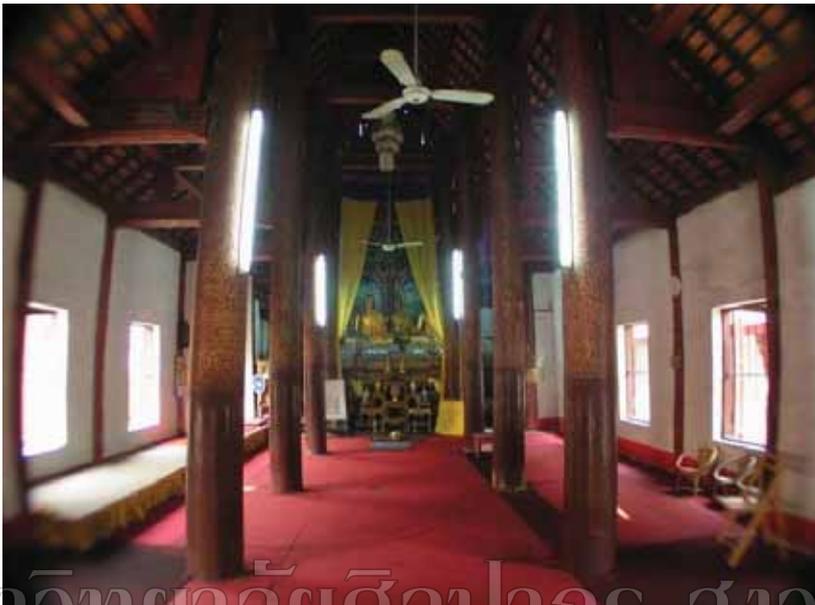
พ่อค้าชาวเมืองระแหง (ตาก) ซึ่งเดินทางมาค้าขายที่เมืองเชียงใหม่ มีศรัทธาสรางค์สำเภาบรรจุไว้ในพระเจดีย์ และเป็นที่มาของชื่อวัด วัดสำเภามีประวัติการบูรณะในพ.ศ. 2362 โดยพญาธรรมลังกา เจ้าหลวงเชียงใหม่ องค์ที่ 2 และยังมีประวัติการทำบูรณะโดยเจ้าสุริยวงศ์ (คำตัน สีโรต) ได้ในเวลาต่อมา¹⁴

ลักษณะ วิหารวัดสำเภาเป็นวิหารปิด เครื่องไม้ ขนาดกลาง 6 ห้อง ผังสี่เหลี่ยมผืนผ้ายกเก็จ หรือลดชด รูปแบบอาคารและผังเป็นแบบเชียงใหม่โดยทั่วไป แตกต่างที่รายละเอียดเพียงเล็กน้อยคือหลังชดหน้าหลังมีขนาดความกว้างไม่เท่ากัน ต่างจากที่อื่นที่จะมีขนาดเท่ากัน คือมีห้องแรกเป็นระเบียบมุข เปิดโล่ง ห้องที่ 2 ถึง 6 เป็นห้องโถงผนังทึบ เจาะช่องหน้าต่างห้องละหนึ่งช่องทุกห้อง หลังคา 2 ตับ ชั้นหน้า 3 ชั้น หลัง 2 ชั้น ระบายหลังคาอ่อนโค้ง

ทางเข้า ทางเข้าด้านหน้าอาคารทางทิศตะวันออก บันไดผายออก รวบบันไดก่ออิฐฉาบปูนเรียบ ไม่บันเป็นนาค มีสิงห์ประดับที่ปลายรวบบันได ทางเข้าด้านข้าง 1 ช่อง แต่ไม่ได้ใช้ช่องว่างระหว่างเสาช่วงลดผังเหมือนหลังอื่น แต่เจาะช่องประตูตรงผนังด้านข้างแทน

¹⁴ จากแผ่นโลหะจารึกประวัติวัดติดตั้งในบริเวณวัดด้านหน้าวิหาร

การประดับ การตกแต่งเป็นปูนปั้นแบบศิลปะล้านนาที่หน้าบัน และบริเวณ
 แทนแก้วหรือฐานชุกชี ที่เป็นรูปสัตว์หิมพานต์ โกงคิ้วไม้แกะสลัก ไม้ป้านลมนาคลายอง ปลายไม้
 เป็นรูปหัวนาค นาคทนต์เป็นไม้แกะสลักในกรอบสามเหลี่ยม

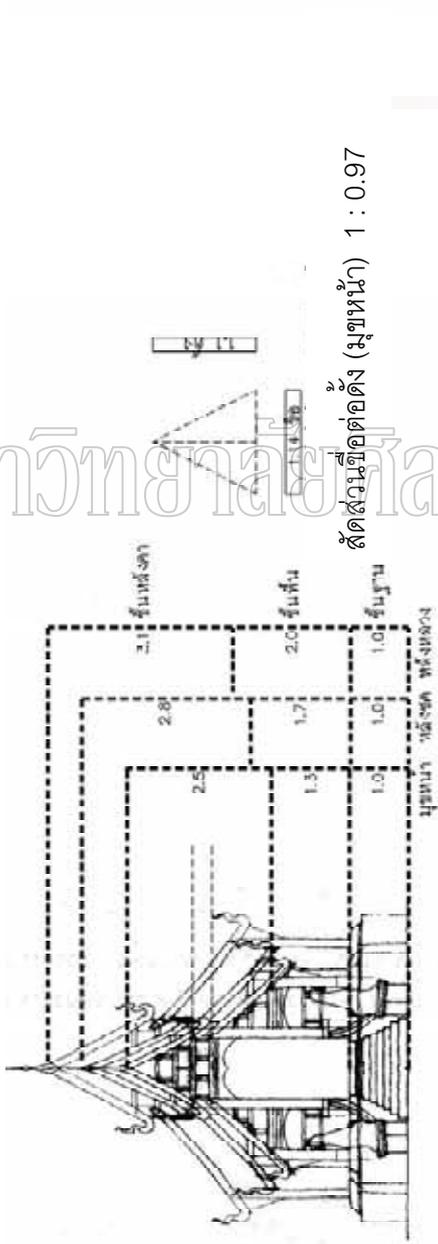
ภาพที่ 42 ภายในวิหาร

ที่มา : จากการสำรวจของผู้วิจัย

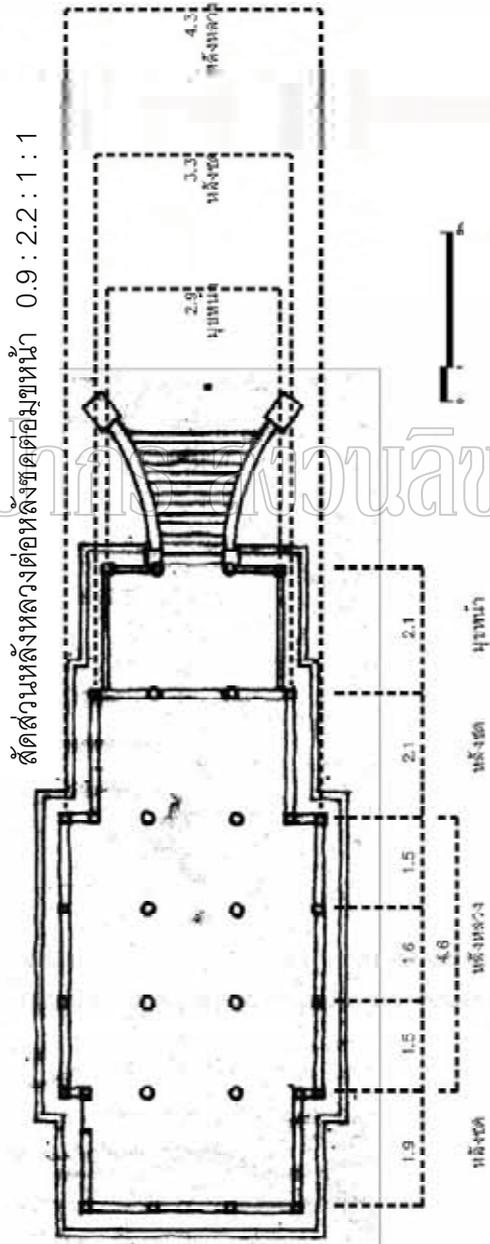

ภาพที่ 43 ลายปูนปั้นประดับที่หน้าแหวน

ที่มา : จากการสำรวจของผู้วิจัย

สัดส่วนเรือต่อตั่ง (मुखหน้า) 1 : 0.97

สัดส่วนหลังหลวงต่อหลังตั่ง मुखหน้า 0.9 : 2.2 : 1 : 1

ลายเส้นที่ 7 วิเคราะห์สัดส่วนวิหารวัดสำเภา

ที่มา : จากการศึกษาของผู้วิจัย

บทวิเคราะห์การใช้สัดส่วนของอาคารวิหารล้านนา

จากการศึกษาทั้งเอกสารโบราณและอาคารตัวอย่างทั้ง 6 หลัง สามารถนำมาวิเคราะห์เพื่อหาแนวทางการใช้ระบบสัดส่วนได้ และเพื่อให้เห็นภาพชัดเจนเชิงเปรียบเทียบ จึงได้จัดทำในรูปของตาราง ใช้หน่วยวัดเดียวกันคือความสูงของมนุษย์ (175 เซนติเมตร) ได้ตารางดังนี้

ตารางที่ 8 สัดส่วนความสูงชั้นต่างๆ(มุขหน้า)

ชั้นหลังคา	4	3.9	3	2.2	2.6	3.4
ชั้นพื้น	2	1.75	2.75	1.4	1.38	1.68
ชั้นฐาน	1	1	1	1	1	1
ความกว้าง	4.5	4.6	4.1	2.4	3.25	4.4
	ลายคำ	ต้นแก้ว	ปราสาท	ทุ่งอ้อ	ลำภา	หางดง

ตารางที่ 9 สัดส่วนความสูงชั้นต่างๆเมื่อเทียบกับสัดส่วนมนุษย์ (1.75 ซม.) (มุขหน้า)

ชั้นหลังคา	3.2	3.1	2.45	2.0	2.5	2.73
ชั้นพื้น	1.6	1.4	2.2	1.3	1.3	1.34
ชั้นฐาน	0.8	0.8	0.8	0.9	1.0	0.8
ความกว้าง	3.6	3.7	3.3	2.15	4.3	3.53
สูงรวม	5.6	5.3	5.45	4.2	4.8	4.87
	ลายคำ	ต้นแก้ว	ปราสาท	ทุ่งอ้อ	ลำภา	หางดง

ตารางที่ 10 สัดส่วนความสูงโดยรวมต่อความกว้างอาคาร (มุขหน้า)

สูง	1.55	1.43	1.65	1.95	1.12	1.38
กว้าง	1	1	1	1	1	1
	ลายคำ	ต้นแก้ว	ปราสาท	ทุ่งอ้อ	ลำภา	หางดง

ตารางที่ 11 สัดส่วนช่อหลวงต่อช่อม้า (มุขหน้า)

ช่อม้า	0.5	0.53	0.47	0.6	0.75	0.5
ช่อหลวง	1	1	1	1	1	1
	ลายคำ	ต้นแก้ว	ปราสาท	ทุ่งอ้อ	ลำภา	หางดง

ตารางที่ 12 สัดส่วนหน้าจั่วหรือระยะช่อต้อตั้ง (มุขหน้า) จากอาคารตัวอย่าง

ตั้ง	0.98	0.9	0.8	1.2	0.97	0.8
ช่อ	1	1	1	1	1	1
องศา หลังคา	63	61	58	67	63	58
	ลายคำ	ต้นเกว๋น	ปราสาท	ทุ่งอ้อ	สำเภา	หางดง

ตารางที่ 13 สัดส่วนหน้าจั่วหรือระยะช่อต้อตั้ง (หลังหลวง) จากเอกสารโบราณ

ตั้ง	0.625	0.92	0.9	-	-	-
ช่อ	1	1	1	-	-	-
องศา หลังคา	51	62	61	-	-	-
	ฉบับที่ 4	ฉบับที่ 5	ฉบับที่ 7	-	-	-

จากการศึกษาเอกสารโบราณและการศึกษาตารางข้างต้น สามารถสรุปวิเคราะห์

ระบบสัดส่วนอาคารวิหารล้านนาได้ดังนี้

1. สัดส่วนที่ได้จากเอกสารโบราณและอาคารตัวอย่างทั้ง 6 หลัง มีสัดส่วนที่ตรงกันน้อยมากในรายละเอียดเฉพาะส่วน
2. อาคารที่มีขนาดต่างกัน ความสูงต่างกัน แต่ใช้ชั้นพื้นใกล้เคียงกัน คือมีสัดส่วน 1.3 – 1.6 เท่าของมนุษย์ (ยกเว้นวิหารวัดปราสาท) ไม่ได้ใช้สัดส่วนของอาคารเป็นเกณฑ์ ทำให้อาคารแต่ละหลังมีสัดส่วนของชั้นฐานต่อชั้นพื้นต่อชั้นหลังคาต่างกัน
3. ในการพิจารณารูปทรงหลังคา โดยพิจารณาจากสัดส่วนของช่อต้อตั้ง ซึ่งมีผลต่อองศาของระนาบหลังคา แม้เอกสารแต่ละฉบับไม่สมบูรณ์เพียงพอที่จะสร้างอาคารได้ทั้งหลัง แต่ระยะช่อต้อระยะตั้งก็ปรากฏอยู่เป็นส่วนใหญ่ ทำให้สามารถตรวจสอบระบบสัดส่วนรายการนี้ได้ว่าเอกสารแต่ละฉบับให้สัดส่วนที่ส่วนใหญ่ไม่ตรงกัน อาคารตัวอย่างก็มีสัดส่วนรายการนี้ไม่ตรงกันและไม่ตรงกับเอกสาร
4. ไม่มีการกำหนดสัดส่วนของความสูงอาคารทั้งหลัง คือสัดส่วนระหว่าง ความสูงชั้นฐาน ต่อ ชั้นพื้น ต่อ ชั้นหลังคา มีเพียงฉบับเดียวคือฉบับที่ 7 ที่กล่าวถึงความสูงของเสาหลวง ซึ่งเป็นฉบับที่เป็นลักษณะเอกสารฉบับที่สัดส่วนของอาคารที่ถูกสร้างขึ้น (วัดपालาน)

ตอนที่ 2 ประวัติศาสตร์ล้านนา

แผนที่ ที่ 1 บริเวณที่เคยเป็นอาณาจักรล้านนา

ที่มา : ดนัย ไชยโยธา, ประวัติศาสตร์ไทย: ยุคก่อนประวัติศาสตร์ถึงสิ้นอาณาจักรสุโขทัย (กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์, 2546), 66.

บทนี้เป็นการศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้องในส่วนของการศึกษาประวัติศาสตร์ล้านนาเพื่อนำไปกำหนดแนวความคิดในการออกแบบ องค์ประกอบอาคาร พื้นที่ใช้สอย ความสัมพันธ์ขององค์ประกอบ เส้นทางสัญจรภายในโครงการ และรายละเอียดอื่นๆต่อไป ในการศึกษาประวัติศาสตร์ที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อพิจารณาจัดทำรายละเอียดโครงการดังกล่าวนั้น ได้กำหนดเป้าหมายหรือวิธีการที่จะให้ผู้ชมได้เรียนรู้และเข้าใจประวัติศาสตร์ล้านนาใน 2 ลักษณะคือ

- ประวัติศาสตร์อาณาจักร และ
- ประวัติศาสตร์องค์ประกอบของอาณาจักร

โดยในส่วนของการเรียนรู้ประวัติศาสตร์อาณาจักรนั้น จะเป็นการบอกเล่าเรื่องราวของอาณาจักรในภาพรวมว่าเกิดขึ้น ตั้งอยู่และดับไปอย่างไร เมื่อไร เพราะอะไร โดยเสนอเรื่องราวตามลำดับเวลา แบ่งหมวดหมู่ออกตามลักษณะการปกครอง ระบุเหตุการณ์สำคัญทุกๆด้านที่เกิดขึ้นกับอาณาจักรในแต่ละช่วงเวลาตามลำดับ

ในส่วนของประวัติศาสตร์ขององค์ประกอบของอาณาจักรนั้น เป็นการบอกเล่าเรื่องราวของส่วนย่อยหรือองค์ประกอบย่อยที่ประกอบกันขึ้นเป็นอาณาจักร แยกเป็นประเภทต่างๆ ประกอบด้วย

- แคว้นและเมืองสำคัญของอาณาจักรล้านนา
- กษัตริย์และเจ้าผู้ครองนคร
- บุคคลสำคัญ
- ศาสนา และพระสงฆ์
- ชุมชน ย่าน สถานที่และอาคารสำคัญทางประวัติศาสตร์
- ภาษา วรรณกรรม พงศาวดารและกวี
- ศิลปกรรม
- ดนตรี

ประวัติศาสตร์อาณาจักร

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

การพิจารณารายการจัดแสดงในส่วนของประวัติศาสตร์อาณาจักร นั้น เป้าหมายคือให้ผู้ชมได้รับความรู้ ความเข้าใจ ในลักษณะที่บอกเล่าเหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นในแต่ละยุคสมัยในด้านต่างๆทุกด้าน ตามที่มีหลักฐานบันทึกไว้ เรียงตามลำดับเวลาที่เกิดขึ้น

ในบทนี้จึงได้เรียบเรียงเหตุการณ์สำคัญดังกล่าวเป็นข้อๆ สำหรับการวิเคราะห์หาพื้นที่จัดแสดง เพื่อหาพื้นที่อาคารต่อไป โดยพิจารณาถึงขั้นตอนการแสดง ดังนี้

1. ประวัติของยุคโดยรวม
2. ลำดับกษัตริย์หรือผู้ปกครอง
3. เหตุการณ์สำคัญในแต่ละสมัยของกษัตริย์หรือผู้ปกครองนั้น

ทั้งนี้ เทคนิคหรือวิธีการจัดแสดงนั้น อาจทำได้หลายวิธี โดยไม่ซ้ำรูปแบบกันในแต่ละเหตุการณ์ แล้วแต่ความเหมาะสมกับเนื้อหาที่ต้องการสื่อ เช่น เหตุการณ์สำคัญของการสร้างพระเจดีย์หลวง อาจใช้หุ่นจำลองประกอบคำบรรยาย ตู้อันตรัทสน์ รูปถ่ายเก่า และทัศนียภาพจำลอง เพื่อให้ผู้ชมได้รับความรู้ทั้ง ผู้สร้าง มูลเหตุการสร้าง ประวัติ รูปแบบ และสภาพตามวาระต่างๆ

ล้านนาคือดินแดนที่ปัจจุบันคือบริเวณ 8 จังหวัดภาคเหนือตอนบน คือจังหวัดเชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง เชียงราย พะเยา แพร่ น่าน และแม่ฮ่องสอน ตลอดจนถึงพื้นที่บางส่วนของ

ประเทศพม่า ลาวและจีน มีเชียงใหม่เป็นศูนย์กลางการปกครองเป็นส่วนใหญ่ตั้งแต่เริ่มสร้างจนหมดยุคมณฑลพายัพ ปัจจุบันเมืองต่างๆบริเวณนี้มีสภาพเป็นจังหวัดต่างๆของประเทศไทยฐานะเท่าเทียมกันทางการปกครอง แต่ก็ยังคงมีเชียงใหม่เป็นศูนย์กลางความเจริญ ทางเศรษฐกิจ สังคม การศึกษาและคมนาคมในดินแดนบริเวณนี้

การแบ่งยุคสมัยของประวัติศาสตร์ล้านนา แบ่งตามลักษณะการปกครองได้ดังนี้

1. ยุคก่อนและกำเนิดล้านนา	ก่อน พ.ศ.1839	
2. ยุคราชวงศ์มังราย	พ.ศ.1839 - 2101	ระยะเวลา 262 ปี
3. ยุคได้อำนาจปกครองของพม่า	พ.ศ.2101 - 2317	ระยะเวลา 216 ปี
4. ยุคประเทศราชของสยาม	พ.ศ.2317 - 2427	ระยะเวลา 110 ปี
5. ยุคมณฑลพายัพ	พ.ศ.2427 - 2476	ระยะเวลา 49 ปี

ทั้งนี้ การศึกษาและการนำเสนอ จะได้เน้นไปที่เมืองเชียงใหม่ ซึ่งเป็นศูนย์กลางของอาณาจักรตลอดทุกยุคตั้งแต่กำเนิดจนกระทั่งสิ้นสุดความเป็นอาณาจักรในพ.ศ. 2476 ดังนี้

1. ยุคก่อนและกำเนิดล้านนา ก่อนกำเนิดอาณาจักรล้านนา ดินแดนบริเวณนี้มี

ผู้คนอาศัยอยู่ก่อนนานแล้ว ลักษณะการอยู่อาศัยจะเป็นการรวมตัวกันเป็นหมู่บ้าน เป็นเมืองประกอบไปเมืองใหญ่น้อยตั้งอยู่กระจัดกระจาย รวมตัวกันเป็นแคว้นต่างๆ แต่ละแคว้นจะมีเมืองใหญ่เป็นศูนย์กลาง และมีหมู่บ้านตั้งอยู่กระจัดกระจายที่ไม่รวมตัวกันเป็นลักษณะเมือง แคว้นต่างๆที่ตั้งอยู่บริเวณนี้ก่อนยุคล้านนาประกอบด้วย

- แคว้นหริภุญไชย มีเมืองหริภุญชัย(ลำพูน)เป็นศูนย์กลาง
- แคว้นโยนก มีเมืองเงินยาง หรือหริภุญนครเงินยางเป็นศูนย์กลาง
- แคว้นพะเยา มีเมืองภูกามยาว(พะเยา)เป็นศูนย์กลาง
- แคว้นน่าน มีเมืองบัว หรือพลั่ว หรือวรรณครเป็นศูนย์กลาง

ที่เมืองเงินยาง ศูนย์กลางของอาณาจักรโยนก ซึ่งสันนิษฐานว่าตั้งอยู่บริเวณเมืองเชียงแสนปัจจุบันหรือใกล้เคียง มีกษัตริย์ปกครองสืบทอดกันมาจากปู่เจ้าลาวจก หรือลวจักราช จนถึงพญามังราย โอรสพญาลาวเม็งแห่งเมืองเงินยางกับนางอวมิงจอมเมือง (นางเทพคำชายหรือคำขยาย) ธิดาทำวรุ่งแก่นชาย เมืองเชียงรุ่ง ประสูติ พ.ศ.1782 และขึ้นครองเมืองเงินยางใน พ.ศ. 1805 ขณะนั้นเมืองต่างๆในแคว้นโยนกได้แข็งเมืองเป็นอิสระไม่ขึ้นกับเมืองเงินยาง พญามังรายได้ขยายอำนาจออกไปกว้างขวาง ทั้งการยกทัพตียึดเมืองต่างๆและการสร้างเมืองใหม่

พ.ศ.1811 พญามังรายย้ายไปประทับที่เมืองฝาง ได้ทราบข่าวของเมืองหริภุญชัยจากพ่อค้าที่เดินทางมาค้าขายกับเมืองฝางว่าอุดมสมบูรณ์ยิ่ง ข้าวของมากมาย เป็นชุมทางการค้าขาย

ทั้งทางบกทางน้ำจนถึงเมืองอโยธยา สมบูรณ์ด้วยช้างม้าและผู้คน ชาวเมืองสุขสบาย พญามังราย จึงต้องการยึดครองมาอยู่ในอำนาจ ขุนนางผู้หนึ่งชื่ออ้ายฟ้าได้อาสาพญามังรายไปเป็นไส้ศึกโดย แสร้งว่าได้กระทำความผิด ถูกริบลูกเมียช้างม้าทรัพย์สิ้นและขับไล่ออกจากเมือง หนีไปพึ่งพญาธิบดีแห่งเมืองหริภุญชัย ในพ.ศ.1817

พ.ศ.1819 พญามังรายยกทัพไปหมายจะตีเมืองพะเยา แต่สองกษัตริย์ไม่ได้รับและตกลงเป็นไมตรีกัน โดยพญาเจ้าเมืองยอมยกดินแดนบางส่วนให้แก่พญามังราย

ต่อมาพ่อขุนรามคำแหงแห่งเมืองสุโขทัยซึ่งเป็นพระสหายกับพญาเจ้าเมือง เกิดพิพาทกับพญาเจ้าเมือง พญาเจ้าเมืองจึงเชิญพญามังรายมาตัดสิน พญามังรายทรงตัดสินให้พ่อขุนรามคำแหงเสียค่าปรับใหม่แก่พญาเจ้าเมืองแล้วให้หายเวรต่อกัน พญามังรายทำให้พญาทั้งสองมีไมตรีมากยิ่งขึ้น โดยทั้งสามกษัตริย์ทำพิธีสัตย์ต่อกัน

ฝ่ายอ้ายฟ้าซึ่งเป็นไส้ศึกอยู่ในเมืองหริภุญชัย ใช้เวลา 7 ปีในการใช้อุบายจนเป็นที่ไว้วางพระทัยของพญาธิบดี เชื้ออ้ายฟ้าเปลี่ยนการปกครองซึ่งทำให้ชาวเมืองเสื่อมศรัทธาในตัวพญาธิบดี ขณะเดียวกันก็ให้คนเผยแพร่เกียรติคุณของพญามังรายจนชาวเมืองเลื่อมใสพญามังราย เมื่อกระทำการสำเร็จแล้ว อ้ายฟ้าจึงส่งข่าวให้พญามังรายที่เมืองเชียงรายได้ พญามังรายยกทัพใหญ่มาตั้งเวียงใหม่เป็นที่ประชุมพลชื่อเมืองพัวว และตียึดเมืองหริภุญชัยได้เมื่อ พ.ศ.1824¹⁵ พระชนม 43 ปี ส่วนพญาธิบดีนั้นหนีไปอยู่กับพญาเบิกผู้เป็นโอรสที่ครองเมืองเขลางค์อยู่

พญามังรายประทับอยู่ที่เมืองหริภุญชัยเพียงสองปี ก็มอบให้อ้ายฟ้าปกครอง ส่วนพระองค์ยกไปตั้งเมืองใหม่ที่เวียงกุมกาม ทางด้านเหนือของเมืองหริภุญชัย โปรดให้สร้างเจดีย์คู่คำขึ้น เรียงรายไปด้วยพระพุทธรูป 60 องค์

พญามังรายยกทัพไปเมืองรามัญหงสาวดี พญาหงสาวดีชื่อสุตตโสมยอมอ่อนน้อมส่งเครื่องราชบรรณาการ และถวายพระธิดาชื่อพวยโค¹⁶ ผู้มีรูปโฉมโฉมพริ้งพริ้วงามล้ำนงนพทกประการ พญามังรายจึงรับไมตรี เลิกทัพกลับ และอภิเษกนางกษัตริย์เป็นราชเทวี

ต่อมาพระองค์ยกทัพไปเมืองอังวะ ด้วยทราบว่ารุงพุกามอังวะอุดมสมบูรณ์นัก ศาสนาเจริญรุ่งเรือง ตั้งทัพอยู่ที่นั่น พระเจ้ากรุงอังวะให้อามาตย์นำเครื่องราชบรรณาการถวาย พญามังรายเพื่อเชื่อมไมตรี พญามังรายรับไมตรีและตรัสขอช่างฝีมือชาวพุกามด้านต่างๆเพื่อไปใช้งานและฝึกหัดชาวล้านนา พระเจ้าอังวะจัดหาช่างเงิน ช่างทอง ช่างฆ้อง ช่างเหล็ก ช่างทองเหลือง รวมประมาณ 500 คนถวาย พญามังรายจึงยกทัพกลับ นำช่างทองไปไว้ที่เมืองเชียงตุง นำช่าง

¹⁵ อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว และ เดวิด เค. วัชยาจ, ผู้แปล, ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่, 33.

¹⁶ เรื่องเดียวกัน, 37.

ส่งไปไว้เมืองเชียงแสน ช่างเหล็ก ช่างทองเหลือองไว้ที่เมืองกุมกาม ช่างต่างๆเหล่านี้จึงมาช่วยสร้างความสำเร็จด้านต่างๆให้แก่ล้านนาสืบต่อมา

พญามังรายเสวยราชย์ในเมืองกุมกามต่อมาไม่นาน ได้ทรงสร้างเมืองใหม่ขึ้น ณ ที่ราบเชิงดอยสุเทพ โดยเริ่มสร้างอย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ 12 เมษายน พ.ศ.1839 เวลา 4 นาฬิกา¹⁷ โดยเกณฑ์ไพร่พลไปปลูกที่ประทับชั่วคราว ทำพิธีสร้างเมืองใหม่ พิธีเฉลิมราชมณเฑียร ที่ประทับนี้อยู่ทางตะวันออกเฉียงเหนือของชัยภูมิแห่งการสร้างเมือง ทรงขนานนามว่า เวียงเชียงใหม่ แล้วแผ้วถางออกไปทางตะวันออก เรียกบริเวณที่แผ้วถางนี้ว่า เวียงเชียงช้าง กำหนดให้ผังเมืองเป็นรูปสี่เหลี่ยม วัดจากศูนย์กลางออกไปด้านละหนึ่งพันวาทั้ง 4 ด้าน

พระองค์ส่งคนไปทูลเชิญพญางำเมืองและพ่อขุนรามคำแหงผู้เป็นพระสหาย เพื่อมาปรึกษาหารือเกี่ยวกับเมืองใหม่ที่กำลังสร้าง พ่อขุนรามคำแหงทรงมีความเห็นว่า เมืองที่ใหญ่เกินไปจะทำให้ป้องกันข้าศึกได้ยาก ด้วยจำนวนคนจะไม่เพียงพอแก่การระวางป้องกัน พญางำเมืองก็เห็นด้วย พญามังรายจึงสั่งให้สร้างเมืองโดยวัดจากศูนย์กลางออกไปด้านละ 500 วา ใช้คน 4 หมื่นขุดคูเมือง ใช้คน 5 หมื่นสร้างมณฑลเทียรถาวร ฝังนิมิตหลักเมืองวันพฤหัสบดีขึ้น 15 ค่ำ เดือน 8 เหนือ ปีมอก พ.ศ.1839 เริ่มขุดคูแล้วสร้างปราการทั้ง 4 ด้าน ใช้เวลา 4 เดือนก็สำเร็จ ขนานนามว่า “นพบุรี ศรีนครพิงค์เชียงใหม่”

หลังจากสร้างเมืองเชียงใหม่เสร็จไม่นาน พญายีบาซึ่งหนีไปอยู่นครเขลางค์และพญาเบิก ราชบุตร ผู้ครองนครเขลางค์ ยกกองทัพจากเขลางค์เพื่อชิงเมืองหริภุญชัย แต่แพ้สงครามกับกองทัพเชียงใหม่และกองทัพเมืองเชียงรายซึ่งขุนคราม ราชบุตรพญามังรายยกมาช่วย พญาเบิกเสียชีวิตในที่รบ ส่วนพญายีบาหนีไปอยู่เมืองสองแควพิษณุโลก กองทัพเชียงใหม่ยกไปยึดเมืองเขลางค์ ได้อีกเมืองหนึ่งในปีที่สร้างเมืองเชียงใหม่ตนเอง

การสร้างเมืองเชียงใหม่เป็นศูนย์กลางการปกครองอาณาจักรใหม่ของพญามังราย ซึ่งเป็นดินแดนที่รวมแคว้นโยนกและแคว้นหริภุญชัย ตลอดจนชาวพื้นเมืองที่อาศัยอยู่ทั่วไปในเขตลุ่มน้ำปิงและวังเข้าด้วยกัน นับเป็นจุดเริ่มต้นของประวัติศาสตร์อาณาจักรใหม่ ซึ่งต่อมาถูกเรียกว่าอาณาจักรล้านนา

2. ยุคราชวงศ์มังราย ล้านนาในฐานะรัฐอิสระระยะเวลาประมาณ 260 ปีก่อนถูกยึดครองนั้น ปกครองโดยกษัตริย์จากวงศ์เดียวคือราชวงศ์มังราย มีกษัตริย์ปกครองและเหตุการณ์สำคัญดังนี้

¹⁷ จากการคำนวณของคณะกรรมการตรวจสอบและสืบค้นดวงเมือง คำนวณจากข้อความในจารึกวัดเชียงมั่น.

ลำดับที่ 1 พญามังราย โอรสพญาลาวเม็ง ประสูติพ.ศ.1782 ครองราชย์ (เมืองเงินยาง)พ.ศ.1804 สิ้นพระชนม์พ.ศ.1854 ¹⁸

พญามังรายสร้างเมืองเชียงใหม่ แล้วประทับอยู่ที่เมืองเชียงใหม่ตลอดจนพระชนม์ชีพ ให้ขุนครามซึ่งสถาปนาเป็นเจ้าไชยสงครามหลังเสร็จศึกพญายีบาพญาเบิก ไปครองเมืองเชียงรายได้ในฐานะอุปราช เมืองเชียงรายได้มีฐานะเป็นเมืองลูกหลวงของเชียงใหม่ ให้ขุนไชยเสนา อยู่ครองเมืองเขลางค์ ให้ขุนเครื่อง โอรสองค์ที่สามครองเมืองพร้าว

แต่เมืองเชียงใหม่ก็เป็นศูนย์กลางการปกครองเท่านั้น ศูนย์กลางศาสนาและศิลปวัฒนธรรมยังคงอยู่ที่เมืองหริภุญชัย พญามังรายปกครองโดยใช้กฎหมายที่เรียกว่า "มังรายศาสตร์" ซึ่งไม่ทราบว่าเป็นของใครแต่งขึ้นเองเมื่อใดหรือรับมาจากพระบิดา แต่สันนิษฐานว่ารับอิทธิพลจากกฎหมายของมอญที่หริภุญชัย มังรายศาสตร์คงใช้สืบต่อกันมาตลอดสมัยราชวงศ์มังราย แม้จะมีการเพิ่มเติมกฎหมายขึ้นเรื่อยในเวลาต่อมาจนเป็นเล่มใหญ่ แต่ก็ยังคงเรียกว่ากฎหมายมังรายต่อมา

ด้านการทำนุบำรุงพุทธศาสนา พญามังรายได้รับพระพุทธศาสนาจากหริภุญชัย พระองค์โปรดให้สร้างวัด สร้างเจดีย์ สร้างพระพุทธรูป เป็นจำนวนมาก ทั้งที่เมืองกุมภภักและเมืองเชียงใหม่ วัดสำคัญที่ทรงสร้างที่เมืองกุมภภักคือวัดกุฎีคำหรือวัดเจดีย์เหลี่ยม โดยใช้รูปแบบของเจดีย์กู่กุด เมืองหริภุญชัยเป็นแบบ วัดสำคัญในเมืองเชียงใหม่ที่ทรงสร้างคือวัดเชียงมั่น โปรดให้อัญเชิญพระพุทธรูปสำคัญของเมืองหริภุญชัยคือพระเสด็จคณินมาประดิษฐานไว้ที่วัดเชียงมั่น พญามังรายต้องอัสนีบาตสิ้นพระชนม์กลางเมืองเชียงใหม่เมื่อ พ.ศ.1855 พระชนม์อายุ 78 ปี ครองราชย์ 57 ปี

ล้านนามีกษัตริย์สืบทอดกันต่อจากพญามังรายในยุคนี้คือ 18 พระองค์ ก่อนตกเป็นเมืองขึ้นพม่า มีลำดับกษัตริย์และเหตุการณ์สำคัญในแต่ละรัชกาลดังนี้

ลำดับที่ 2 พญาไชยสงคราม (พ.ศ.1854 – 1868) มีเหตุการณ์สำคัญในรัชกาลนี้ดังนี้

- ครองราชย์ได้ 4 เดือน ทรงย้ายไปประทับที่เมืองเชียงรายได้เพื่อป้องกันอิทธิพลจากแคว้นพะเยา ให้เจ้าแสนภู พระโอรสครองเมืองเชียงใหม่ เมืองเชียงรายได้เปลี่ยนสถานะภาพเป็นเมืองหลวงของล้านนา มีเมืองเชียงใหม่เป็นเมืองลูกหลวงแต่นั้นมา

¹⁸ แสง มนวิฑูร, ผู้แปล, ชินกาลมาลีปกรณ์ (ม.ป.ท.,2510. พิมพ์เป็นอนุสรณ์แด่นายกี นิมมานเหมินทร์ 2510), 104.

- ขุนเครื่องหรือขุนเครื่อง โอรสพญามังราย ซึ่งถูกเนรเทศไปครองเมืองนายทราบ ชาวพระบิดาลิ้นพระชนม์ ยกทัพจากเมืองนายยึดเมืองหริภุญชัยและเชียงใหม่ เจ้าแสนภูขึ้นไป เชียงรายเมื่อทราบข่าวการยกทัพมาของขุนเครื่อง
- เจ้าน้ำท่วม โอรสอีกองค์หนึ่งของพญาไชยสงครามยกทัพมาจากเมืองฝางเข้า ยึดเมืองคืนได้ พญาไชยสงครามจึงให้เจ้าน้ำท่วมครองหริภุญชัย เชียงใหม่ ขุนเครื่องถูกจำขังอยู่ 4 ปี ก็ตาย
- พญาไชยสงครามระแวงเจ้าน้ำท่วมจะเป็นกบฏ ให้เจ้าแสนภูยกทัพมาสู้รบ กับเจ้าน้ำท่วมและได้รับชัยชนะ จับเจ้าน้ำท่วมได้ พญาไชยสงครามเนรเทศให้ไปอยู่เมืองเชียงตุง ที่สุดเจ้าน้ำท่วมก็ได้รับการยกย่องขึ้นเป็นพญาเชียงตุง พญาไชยสงครามตั้งเจ้าแสนภูครองเมือง เชียงใหม่อีกครั้ง
- เจ้าแสนภูครองเมืองเชียงใหม่ได้ไม่นาน ก็ตั้งเจ้าคำฟู โอรสครองเมือง เชียงใหม่ แล้วเสด็จไปปรนนิบัติพระบิดาที่เมืองเชียงรายได้

ลำดับที่ 3 พญาแสนภู (พ.ศ.1868 – 1877) มีเหตุการณ์สำคัญในรัชกาลนี้

ดังนี้

- ตั้งเจ้าคำฟู โอรสครองเมืองเชียงใหม่
- พญาแสนภูครองเมืองเชียงรายได้ ทรงสร้างเมืองใหม่ขึ้นใกล้สบกก ซึ่งมีร่องรอย เมืองเก่า(เมืองเงินยาง) สร้างวัดเชียงมั่น พระพุทธปฏิมาขึ้นด้วยแก่นจันทร์องค์หนึ่ง และพระพุทธ ปฏิมาศิลาอีกองค์หนึ่ง ขนานนามเมืองใหม่ว่า เมืองเชียงแสนตามพระนามของพระองค์ แล้วย้าย มาประทับที่เมืองนี้ เมืองเชียงแสนจึงเปลี่ยนสถานะภาพเป็นเมืองหลวงของล้านนา มีเมือง เชียงใหม่เป็นเมืองลูกหลวง
- เจ้าคำฟู ในฐานะอุปราช ร่วมกับพญากาวเจ้าเมืองน่านตีเมืองพะเยาสำเร็จ เป็นการขยายอาณาเขตของล้านนาออกไปทางตะวันออกครอบครองแคว้นพะเยา
- เจ้าคำฟูเกิดข้อพิพาทกับพญากาว กองทัพน่านกับกองทัพเชียงแสนต่อสู้กัน กองทัพน่านแพ้ แยกพ่ายไป
- สร้างวัดจำนวนมากในเมืองเชียงแสนที่สร้างขึ้นใหม่ วัดสำคัญคือวัดพระ หลวง (วัดเจดีย์หลวง) และ วัดป่าสัก เมืองเชียงแสน

ลำดับที่ 4 พญาคำฟู (พ.ศ.1877 – 1879) มีเหตุการณ์สำคัญในรัชกาลดังนี้

- ตั้งเจ้าผายู โอรสครองเมืองเชียงใหม่
- ยกทัพไปตีเมืองแพร่แต่ไม่สำเร็จ

ภาพที่ 44 วัดป่าสัก เมืองเชียงแสน

ที่มา : hk_backpacker1 [pseudo.], Northern Thailand [Online], accessed 15 April 2007.

Available from <http://travel.webshots.com/photo/1459876075078673175HTCNhb>.

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ลำดับที่ 5 พญาผายู (พ.ศ.1879 – 1898) มีเหตุการณ์สำคัญในรัชกาลดังนี้

- พญาผายูขึ้นครองราชย์แล้วประทับที่เมืองเชียงใหม่ ไม่ได้ไปครองเชียงรายเหมือนรัชกาลก่อน เนื่องจากไม่ต้องเกรงภัยจากแคว้นพะเยาแล้ว เชียงใหม่จึงกลับเป็นเมืองหลวงของอาณาจักรล้านนาอีกครั้ง กษัตริย์ล้านนารัชกาลต่อมา ก็ประทับที่เมืองเชียงใหม่ทุกพระองค์

- อภิเชกนางจิตราเทวี ธิดาเจ้าจ้าวเถิง เจ้าเมืองเชียงของ มีโอรสชื่อ เจ้าก็อนา
- สถาปนาเจ้าก็อนาเป็นอุปราช แต่ไม่โปรดให้ไปครองเมืองเชียงรายดังรัชกาลก่อน

ก่อน

- ตั้งเจ้ามหาพรหม โอรสองค์เล็กครองเมืองเชียงราย
- สร้างวัดลีเชียงพระ¹⁹ (วัดพระสิงห์) และธาตุเจดีย์บรรจุอัฐิพญาคำฟู พระบิดา

อาราธนาพระมหากษัตริย์พม่าเถระพร้อมลูกศิษย์อีกสิบองค์จากเมืองหริภุญชัยมาจำพรรษาที่วัดนี้ และส่งเสริมพุทธศาสนาในเชียงใหม่ ทำให้พุทธศาสนาเริ่มเจริญรุ่งเรืองจนเป็นศูนย์กลางความเจริญของพุทธศาสนาในรัชกาลต่อมา

¹⁹ อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว และ เดวิด เค. ้วยอาจ, ผู้แปล, ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่, 65.

ลำดับที่ 6 พญากีอานา (พ.ศ.1898 – 1928) นับแต่ยุคสมัยของพญากีอานานี้ บ้านเมืองสงบสุขหลังจากทำสงครามแผ่ขยายราชอาณาจักรในยุครแรกของล้านนา เรียกว่าเป็นขาขึ้นของล้านนา บ้านเมืองเจริญรุ่งเรืองด้านต่างๆ มีเหตุการณ์สำคัญในรัชกาลนี้ดังนี้

- ตั้งเจ้ามหาพรหม พระอนุชาครองเมืองเชียงใหม่ (สืบต่อจากรัชกาลก่อน)
- เลิกส่งส่วยให้ฮ่อจากที่เคยส่งมาหลายรัชกาล²⁰
- ทรงสร้างวัดวาอาราม เจดีย์ วิหาร เป็นจำนวนมาก
- อาราธนาพระสุมนเถระจากอาณาจักรสุโขทัย พระสุมนเถระนำเอาพุทธ

ศาสนาเถรวาทเข้ามาเผยแพร่ในล้านนาและเจริญรุ่งเรืองสืบมา นอกจากนี้ยังได้อัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุที่ท่านพบที่เมืองสัชชนาลัยมาด้วย พญากีอานาโปรดให้สร้างพระเจดีย์บรรจุพระธาตุขึ้นสองแห่งที่วัดบุปผารามและวัดพระธาตุดอยสุเทพ²¹

- เป็นช่วงที่ล้านนาเจริญรุ่งเรือง พญากีอานาทรงชำนาญศัพทศาสตร์ ศิลปศาสตร์ ทำพญาต่างประเทศเกรงขาม เมืองเชียงใหม่ขึ้นบานด้วยเสนาอามาตย์เก่งกล้าสามารถ บ้านเมืองร่มเย็นเป็นสุข

- ไอรสประสูติ มีทำพญาต่างเมืองมาถวายราชบรรณาการจำนวนมาก พญากีอานาตั้งชื่อไอรสว่า แสนเมืองมา²²
- พระสงฆ์เข้ามาบวชในสังคมมากขึ้น ทั้งการศึกษา การปกครอง และเป็นที่ยิ่งของประชาชน

ลำดับที่ 7 พญาแสนเมืองมา (พ.ศ.1928 – 1944) มีเหตุการณ์สำคัญในรัชกาลนี้ดังนี้

- หลังพญากีอานาลิ้นพระขนม เจ้ามหาพรหมยกทัพจากเชียงใหม่มาชิงเมืองเชียงใหม่ แต่ไม่สำเร็จ อัครมหาเสนาชื่อแสนผานองป้องกันเมืองตีทัพเจ้ามหาพรหมแตกพ่ายไป เจ้ามหาพรหมหนีไป พึ่งพระบรมราชาธิราช ที่ 1 (ขุนหลวงพะงั่ว) แห่งกรุงศรีอยุธยา
- กองทัพอยุธยายกมาตีล้านนา แต่ไม่สำเร็จเลิกทัพกลับไป²³ นับเป็นครั้งแรกของสงครามระหว่างล้านนากับอยุธยา

²⁰ ฮันส์ เพนธ์, ประวัติศาสตร์ล้านนาฉบับย่อ (กรุงเทพฯ : โอเอสพรีนติ้งเฮาส์, 2547), 122.

²¹ สรัสวดี อ๋องสกุล, ประวัติศาสตร์ล้านนา, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ : อมรินทร์, 2539), 138.

²² อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว และ เดวิด เค. ้วยอาจ, ผู้แปล, ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่, 66.

- ไม่นานเจ้ามหาพรหมก็กลับมาพร้อมพระพุทธรูปทองคำ พญาแสนเมืองมาไม่ถือความ ให้กลับไปครองเมืองเชียงรายตามเดิม โปรดให้สร้างวิหารขึ้นที่วัดลีเชียงพระเพื่อประดิษฐานพระพุทธรูปทองคำ (วิหารลายคำ) แล้วเปลี่ยนชื่อวัดใหม่เป็น วัดพระสิงห์
- ตั้งให้เจ้ายี่กุมกาม โอรสองค์ใหญ่ครองเมืองเชียงราย
- พญาสุโขทัย(พระมหาธรรมราชาที่ 3 หรือพญาไสลือไท) ขอกำลังจากล้านนาไปช่วยรบกับกองทัพอยุธยา พญาแสนมาเมืองยกกองทัพไปตั้งค่ายอยู่ แต่พญาสุโขทัยเปลี่ยนใจไปอยู่ฝ่ายอยุธยา ยกพลเข้าปล้นค่ายล้านนาแตกพ่ายเสียหายมาก พญาแสนเมืองมาหนีกลับเชียงใหม่
- ทรงเริ่มสร้างเจดีย์หลวงเมื่อพ.ศ.1934 ซึ่งไม่แล้วเสร็จในรัชกาลนี้ และทรงหุ้มพระธาตุเจดีย์ในวัดพระธาตุศรีบุญชัยด้วยแผ่นทองคำหนักสองแสนหนึ่งหมื่น (252 กิโลกรัม)

ลำดับที่ 8 พญาติส หรือพญาสามฝั่งแกน (พ.ศ.1945 – 1984) มี
เหตุการณ์สำคัญในรัชกาลนี้ดังนี้

- สถาปนาพระมารดาขึ้นเป็นพระมหาเทวี นามว่า ติโลกจุฬาราชเทวี
- เจ้ายี่กุมกามยกทัพเชียงรายบุกมาเมืองเชียงใหม่ แต่พ่ายกองทัพเชียงใหม่ จึงหนีไปพึ่งพญาไสลือไทเมืองสุโขทัย กองทัพสุโขทัยยกมาตีล้านนา เข้าตีเมืองพะเยาไม่ได้ จึงเดินทัพไปเมืองเชียงราย พักทัพที่นั่น แล้วเดินทัพต่อมาทางเมืองฝางจนถึงเชียงใหม่

พญาไสลือไทเจรจาว่าถ้าเชียงใหม่ไม่ยอมให้เจ้ายี่กุมกามครองเมืองจะโจมตีเมือง ชุนเสนาในเชียงใหม่ตอบว่าเจ้ายี่กุมกามไม่มีสติปัญญาและบุญญาธิการไม่สมควรครองเมือง และทำให้กองทัพสุโขทัยส่งทหารมาประลองฝีมือกับทหารเชียงใหม่ ฝ่ายใดชนะถือว่ากองทัพชนะด้วย พญาไสลือไทเห็นด้วย

หาญยอดใจเพชร ทหารเชียงใหม่ชนะการประลองฝีมือ แต่กองทัพสุโขทัยก็ยังตั้งมั่นอยู่ 7 วันจึงถอยทัพกลับ พญาสามฝั่งแกนแต่งกองทัพออกติดตามตีตัดท้ายทัพสุโขทัย ฆ่าฟันทหารของทัพทำลายล้มตายเป็นจำนวนมาก

- 1 ปีหลังศึกสุโขทัย เกิดศึกกับจีนฮ่อ เมื่อจีนฮ่อยกกองทัพใหญ่มาล้อมเมืองเชียงแสน พญาสามฝั่งแกนเกณฑ์ไพร่พลทัพจาก เชียงใหม่ เชียงแสน ฝาง เชียงราย เชียงของ และพะเยา รวมสองแสนสองหมื่น นับเป็นสงครามครั้งใหญ่ กองทัพฮ่อเป็นฝ่ายพ่ายแพ้ ถูกกองทัพล้านนาติดตามขับไล่จนสุดดินแดนสิบสองปันนา และยังตีได้เมืองยองมาเป็นเมืองขึ้นตรงต่อเชียงใหม่ ให้เป็นเมืองหน้าด่านตอนบนเพื่อต่อต้านฮ่อ

²³ อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว และ เดวิด เค. วัลยาจ, ผู้แปล, ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่, 68.

- การเข้ามาของพุทธศาสนาลังกาวงศ์สายสิงหล เมื่อพระมหาเถระชาว เชียงใหม่ 25 องค์ร่วมกับพระลพบุรี พระรามัญ รวม 39 องค์เดินทางกลับจากการไปศึกษาอักษร ศาสตร์และศาสนาที่ลังกาเมื่อ พ.ศ.1967 พร้อมกับขอพระเถระชาวลังกา 2 องค์ และพระบรมธาตุ มาด้วย มาตั้งนิกายลังกาวงศ์สายใหม่ที่วัดป่าแดง รวมทั้งไปเผยแพร่ศาสนาที่เขลางค์และ หริภุญไชยด้วย

- ทรงสร้างเจดีย์หลวงต่อจากพระบิดาจนแล้วเสร็จ
- ตั้งเจ้าอ้าย ไอรสองค์ใหญ่เป็นอุปราชแต่สิ้นพระชนม์เมื่อพระชนม์ 9 ปี ตั้ง เจ้าจ้าว ไอรสที่ 5 ไปกินพันนาเชียงเรือ เรียกว่าเจ้าเชียงลาน เจ้าลกองค์ที่ 6 ได้ครองเมืองพร้าว เจ้าเจ็ดครองเชียงราย เจ้าสิบชื่อช้อยครองเมืองฝาง
- เจ้าลกทำความผิด พญาสามฝั่งแกนนครเทศไปเมืองยวมใต้(แม่สะเรียง) เจ้า ลกจึงลอบเข้าเมืองเชียงใหม่กลางดึกด้วยความช่วยเหลือของหมื่นสามเด็กช้อย จับกุมพระบิดาไว้ รุ่งเช้านิมนต์พระมาทำพิธีมอบราชสมบัติขึ้นครองราชย์เป็นพญาติโลกราช และส่งพระบิดาไปไว้ที่ เมืองสาด

ลำดับที่ 9 พญาติโลกราช (พ.ศ.1984 – 2030) พญาติโลกราช ทรงเป็น กษัตริย์ล้านนาที่ยิ่งใหญ่ ทรงพระปรีชาสามารถด้านต่างๆ ทำนุบำรุงบ้านเมือง สร้างความเจริญ ทุกๆด้าน ด้านการเมืองนั้นทรงขยายอาณาเขตออกไปด้วยการยึดแคว้นและเมืองต่างๆจำนวนมาก สร้างความมั่นคงให้กับอาณาจักรของพระองค์ ด้านศาสนานั้นทรงทำนุบำรุงเป็นอันมาก โปรดให้มีการสังคายนาพระไตรปิฎก สร้างและบูรณะวัดและปูชนียสถานเป็นจำนวนมาก มีเหตุการณ์สำคัญ ในรัชกาลนี้ดังนี้

- เจ้าช้อย เจ้าเมืองฝางไปรับพระบิดาคือพญาสามฝั่งแกนมาไว้ที่เมืองฝาง และ แข็งเมือง พญาติโลกราชส่งหมื่นหาญแต่ต้องนำกองทัพเชียงใหม่ตีเมืองฝางครั้งแรกไม่สำเร็จ ครั้งที่ สองให้หมื่นลกสามล้านนำทัพมาตีเมืองฝางได้ คุณต้วพญาสามฝั่งแกนไปเชียงใหม่ ส่วนเจ้าช้อย หลบหนีไปเมืองเทิงแต่ถูกตามไปสังหารที่เมืองเทิง²⁴
- หมื่นสามไชหาญ เจ้าเมืองเทิงขอสวามิภักดิ์กรุงศรีอยุธยา ขอพระบรม ราชานุญาตที่ 2 (เจ้าสามพระยา)ยกทัพมาช่วยรบเชียงใหม่ แต่ทัพเชียงใหม่จับหมื่นสามไชหาญ ประหารชีวิตก่อนที่ทัพอยุธยาจะยกไปถึง ทัพอยุธยาเข้าตีเชียงใหม่ แต่ไม่สำเร็จยกทัพกลับไป

²⁴ อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว และ เดวิด เค.วัยอาจ, ผู้แปล, ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่, 81.

- ทรงผนวชชั่วคราวที่วัดป่าแดงหลวง (วัดป่าแดงมหาวิหาร) โดยมอบราชสมบัติให้พระมารดา มีพระญาณมงคลเถระเป็นพระอุปัชฌาย์²⁵
 - ติได้เมืองน่าน พญาแก่นท้าวเจ้าเมืองน่านหนีไปพึ่งเจ้าศรีอยุธยา พญาติโลกราชราชตั้งท้าวฝ้าแสน น้องพญาแก่นท้าวครองเมืองน่านในฐานะหัวเมืองของล้านนา
 - ติได้เมืองแพร่ ให้ท้าวแม่คุณเจ้าเมืองแพร่ครองเมืองต่อไปในฐานะหัวเมืองของล้านนา
 - กองทัพหลวงพระบางยกมาตีเมืองแพร่ แต่พ่ายกลับไป
 - เมืองสองแควมีพญาอุทิศเจียงเป็นเจ้าเมืองขอสวามิภักดิ์ พญาติโลกราชยกทัพไปเมืองสองแคว ให้หมื่นหาญนครยกทัพไปตีเมืองเซียงแต่ถูกชาวเซียงตีแตกพ่ายกลับมา พญาติโลกราชให้หมื่นพรานเอาทัพม้าไประดมหน้าไม้ชาวเซียงล้มตายจำนวนมากแตกพ่ายไป พญาติโลกราชได้ข่าวทัพล้านช้างยกมา จึงยกทัพกลับพร้อมกวาดต้อนครัวชาวสองแควกลับเชียงใหม่ ตั้งให้พญาอุทิศเจียงไปครองเมืองพะเยา
 - ยกทัพไปตีได้เมืองหลวงพระบาง ได้ตำบลเชียงคิน จับเชลยศึกจำนวนมาก
 - ยกทัพไปตีเมืองเชียงรุ่ง ติได้เมืองตุน เมืองลองอีกครั้งหนึ่ง ถัดมาอีกหนึ่งปียกไปตีเมืองเชียงรุ่งอีกครั้ง ติได้เมืองวัง บ้านแจ แล้วยกทัพกลับเชียงใหม่
 - พระบรมไตรโลกนาถแห่งกรุงศรีอยุธยาและพระอินทราชาพระโอรส ยกทัพมาเพื่อตีเชียงใหม่ โดยยกมาทางเมืองลำปาง พญาติโลกราชพร้อมทัพหัวเมืองยกออกต่อสู้ ทัพพระบรมไตรโลกนาถต้องยกทัพกลับ โดยพระอินทราชาต้องป็นที่พระพักตร์
- ทัพไทยถอยไปตั้งที่เมืองสองแคว ทัพล้านนาล้อมเมืองไว้ พญากำแพงเพชรนำพระบรมไตรโลกนาถหนีฝางล้อมออกได้ในเวลากลางคืน พญาติโลกราชก็เลิกทัพกลับเชียงใหม่ไม่ติดตามและไม่ยึดเมืองสองแคว²⁶
- พญาติโลกราชยกทัพไปตีเมืองพง ในแคว้นสิบสองพันนา แต่ทราบข่าวพระบรมไตรโลกนาถยกทัพมาตีเมืองแพร่ หมื่นดั่งนครยกทัพออกไปตั้งรับ พญาติโลกราชยกทัพกลับช่วยทัพหมื่นดั่งนครรบทัพอยุธยา ทัพอยุธยาถอยทัพ ทัพพญาติโลกราชยกติดตามไปถึงเมืองเซียง พญาเซียงยอมสวามิภักดิ์ ทรงตั้งหมื่นดั่งกับหมื่นเวียงอยู่รั้งเมืองเซียง แล้วยกทัพกลับ

²⁵ แสง มนวิฑูร, ผู้แปล, ชินกาลมาลีปกรณ์, 125.

²⁶ ฮันส์ เพนธ์, ประวัติศาสตร์ล้านนาฉบับย่อ, 146.

- พญาเชลียงคิดเป็นกบฏ วางแผนสังหารหมื่นดั่ง แต่หมื่นดั่งไหวตัวได้จับพญาเชลียงมาถวายพญาติโลกราช ทรงให้ส่งไปไว้ที่เมืองหาง แล้วตั้งให้หมื่นดั่งเป็นพญาครองเมืองเชลียง
- กรุงศรีอยุธยาแสดงไมตรีหลังจากที่รบกันมานานเมื่อพระบรมไตรโลกนาถ มีราชศรัทธาจะผนวช ทรงแต่งราชทูตมาเชียงใหม่เพื่อขอพระสงฆ์ไปเผยแผ่ศาสนา พญาติโลกราชทรงแต่งพระเถระ 12 รูปไปยังกรุงศรีอยุธยา พระบรมไตรโลกนาถทรงผนวชที่วัดจุฬามณี เมืองสองแคว
- ตั้งเจ้าทองจั่วราชบุตรเป็นหมื่นจั่วครองเชียงแสนแทนเจ้าสุวรรณคำล้านนาซึ่งถึงแก่พิราลัย หมื่นจั่วไปครองเชียงแสนแล้วสร้างพระพุทธรูปด้วยทองหนักสิบหาบ ขนานนามว่าพระเจ้าล้านทอง
- พ.ศ. 1998 โปรดให้สร้างวัดมหาโพธาราม²⁷ ปลุกต้นมหาโพธิ สร้างสัตตมหาสถาน และสร้างมหาวิหารขึ้นเมื่อพ.ศ.2019

ภาพที่ 45 วัดมหาโพธารามหรือวัดเจ็ดยอด จังหวัดเชียงใหม่

ที่มา : Richard Barrow, Wat Jet Yod [Online], accessed 15 April 2007. Available from http://www.thai-blogs.com/index.php?blog=5&title=wat_jet_yot

- พ.ศ.2020 โปรดให้มีการสังคายนาพระไตรปิฎก ณ วัดมหาโพธาราม นับเป็นครั้งที่ 8 ของโลก และเป็นครั้งแรกในดินแดนประเทศไทยปัจจุบัน²⁸

²⁷ อีกชื่อหนึ่งคือวัดเจ็ดยอด

²⁸ ฮันส์ เพนธ์, ประวัติศาสตร์ล้านนาฉบับย่อ, 159.

- พ.ศ.2021 โปรดให้ช่าง²⁹เสริมองค์เจดีย์หลวงเพิ่มเติมให้มีส่วนสูง 45 วา ส่วนกว้างด้านละ 35 วา นำพระบรมสารีริกธาตุที่พระมหากษัตริย์มอญนำมาจากลังกามาบรรจุไว้³⁰
- โปรดให้ช่างไปถ่ายแบบเจดีย์มหาโพธิ เมืองพุกามมาสร้างเจดีย์เจ็ดยอดที่วัดมหาโพธาราม ซึ่งเป็นแบบจำลองจากเจดีย์พุทธคยา ประเทศอินเดีย
- พ.ศ.2024 อัญเชิญพระแก้วมรกตจากเมืองลำปางมาประดิษฐานที่วัดเจดีย์หลวง

ลำดับที่ 10 พญาอดเชียงราย (พ.ศ.2030 – 2038) มีเหตุการณ์สำคัญในรัชกาลนี้ดังนี้

- ถวายพระเพลิงพระบรมศพพญาติโลกราชแล้วสร้างพระสถูปบรรจุพระอัฐิที่วัดมหาโพธาราม
- ทรงสร้างวัดตโปทาราม (วัดรำเปิง) พ.ศ.2035
- ตั้งหมื่นมณีไปครองเชียงแสนแทนหมื่นงั่วที่ถึงแก่พิราลัย
- พ.ศ.2038 พญาอดเชียงรายถูกเหล่าเสนาอำมาตย์ถอดออกจากราชสมบัติ

ด้วยเหตุที่ไปคบค้าสมาคมกับพวกฮ่อ ไม่ปฏิบัติตามจารีตท้าวคองพญา³¹ เหล่าเสนาอำมาตย์ตัดทอนก็ไม่ฟัง³² แล้วเนรเทศไปอยู่เมืองชะมาศ อยู่เมืองชะมาศได้ 10 ปีก็สิ้นพระชนม์

ลำดับที่ 11 พญาแก้วหรือพระเมืองแก้ว (พ.ศ.2038 – 2068) มีเหตุการณ์สำคัญในรัชกาลนี้ดังนี้

- พ.ศ.2041 สร้างวัดบุพพาราม ณ บริเวณที่เคยเป็นหมู่บ้านที่พระปัยกาและพระบิดาเคยประทับ
- พ.ศ. สร้างพระพุทธรูปใหญ่ ประดิษฐานเป็นพระประธานในพระวิหารหลวงวัดบุพพาราม (วัดสวนดอก)
- พ.ศ.2048 สร้างพระเจ้าแก้วตื้อ เพื่อประดิษฐานที่วัดบุพพาราม เป็นพระพุทธรูปขนาดใหญ่ ใช้ทองแดงหนักเรือนโกฏิ (12,000 กิโลกรัม) ภายหลังพระอุโบสถที่ประดิษฐานพระเจ้าแก้วตื้อได้แยกออกเป็นวัด เรียกว่า วัดพระเจ้าแก้วตื้อ

²⁹ ชินกาลมาลีปกรณ์เรียกสี่หโคตเสนาบดี พงศาวดารโยนกเรียก หมื่นด้ามพร้าคอตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่เรียก หมื่นด้าพร้าโคต

³⁰ แสง มนวิฑูร, ผู้แปล, ชินกาลมาลีปกรณ์, 128.

³¹ แนวทางที่ผู้นำที่ดีควรประพฤติปฏิบัติตามคำสอนพญามังราย

³² อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว และ เดวิด เค.วัยอาจ, ผู้แปล, ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่, 107.

- ตั้งพญาสุทนต์หนีไปครองเชียงใหม่
 - ทรงปิดทองจังโกหุ้มพระเจดีย์หลวง สร้างปราสาทสำหรับประดิษฐานพระแก้วมรกต และสร้างมหาวิหารหลวง เมื่อ พ.ศ.2046
 - พ.ศ.2050 ยกทัพไปตีเมืองสุโขทัยแต่ไม่สำเร็จ ต่อจากนั้น สงครามล้านนา-อยุธยาเกิดขึ้นอีกหลายครั้ง บางครั้งกองทัพล้านนาสามารถตีไปได้ถึงเมืองกำแพงเพชรและเซียง
 - สมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 ษัตริย์อยุธยาตีเมืองลำปางแตก แต่ก็ไม่สามารถยึดครองได้จึงกวาดต้อนผู้คนกลับไป³³
 - พ.ศ. 2060 โปรดให้สร้างสะพานใหญ่ข้ามแม่น้ำปิงที่ทำฐานหลวง และให้ก่อกำแพงเมืองลำพูน และเชียงใหม่ เป็นกำแพงศิลาแลง เพื่อป้องกันปืนใหญ่จากทัพอยุธยา³⁴
 - ทรงทำสัญญาเป็นไมตรีกับพระบรมราชาที่ 4 กรุงศรีอยุธยา ยุติสงครามกับอยุธยาที่รบกันมานาน ทำให้บ้านเมืองสงบสุขเรื่อยมา
 - งานวรรณกรรมที่สำคัญหลายชิ้นเกิดขึ้น เช่น จามเทวีวงศ์ ชินกาลมาลีปกรณ์ เวสสันดรที่ปณี จักกวาฬที่ปณี ตำนานมูลศาสนา เป็นต้น
 - พ.ศ.2066 พญาเมืองแก้วส่งกองทัพประมาณ 20,000 คนไปตีเมืองเชียงตุง แต่พ่ายแพ้และสูญเสียกำลังพลรวมทั้งขุนนางระดับสูงเป็นจำนวนมาก เช่น เจ้านครขุนหลวง หมื่นศรีเมืองเทิง หมื่นคำพาเมืองเชียงราย หมื่นขวาเมืองเชียงราย และเจ้าเมืองนายคำยอดฟ้า พญาแก้วสั่งประหารแสนยี่ฟิงไชยแม่ทัพใหญ่ เป็นสาเหตุหลักที่ทำให้ล้านนาอ่อนแอลง³⁵
 - พ.ศ.2067 เกิดอุทกภัยครั้งใหญ่ที่เชียงใหม่ คนตายไปจำนวนมาก ยิ่งทำให้ล้านนาอ่อนแอลง เพราะเกิดเหตุการณ์ใหญ่ที่ทำให้คนตายจำนวนมากติดๆกัน
- ลำดับที่ 12 พญาเกตเกล้าหรือพญาเกตเชษฐราช ครั้งที่ 1 (พ.ศ. 2068 - 2081) มีเหตุการณ์สำคัญในรัชกาลนี้ดังนี้**
- ทรงสร้างวัดโลกโมฬีและวัดบุญเกียร (วัดชัยพระเกียรติ)
 - เสนากลุ่มหนึ่งนำโดยหมื่นสามล้านก่อกบฏชิงราชสมบัติ แต่ถูกจับได้และถูกประหาร
 - ทรงตั้งหมื่นมหินท์ไปครองเมืองเชียงใหม่

³³ สรัสวดี อ๋องสกุล, ประวัติศาสตร์ล้านนา, 147.

³⁴ แสง มนวิฑูร, ผู้แปล, ชินกาลมาลีปกรณ์, 144 -145.

³⁵ สรัสวดี อ๋องสกุล, ประวัติศาสตร์ล้านนา, 150.

- เหล่าเสนาอามาตย์ซึ่งราชสมบัติได้ เนรเทศพญาเกศเกล้าไปอยู่ที่เมืองน้อย
สถาปนาท้าวชายคำ โอรสพญาเกศเกล้าขึ้นเป็นกษัตริย์แทน

ลำดับที่ 13 ท้าวชายคำ (พ.ศ.2081 – 2086) มีเหตุการณ์สำคัญในรัชกาลนี้
ดังนี้

- ท้าวชายคำปกครองบ้านเมืองไม่ชอบด้วยทศพิธราชธรรม เหล่าเสนาอามาตย์
จึงร่วมกันปลงพระชนม์

ลำดับที่ 14 พญาเกศเกล้า ครั้งที่ 2 (พ.ศ.2086 - 2088) มีเหตุการณ์สำคัญ
ในรัชกาลนี้ดังนี้

- เหล่าเสนาอามาตย์ปลงพระชนม์ท้าวชายคำแล้วจึงไปอัญเชิญพญาเกศเกล้า
จากเมืองน้อยกลับมาครองราชย์³⁶

- พญาเกศเกล้าครองราชย์ครั้งนี้ได้ 2 ปี เสนาอามาตย์ก็ร่วมกันปลงพระชนม์

**ลำดับที่ 15 พระนางจิระประภามหาเทวี (ครองเมืองชั่วคราว พ.ศ.2088 –
2089)** มีเหตุการณ์สำคัญในรัชกาลนี้ดังนี้

- เสนาอามาตย์แตกความสามัคคีและมีความเห็นแตกต่างกันในการเลือกผู้
สืบราชสมบัติ แสนคร้าว ขุนนางใหญ่ในเมืองเชียงใหม่เสนอให้อัญเชิญพญาเขมรรัฐ เจ้าฟ้าเมือง
เชียงตุงมาครองเมืองแต่ถูกคัดค้านอย่างหนัก เสนากลุ่มนี้จึงเสนอให้อัญเชิญเจ้าเมกุฎิไทยใหญ่
แห่งเมืองนายแทน อีกกลุ่มหนึ่งคือฝ่ายเจ้าหัวเมืองทั้งหลาย เห็นควรไปอัญเชิญพระไชยเชษฐา
โอรสเจ้าศรีสัตนาคนหุต เพราะพระมารดาพระไชยเชษฐาเป็นพระธิดาพญาเกศเกล้า

- หมื่นหัวเคียน เจ้าเมืองแสนหรือยกทัพมาล้อมเมืองเชียงใหม่เพื่อจับตัวแสน
คร้าว แต่สู้ทัพเชียงใหม่ไม่ได้ จึงส่งสาสน์ไปขอกำลังกรุงศรีอยุธยามาช่วยรบ พระไชยราชาธิราช
กษัตริย์อยุธยาจึงยกทัพขึ้นมา ทัพอยุธยาช่วยยกมาไม่ถึง เสนากลุ่มเจ้าหัวเมืองยกทัพมาล้อมจับ
แสนคร้าวประหารชีวิต แล้วจึงอัญเชิญพระนางจิระประภามหาเทวีขึ้นครองเมืองชั่วคราว

เมื่อทัพอยุธยาเข้ามาถึง พระนางจิระประภามหาเทวีครองเมืองชั่วคราว
สวามิภักดิ์ต่ออยุธยา พระไชยราชาธิราชจึงยกทัพกลับไป

- เดือนกรกฎาคม พ.ศ.2088 เกิดแผ่นดินไหวใหญ่กลางเมืองเชียงใหม่ ยอด
เจดีย์หลวงและเจดีย์วัดพระสิงห์หักพังลง

³⁶ อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว และ เดวิด เค. วัลยาจ, ผู้แปล, ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ ,

- กองทัพจากเมืองนายยกมาล้อมเมืองเชียงใหม่ พยายามถล่มคูเมืองบริเวณ
แจ่งกู่เฮือง ชาวเชียงใหม่ออกต่อสู้ขับไล่ไปได้
- พระไชยเชษฐาเสด็จถึงเชียงใหม่ พระนางจิระประภาสละราชสมบัติให้พระ
ไชยเชษฐาขึ้นครองเมือง

ลำดับที่ 16 พระไชยเชษฐา (พ.ศ.2089 – 2090) มีเหตุการณ์สำคัญใน
รัชกาลนี้ดังนี้

- พระไชยเชษฐาครองราชย์เพียงสองปี พระบิดาที่เมืองศรีสัตนาคนหุต
สิ้นพระชนม์ประกอบที่ไม่สามารถแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในเหล่าเสนาอามาตย์ได้จึงเสด็จ
กลับไปครองเมืองศรีสัตนาคนหุต
- พระไชยเชษฐานำพระแก้วมรกตกลับไปล้านช้างด้วย
- บ้านเมืองเกิดกบฏ ไม่มีการตั้งรัชทายาท (พ.ศ.2091-2094) เสนาอามาตย์
แตกแยก สุดท้ายมีมติให้ไปอัญเชิญพระเมกุฎแห่งเมืองนาย เพื่อสายขุนเครือผู้เป็นโอรสพญา
มังรายมาครองเมือง

**ลำดับที่ 17 พระเมกุฎ หรือท้าวแม่กุ หรือเจ้าขานานแม่กุ (พ.ศ. 2094 –
2107)** มีเหตุการณ์สำคัญในรัชกาลนี้ดังนี้

- พระเจ้าหงสาวดีบุเรงนอง ยกทัพมาปราบล้านนา ตีเมืองเชียงใหม่ได้เมื่อพ.ศ.
2101 หลังจากตั้งทัพล้อมเมืองเพียง 3 วัน พระเจ้าหงสาวดีลั่นคำสั่งให้เจ้าเมกุฎครองเมือง
เชียงใหม่ต่อไปในฐานะเมืองขึ้นของหงสาวดี จากนั้นกองทัพหงสาวดีก็ยกไปตีได้เมืองฝางและ
เมืองเชียงแสน เจ้ากมลเจ้าเมืองเชียงแสนพาครอบครัวหนีไปเมืองแสนหัว
- พ.ศ.2107 พระเมกุฎและเจ้ากมลแข็งเมืองพยายามแยกตัวเป็นอิสระ พระเจ้า
หงสาวดียกทัพมาปราบ ทั้งสองถูกจับตัวไปหงสาวดี แล้วตั้งพระนางวิสุทธีราชเทวี เพื่อสาย
ราชวงศ์มังรายครองเมืองเชียงใหม่

หมดยุคที่สองของล้านนา

3. ยุคได้อำนาจปกครองของพม่า พญามังรายสร้างเมืองเชียงใหม่ได้ 262 ปี ถึงปี
พ.ศ. 2101 พระเจ้าหงสาวดีบุเรงนอง กษัตริย์พม่าได้ยกกองทัพมาตีล้านนา ยึดครองเมือง
เชียงใหม่ได้อย่างง่ายดาย เนื่องจากบ้านเมืองขณะนั้นอ่อนแอที่สุด เสนาอามาตย์แตกความ
สามัคคีและกษัตริย์ก็ไม่สามารถบริหารราชการบ้านเมืองให้เป็นปกติได้ แต่หลังจากพม่าเข้ายึด
ครองเชียงใหม่และล้านนาได้แล้ว พระเจ้าบุเรงนองทรงจัดการปกครองเชียงใหม่และล้านนาใน
ฐานะประเทศราช ทรงตั้งพระเมกุฎครองเมืองเชียงใหม่ต่อไปตามเดิม

พ.ศ. 2106 พม่ายกกองทัพรบกับกรุงศรีอยุธยา โดยเกณฑ์กองทัพเชียงใหม่ไปช่วยรบ แต่พม่าเห็นว่าพระเมกุฎิไม่ได้ช่วยรบอย่างจริงจัง และยังพยายามตั้งตนเป็นอิสระจากพม่า พม่าจึงยกทัพลงมาควบคุมเชียงใหม่ จับตัวพระเมกุฎินำไปยังเมืองหงสาวดีเมื่อพ.ศ.2107 แล้วตั้งพระนางวิสุทธิเทวี พระธิดาพญาเมืองเกษเกล้า ซึ่งไปเป็นมเหสีพระเจ้าบุเรงนองมาครองเมืองเชียงใหม่ พระนางนับเป็นกษัตริย์องค์สุดท้ายของราชวงศ์มังราย เพราะเมื่อพระนางสิ้นพระชนม์ พระเจ้าหงสาวดีได้แต่งตั้งฟ้าสาวัตถิณธามังคคยหรือมังนรธาช่อ พระโอรสที่เกิดจากพระนางวิสุทธิเทวีมาครองเมืองเชียงใหม่

นับจาก พ.ศ.2101 ถึง พ.ศ.2317 พม่าปกครองล้านนาโดยให้เชียงใหม่เป็นศูนย์กลาง มีเจ้านายหรือข้าหลวงพม่ามาครองเมืองอยู่ ส่วนเมืองอื่น ๆ ในล้านนาคงให้เจ้าเมืองปกครองต่อไป โดยพม่าที่เชียงใหม่จะทำหน้าที่ควบคุมเมืองอื่น ๆ ในล้านนาไม่ให้ก่อการกบฏ ปล่อยให้ปกครองกันเอง พม่าจะควบคุมนโยบายที่สำคัญคือ การแต่งตั้งโยกย้ายเจ้าเมือง พม่าควบคุม ถอดถอน และปูนบำเหน็จความดีความชอบ และผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจซึ่งอยู่ในรูปการเกณฑ์แรงงาน และการส่งส่วยไปให้พม่า

การส่งส่วยจากเมืองต่างๆส่งไปพม่า และการเกณฑ์คนไปทำสงครามหรือส่งเสบียงให้กองทัพพม่าสร้างความเดือดร้อนแก่ชาวล้านนา ชาวล้านนาพยายามจะเป็นอิสระจากพม่าหลายครั้ง กบฏเกิดขึ้นตลอดเวลาที่อยู่ใต้อำนาจพม่า เมื่อใดที่พม่าอ่อนแอลงหรือแตกแยกกันเอง เมืองต่างๆในล้านนาก็จะแข็งเมือง แยกตัวเป็นอิสระ แต่พม่าก็สามารถตีคืนได้อีก จนสามารถขับไล่พม่าสำเร็จได้จากความช่วยเหลือจากกองทัพธนบุรีในสมัยพระเจ้าตากสิน รวมเวลาที่ล้านนาอยู่ภายใต้อำนาจพม่า 216 ปี มีเจ้าเมืองเชียงใหม่ ซึ่งเป็นผู้ปกครองล้านนาด้วยตามลำดับดังนี้

พระเมกุฎิ	พ.ศ.2101 - 2107	
พระนางวิสุทธิเทวี	พ.ศ.2107 - 2121	
นรธามังคคย หรือมังนรธาช่อ	พ.ศ.2121 - 2150	(สวามิภักดิ์อยุธยา ในรัชกาลสมเด็จพระนเรศวร)
สะโทกะยอ	พ.ศ.2150 - 2151	
พระชัยทิพ (มองกอยต่อ)	พ.ศ.2151 - 2156	
พระช้อย	พ.ศ.2156 - 2158	
พญาน่าน	พ.ศ.2158 - 2174	
พญาหลวงทิพเนตร	พ.ศ.2174 - 2198	
พระแสนเมืองหรือพญาแสนหลวง	พ.ศ.2198 - 2205	ทัพอยุธยา (รัชกาลสมเด็จพระนารายณ์)ตียึดได้

เจ้าเมืองแพร์	พ.ศ.2205 - 2215	
พญาอิงแะมะมัง	พ.ศ.2215 - 2218	
พระเจ้าเจพุดราย	พ.ศ.2218 - 2250	
มังแรนะร่า	พ.ศ.2250 - 2270	
เทพสิงห์	พ.ศ.2270 - 2270	(เป็นอิสระ)
เจ้าองค์คำ	พ.ศ.2270 - 2302	(เป็นอิสระ)
เจ้าจันท์	พ.ศ.2302 - 2304	(เป็นอิสระ)
อดีตภิกษุวัดดวงดี (เจ้าขี้หูด)	พ.ศ.2304 - 2306	(เป็นอิสระ)
ไป่อกภัยคามินี (ไป่อะเกียะคามูณี)	พ.ศ.2306 - 2311	
ไป่มะยง่วน	พ.ศ.2311 - 2317	

มีเหตุการณ์สำคัญในยุคนีดังนี้

- ประมาณ พ.ศ.2140 มังนรธาซ่อ เจ้าเมืองเชียงใหม่ ซึ่งเป็นโอรสพระเจ้าบุเรงนองถวายเครื่องราชบรรณาการยอมอ่อนน้อมต่ออยุธยาในรัชกาลสมเด็จพระนเรศวร สมเด็จพระนเรศวรทรงให้ครองเชียงใหม่ต่อ และทรงจัดการเมืองต่างๆในล้านนาที่แข็งเมืองต่อเชียงใหม่ด้วย เห็นว่าเป็นพม่า ให้กลับมายุ่งในอำนาจปกครองของเชียงใหม่ตามเดิม รวมทั้งห้ามทัพล้านช้างซึ่งยกมาโจมตีเชียงใหม่

- ประมาณ พ.ศ. 2164 – 2173 รัชสมัยพระเจ้าทรงธรรมแห่งอยุธยา เชียงใหม่ และล้านนาแข็งเมืองไม่ขึ้นต่ออยุธยา

- พ.ศ. 2173 - 4 พระเจ้าอังวะสุทโธธรรมราชา ยกทัพมาตียึดเชียงใหม่ได้ จับพญาเชียงใหม่ไปเมืองหงสาวดี ตั้งพญาทิพย์เนตรครองเชียงใหม่ และตีเมืองอื่นๆในล้านนาได้ทั้งหมดใน พ.ศ. 2175 ล้านนากลับไปอยู่ใต้อำนาจพม่าอีกครั้ง³⁷

- พ.ศ.2203 เชียงใหม่ได้ข่าวว่าพวกฮ่อจะยกทัพมาตีเมือง จึงขอกองทัพพม่ามาช่วย อังวะส่งกองทัพมา แต่เรียกกลับเพราะฮ่อส่งกองทัพเข้าตีเมืองอังวะอีกทางหนึ่ง เมื่อพวกฮ่อยกทัพมาล้อมอังวะ พระแสนเมืองคิดว่าพม่าจะแพ้ จึงส่งสาสน์ไปขอสวามิภักดิ์อยุธยา และขอกองทัพอยุธยามาช่วยป้องกันเมือง อยุธยาส่งกองทัพมา แต่กองทัพฮ่อล้อมอังวะอยู่แต่ตีไม่ได้หมดเสียเพียงยกทัพกลับ พระแสนเมืองจึงกลับใจไม่สวามิภักดิ์ สมเด็จพระนารายณ์จึงโปรดให้

³⁷ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ไทยรบพม่า, ฉบับพิมพ์ พ.ศ.2543 (กรุงเทพฯ : บรรณาการ, 2543), 177.

กองทัพอยุธยาไปตีเชียงใหม่ใน พ.ศ.2204³⁸ แต่ไม่สำเร็จ ยกทัพกลับ ได้แต่เมืองบริวารของ เชียงใหม่หลายเมือง คือ เมืองดั่ง เมืองลอง เมืองเถิน เมืองลำปาง เมืองอินทรีและเมืองด่าน อุมลุก เป็นต้น

- พ.ศ. 2205 ท้ายอยุธยาขยับขึ้นมาตีเชียงใหม่ครั้งที่สอง มีพระยาโกษาเหล็กเป็น แม่ทัพหน้า สมเด็จพระนารายณ์เป็นแม่ทัพหลวง พระแสนเมืองขอกำลังพม่าจากอังวะมาช่วย แต่ ท้ายอยุธยาตียึดเมืองเชียงใหม่ได้ก่อน และสามารถตีทัพพม่าที่ยกมาถึงหมายตีเอาเมืองคืนแตก พ่ายไป³⁹

- พ.ศ.2244 พม่าจัดการการปกครองล้านนาใหม่ โดยแยกเชียงแสนออกจาก การปกครองของเชียงใหม่ ให้ขึ้นตรงต่ออังวะ เป็นการเพิ่มความสำคัญให้เชียงแสนเพื่อแยกล้านนา ออกเป็นสองส่วน

- ปลายพุทธศตวรรษที่ 23 พม่ามีปัญหาภายใน กษัตริย์พม่าอ่อนแอลง จนกระทั่งเสียเมืองสำคัญรวมทั้งเมืองอังวะซึ่งเป็นเมืองหลวงในขณะนั้นในแกมมอญในพ.ศ.2294 หัวเมืองต่างๆรวมทั้งล้านนาพากันแข็งเมือง

- พ.ศ.2270 เทพสิงห์ เจ้าเมืองยวม เข้าชิงเมืองเชียงใหม่ได้ พร้อมทั้งสังหารมัง แรณะว่าเจ้าเมืองเชียงใหม่ชาวพม่า แต่ถูกเจ้าองค์คำ เชื้อสายพระเจ้าล้านช้างเข้าแย่งชิงเมืองได้ เจ้าองค์คำครองเมือง 32 ปี เมื่อเจ้าองค์คำพิราลัย เกิดการแย่งชิงเมืองกัน

- พ.ศ.2275 ท้าวมหายศ เจ้าเมืองลำพูน แข็งเมือง ปกครองและเก็บภาษีเอง ยกกำลังไปตียึดเมืองลำปางซึ่งขณะนั้นว่างเจ้าเมืองอยู่ไม่ได้ นายทิพยจักร หรือหนานทิพย์ช้าง เป็น ผู้นำชาวบ้านออกรบอย่างกล้าหาญกับกองกำลังของท้าวมหายศที่ยึดเมืองอยู่จนชนะยึดเมืองคืน ได้ ชาวเมืองจึงยกให้ครองเมืองเป็น พญาสุระวะลือไชย ต่อมา ท้าวลิ้นก่าน ซึ่งเป็นบุตรเจ้าเมือง ลำปางคนเดิม พยายามกลับสู่อำนาจ ดังนั้น เพื่อความชอบธรรมในการครองเมืองและตัดปัญหา กับกลุ่มอำนาจเก่า พ่อเจ้าทิพย์ช้าง หรือพญาสุระวะลือไชยจึงส่งบรรณาการไปถวายกษัตริย์พม่า ความชอบครั้งนี้กษัตริย์พม่าพระราชทานชื่อว่า "พญาไชยสงคราม" ครองเมืองสืบมา อาศัยอำนาจ พม่าช่วยกำจัดท้าวลิ้นก่านลง

- พ.ศ.2287 – 2291 เชียงแสนล้านนาทั้งมวลเป็นกบฏ เกิดศึกสงครามขึ้น ทั่วไป

³⁸ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ไทยรบพม่า, 181.

³⁹ เรื่องเดียวกัน, 184 – 185.

- พ.ศ.2302 พญาไชยสงครามพิราลัย เจ้าชายแก้ว ราชบุตรครองลำปางสืบต่อมา
- 30 มกราคม พ.ศ.2308 เกิดแผ่นดินไหวอย่างรุนแรงจนคนล้มระเนระนาด ต่อมาวันที่ 20 กุมภาพันธ์ ปีเดียวกัน เกิดสุริยุคราส⁴⁰ ตามมาด้วยเจ้าเมืองลำพูนและพวกแข็งข้อต่ออภัยคามินี เจ้าเมืองเชียงใหม่เกิดศึกสงครามจนอภัยคามินีต้องหนีกลับพม่า
- พ.ศ.2306 เมื่อปัญหาภายในพม่าหมดลง พม่าแข็งแรงแขึ้นอีกครั้งภายใต้กษัตริย์ราชวงศ์ใหม่ (ราชวงศ์อลองพญา) กองทัพพม่ายกมาตีเอาเมืองเชียงใหม่ และเมืองต่างๆในล้านนาได้ ในครั้งนี้พม่าได้กวาดต้อนผู้คนไปเป็นเชลยจำนวนมาก ทำให้ล้านนาเสียกำลังคนในการต่อต้านพม่าไป
- พ.ศ.2308 เนเมียวสีหบดี แม่ทัพพม่า ยกกองทัพผสมทั้งพม่า ล้านนา และล้านช้างรวมประมาณ 20,000 คน ออกจากเชียงใหม่เพื่อสมทบกับกองทัพพม่าที่ยกเข้าอีกด้านหนึ่งเพื่อรวมกำลังโจมตีกรุงศรีอยุธยา จนเสียกรุงเมื่อ พ.ศ.2310
- พ.ศ.2314 พระยาจ่าบ้าน ซึ่งพม่าตั้งเป็นขุนนางเชียงใหม่ภายใต้การกำกับดูแลของโปมะยงวอน ขุนนางพม่า เกิดขัดแย้งกับโปมะยงวอนถึงกับสู้รบกันกลางเมืองเชียงใหม่ พระยาจ่าบ้านแพ้ นองชายเสียชีวิตในการรบ
- พ.ศ. 2317 – 2347 เกิดสงครามพม่าล้านนา หรือ ชับไล่พม่า เมื่อพระยาจ่าบ้าน และพระยาภาวิละ(ราชบุตรเจ้าชายแก้ว)ได้ร่วมมือกัน โดยเข้าสวามิภักดิ์ต่อพระเจ้าตากสินแล้วร่วมกับกองทัพธนบุรีทำสงครามขับไล่ แม้จะตีเมืองเชียงใหม่ได้ในพ.ศ.2317 แต่พม่ายังคงมีที่มั่นที่เชียงแสน และพยายามตีเชียงใหม่และเมืองต่างๆหลายครั้ง จนทำให้ฝ่ายล้านนาถึงกับทิ้งเมืองหนีภัยสงครามจนแทบทุกเมืองเป็นเมืองร้างทั้งเชียงใหม่(เป็นเมืองร้าง 21 ปี) ลำพูน เชียงแสน แพร่ น่าน พะเยา เมืองต่างๆเสียหายไปเป็นส่วนใหญ่ พระยาภาวิละนำผู้คนไปตั้งมั่นอยู่ที่เวียงป่าซางรวบรวมผู้คนและเตรียมต่อสู้พม่า เพราะกำลังพลยังมีน้อย ไม่พอที่จะรักษาเมืองเชียงใหม่ได้

หมวดยุคที่ 3 ยุคใต้อำนาจปกครองของพม่า

4. ยุคประเทศราชของสยาม ยุคนี้เป็นยุคที่ล้านนาปกครองตนเองในฐานะประเทศราชของสยาม แต่ละเมืองมีเจ้าเมืองปกครองตนเอง แต่มีเชียงใหม่เป็นศูนย์กลางการปกครอง การแต่งตั้งเจ้าเมืองและเสนาอำมาตย์ชั้นสูงกระทำโดยพระมหากษัตริย์ของสยาม ไม่ได้เป็นการสืบ

⁴⁰ ฮันส์ เพนธ์, ประวัติศาสตร์ล้านนาฉบับย่อ, 205.

ทอดทางรัชทายาทตามอย่างประเทศเอกราชทั่วไป แต่นโยบายด้านอื่นๆ เช่นเศรษฐกิจ ตุลาการ ต่างประเทศ สังคม วัฒนธรรม สยามให้อิสระล้านนานในการบริหารอย่างเต็มที่

หน้าที่สำคัญในฐานะประเทศราชคือส่งเครื่องราชบรรณาการ (ส่วยไม้สัก ผ้าขาวเพลา และน้ำรัก) ที่ต้องจัดส่งไปกรุงเทพฯเป็นประจำ กับสิ่งของบางอย่างที่กรุงเทพฯจะร้องขอเป็นครั้งคราวตามโอกาส เช่นงานพระราชพิธี และกิจการสงครามที่ประเทศราชจะผูกเกณฑ์เข้าช่วย กรุงเทพฯทำสงคราม

ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก พระองค์โปรดเกล้าฯ แต่งตั้งพระยาภาววิไลเป็นเจ้าเมืองเชียงใหม่แทนพระยาจำบ้านซึ่งเสียชีวิตลงในปลายสมัยธนบุรีและโปรดเกล้าฯ ให้อนุชาพระยาภาววิไลทุกองค์ดำรงตำแหน่งสำคัญๆในเมืองเชียงใหม่ ลำพูนและลำปาง ทำให้เกิดความเป็นเอกภาพในการปกครอง และร่วมกันสร้างความเจริญ มั่นคงให้กับอาณาจักรล้านนา

พระยาภาววิไลกับอนุชาทั้ง 6 ร่วมกันฟื้นฟูเมืองเชียงใหม่ ลำพูนและลำปาง โดยยกกองทัพออกกวาดต้อนผู้คนพลเมืองที่หลบหนีเข้าป่าและผู้คนจากเมืองต่างๆในแคว้นสิบสองพันนา และไทใหญ่ ริมฝั่งแม่น้ำสาละวินเข้ามาตั้งถิ่นฐานในเมืองต่างๆ เพื่อเป็นแรงงานในการบูรณะเมือง ตลอดจนเป็นกำลังในการป้องกันข้าศึก เมืองเชียงใหม่และลำพูนจึงฟื้นจากสภาพเมืองร้างและยังได้ขยายอาณาเขตออกไปอย่างกว้างขวางอีกด้วย นอกจากนั้นพระยาภาววิไลได้ฟื้นฟูเชียงใหม่ในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การราชประเพณี โดยกระทำพิธีราชาภิเษก สถาปนาราชวงศ์ภาววิไลหรือเจ้าเจ็ดตน ในลักษณะเดียวกับราชวงศ์มังราย การสถาปนาพระสังฆราช การสร้างกำแพงเมืองขึ้นใหม่ การบูรณะอนุสาวรีย์ช้างเผือก และการทำนุบำรุงพุทธศาสนา เป็นต้น

เชียงใหม่ในสมัยพระยาภาววิไลจึงมีความเจริญมั่นคงเป็นปึกแผ่นและเป็นศูนย์กลางของล้านนาที่เข้มแข็ง และหลังจากสมัยพระยาภาววิไลแล้วก็มีเจ้าผู้ครองนครปกครองต่อมารวม 9 องค์ จากราชวงศ์"ทิพจักรธาติวงศ์" หรือราชวงศ์ภาววิไล หรือตระกูลเจ้าเจ็ดตน ซึ่งนับเป็นราชวงศ์ที่ 2 ที่ได้ปกครองล้านนา เป็นต้นสกุล ณ เชียงใหม่ ณ ลำพูนและ ณ ลำปาง แต่ตำแหน่งต่างๆรวมทั้งตำแหน่งเจ้าผู้ครองนคร อยู่ภายใต้การแต่งตั้งของกรุงเทพฯ ในฐานะเจ้าประเทศราช

ในยุคนี้มีลำดับเจ้าผู้ครองนครและเหตุการณ์สำคัญ ดังนี้

ลำดับที่ 1 พระเจ้าภาววิไล (พ.ศ.2325 – 2356) มีเหตุการณ์สำคัญดังนี้

- พ.ศ.2325 เจ้าพระยาจักรีได้ปราบดาภิเษกเป็นปฐมกษัตริย์แห่งราชวงศ์จักรี และมีเจ้าพระยาสุรสีห์ เป็นกรมพระราชวังบวรสถานมงคล

- พ.ศ.2325 โปรดเกล้าฯให้แต่งตั้งเจ้ากาวิละ วัย 40 ปีเป็นพระยาวชิรปราการ กำแพงแก้ว ครองเมืองเชียงใหม่ ตั้งเจ้าคำโสม อนุชาองค์ที่ 2 ครองเมืองลำปาง ตั้งเจ้าธรรมลังกา อนุชาองค์ที่ 3 เป็นอุปราชเมืองเชียงใหม่ ตั้งเจ้าดวงทิพย์อนุชาองค์ที่ 4 เป็นอุปราชเมืองลำปาง ตั้งเจ้าหมู่หล้า อนุชาองค์ที่ 7 เป็นเจ้าราชวงศ์เมืองลำปาง และตั้งเจ้าคำฝั้น อนุชาองค์ที่ 8 เป็นพระยาหัวเมืองแก้ว (เจ้าบุรีรัตน์)เมืองเชียงใหม่

- พ.ศ.2339 พระยาภาววิละ อพยพผู้คนจากที่มั่นชั่วคราวในการต่อสู้กับพม่าที่เวียงป่าซางกลับเข้ามาตั้งมั่นอาศัยอยู่ในเมืองเชียงใหม่ หลังจากที่เมืองเชียงใหม่เป็นเมืองร้างกว่า 20 ปี พระยาภาววิละร่วมกับอนุชาเร่งบูรณะฟื้นฟูเมืองเชียงใหม่ให้มีสภาพเจริญรุ่งเรืองเป็นศูนย์กลางของล้านนาดังเดิมเช่นสมัยราชวงศ์มังราย พระยาภาววิละขยายอาณาเขตเมืองเชียงใหม่ ออกไปถึงเชียงตุง เชียงรุ่ง สิบสองปันนา และยังได้ทำนุบำรุงด้านศาสนา โดยก่อสร้างอาคารบ้านเรือน ปฏิสังขรณ์วัดวาอาราม และตั้งสมณศักดิ์พระภิกษุโดยกระทำตามขนบธรรมเนียมประเพณีเดิม

- พ.ศ.2340 พระเจ้าปดุงกรุงอังวะส่งกองทัพ 7 กองทัพ จำนวนพลรวม 55,000 คนยกมาหลายทาง มาบรรจบกันที่เชียงใหม่ หมายถึงตีเอาเมืองเชียงใหม่ให้กลับเป็นของพม่าตามเดิม กรุงเทพฯยกทัพ 20,000 คน มีกรมพระราชวังบวรฯเป็นแม่ทัพขึ้นไปช่วย เกณฑ์ทัพกรุงศรีสัตนาคนหุต ซึ่งขณะนั้นเป็นประเทศราชอีก 20,000 คน ยกมาช่วยเชียงใหม่ สามารถทำศึกเอาชนะทัพพม่าซึ่งตั้งล้อมเมืองเชียงใหม่ได้

- พ.ศ.2344 กองทัพเชียงใหม่ นำโดยเจ้าธรรมลังกาและเจ้าคำฝั้นยกทัพตีเมืองสาด ซึ่งจอมหง จินฮ่อตั้งตัวเป็นใหญ่ สถาปนาตัวเองเป็นเจ้าหอคำหลวง ได้รับชัยชนะหลังจากล้อมอยู่หลายเดือน จับตัวจอมหง และทูตพม่าที่ขอความช่วยเหลือ และไพร่พลอีก 5,000 คนได้

- กองทัพเชียงใหม่ร่วมกับทัพไทยยกไปตีเมืองเชียงแสนซึ่งเป็นที่มั่นของกองทัพพม่าได้ใน พ.ศ.2347 แล้วจึงเผาทำลายเมือง ป้องกันไม่ให้พม่ากลับมาใช้ได้อีก พร้อมกวาดต้อนผู้คนมาไว้ที่เมืองต่างๆในล้านนา รวมทั้งกรุงเทพฯด้วยส่วนหนึ่ง ครั้งนั้นเป็นอพยพผู้คนครั้งใหญ่ที่สุดครั้งหนึ่งของล้านนา และเพื่อเป็นการปูนบำเหน็จความชอบ ครั้งนั้น รัชกาลที่ 1 โปรดเกล้าฯให้สถาปนาพระยาภาววิละขึ้นเป็นพระเจ้าเชียงใหม่ ราชทินนามว่า พระบรมราชานราธิบดินทร์สุริยวงศ์องค์อินทสุรศักดิ์สมญามหาชาติยราชชาติราชาไชยสวรรค์ เจ้าชั้นตเสมาพระนครเชียงใหม่

- หลังจากตีทัพพม่าที่เชียงแสนได้แล้ว พระเจ้ากาวิละนำทัพหัวเมืองเหนือ ประกอบทัพเชียงใหม่ ทัพลำปาง แพว เถิน ทางหนึ่ง กับอีกทางหนึ่งมีทัพ่าน เวียงจันทร์และหลวงพระบาง เพื่อตีหัวเมืองใหญ่น้อยในสิบสองปันนาที่เป็นของพม่า บรรดาเมืองเหล่านั้นเกรงกลัวทัพ

ไทย ไม่กล้าต่อสู้ พวกกันอ่อนน้อมขอสวามิภักดิ์ รวม 40 เมือง เช่น เมืองเขิน เมืองยอง เชียงตุง เชียงรุ่ง เชียงแขง ฯลฯ มีพลเมืองรวม 70,000 เศษ⁴¹

- พ.ศ.2349 พระเจ้ากาวิละจัดพิธีสถาปนาพระนันทะ วัดศรีเกิดขึ้นเป็นสมเด็จพระสังฆราช และสถาปนาพระราชอาณาเขตอีกหลายองค์⁴²

ลำดับที่ 2 พระยาธรรมลังกาหรือพระเจ้าข้างเฝือกธรรมลังกา (พ.ศ. 2358 – 2364) ในช่วงที่พระยาธรรมลังกาครองเมืองเชียงใหม่ บ้านเมืองปราศจากสงคราม เพราะพม่าต้องทำศึกกับอังกฤษ จึงเป็นช่วงเวลาของการบูรณะ ปฏิสังขรณ์บ้านเมือง ปูชนียสถาน และถาวรวัตถุมากมาย เช่น เสาอินทขิล พระธาตุดอยสุเทพ ลานช่วงสิงห์ ลานช่วงข้างเฝือก มีเหตุการณ์สำคัญดังนี้

- พ.ศ. 2357 พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ 2 ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าเศรษฐีคำฝั้น นำกำลังไพร่พลจากเชียงใหม่ 1,000 คน จากลำปาง 500 คนไปแผ้วถางและตั้งรกรากที่เมืองลำพูนซึ่งขณะนั้นเป็นเมืองร้าง และให้เจ้าคำฝั้นเป็นเจ้าเมืองลำพูน เจ้าบุญมาเมืองเป็นอุปราช

- พ.ศ.2359 พระยาธรรมลังกาพาข้างเฝือกไปทูลเกล้าฯถวายสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ 2 จึงได้รับการขนานนามว่า พระเจ้าข้างเฝือกธรรมลังกา ส่วนข้างเฝือกได้นำมพระราชทานว่า พระยาเศวตไอยราบวรพาหนนารถ

ลำดับที่ 3 พระยาคำฝั้น หรือเจ้าหลวงเศรษฐี (พ.ศ.2366 – 2368) หลังจากเจ้าหลวงเศรษฐีคำฝั้นได้เป็น “เจ้าผู้ครองนครลำพูน” ได้ 1 ปี พระเจ้ากาวิละพิราลัย เจ้าอุปราชน้อยธรรมลังกาได้ขึ้นครองนครเชียงใหม่จึงได้ขอพระบรมราชานุญาตให้เจ้าคำฝั้นไปดำรงตำแหน่งเป็นเจ้าอุปราชเมืองเชียงใหม่ และเมื่อพระยาธรรมลังกาพิราลัย เจ้าคำฝั้นได้รับการโปรดเกล้าฯให้เป็นเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ ลำดับที่ 3 ครองเมืองเชียงใหม่เพียง 3 ปี ก็ถึงแก่พิราลัย ไม่มีเหตุการณ์สำคัญ

ลำดับที่ 4 พระยาพุทธวงษ์ หรือเจ้าหลวงแผ่นดินเย็น (พ.ศ.2368 – 2389) ชาวเมืองเชียงใหม่พระยาพุทธวงษ์เรียกว่า เจ้าหลวงแผ่นดินเย็น พระยาพุทธวงษ์มีบทบาทมากในการร่วมฟื้นฟูล้านนาโดยการกวาดต้อนผู้คนจากเมืองต่างๆ มาเป็นพลเมืองและแรงงานในการบูรณะฟื้นฟูเมืองในสมัยของพระยาภาวภิบาล มีเหตุการณ์สำคัญในสมัยของท่านดังนี้

⁴¹ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ไทยรบพม่า, 502.

⁴² อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว และ เดวิด เค.วัยอาจ, ผู้แปล, ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่, 184.

- ตลอดสมัยพระยาพุทธวงศ์ครองเมืองเชียงใหม่ บ้านเมืองไม่มีศึกสงคราม เพราะพม่าทำสงครามกับอังกฤษ

- พ.ศ.2369 พระนางจันทเทวี ขายาพระเจ้ากาวิละถึงแก่อนิจกรรม อายุ 78 ปี
- อังกฤษเริ่มเข้ามาติดต่อดำขายช่วงปลายสมัยเจ้าพุทธวงศ์

ลำดับที่ 5 พระเจ้ามโหตรประเทศ (พ.ศ.2389 – 2397) มีเหตุการณ์สำคัญดังนี้

- พ.ศ. 2392 สมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดฯให้กองทัพเชียงใหม่ขึ้นไปตีเมืองเชียงตุง แต่ไม่สำเร็จ ถอยทัพกลับมา

- สยามมีนโยบายให้เชียงใหม่เพิ่มบทบาทการควบคุมดูแลเมืองลำพูนลำปางมากขึ้น

- พ.ศ.2395 สยามเปลี่ยนแผ่นดิน พระยาเชียงใหม่ พระยาลำพูน และพระยาลำปาง ได้จัดตั้งไม้เงินต้นไม้ทองและเครื่องราชบรรณาการไปถวายพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

- พ.ศ. 2396 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯให้พระเจ้าน้องยาเธอกรมหลวงวงศาธิราชสนิทเป็นแม่ทัพ ยกกองทัพจากกรุงเทพฯสมทบกองทัพเชียงใหม่ และกองทัพเมืองต่างๆในล้านนา รวมไพร่พล 30,000 คนขึ้นไปตีเมืองเชียงตุง แต่ตีไม่สำเร็จ ถอยทัพกลับมาตั้งอยู่ตามหัวเมืองเหนือ

- พ.ศ. 2396 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯให้เลื่อนเจ้ามหาราชขึ้นเป็นพระเจ้ามโหตรประเทศราชาธิบดีนรินทร์ นพินทรมหานคราธิสฐาน ภูบาลบพิตร สถิตในอุทมาชียงคราชวงศ์ เจ้านครเชียงใหม่

- พ.ศ.2397 กองทัพสยามกับล้านนากลับขึ้นไปตีเมืองเชียงตุงอีกครั้งหนึ่ง แต่ได้เพียงล้อมอยู่ ตีหักเข้าเมืองไม่ได้ จนเข้าฤดูฝน ต้องถอยทัพกลับด้วยความยากลำบาก ผู้คนและทรัพย์สินเสียหายเป็นอันมาก และสงครามครั้งนี้ก็เป็นสงครามกับพม่าในยุคเก่าครั้งสุดท้าย⁴³

ลำดับที่ 6 พระเจ้ากาวิโรรสสุริยวงศ์ หรือเจ้าชีวิตอ้าว (พ.ศ.2399 – 2413) มีเหตุการณ์สำคัญดังนี้

- พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดฯให้มีตราขึ้นมำตั้งให้เจ้าอุปราช พิมพิสารว่าราชการเมือง หลังการถึงแก่พิราลัยของพระเจ้ามโหตรประเทศ

⁴³ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ไทยรบพม่า, 625.

- พ.ศ. 2397 เกิดความแตกแยกไม่ปรองดองกันระหว่างเจ้าอุปราชพิมพิสารกับเจ้าน้อยมหาพรหม(โอรสองค์ใหญ่ของพระเจ้ามโหตรประเทศ) จนพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยามุขมนตรี(เกษ)กับหลวงวิสุตย์สมบัติขึ้นมาระงับเหตุการณ์วิวาทและปลงพระศพพระเจ้ามโหตรประเทศฯ

- พ.ศ.2399 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้เลื่อนยศพระยาเมืองแก้วสุริยวงษ์ ขึ้นเป็น เจ้ากาวิโลรสสุริยวงษ์ ดำรงนพสีนคร สุนทรทศ ลักษณะระเขตรวฤทธิเดชมหาโยนางคราขวงศาธิบดี เจ้านครเชียงใหม่ และตั้งเจ้าชานนธมมปัญญา ราชบุตรพระยาคำฝั้นเป็นเจ้าอุปราช และตั้งเจ้าอินทนนท์เป็นเจ้าบุรีรัตน์ (ตำแหน่งที่ทรงแก้จากตำแหน่งพระยาเมืองแก้ว)

- พ.ศ. 2399 โปรดฯ ให้ตั้งเจ้าน้อยหน่อคำ ราชบุตรพระยาธรรมลังกาเป็นเจ้าราชวงศ์ และตั้งเจ้าน้อยแผ่นฟ้าเป็นเจ้าราชภาคนัย เมืองนครเชียงใหม่

- พ.ศ. 2404 โปรดฯ ให้เลื่อนเจ้ากาวิโลรสสุริยวงษ์ เป็นพระเจ้านครเชียงใหม่

- พ.ศ. 2407 บริษัทบริติชบอร์เนียว (British Borneo) บริษัททำไม้ของอังกฤษ

เข้ามาประกอบกิจการป่าไม้ในเชียงใหม่

- พ.ศ. 2409 พระยาอุปราชธรรมปัญญา และพวก เกิดขัดแย้งกับพระเจ้ากาวิโรรสฯ ถึงขั้นฟ้องร้องกล่าวโทษไปยังรัฐบาลสยามว่าพระเจ้ากาวิโรรสฯ ฝักใฝ่อังวะ โดยจัดส่งช้างเผือก 2 เชือกไปอังวะ และพระเจ้าอังวะจัดส่งของมีค่ามาให้พระเจ้ากาวิโรรสฯ และรัชกาลที่ 4 โปรดฯ ให้พระเจ้ากาวิโรรสฯ เจ้าอุปราช เจ้าราชวงศ์ เจ้าราชบุตร และผู้เกี่ยวข้องเข้าเฝ้าฯ เพื่อสอบสวน ผลสอบสวนว่าไม่ผิดและให้พระเจ้ากาวิโรรสฯปกครองเชียงใหม่ตามเดิม

ลำดับที่ 7 พระเจ้าอินทวิชยานนท์ (พ.ศ.2416 – 2439) มีเหตุการณ์สำคัญดังนี้

- พ.ศ. 2416 สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 โปรดเกล้าฯ ให้ตั้งเจ้าอุปราชอินทนนท์เป็น เจ้าอินทวิชยานนท์ พหลเทพภักดี ศรีโยนางคราขวงศา มหาประเทศราชาธิบดี นพสีนคราภิงค์ดำรง พิพัฒน์ ชียงศาคราขวงศา เจ้านครเชียงใหม่ โดยมีเงื่อนไขว่าต้องยอมรับอำนาจของสยามเหนือล้านนาและปฏิบัติตามสัญญาเชียงใหม่ พ.ศ. 2416 และลงนามใน "หนังสือสัญญาว่าด้วยการที่เจ้านครเชียงใหม่จะรักษาบ้านเมืองให้เรียบร้อย ร.ศ.92" และทรงแต่งตั้งเจ้าบุญทวงศ์เป็นเจ้าอุปราชนครเชียงใหม่

- กิจการการปกครองบ้านเมือง การบริหารราชการตอกอยู่กับเจ้าอุปราชบุญทวงศ์และเจ้าเทพไกรสร ซายาพระเจ้าอินทวิชยานนท์ เพราะท่าน"เป็นผู้ที่มีใจเมตตากรุณา แต่อ่อนแอ"

- พ.ศ. 2416 สยามส่งพระนรินทรราชเสนี (พุ่ม ศรีไชยยันต์) ปลัดบัญชากรมพระกลาโหมมาเป็นข้าหลวงสามหัวเมือง ประจำอยู่ที่เชียงใหม่ มีหน้าที่ควบคุมดูแลและแนะนำให้พระเจ้าเชียงใหม่ปฏิบัติตามสนธิสัญญาเชียงใหม่ พ.ศ.2416 อันเกิดขึ้นจากกรณีพิพาทจนเป็นคดีความฟ้องร้องกันที่ศาลกรุงเทพกับบริษัทป่าไม้อังกฤษหลายคดี เชียงใหม่แพ้คดีต้องจ่ายเงินค่าปรับจำนวนมาก

- พ.ศ. 2417 สยามกับอังกฤษร่วมลงนามในสนธิสัญญาเชียงใหม่ เพื่อแก้ไขข้อพิพาทระหว่างเจ้านายฝ่ายเหนือกับผู้ที่ได้รับสัมปทานการทำป่าไม้ซึ่งเป็นคนในบังคับอังกฤษ

- พ.ศ. 2418 เริ่มจัดการศึกษาแบบตะวันตก เป็นการศึกษาสำหรับสตรีครั้งแรก โดย นางไซเพี้ย รอยซ์ แมคคิลวารี โดยที่ศาสตราจารย์แมคคิลวารีและครอบครัวซึ่งเข้ามาเชียงใหม่ ตั้งจุดประกาศศาสนาตั้งแต่พ.ศ.2411

- พ.ศ. 2420 พระเจ้าอินทวิชยานนท์ โปรดให้เจ้าแก้วนรวงศ์คุมราษฎรในเชียงใหม่และลำพูน จำนวนประมาณ 300 ครอบครัวไปตั้งภูมิลำเนาอยู่ที่เชียงแสน

- พ.ศ. 2422 นางสาวแมรี แคมป์เบลล์ และเอ็ดนา โคล ได้มาจัดระเบียบโรงเรียนสตรีที่บริเวณเชิงสะพานนรวงศ์ จนกลายมาเป็นโรงเรียนดาราวิทยาลัยในปัจจุบัน

- พ.ศ. 2424 สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ เลื่อนฐานันดรศักดิ์เจ้าอินทวิชยานนท์เป็นพระเจ้าอินทวิชยานนท์ฯ

- พ.ศ. 2426 สยามกับอังกฤษร่วมลงนามในสนธิสัญญาเชียงใหม่ ฉบับที่ 2 เพิ่มอำนาจศาลของสยามในการตัดสินข้อพิพาทป่าไม้ ให้อังกฤษตั้งกงสุลประจำที่เชียงใหม่ และให้อำนาจสยามในการให้สัมปทานป่าไม้ในล้านนาแทนเจ้าผู้ครองนคร

- พ.ศ. 2426 สยามตั้งศาลต่างประเทศขึ้นที่เชียงใหม่

- พ.ศ. 2426 สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงหมั้นเจ้าดารารัศมี ราชธิดาเจ้าอินทวิชยานนท์

- พ.ศ. 2427 โปรดเกล้าฯ ให้พระเจ้าน้องยาเธอกรมหมื่นพิชิตปรีชากรเป็นข้าหลวงพิเศษ มาจัดการแก้ไขปัญหาชายแดนและดำเนินการปฏิรูปการปกครองมณฑลพายัพเป็นครั้งแรก นับเป็นข้าหลวงคนแรกจากกรุงเทพที่สยามส่งมาประจำที่เชียงใหม่ เป็นการเริ่มนโยบายรวมล้านนาเข้ากับสยาม

- พ.ศ. 2429 พระเจ้าอินทวิชยานนท์ให้เจ้าราชบุตรเป็นผู้แทนลงไปเฝ้าฯ รัชกาลที่ 5 ได้พาเจ้าดารารัศมีซึ่งขณะนั้นอายุ 13 ปีลงไปด้วย ซึ่งทรงพระกรุณาโปรดเกล้าให้มีการ สมโภช และโปรดให้เจ้าดารารัศมีเข้ารับราชการฝ่ายใน เป็นเจ้าจอมตั้งแต่นั้น

- พ.ศ. 2431 ได้มีการจัดตั้ง "โรงเรียนเด็กชายวังสิงห์คำ" (Chiangmai Boys School) ขึ้นที่บริเวณวังสิงห์คำ โดยศาสนาจารย์ เดวิด จี.คอลลินส์ ต่อมาเป็นโรงเรียนปรินส์รอย แลลสวิตทาลัย ระยะเวลาใช้ภาษาอังกฤษและภาษาล้านนาในการเรียนการสอน มีการพิมพ์ตำรา ด้วยอักษรล้านนา โดยมีชนชั้นนารีประดิษฐ์ตัวพิมพ์อักษรธรรมล้านนาได้ตั้งแต่ พ.ศ.2379

- พ.ศ. 2432 บริษัทบอมเบย์ เบอร์มา (Bombay Burma) และ บริษัทสยามฟอเรสต์ (Siam Forest) เข้ามาเริ่มประกอบกิจการป่าไม้ในเชียงใหม่ และอีกหลายบริษัททยอยเข้ามา หลังจากนั้น

- พ.ศ. 2432 กบฏผญาปราบสงคราม นำโดยพญาผาบ อันเป็นปฏิกริยาจากนโยบายรวมล้านนาเข้ากับสยาม เจ้าแก้วนริรัฐได้รับมอบหมายให้นำกองกำลังไปปราบลงได้ และจับกุมกลุ่มผู้นำกบฏ ได้หลายคน

- พ.ศ. 2435 สยามอนุญาตให้พระเจ้าอินทวิชยานนท์ยกเลิกเสนาผู้ช่วย 6 ตำแหน่งตามที่เสนอไป

- พ.ศ. 2436 การดำเนินการปฏิรูปการปกครองตามระบบมณฑลเทศาภิบาล ของรัฐบาลสยามสำเร็จ จัดตั้งมณฑลลาวเฉียงขึ้น มีข้าหลวงเทศาภิบาลเป็นผู้กำกับดูแล ลด อำนาจเจ้าเมืองต่างๆ เข้าควบคุมผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจและอื่น ๆ มากขึ้นตามลำดับ

หมดยุคที่ 4 ยุคประเทศราชของสยาม

ภาพที่ 46 ที่ทำการมณฑลพายัพ ปัจจุบันใช้เป็นหอศิลปวัฒนธรรมเมืองเชียงใหม่
ที่มา : จากการสำรวจของผู้วิจัย

5. ยุคมณฑลพ่ายัพ ยุคนี้เป็นยุคที่รัฐบาลสยามเข้ามาควบคุมดูแลการบริหารการปกครองมากขึ้นตามลำดับ อดอำนาจเจ้าเมืองต่างๆลง จนรัฐบาลได้อำนาจบริหารไปทั้งหมดอย่างเต็มที่ในที่สุด โดยยังคงให้มีตำแหน่งเจ้าผู้ครองนครอยู่ต่อมาอีกกระยะหนึ่ง แต่อยู่ในฐานะเหมือนกับข้าราชการทั่วไป มีผลประโยชน์เป็นเงินเดือนแทนการจับเก็บส่วยหรือภาษีเอง รัฐบาลสยามดำเนินนโยบายหลายประการที่เป็นความพยายามให้พลเมืองล้านนาถูกกลืนเข้าไปเป็นพลเมืองสยาม มีความรู้สึกว่าเป็นพลเมืองสยามแทนความรู้สึกว่าเป็นพลเมืองล้านนาซึ่งเป็นประเทศราชของสยาม เช่น จัดการปฏิรูปการศึกษาโดยจัดระบบโรงเรียนหนังสือไทย แทนการเรียนอักษรพื้นเมืองในวัดและกำหนดให้ลูกหลานชาวล้านนาเรียนภาษาไทย ซึ่งประสบผลสำเร็จเป็นอย่างดี จนชาวเชียงใหม่และล้านนาต่างถูกผสมกลมกลืนจนมีความรู้สึกเป็นพลเมืองสยาม ในยุคนี้ เชียงใหม่มีเจ้าผู้ครองนครต่อมาอีก 2 องค์ คือ

ลำดับที่ 8 พระเจ้าอินทวโรรสสุริยวงศ์ (พ.ศ.2444 – 2452) ในสมัยนี้

ล้านนามีข้าหลวงเทศาภิบาลกำกับราชการทั้งหมด รวมทั้งการจัดเก็บภาษี จึงไม่ต้องส่งเครื่องราชบรรณาการและต้นไม้ทองคำต้นไม้เงินอีกต่อไป โดยที่เจ้าอินทวโรรสสุริยวงศ์ได้รับพระราชทานเงินเดือนเดือนละ 20,000 บาท มีสถานภาพคล้ายเป็นข้าราชการของสยาม มีเหตุการณ์สำคัญดังนี้

- พ.ศ. 2442 รัฐบาลสยามประกาศตั้งมณฑลพ่ายัพ หลังจากพระเจ้าอินทวิชยานนท์ถึงแก่พิราลัยในพ.ศ.2440 โดยไม่ได้แต่งตั้งผู้ใดขึ้นครองเมือง
- หลังจากประกาศตั้งมณฑลพ่ายัพแล้วจึงโปรดเกล้าแต่งตั้งเจ้าสุริยวงค์ เจ้าอุปราชเมืองเชียงใหม่เป็นเจ้าอินทวโรรสสุริยวงษ์ ดำรงนพสีนคร สุนทรทศลักษณะพิเศษ วรฤทธิเดชดำรง จ้างยุติธรรมสุจริต วิเศษฐิติยศธาดา มหาโยนางคราชวงศาธิบดี เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ และได้ยศนายพันเอกทหารบกในเดือนธันวาคม

- พ.ศ. 2442 จัดตั้งโรงเรียนประจำมณฑลพ่ายัพที่เชียงใหม่ ปัจจุบันคือโรงเรียนยุพราช วิทยาลัย

- พ.ศ.2445 เกิดกบฏเงี้ยว ซึ่งก่อกบฏขึ้นในหลายพื้นที่ในล้านนา เช่น กบฏเงี้ยวเมืองแพร่ เมืองลำปาง เชียงราย และแม่ฮ่องสอน เป็นต้น แต่ถูกปราบปรามได้ในที่สุด

- พ.ศ.2446 สยามตราพระราชบัญญัติการปกครองคณะสงฆ์ มีมหาเถรสมาคมเป็นผู้บริหารคณะสงฆ์

- พ.ศ.2447-2448 กรุงเทพฯดำเนินการจัดระเบียบการบริหารคณะสงฆ์ของเชียงใหม่ ด้วยการส่งพระสงฆ์จากวัดบวรนิเวศน์ฯ มาเป็นเจ้าคณะจังหวัด จนเกิดความขัดแย้งกับ

พระเถระผู้ใหญ่ในเชียงใหม่ ที่สุดกรุงเทพฯจึงยอมให้กับฝ่ายเชียงใหม่ และได้ครุบาฝ่ายหิน ผู้เป็นพระสังฆราชของล้านนาสมัยเป็นประเทศราชและเป็นที่เคารพรักของพระเจ้าอินทวิชยานนท์และชาวเชียงใหม่ เป็นเจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่องค์แรก ดำเนินการวางระเบียบคณะสงฆ์ภาคเหนือต่อไป

- พ.ศ.2451 สถาปนาพระอิสริยยศเจ้าดารารัศมีขึ้นเป็นพระราชชายา
- พ.ศ.2453 สิ้นรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า

ลำดับที่ 9 พลตรีเจ้าแก้วนรรัฐ (พ.ศ.2454 – 2482) สยามยังคงนโยบาย

การปกครองเช่นเดิม คือมีข้าหลวงบริหารราชการการปกครอง เจ้าผู้ครองนครเป็นตำแหน่งเกียรติยศ ไม่มีอำนาจการปกครองใด ได้รับเงินเดือนและมีสถานภาพคล้ายเป็นข้าราชการ มีเหตุการณ์สำคัญดังนี้

- พ.ศ.2453, 2462, 2478 ครุบาทศรีวิชัยถูกจับกุม ใต้สวน ช้อหาไม่ยอมรับและปฏิบัติตามคำสั่งมหาเถรสมาคม

- พ.ศ.2454 เจ้าแก้วนรรัฐได้รับการสถาปนาขึ้นเป็นเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ บรรดาศักดิ์เป็น เจ้าแก้วนรรัฐ ประพัทธอินทนนทพงษ์ ดำรง นพีสนครเขตต์ ทศลักษณะตรอุดมบรมราชสวามิภักดิ์ บริรักษ์ปัจฉิมานุทิศ สุจริตธรรมธาดา มหายุทธราชวงศาธิบดี เจ้านครเชียงใหม่

- พ.ศ.2456 สยามกำหนดนโยบายการสอนภาษาไทยในโรงเรียน ห้ามครูสอนและพูดภาษาล้านนาในโรงเรียน ให้ใช้ภาษาไทยเท่านั้น

- พ.ศ.2459 เปิดโรงเรียนมหาดเล็กหลวงเชียงใหม่หรือพัลลภศึกษาซึ่งสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงนำแบบอย่างมาจากอังกฤษและเป็นองค์อุปถัมภ์ สำหรับบุตรหลานเจ้านายฝ่ายเหนือและข้าราชการชั้นสัญญาบัตร โรงเรียนนี้ปิดลงเมื่อองค์อุปถัมภ์คือรัชกาลที่ 6 สวรรคตในพ.ศ.2469

- พ.ศ.2464 การสร้างทางรถไฟแล้วเสร็จถึงเมืองเชียงใหม่ (เริ่มสร้าง พ.ศ.2445 ถึงเมืองลำปาง พ.ศ.2459) ทำให้การคมนาคมสะดวกขึ้นมาก ทั้งการเดินทางของผู้คนและการขนส่งสินค้า และมีผลให้การเดินทางและขนส่งสินค้าทางเรือสิ้นสุดลง ถนนโครงข่ายเชื่อมต่อกับทางรถไฟถูกสร้างขึ้น เช่น สายเชียงใหม่ – เชียงราย สายลำปาง – พะเยา รวมทั้งถนนภายในเมืองต่างๆ

- พ.ศ.2469 รัฐบาลสยามกำหนดนโยบายการยกเลิกตำแหน่งเจ้าเมืองฝ่ายเหนือทุกองค์ โดยกำหนดว่าหากตำแหน่งเจ้าเมืองใดว่างลง จะไม่โปรดเกล้าฯ แต่งตั้งขึ้นอีก ส่วนเจ้าเมืองต่าง ๆ ที่ยังคงมีชีวิตอยู่ก็จะอยู่ในตำแหน่งและได้รับเงินเดือนไปตลอดชีวิต

- พ.ศ.2475 คณะราษฎรทำการปฏิวัติยึดอำนาจการปกครองประเทศ

- พ.ศ.2476 รัฐบาลสยามเปลี่ยนแปลงการปกครองภูมิภาค ยกเลิกระบบมณฑล ยุบมณฑลพายัพ เปลี่ยนสถานะเมืองเชียงใหม่และเมืองต่างๆ เป็นจังหวัด มีฐานะเทียบเท่ากัน ไม่มีเชียงใหม่เป็นศูนย์กลางการปกครองอีกต่อไป

- ถนนหลายสายถูกสร้างขึ้นในสมัยนี้ สายสำคัญคือ สายขึ้นดอยสุเทพมีเจ้าแก้ววรวรรุเป็นประธานฝ่ายคฤหัสถ์ เป็นผู้ลงจอบแรกเมื่อวันที่ 9 พฤศจิกายน พ.ศ. 2477 มีครูบาศรีวิชัยเป็นประธานฝ่ายบรรพชิต แรงงานคือคณะศรัทธาชาวเชียงใหม่ อีกสายหนึ่งคือ ถนนสายสันทรายและสายดอยสะเก็ด จึงเรียกถนนสายนี้ว่า ถนนแก้ววรวรรุ

หมดยุคที่ 5 ยุคมณฑลพายัพและหมดยุคประวัติศาสตร์ของอาณาจักรล้านนา.

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ภาพที่ 47 กุเจ้านายฝ่ายเหนือ วัดสวนดอก จังหวัดเชียงใหม่

ที่มา : จากการสำรวจของผู้วิจัย

ประวัติศาสตร์องค์ประกอบของอาณาจักร

ในส่วนนี้ เป็นการแยกจัดแสดงตามประเภทของเรื่องราว เพื่อการศึกษาที่เป็นรายละเอียดมากขึ้นจากส่วนประวัติศาสตร์อาณาจักร และเป็นรายละเอียดเฉพาะเรื่อง จากการศึกษาประวัติศาสตร์ ได้พิจารณาแยกส่วนเพื่อจัดแสดงดังนี้

1. แคว้นและเมืองสำคัญ
2. กษัตริย์และเจ้าผู้ครองนคร
3. บุคคลสำคัญ
4. ศาสนาและพระสงฆ์
5. ชุมชน ย่าน สถานที่และอาคารสำคัญทางประวัติศาสตร์
6. ภาษา วรรณกรรม และกวี
7. ศิลปกรรม
8. ดนตรี

มีรายละเอียดของการจัดแสดงตามหัวข้อดังนี้

1. แคว้นและเมืองสำคัญ

1.1 แคว้น

- **แคว้นหริภุญไชย** มีเมืองหริภุญชัย(ลำพูน)เป็นศูนย์กลาง แคว้น

หริภุญชัยเป็นแคว้นที่เกิดจากการรวมตัวของกลุ่มบ้านเมืองหรือชุมชนแคว้นเล็กๆของดินแดนแถบที่เป็นภาคเหนือของประเทศไทยปัจจุบัน ตั้งอยู่บริเวณลุ่มแม่น้ำปิงและแม่น้ำวัง เกิดขึ้นจากการสร้างเมืองหริภุญชัย เมื่อ พ.ศ.1204 มีเมืองสำคัญคือเมืองหริภุญชัยซึ่งเป็นศูนย์กลางของแคว้นและเมืองเขลางค์ ซึ่งเป็นเมืองลูกหลวง นอกจากนี้ก็มีเมืองโบราณตั้งกระจายอยู่โดยรอบ เช่น เวียงมโน และเวียงท่ากาน แคว้นหริภุญชัยถูกรวมเข้ากับแคว้นโยนกโดยพญามังรายเมื่อ พ.ศ.1835 กลายเป็นอาณาจักรล้านนา รวมเวลาความเป็นแคว้นอิสระประมาณ 630 ปี

- **แคว้นโยนก** มีเมืองเงินยาง หรือหิรัญนครเงินยางเป็นศูนย์กลาง

แคว้นโยนก ตั้งอยู่บริเวณที่เป็นจังหวัดเชียงใหม่ หรือภาคเหนือตอนบน เป็นที่ราบลุ่มแม่น้ำหลายสาย เช่น แม่น้ำกก แม่น้ำลาว แม่น้ำสาย และแม่น้ำโขง แคว้นโยนกรมีประวัติของการตั้งหลักแหล่งของผู้คนมานานแล้ว ก่อนยุคของแคว้นโยนก เช่น ตำนานสุวรรณโคมค้ำ ที่กล่าวถึงเมืองสุวรรณโคมค้ำของขอม ตำนานสิงหนวัติกุมาร ที่กล่าวถึงโยนกนคร ที่สิงหนวัติกุมารนำผู้คนอพยพมาตั้งเมืองนี้

แต่แคว้นโยนกในยุคที่จะกล่าวถึงนี้คือยุคของแคว้นโยนกที่มีเมืองเงินยางหรือหิรัญนครเงินยางเป็นศูนย์กลาง มีกษัตริย์ราชวงศ์ลวจักราชปกครองสืบต่อกันมา มีปู่เจ้าลาวจก ผู้ที่ได้นำเงินลงมาจากสุวรรณค้ำเป็นต้นราชวงศ์ สืบต่อมาพร้อมกับขยายอาณาเขตออกไปจนกว้างขวาง ด้วยการสร้างเมืองใหม่ขึ้นอีกหลายเมือง แล้วให้โอรสไปปกครอง จนดินแดนของแคว้น

โยนกกว้างขวางไปจนถึงเขตสิบสองปันนา แคว้นโยนกมีบทบาทในฐานะแคว้นอิสระจนกระทั่ง
พญามังราย ก่อตั้งอาณาจักรล้านนาและเมืองเชียงใหม่ เป็นต้นราชวงศ์มังรายสืบทอดต่อไป

เมืองสำคัญของแคว้นโยนกนี้ นอกจากเมืองเงินยางที่เป็นเมืองหลวงแล้ว
ก็มีเมืองฝาง เมืองสาด เมืองหาง เมืองเชียงทอง และเมืองยอง

- **แคว้นพะเยา** มีเมืองภูกามยาว(พะเยา)เป็นศูนย์กลาง แคว้นพะเยา
คือบริเวณที่ราบรอบกว๊านพะเยาและลุ่มแม่น้ำอิง มีพื้นที่ต่อเนื่องกับแคว้นโยนก เคยเป็นส่วนหนึ่ง
ของแคว้นโยนกก่อนแยกตัวออกมาเป็นแคว้นอิสระ มีเมืองภูกามยาวหรือพะเยาเป็นศูนย์กลาง มี
เมืองต่างๆตั้งอยู่โดยรอบกว๊าน เช่น เวียงพะเยาเก่า เวียงใหม่ เวียงปูลาม เวียงกาหลง และเวียง
ร่อง และเมืองต่างๆลุ่มน้ำอิง เช่น เมืองเทิง เมืองเชียงทอง เป็นต้น เมื่อพญามังรายก่อก่อตั้งอาณาจักร
ล้านนาขึ้น แคว้นพะเยายังคงรักษาอิสระไว้ได้ มีพญาเจ้าเมืองซึ่งเป็นพระสหายพญามังรายเป็น
ผู้นำ จนถึงปลายพุทธศตวรรษที่ 19 แคว้นพะเยาจึงถูกรวมเข้ากับอาณาจักรล้านนา

- **แคว้นน่าน** มีเมืองบัว หรือปลิว หรือวรรณครเป็นศูนย์กลาง แคว้นน่าน
คือบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำน่าน พื้นที่ภาคเหนือฝั่งทิศตะวันออก มีเมืองบัวเป็นศูนย์กลางการ
ปกครอง และเจริญรุ่งเรืองเป็นอิสระอยู่ตั้งแต่ต้นพุทธศตวรรษที่ 17 มีการติดต่อค้าขายสัมพันธ์กับ
เมืองหลวงพระบางและสุโขทัยอย่างใกล้ชิด เป็นแหล่งเกลือตามธรรมชาติตามลุ่มน้ำซึ่งเป็น
สินค้าที่เป็นที่ต้องการของแคว้นข้างเคียง ในช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ 19 แคว้นน่านตกอยู่ภายใต้
อำนาจของแคว้นพะเยาอยู่ระยะหนึ่ง แต่ก็สามารถแยกตัวเป็นอิสระอีกครั้ง จนเมื่อประชากร
เพิ่มขึ้น ผู้คนในแคว้นน่านได้อพยพลงมาจากทางใต้ มาสร้างเมืองใหม่ ณ บริเวณที่เป็นตัวจังหวัดน่าน
ปัจจุบัน ในปี พ.ศ.1911

แคว้นน่านถูกยึดครองและรวมเข้ากับอาณาจักรล้านนาเมื่อพญาตีโลก
ราชยกกองทัพล้านนาเข้าตียึดเมืองในปี พ.ศ.1993 สิ้นสุดความเป็นแคว้นอิสระ

1.2 เมืองสำคัญ

- **หริภุญชัย** เมืองหลวงหรือศูนย์กลางของแคว้นหริภุญไชย ปัจจุบันคือ
ตัวเมืองจังหวัดลำพูน สร้างขึ้นโดยฤๅษีวาสุเทพเมื่อ พ.ศ.1204 แล้วไปอัญเชิญพระนางจามเทวี
ธิดาเจ้าเมืองละโว้มาครองเมือง มีกษัตริย์ครองเมืองสืบทอดกันมารวม 49 พระองค์จาก 3 ราชวงศ์
616 ปี กษัตริย์องค์สำคัญของหริภุญชัย ประกอบด้วย

- พระนางจามเทวี (พ.ศ.1201-1219) ผู้เป็นปฐมกษัตริย์ ทรง
วางรากฐานการปกครอง และบริหารทางการพุทธ ด้วยการใช้พระชนนีผู้มีลักษณะ ผู้นำชาวลัวะผู้เป็น
ใหญ่บริเวณเชิงดอยสุเทพ

- พระเจ้าอาทิตย์ หรืออาทิตย์ราช (พ.ศ.1584-1605) ในสมัยของพระองค์ไพร่ฟ้าร่วมเย็น ทำนุบำรุงศาสนา ทรงสร้างวัดพระธาตุหริภุญชัย และพระธาตุอื่นๆ

- พระเจ้าสวาวาสิตธิ (สรวาสิตธิ) (พ.ศ.1616-1661) ทรงทำให้หริภุญชัยเป็นศูนย์กลางของพระพุทธศาสนาในภาคเหนือ สร้างวัดเซตวัน วัดมหาวัน

จนถึง พ.ศ.1824⁴⁴ สมัยพญาธิบา ก็เสียเมืองให้กับพญามังราย สิ้นสุดความเป็นศูนย์กลางการปกครองของแคว้นหริภุญชัย พร้อมๆกับการผนวกแคว้นหริภุญชัยเข้ากับแคว้นโยนกเป็นอาณาจักรล้านนาซึ่งมีเชียงใหม่เป็นศูนย์กลางการปกครอง

- **หิรัญนครเงินยาง** เมืองหลวงหรือศูนย์กลางของแคว้นโยนก ที่ตั้งอาจอยู่บริเวณที่เป็นเมืองเชียงแสนหรือใกล้เคียง⁴⁵ และยังเป็นบริเวณใกล้เคียงกับที่ตั้งของเมืองโยนกนคร ในตำนานสิงหนวัติกุมารที่ตั้งอยู่ก่อนหน้านั้น แต่ล่มจมลงจนกลายเป็นหนองน้ำใหญ่ เมืองหิรัญเงินยาง สร้างขึ้นโดยกษัตริย์ในราชวงศ์ลวจักราช เมื่อ พ.ศ. 1181 สืบทอดกันต่อมาจนถึงสมัยพญามังราย เมืองเงินยางก็หมดบทบาทลงและไม่มีการพูดถึงอีกในพงศาวดารเมื่อพญามังรายย้ายไปประทับที่เมืองฝาง และเข้ายึดครองเมืองหริภุญชัย และสร้างเมืองเชียงใหม่ในที่สุด

- **เชียงแสน** เมืองสำคัญของอาณาจักรล้านนา ในฐานะเมืองหลวงในบางช่วงเวลา และในฐานะเมืองลูกหลวงของเชียงใหม่ ที่มีความสำคัญในการปกครองพื้นที่ตอนบนของล้านนาตลอดทุกยุคของอาณาจักร

เมืองเชียงแสนสร้างขึ้นโดยพญาแสนภู กษัตริย์ล้านนาลำดับที่ 3 เมื่อ พ.ศ.1871 ตรงบริเวณที่เชื่อว่าเป็นที่ตั้งเมืองหิรัญเงินยางเดิม บนที่ราบริมฝั่งแม่น้ำโขงและกลายเป็นศูนย์กลางการปกครองของอาณาจักรล้านนา โดยเมืองเชียงใหม่ลดฐานะเป็นเมืองลูกหลวง ที่กษัตริย์ล้านนาจะมอบให้โอรสผู้เป็นอุปราชปกครอง เชียงแสนดำรงฐานะเมืองหลวงจนเมื่อพญาผายูขึ้นครองราชย์แทนพญาคำฟู พระบิดาเมื่อ พ.ศ.1888 พระองค์ประทับอยู่ที่เมืองเชียงใหม่แทนเชียงแสนเหมือนกษัตริย์ล้านนาก่อนหน้านั้น เมืองเชียงใหม่จึงกลับมีฐานะเมืองหลวงอีกครั้ง ทั้งนี้เพราะภัยจากแคว้นพะเยาได้หมดไปเมื่อล้านนาสามารถผนวกรวมแคว้นพะเยาได้แล้ว กษัตริย์ล้านนาจึงไม่ต้องไปประทับที่เชียงแสนเพื่อคอยป้องกันภัยจากแคว้นพะเยาดังกล่าวอีกต่อไป

⁴⁴ ชินกาลมาลีปกรณ์ระบุว่า เป็น พ.ศ.1835

⁴⁵ สุรพล ดำริห์กุล, แผ่นดินล้านนา, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ, 2545),

เชียงใหม่กำแพงเมืองสามด้าน เว้นด้านที่ติดแม่น้ำโขง มีวัดที่เป็นโบราณสถานทั้งนอกและในเมืองรวม 139 วัด เจริญรุ่งเรืองมากและมีบทบาทในความเป็นศูนย์กลางของดินแดนตอนบนของอาณาจักรล้านนาเรื่อยมา แม้ในช่วงที่ล้านนาเป็นประเทศราชของพม่า จนกระทั่งสงครามขับไล่พม่า พ.ศ.2317 – 2347 เมื่อทัพพระยาภาววิไลและทัพจากกรุงเทพฯ เข้าตีเมืองซึ่งพม่ายึดเป็นที่มั่นสุดท้ายในแผ่นดินไทยได้สำเร็จ ขับไล่พม่าไปได้ จึงเผาทำลายเมืองไม่ให้พม่ากลับมาใช้ได้อีก พร้อมทั้งกวาดต้อนพลเมืองจำนวนประมาณ 22,000 ครอบครัวจากเชียงใหม่ไปตั้งบ้านเรือนตามเมืองต่างๆ ในล้านนาและส่วนหนึ่งลงไปกรุงเทพฯ

จนถึงรัชกาลที่ 5 สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้เจ้าอินทวิไชยบุตรเจ้าบุญมาเจ้าผู้ครองนครลำพูนนำพลเมืองลำพูนเชียงใหม่รวมประมาณ 1,500 คน ไปตั้งถิ่นฐานและฟื้นฟูเมืองเชียงใหม่ และให้เจ้าอินทวิไชยเป็นเจ้าพระยาราชเดช เจ้าเมืองเชียงใหม่ จนถึง พ.ศ.2442 รัชกาลที่ 5 โปรดให้ย้ายที่ทำการเมืองเชียงใหม่ไปที่เมืองกาสา(เขตอำเภอแม่จัน) พ.ศ.2470 เมืองเชียงใหม่เปลี่ยนฐานะเป็นกิ่งอำเภอเชียงใหม่ตามระบบการปกครองหัวเมืองใหม่ และยกฐานะขึ้นเป็นอำเภอเชียงใหม่อีกครั้งเมื่อ พ.ศ.2501

- **ภูกามยาว หรือพะเยา** เมืองพะเยา เป็นเมืองหลวงหรือศูนย์กลางการปกครองของแคว้นพะเยา เดิมชื่อเมืองภูกามยาว ซึ่งได้มาจากชื่อภูเขาที่อยู่ใกล้กับที่ตั้งของเมือง สร้างขึ้นโดยขุนจอมธรรม โอรสในราชวงศ์ลาวจักรราชที่แยกตัวออกมาสร้างเมืองสร้างอาณาจักรใหม่เป็นอิสระ ภายหลังขุนเจ็อง โอรสขุนจอมธรรม เป็นกษัตริย์ปรีชาสามารถ ทำสงครามเอาชนะเมืองต่างๆ ในภูมิภาคนี้ จนชาวพะเยายกย่องเป็นวีรกษัตริย์

ต่อมาขุนเจ็องได้ยกกองทัพไปช่วยเมืองเงินยางรบพวกแก้วและได้รับชัยชนะ เจ้าเมืองเงินยางคือขุนชินผู้เป็นลุงจึงยกราชสมบัติและธิดาให้ ขุนเจ็องจึงขึ้นครองเมืองเงินยาง และมอบลาวเงินเรื่อง โอรสครองเมืองพะเยา จากนั้นเมืองพะเยาก็มีกษัตริย์ปกครองสืบต่อกันมาจนถึงพญามังเมือง พระองค์ส่งพญางำเมืองขณะอายุ 16 ปีไปเรียนที่เมืองละโว้ และได้พระสหายร่วมพระอาจารย์คือ พระร่วงแห่งเมืองสุโขทัย เมื่อทั้งสองพระองค์ขึ้นครองราชย์ เมืองพะเยากับเมืองสุโขทัยจึงมีไมตรีต่อกันมากยิ่งขึ้น และยังได้ไมตรีจากพญามังรายอีกพระองค์หนึ่ง ทั้งสามพระองค์ให้สัตย์ปฏิญาณเป็นเพื่อนร่วมสาบาน

เมืองพะเยาเป็นอิสระในฐานะศูนย์กลางของแคว้นซึ่งมีเมืองต่างๆ ตั้งอยู่หลายเมืองในบริเวณโดยรอบกว๊านพะเยา จนกระทั่งพญาคำฟูจากอาณาจักรล้านนาร่วมกับพญากวางเจ้าเมืองน่านยกทัพตีเมืองพะเยาได้ เมืองพะเยาจึงตกอยู่ใต้อำนาจอาณาจักรล้านนาตั้งแต่นั้นมา รวมทั้งช่วงเวลาที่พม่าปกครองล้านนาด้วย

- **บัว หรือพลั่ว หรือวรรณคร** เมืองบัวเป็นศูนย์กลางของแคว้นน่านในช่วงแรกของแคว้น ก่อนจะย้ายลงมาที่เป็นตัวเมืองน่านในปัจจุบันเพราะพลเมืองมากขึ้น และเพื่อความสะดวกในการติดต่อค้าขายกับเมืองสำคัญทางทิศใต้ เช่น เมืองสุโขทัย

พญาภูคา เจ้าเมืองย่าง ต้องการขยายอาณาเขต โปรดให้ราชบุตรบุญธรรมทั้ง 2 คือขุนนุ่นไปสร้างเมืองพระบาง ให้ขุนฟองสร้างเมืองบัวขึ้นเมื่อต้นพุทธศตวรรษที่ 19 เมื่อขุนฟองพิราลัย เจ้าแก้วเถื่อนราชบุตรขึ้นครองเมืองบัวแทน ไม่นานพญาภูคา ก็โปรดให้เจ้าแก้วเถื่อนไปครองเมืองย่างแทน เจ้าแก้วเถื่อนจึงให้ชายาคือนางพญาแม่ท้าวคำป็นครองเมืองบัวแทน

เมื่อพญาแม่ท้าวคำป็นจากเมืองพะเยายกทัพมาตีเอาเมืองบัว นางพญาแม่ท้าวคำป็นสู้ไม่ได้หนีไปพร้อมบุตรในครรภ์ ต่อมาคลอดเป็นชาย เมื่อเติบโตใหญ่ขึ้นได้เข้ารับราชการเป็นที่โปรดปรานของพญาแม่ท้าวคำป็นโปรดให้เป็นเจ้าขุนไสยศ ไปครองเมืองปราด ไม่นานเจ้าขุนไสยศรวบรวมกำลังพลต่อสู้เป็นอิสระจากพะเยา ขึ้นครองเมืองบัวและแคว้นน่านเป็นพญาผานองครองเมืองบัวอยู่ 30 ปี พิราลัย พ.ศ.1894

พญาภรรณเมือง ราชบุตรพญาผานอง ได้รับเชิญจากพระมหาธรรมราชาลิไท แห่งเมืองสุโขทัยไปร่วมสร้างวัดหลวงอภัยหรือวัดอัมพวนาราม และนำพระบรมธาตุ 7 องค์ พระพิมพ์ทองคำ 20 องค์ พระพิมพ์เงิน 20 องค์ซึ่งพระมหาธรรมราชามอบให้ กลับมายังเมืองบัว พญาภรรณเมือง จึงสร้างพระธาตุแช่แห้งขึ้นที่บนภูเพียงแช่แห้ง พร้อมทั้งได้อพยพผู้คนจากเมืองบัว ลงมาสร้างเมืองใหม่ที่บริเวณพระธาตุแช่แห้ง เรียกว่า ภูเพียงแช่แห้งในปี พ.ศ. 1902 โดยมีพระธาตุแช่แห้งเป็นศูนย์กลางเมือง จนถึงพ.ศ.1911 พญาผากอง เจ้าเมืองบัวนำผู้คนอพยพมาสร้างเมืองใหม่ตรงบริเวณที่เป็นตัวเมืองน่านปัจจุบัน

พ.ศ.1993 เมืองบัวและแคว้นจึงถูกพญาติโลกราชนำทัพเข้าตียึดครองและกลายเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรล้านนาแต่นั้นมา รวมทั้งในช่วงที่อาณาจักรล้านนาอยู่ภายใต้การปกครองของพม่าด้วย

เมืองน่านถูกปล่อยให้เมืองร้างเช่นเดียวกับเมืองอื่นๆในล้านนาในช่วงเวลาของการต่อสู้เพื่อเป็นอิสระจากพม่า และได้รับการบูรณะอีกครั้งโดยเจ้าอัตถวรปัญโญ ตั้งแต่ พ.ศ.2331 และอพยพผู้คนกลับเข้าอยู่อาศัย พ.ศ.2344 มีฐานะเป็นส่วนหนึ่งของล้านนาประเทศราชของสยาม มีเจ้าผู้ครองนครน่านสืบต่อกันมา จนถึง พ.ศ. 2474 เจ้ามหาพรหมสุรธาดา เจ้าผู้ครองนครน่านพิราลัย ตำแหน่งเจ้าผู้ครองนครจึงถูกยกเลิก น่านเปลี่ยนฐานะเป็นจังหวัดของประเทศสยาม

- **เขลางค์ หรือละคอน หรือลำปาง** เมืองเขลางค์สร้างขึ้นโดยพระสุ
 พรหมฤๅษีตามคำร้องขอของเจ้าอนันตยศกุมาร ราชบุตรพระนางจามเทวีแห่งเมืองหริภุญชัย ตั้งอยู่
 บนที่ราบลุ่มริมแม่น้ำวัง เจ้าอนันตยศกุมารครองเมืองเขลางค์พระนามว่า พระเจ้าอินทเร็กการ
 ในยุคแคว้นหริภุญชัย เขลางค์เป็นเมืองสำคัญคู่แฝดกับเมืองหริภุญชัย มี
 กษัตริย์ผู้ครองนครต่อเนื่องกันในยุคนี้หลายพระองค์แต่ไม่ปรากฏพระนามในตำนานใดๆ จนถึง
 พ.ศ. 1755 เจ้าไทอำมาตย์ กษัตริย์เขลางค์ ยกกองทัพไปตีเมืองหริภุญชัย ยึดอำนาจจากพญาพิ
 ไทย ปกครองหริภุญชัยสืบต่อกันอีก 10 พระองค์ จนถึงพญาธิบา กษัตริย์องค์สุดท้ายของหริภุญ
 ชัย

เมืองเขลางค์หรือลำปาง มีการย้ายเมืองสองครั้ง ทำให้มีตำแหน่งของ
 ศูนย์กลางเมืองแตกต่างกันไปตามยุคสมัย คือ ยุคแรก เมืองเขลางค์สมัยหริภุญชัย ตั้งอยู่ฝั่งตะวันตก
 ของแม่น้ำวัง เขตตำบลเวียงเหนือ อำเภอเมืองปัจจุบัน เนื้อที่ภายในกำแพงเมืองประมาณ 600 ไร่
 สถานที่สำคัญคือ วัดพระแก้วดอนเต้า เคยเป็นที่ประดิษฐานพระแก้วมรกต

ยุคที่ 2 เมืองลำปางสมัยล้านนา มีขนาดเล็ก ตั้งถัดจากเมืองเดิมลงมา
 ทางใต้ เนื้อที่ภายในกำแพงเมืองเพียง 180 ไร่ สถานที่สำคัญคือ วัดเชียงภูมิ และวัดปงสนุก

ยุคที่ 3 เมืองลำปางสมัยรัตนโกสินทร์ เมื่อเมืองขยายตัวสู่ฝั่งตะวันออก
 ของแม่น้ำวัง ทำให้เมืองลำปางมีลักษณะคร่อมแม่น้ำวัง ศูนย์กลางของเมืองย้ายไปอยู่บริเวณเมือง
 ใหม่ ซึ่งมีเนื้อที่ประมาณ 350 ไร่ มีกำแพงก่ออิฐเพียงสามด้าน ด้านที่สี่ใช้แม่น้ำเป็นปราการ

เมืองลำปางในยุคหริภุญชัยมีฐานะเป็นเมืองลูกหลวงของเมืองหริภุญชัย
 ใช้ปกครองดินแดนลุ่มแม่น้ำวัง ในสมัยล้านนา เมืองลำปางมีบทบาทในฐานะหัวเมืองสำคัญด้าน
 หน้าของเมืองเชียงใหม่ในการป้องกันภัยจากสุโขทัยและอยุธยา ในปลายสมัยพม่าปกครองล้านนา
 ช่วงที่พม่าอ่อนแอ เมืองลำปางเกิดวีรบุรุษคือ นานาทิพย์ช้าง ที่กอบกู้บ้านเมืองจากการบุกรุกของ
 ท้าวมหายศเจ้าเมืองลำพูน และได้ปกครองเมืองลำปางเป็นพญาสุลวลือไชย ต่อมาสวามิภักดิ์พระ
 เจ้าอังวะ ได้รับแต่งตั้งเป็นพญาไชยสงคราม ครองเมืองลำปางจนพิราลัย เจ้าฟ้าชายแก้วราชบุตร
 ครองเมืองสืบต่อ มีราชบุตร 7 องค์ ซึ่งมีบทบาทเป็นผู้นำชาวล้านนาทำสงครามขับไล่พม่าโดย
 ความช่วยเหลือจากกองทัพสยาม และได้ครองเมืองเชียงใหม่ ลำพูน ลำปางสืบต่อมา เป็นต้นสกุล
 ณ เชียงใหม่ ณ ลำพูน ณ ลำปาง อันเป็นเจ้านายฝ่ายเหนือในปัจจุบัน

- **เวียงกุมกาม** เวียงกุมกามสร้างขึ้นโดยพญามังรายเมื่อราว พ.ศ. 1837
 หลังจากยกกองทัพเข้าตียึดครองเมืองหริภุญชัย 3 ปี ตั้งอยู่เขตอำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ หรือ
 อยู่ระหว่างเมืองหริภุญชัยและเมืองเชียงใหม่ หลังจากสร้างเวียงกุมกามแล้ว พญามังรายทรง

สังเกตเห็นทำเลที่เหมาะสมกว่าในบริเวณเชิงดอยสุเทพ จึงทรงมาสร้างเมืองใหม่ ณ บริเวณนั้น เรียกว่า เมืองเชียงใหม่

แต่เวียงกุมกามไม่ได้ถูกทิ้งร้าง ยังคงเป็นเมืองที่เจริญรุ่งเรืองสืบต่อมาในฐานะเมืองบริวารของเชียงใหม่ จนถึงราวพุทธศตวรรษที่ 23 ที่มีการเปลี่ยนแปลงทางเดินของแม่น้ำปิง เกิดน้ำท่วมใหญ่จนเวียงกุมกามล่มสลายกลายเป็นเมืองร้าง จมอยู่ใต้โคลนตม ประกอบเกิดความวุ่นวายในล้านนา เกิดศึกสงคราม เวียงกุมกามจึงถูกลืมเลือนไป เหลือแต่ชื่อที่ปรากฏในตำนาน จนกระทั่งกรมศิลปากรทำการขุดค้นหลังจากที่ชาวบ้านค้นพบพระพิมพ์ดินเผาจำนวนมาก เมื่อพ.ศ.2527 พบซากโบราณสถานมากมายเป็นบริเวณกว้าง พบโบราณสถาน 52 แห่ง

และเนื่องจากเวียงกุมกามล่มสลายถูกดินทรายกลบทับไว้ตั้งแต่ยุคราชวงศ์มังราย ซึ่งเป็นยุครุ่งเรืองของล้านนาด้านศิลปวัฒนธรรม ก่อนอิทธิพลต่างๆจากวัฒนธรรมอื่นๆ เช่น พม่าและอยุธยาเข้ามาศิลปวัฒนธรรมต่างๆจึงเป็นหลักฐานถึงรูปแบบศิลปต่างๆของล้านนาได้เป็นอย่างดี

- **เชียงใหม่** เมืองเชียงใหม่มีบทบาทในฐานะเมืองใหญ่และเป็น

ศูนย์กลางการปกครองและศิลปวัฒนธรรมในอาณาจักรล้านนาโดยตลอด ตั้งแต่เริ่มสร้างจนถึงปัจจุบัน ผู้มีอำนาจปกครองล้านนาทั้งชาวล้านนา พม่า และสยามต่างก็ใช้เมืองเชียงใหม่เป็นถิ่นพำนักและศูนย์กลางการปกครองเป็นส่วนมาก

พญามังรายแห่งเชียงใหม่ พญางำเมืองแห่งพะเยาและพ่อขุนรามคำแหงแห่งสุโขทัย

ภาพที่ 48 อนุสาวรีย์สามกษัตริย์ จังหวัดเชียงใหม่

ที่มา : จากการสำรวจของผู้วิจัย

พญามังรายทรงสร้างเมืองเชียงใหม่เมื่อพ.ศ.1839 โดยทรงเชิญพญางำเมืองแห่งพะเยาและพ่อขุนรามคำแหงแห่งสุโขทัยซึ่งเป็นพระสหายมาร่วมวางแผนสร้างเมือง เมื่อสร้างแล้ว พญามังรายก็ประทับอยู่ที่เชียงใหม่ตลอดพระชนม์ชีพ หลังแผ่นดินพญามังรายเชียงใหม่ลดบทบาทจากเมืองหลวงของอาณาจักรเป็นเมืองลูกหลวงเป็นเวลา 25 ปี ด้วยกษัตริย์ล้านนาลำดับที่ 2 คือพญาไชยสงคราม ถึงลำดับที่ 4 พญาคำฟู ทรงย้ายไปประทับที่เมืองเชียงแสน และให้โอรสอุปราชครองเมืองเชียงใหม่ เพื่อป้องกันภัยจากแคว้นพะเยา เมื่อล้านนาสามารถยึดครองแคว้นพะเยาได้ กษัตริย์ล้านนาก็แต่พญาผายู กษัตริย์ลำดับที่ 5 จึงประทับที่เมืองเชียงใหม่ตลอดมา เชียงใหม่ถูกพระเจ้าบุเรงนองนำกองทัพพม่าเข้ายึดครองเมื่อ พ.ศ.2101 และยึดเมืองสำคัญต่างๆของล้านนาได้ในเวลาต่อมา เมื่อยึดได้ระยะแรก พระเจ้าบุเรงนองทรงให้กษัตริย์ล้านนาปกครองต่อในฐานะประเทศราช ถึงพ.ศ.2121 จึงให้มังนรธาช่อ โอรสของพระองค์มาครองเมืองเชียงใหม่

เชียงใหม่อยู่ภายใต้การปกครองของพม่ารวมเวลาประมาณ 216 ปี มีบางช่วงเวลาที่เจ้าเมืองเชียงใหม่สวามิภักดิ์ต่ออยุธยา และบางช่วงเวลาที่เชียงใหม่เป็นอิสระไม่ขึ้นต่อฝ่ายใดคือ สวามิภักดิ์ต่ออยุธยาในสมัยสมเด็จพระนเรศวร - สมเด็จพระเอกาทศรถครั้งหนึ่ง และอยุธยาตียึดได้ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์ครั้งหนึ่ง และเป็นอิสระไม่ขึ้นต่อฝ่ายใดช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 23

ชาวเชียงใหม่และชาวเมืองต่างๆในล้านนาร่วมทำสงครามขับไล่พม่าโดยความช่วยเหลือจากกองทัพสยามระหว่างปี พ.ศ.2317 - 2347 และได้ปกครองตนเองในฐานะประเทศราชของสยาม มีเชียงใหม่เป็นศูนย์กลางการปกครอง มีเจ้าผู้ครองนครซึ่งสืบเชื้อสายจากผู้นำชาวล้านนาทำสงครามขับไล่พม่า ครองเมืองสืบทอดกันจนถึงลำดับที่ 7 พระเจ้าอินทวิชยานนท์ สยามจึงดำเนินการปฏิรูปการปกครองหัวเมืองเป็นการปกครองแบบมณฑล มีข้าหลวงจากกรุงเทพฯมาประจำที่เชียงใหม่ เจ้าผู้ครองนครมีอยู่ต่อไปแต่อยู่ในฐานะข้าราชการของสยาม ลดบทบาทและอำนาจลงตามลำดับ

พ.ศ. 2475 สยามเกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครอง รัฐบาลใหม่ของสยามเปลี่ยนแปลงการปกครองหัวเมืองในปีพ.ศ.2476 ยกเลิกมณฑล เชียงใหม่เปลี่ยนฐานะเป็นจังหวัดของประเทศสยามเช่นเดียวกับเมืองอื่นๆ จนเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ลำดับที่ 9 พลตรีเจ้าแก้ววรรณรัฐพิราลัยใน พ.ศ.2481 ตำแหน่งเจ้าผู้ครองนครจึงถูกยกเลิกไป

- **แพร์** เมืองแพร์เป็นเมืองเก่าแก่ที่ไม่ปรากฏหลักฐานว่าสร้างตั้งแต่เมื่อใด แต่มีปรากฏชื่อเมืองแพร์อยู่ในตำนานและพงศาวดารต่างๆหลายแห่ง แสดงว่าเป็นเมือง

เก่าแก่ที่น่าจะมีมาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 16 โดยเป็นส่วนหนึ่งของแคว้นสุโขทัย จนถูกกองทัพ เชียงใหม่โดยพระเจ้าติโลกราชและพระมหาเทวีพระชนนีตียึดได้พร้อมกับเมืองน่าน เมืองแพร่จึงถูกผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรล้านนาแต่นั้นมา รวมทั้งช่วงเวลาที่พม่าปกครองล้านนาด้วย ถึง พ.ศ.2283 พระเจ้าอังวะส่งกองทัพมาตีเมืองเถิน เมืองน่านและเมืองแพร่ กวาดต้อนผู้คนไปไว้ที่เมืองเชียงแสน พญาแพร่ร่วมเจ้าเมืองในล้านนารวมกำลังกันเข้าโจมตีพม่าที่เมืองเชียงแสนในปีถัดมา พม่าจึงส่งกองทัพใหญ่มา เข้าตีกองทัพพญาแพร่ พญาของที่กวาดต้อนผู้คนของตนไปยังเมืองภูคาแตกหนีเข้าเมืองน่าน และกองทัพพม่าก็เข้าควบคุมเมืองต่างๆในล้านนาได้อีกครั้ง

พ.ศ.2305 พระเจ้าอังวะส่งพญาแพร่เกณฑ์ไพร่พลชาวแพร่มาช่วยพม่ารบอยุธยา แต่พญาแพร่หนีกลับระหว่างศึก

สมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี พญาแพร่ขอสวามิภักดิ์ พระเจ้ากรุงธนบุรีโปรดเกล้าฯให้พญาแพร่เป็นพระยาศรีสุริยวงศ์เกณฑ์ไพร่พลเข้าสมทบกองทัพสยามไปช่วยเมืองเชียงใหม่ทำสงครามขับไล่พม่าด้วย

เมื่ออะแซหุ่นก็นำทัพพม่ามาตีเมืองต่างๆในล้านนา พญาแพร่(มังไชย)ถูกจับและถูกคุมตัวไปไว้ที่เมืองยอง ต่อมาจึงร่วมกับเจ้าเมืองยองนำกำลังมาตีพม่าที่เมืองเชียงแสน จับตัวอาปรากามณี แม่ทัพพม่าได้ จัดส่งไปถวายสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก พระองค์จึงโปรดเกล้าฯให้พญาแพร่(มังไชย)กลับไปครองเมืองแพร่ในฐานะประเทศราชของสยาม และเปลี่ยนแปลงสถานะเช่นเดียวกับเมืองอื่นๆในล้านนาต่อไปตามลำดับ จนกลายเป็นจังหวัดแพร่ในที่สุด

- **เชียงราย** เมืองเชียงรายสร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ.1805 โดยพญามังราย ซึ่งทรงเห็นว่าบริเวณดอยจอมทองริมน้ำกกเป็นที่ราบที่อุดมสมบูรณ์ มีชัยภูมิเหมาะสม จึงโปรดให้สร้างเมืองขึ้น มีปราการล้อมดอยจอมทองไว้ ขนานนามว่า เชียงราย ตามพระนามของพระองค์ เมื่อสร้างเสร็จทรงย้ายมาประทับที่เมืองใหม่นี้เป็นเวลา 3 ปี จากนั้นจึงมอบให้ขุนเครื่อง ไอรสองค์ใหญ่ครองเมืองเชียงราย แล้วพระองค์ทรงย้ายไปประทับที่เมืองฝาง ต่อมาขุนเครื่องคิดกบฏและถูกพญามังรายปราบ ขุนคราม ไอรสองค์ครองจึงได้ครองเมืองเชียงรายสืบต่อมา

เมื่อพญามังรายสร้างเมืองเชียงใหม่และประทับที่เมืองเชียงใหม่จนสิ้นรัชกาล ขุนครามหรือพญาไชยสงครามได้ครองราชย์ต่อจากพระบิดา แต่ประทับอยู่ที่เมืองเชียงใหม่เพียง 4 เดือน ก็ย้ายมาประทับที่เมืองเชียงราย เพื่อป้องกันภัยจากแคว้นพะเยา และประทับที่เมืองเชียงรายตลอดรัชกาล เมืองเชียงรายจึงมีฐานะเป็นเมืองหลวงของอาณาจักรล้านนา

เมื่อสิ้นรัชกาลพญาไชยสงคราม พญาแสนพู โอรสได้ครองราชย์ต่อ ทรงสร้างเมืองใหม่ขึ้นริมน้ำโขงบริเวณร่องรอยเมืองเก่า ชานานนามว่า เชียงแสน ตามพระนามของพระองค์ และย้ายมาประทับที่เมืองใหม่นี้ เมืองเชียงรายจึงหมดฐานะเมืองหลวง กลายเป็นเมืองบริวารของเมืองเชียงแสนตลอดมา จนตกเป็นเมืองขึ้นของพม่าเมื่อคราวพระเจ้าบุเรงนองยกทัพเข้าตียึดครองเมืองต่างๆของล้านนาได้ทั้งหมดใน พ.ศ.2101

จนถึงสงครามขับไล่พม่าหรือพม่า (พ.ศ.2317-2347) เมืองเชียงแสน ซึ่งเป็นที่มั่นสุดท้ายของพม่าก็ถูกโจมตีจากกองทัพล้านนาและสยาม เมื่อขับไล่พม่าออกไปได้จึงเผาทำลายเมืองไม่ให้พม่ากลับมาใช้ได้ พร้อมกวาดต้อนผู้คนทั้งหมดลงมาไว้ตามเมืองต่างๆ เมืองเชียงแสนและเชียงรายจึงกลายเป็นเมืองร้าง จนถึงรัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้เจ้าอินทวิไชย บุตรเจ้าบุญมาเจ้าผู้ครองนครลำพูนนำพลเมืองลำพูน เชียงใหม่รวมประมาณ 1,500 คน ไปตั้งถิ่นฐานและฟื้นฟูเมืองเชียงแสน และให้เจ้าอินทวิไชยเป็นเจ้าพระยาราชเดช เจ้าเมืองเชียงแสน พร้อมตั้งเจ้าเมืองหัวเมืองฝ่ายเหนือประจำเมืองต่าง ๆ คือ

พระยาประเทศอุดรทิศ เจ้าเมืองพะเยา

พระยามหิทธิวงศา เจ้าเมืองฝาง

พระยารัตนาเขตต์ เจ้าเมืองเชียงราย

พระยาราชเดชดำรง เจ้าเมืองเชียงแสน

พระยาจิตวงศ์วรยรังษี เจ้าเมืองเชียงของ

ต่อมา พ.ศ. 2453 ได้มีประกาศกระทรวงมหาดไทย ยกเมืองเชียงราย ขึ้นเป็นเมืองเชียงราย อันรวมอยู่ในมณฑลพายัพ และการดำเนินการปฏิรูปการปกครองหัวเมืองตามลำดับเช่นเดียวกับเมืองอื่นๆ

- **เชียงตุง** เมืองเชียงตุงเป็นศูนย์กลางหรือเมืองหลวงของแคว้นไทใหญ่ ตั้งอยู่เหนือเมืองเชียงแสนขึ้นไป ปัจจุบันเป็นเมืองหลวงของรัฐฉาน ประเทศพม่า

เมืองเชียงตุงไม่ปรากฏหลักฐานว่าผู้ใดเป็นผู้สร้างและสร้างแต่เมื่อใด แต่ปรากฏเรื่องราวในตำนานมังราย เชียงใหม่ เชียงตุง ว่า มังคุมกีนเมืองได้ 17 ปี ก็เสียชีวิต มังเคียนกีนเมือง 7 ปี เสียชีวิต เชียงตุงเป็นเมืองร้างอยู่เป็นเวลา 10 ปี พญามังรายจึงส่งพญานาละมูไปครองเชียงตุง หลังจากนั้นพญานาละมูจึงโปรดให้สร้างเวียงเชียงเหล็ก

พญาผายุกษัตริย์เชียงใหม่ได้ส่งโอรสไปครองเชียงตุงคือ พญาเจ็ดพันตุโหรได้ทำนายว่าเชียงตุงเป็นเมืองนามจันทร์ น้ำไหลจากทางทิศใต้ไปทิศเหนือ ผู้หญิงกินเมืองดี ถ้าผู้ชายกินเมืองให้เลี้ยงเงินเมือง 500 นา และสร้างเจดีย์เป็นชื่อเมืองจึงจะดี

ในการเสด็จไปกินเมืองเชียงตุงในครั้งนั้น พญาเจ็ดพันตุได้นำเอาช้างม้า
 ขาคอนติดตามไปเป็นจำนวนมาก รวมทั้งพระไตรปิฎกและพระสงฆ์ 4 รูป คือมหาธัมมไตรอยู่วัดพระ
 แก้ว ธัมมลังกาอยู่วัดหัวข่วง ทสปัญญาอยู่วัดพระกลาง มหาหงสาวดีอยู่วัดจอมทอง

ในสมัยพญาไชยสงคราม พ่อท้าวหน้าท่อม โอรสพญาไชยสงครามครอง
 เมืองเชียงใหม่อยู่คึกคัก พญาไชยสงครามปราบได้นครเทศไปอยู่เมืองเชียงตุง ชาวเมืองเชียงตุง
 เห็นเป็นโอรสพญาไชยสงครามผู้เป็นใหญ่ในอาณาจักร จึงพร้อมใจกันอภิเษกพ่อท้าวหน้าท่อมขึ้น
 เป็นพญา ครองเมืองเชียงตุง 14 ปี จนจุติในพ.ศ.1871 ชาวเชียงตุงสร้างวัดให้ชื่อว่าวัดหน้าท่อม

ตลอดสมัยราชวงศ์มังราย เชียงใหม่และเชียงตุงมีความสัมพันธ์ต่อกันทั้ง
 ด้านการปกครอง ศาสนาและศิลปวัฒนธรรม ในยุคต้น กษัตริย์เชียงใหม่ส่งราชวงศ์หรือขุนนางไป
 ครองเมืองเชียงตุง เมืองเชียงตุงตกอยู่ใต้การปกครองของจีนช่วงหนึ่ง ก่อนกลับมาเป็นเมืองขึ้นของ
 ล้านนาในสมัยพญาติโลกราช มีพญาศรีสัตถธรรมราชาจุฬามณีเป็นกษัตริย์เชียงตุง แต่ปลายสมัย
 ราชวงศ์มังราย เชียงตุงเป็นอิสระไม่ขึ้นกับล้านนา พญาเมืองแก้วส่งกองทัพไปตีเมืองเชียงตุงแต่
 พ่ายแพ้สูญเสียกำลังพลและเสนาอามาตย์จำนวนมาก และพญาเมืองแก้วยังสั่งประหารแม่ทัพ
 ใหญ่อีกด้วย เป็นสาเหตุให้ล้านนาอ่อนแอลงอย่างมาก

หลังจากล้านนาถูกพม่ายึดครอง เชียงตุงมีฐานะเป็นประเทศราชของ
 พม่า ช่วยพม่าทำสงครามหลายครั้ง และดำรงฐานะดังกล่าวเกือบ 200 ปีด้วยความสงบ จนกระทั่ง
 พญาท้าวละท่าสงครามขับไล่พม่าจากล้านนาแล้วส่งกองทัพออกกวาดต้อนผู้คนตามหัวเมืองต่างๆ
 ในยุคเก็บผักใส่ซ้า เก็บข้าใส่ซ้าใส่เมือง เมืองเชียงตุงก็เป็นส่วนหนึ่งที่ผู้คนถูกกวาดต้อนไปตั้ง
 รกรากในเมืองเชียงใหม่ รวมทั้งเจ้านายด้วยหลายคน ซึ่งได้รับการยกย่องให้เป็นเจ้าพี่เจ้าน้อง
 เสมือนญาติ ตั้งค้ำให้อยู่ที่เชียงใหม่

ในยุคต้นรัตนโกสินทร์ ล้านนามีฐานะเป็นประเทศราชของสยาม ในขณะที่
 ที่เชียงตุงและไทใหญ่ก็เป็นประเทศราชของพม่า แม้สยามกับพม่าจะไม่ถูกกัน แต่เชียงใหม่กับเชียง
 ตุงก็รักษาความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน แต่จากนโยบายของสยาม ในที่สุด เชียงใหม่และหัวเมืองเหนือ
 ต้องส่งกองทัพเข้าร่วมรบกับกองทัพสยาม โจมตีเมืองเชียงตุงถึง 3 ครั้ง ในพ.ศ. 2393, 2395 และ
 2397 แต่ไม่สำเร็จ เลิกทัพกลับมาทุกครั้ง

กล่าวกันว่า สาเหตุที่แท้จริงที่กองทัพสยามไม่สามารถตีเมืองเชียงตุงได้
 นั้น เพราะกองทัพล้านนาทำสงครามในลักษณะจำใจรบ มีการติดต่อกับกับเจ้าเมืองเชียงตุง
 ช่วยเหลือกันทั้งก่อนและหลังสงคราม ในขณะที่พระเจ้าเมืองยาเธอ กรมหลวงวงศาธิราชสนิท แม่
 ทัพสยามกราบทูลสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวว่าแพ้เพราะชาวล้านนาไม่กล้าหาญในการรบ

หลังจากอังกฤษเข้าปกครองพม่าทั้งหมดใน พ.ศ.2429 อังกฤษก็สามารถเข้าปกครองเชียงตุงได้ใน พ.ศ.2433 โดยยอมรับให้ดำรงระบบเจ้าฟ้าเชียงตุงต่อไป ระหว่างนี้เชียงตุง เชียงใหม่ยังคงมีความสัมพันธ์ต่อกัน แต่ต้องผ่านอังกฤษ

ระหว่างสงครามโลกครั้งที่สอง ไทยเป็นพันธมิตรกับญี่ปุ่น กองทัพไทยทำการรบกับเชียงตุงซึ่งอยู่ในบังคับอังกฤษ และได้รับชัยชนะ สามารถยึดเมืองเชียงตุงมาได้ เมื่อ 26 พฤษภาคม 2485 มาเป็นจังหวัด "สหรัฐไทยเดิม" ของไทย รัฐบาลไทยได้ทูลเชิญ เจ้าพรหมลือ ไอรสองคี่ใหญ่ของเจ้าฟ้าก้อนแก้วอิน ซึ่งไปช่วยราชการและพำนักอยู่ที่เมืองใหม่ห้วยว่ ชายแดนพม่า ติดกับประเทศอินเดีย ตามคำสั่งของรัฐบาลอังกฤษ พร้อมด้วย เจ้าหญิงทิพวรรณ (ณ ลำปาง) ณ เชียงตุงและไอรสองคี่ให้กลับมาเป็นมิ่งขวัญ ชาวเชียงตุงและพ่อเมืองต่าง ๆ ในเขตเชียงตุงได้พร้อมใจกันจัดประเพณีทำขวัญ เรียกว่าขวัญขึ้น ณ คุ่มหลวง แล้วสถาปนาพระองค์ขึ้นเป็น "เจ้าฟ้าสิริสุวรรณราชยสพรหมลือ" ผู้ครองเมืองเชียงตุง มีพลตรีผิน ชุณหะวัณ ดำรงตำแหน่งข้าหลวงใหญ่สหรัฐไทยเดิม ทำหน้าที่ควบคุมและรักษาความสงบในเมืองเชียงตุง จนหลังสงครามโลกครั้งที่สองสงบ ไทยต้องยกเชียงตุงคืนให้กับอังกฤษตามคำสั่งของสหประชาชาติ เจ้าพรหมลือพร้อมครอบครัวตัดสินใจอพยพมาพำนักที่จังหวัดเชียงใหม่

พ.ศ. 2491 พม่าได้รับเอกราชจากอังกฤษ เมืองเชียงตุงถูกผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของประเทศพม่า พ.ศ.2505 พม่าเกิดการปฏิวัติ เปลี่ยนระบอบการปกครองเป็นสังคมนิยม ยกเลิกระบบเจ้าฟ้าหัวเมืองทั้งปวง รวมทั้งเมืองเชียงตุง ทำการปิดประเทศนานเกือบ 20 ปี จนพ.ศ.2524 จึงเริ่มมีการเปิดประเทศและผ่อนผันกฎเกณฑ์ต่างๆลง โดยเปิดเมืองเชียงตุงเมื่อพ.ศ. 2536

- **เชียงรุ่ง** เมืองเชียงรุ่งปัจจุบันอยู่ในแคว้นสิบสองปันนา เขตมณฑลยูนนาน ประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน มีชื่อภาษาอังกฤษว่า Jinghong เมืองเชียงรุ่งไม่ปรากฏหลักฐานการสร้าง แต่ปรากฏชื่อในพงศาวดารของจีนตั้งแต่สมัยราชวงศ์ฮั่น เมื่อประมาณสองพันปีมาแล้ว โดยเป็นเมืองของชาวไท และเคยเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรน่านเจ้า อาณาจักรต้าหลี่

เชียงรุ่งมีความเกี่ยวข้องกับล้านนาตั้งแต่สมัยพญามังรายว่าพระมารดาของพญามังรายคือนางอวมิงจอมเมือง(เทพคำชายหรือคำขาย)เป็นธิดาทำวรุ่งแก่นชาย เจ้าเมืองเชียงรุ่ง และอาณาจักรของแคว้นโยนกก็ครอบคลุมถึงเมืองเชียงรุ่ง

ล้านนา พม่า และจีน ผลัดกันมีอิทธิพลหรือการปกครองเหนือเมืองเชียงรุ่งในช่วงเวลาต่างๆกัน บางช่วงเวลาเมืองเชียงรุ่งก็ส่งส่วยทั้งพม่าและจีน ในสมัยพญาติโลกราชซึ่ง

เป็นช่วงเวลาที่ยานาเขตของอาณาจักรครอบคลุมกว้างไกลที่สุด กองทัพล้านนายกไปตีเมืองต่างๆ ในแคว้นสิบสองปันนารวมทั้งเมืองเชียงรุ่ง 2 ครั้ง ได้เมืองต่างๆ หลายเมือง

- นาย เมืองนายตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของเชียงแสน ปัจจุบันเป็นรัฐฐานประเทศพม่า ในสมัยพญามังราย ขุนเครือ ไอรสองค์หนึ่งของพระองค์ประพตติมิชอบ พญามังราย จึงส่งหรือเนรเทศไปอยู่เมืองปองใต้ของพวกเงี้ยวหรือไทใหญ่ แต่พวกเงี้ยวเห็นว่าพญามังรายซึ่งมีอำนาจมาก บ้านเมืองใหญ่่น้อยล้วนเคารพยำเกรง ได้โปรดส่งไอรสมาปกครองพวกตน จึงพร้อมใจกันสร้างเมืองใหม่พร้อมคุ่มน้อยหอนอนขึ้นให้แก่ขุนเครือ

สิ้นรัชกาลพญามังราย พญาไชยสงครามไอรสขึ้นครองราชย์ และย้ายเมืองหลวงไปเมืองเชียงราย ให้เจ้าแสนภูไอรสครองเมืองเชียงใหม่ ขุนเครือเมื่อทราบข่าวสิ้นพระชนม์ของพระบิดา จึงยกทัพจากเมืองนายมาตียึดเชียงใหม่และทริภุชชัย ครองเมืองอยู่ 9 ปี สิ้นพระชนม์

ช่วงปลายสมัยราชวงศ์มังราย หลังจากเหล่าเสนาอำมาตย์ร่วมกันปลงพระชนม์พญาเกศเกล้าใน พ.ศ.2088 แล้วไม่มีผู้สืบทอดบัลลังก์ เหล่าเสนาที่มีความเห็นแตกแยกในการสรรหาผู้สืบทอดบัลลังก์ จึงให้พระนางจิระประภาครองเมืองชั่วคราว และในที่สุดจึงไปอัญเชิญเจ้าเมกุฎิไทยใหญ่แห่งเมืองนายมาครองเชียงใหม่ เพราะมีเชื้อสายของขุนเครือ ซึ่งเป็นไอรสพญามังราย พระเมกุฎิเป็นกษัตริย์ลำดับสุดท้ายของล้านนาก่อนตกเป็นเมืองขึ้นของหงสาวดี

2. กษัตริย์และเจ้าผู้ครองนคร

2.1 ราชวงศ์มังราย

พญามังราย

ประสูติ	พ.ศ. 1782
สิ้นพระชนม์	พ.ศ. 1854 (พระชนม์ 73)
ครองราชย์	พ.ศ. 1804 (ครองราชย์นาน 50 ปี)
ไอรส	ขุนเครือ ขุนคราม (พญาไชยสงคราม) ขุนเครือ

พญามังรายทรงเป็นต้นราชวงศ์มังราย เป็นไอรสพญาลาวเม็ง กษัตริย์เมืองเงินยาง แคว้นโยนกกับนางอวมิงจอมเมือง หรือ นางเทพคำข้าย หรือคำขายย ธิดาทำวรุ่งแก่นชาย เมืองเชียงรุ่ง ประสูติ พ.ศ.1782 ขึ้นครองราชย์ที่เมืองเงินยาง พ.ศ.1805 ครองเชียงใหม่ พ.ศ. 1839 จนสิ้นรัชกาล

ผลงานสำคัญ

- ทรงรวบรวมเมืองต่างๆเข้ามาอยู่ใต้พระอำนาจด้วยการยกกองทัพตีเมืองต่างๆ ซึ่งบางเมืองก็ยอมอ่อนน้อมเอง
- ทรงสร้างเมืองเชียงราย พ.ศ.1807
- ทรงเจริญสัมพันธไมตรีกับแคว้นพะเยาและแคว้นสุโขทัย พ.ศ.1832
- ทรงทำสงครามชนะพญายีบา เมืองหริภุญชัย พ.ศ.1824 และพญาเบิกเมืองเขลางค์ พ.ศ.1839 เป็นการรวมแคว้นโยนกซึ่งมีพื้นที่อยู่ตอนบน และแคว้นหริภุญชัยซึ่งมีพื้นที่อยู่ตอนล่างเข้าด้วยกัน
- ทรงสร้างเวียงกุมกาม พ.ศ.1837
- ทรงสร้างเมืองเชียงใหม่ พ.ศ.1839
- ทรงตรากฎหมายที่เรียกกันว่า “มังรายศาสตร์” ซึ่งใช้กันตลอด

ราชวงศ์มังราย

- ทรงทะนุบำรุงพุทธศาสนา สร้างวัด พระเจดีย์ และพระพุทธรูปจำนวนมาก เช่น วัดกู่คำ วัดเชียงมั่น เป็นต้น

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ภาพที่ 49 อนุสาวรีย์พญามังราย จังหวัดเชียงใหม่

ที่มา : จากการสำรวจของผู้วิจัย

พญาไชยสงคราม

ประสูติ พ.ศ. 1808

สิ้นพระชนม์ พ.ศ. 1868 (พระชนม์ 60)

ครองราชย์ พ.ศ. 1854 (ครองราชย์นาน 14 ปี)

ไอรส เจ้าแสนภู (พญาแสนภู)

เจ้าน้ำท่วม

เจ้าแก้ว

เจ้าน่าน

พญาไชยสงคราม เป็นไอรสพญามังราย พระนามเดิม เจ้าคราม ได้ครองเมืองเชียงรายได้ในฐานะอุปราช ทรงประกอบวีรกรรม คือเข้าทำสงครามเอาชนะพญาเบิก เจ้าเมืองเขลางค์ พระบิดาจึงสถาปนาเป็น เจ้าไชยสงคราม

เมื่อพญามังรายสิ้นพระชนม์ เจ้าไชยสงครามขึ้นครองราชย์เป็นพญาไชยสงคราม ทรงย้ายไปประทับที่เมืองเชียงรายได้เพื่อป้องกันภัยจากแคว้นพะเยา จนสิ้นรัชกาล

ผลงานสำคัญ

- ขณะเป็นอุปราช ทรงอาสาพระบิดายกทัพออกรบเอาชนะทัพพญาเบิกเมืองเขลางค์ อนุชาพญาธิบยา ที่ยกทัพมาเพื่อตีเอาเมืองหริภุญชัยคืนหลังถูกพญามังรายยึดได้จากพญาธิบยาได้ พญาเบิกตายในที่รบ พญามังรายจึงให้สถาปนาขึ้นเป็นเจ้าไชยสงคราม

พญาแสนภู

ประสูติ พ.ศ. 1829

สิ้นพระชนม์ พ.ศ. 1877 (พระชนม์ 48)

ครองราชย์ พ.ศ. 1868 (ครองราชย์นาน 9 ปี)

ไอรส เจ้าคำฟู (พญาคำฟู)

พญาแสนภูเป็นไอรสพญาไชยสงคราม พระบิดาตั้งเป็นอุปราชครองเมืองเชียงใหม่ในฐานะเมืองลูกหลวง แต่เสียเมืองให้ขุนศรีอู่ผู้เป็นอา หนีไปอยู่กับพระบิดาที่เมืองเชียงรายได้ ภายหลังเจ้าน้ำท่วมมายึดครองเมืองเชียงใหม่ จึงแต่งกองทัพมาชิงเมืองคืนจับตัวเจ้าน้ำท่วมได้ ได้ครองเมืองเชียงใหม่อีกครั้ง แต่อยู่ได้ไม่นานก็แต่งตั้งไอรสคือเจ้าคำฟู ครองเมืองเชียงใหม่ แล้วพระองค์ทรงไปปรนนิบัติพระบิดาที่เมืองเชียงรายได้จนสิ้นรัชกาลพญาไชยสงคราม พระองค์จึงขึ้นครองราชย์เป็นพญาแสนภู ไม่นานก็ทรงสร้างเมืองเชียงแสน และย้ายไปประทับที่เชียงแสน เชียงแสนจึงมีบทบาทเป็นเมืองหลวงของล้านนาแต่นั้นมา

ผลงานสำคัญ

- ขณะเป็นอุปราช ทรงยกทัพมาทำสงครามเอาชนะเจ้าน้ำท่วมซึ่งยึดครองเมืองหริภุญชัยได้ จับตัวเจ้าน้ำท่วมไปถวายพญาไชยสงครามที่เมืองเชียงรายได้

- ทรงสร้างเมืองเชียงใหม่ พ.ศ.1870
- ทรงสร้างวัดพระหลวง(เจดีย์หลวง)และวัดป่าสัก

พญาคำฟู ไอรสพญาแสนภู

<u>ประสูติ</u>	พ.ศ.1852
<u>สิ้นพระชนม์</u>	พ.ศ.1879 (พระชนม์ 28)
<u>ครองราชย์</u>	พ.ศ.1877 (ครองราชย์นาน 2ปี)
<u>ไอรส</u>	เจ้าผาญู (พญาผาญู)

ผลงานสำคัญ

- ร่วมกับพญาท้าว เจ้าเมืองน่าน ทำสงครามยึดครองเมืองพะเยาสำเร็จ เป็นการขยายดินแดนอาณาจักรล้านนาออกไปทางตะวันออก เป็นผลงานเมื่อครั้งเป็นเจ้าอุปราช ก่อนครองราชย์

พญาผาญู ไอรสพญาคำฟู

<u>ประสูติ</u>	พ.ศ.1868
<u>สิ้นพระชนม์</u>	พ.ศ.1898 (พระชนม์ 30)
<u>ครองราชย์</u>	พ.ศ.1888 (ครองราชย์นาน 10 ปี)

<u>ไอรส</u>	เจ้ากือนา (พญาเกือนา)
	เจ้ามหาพรหม
	เจ้าเจ็ดพันตุ

ผลงานสำคัญ

- ย้ายเมืองหลวงจากเมืองเชียงใหม่ไปอยู่ที่เมืองเชียงใหม่
- สร้างวัดลีเชียงพระ (วัดพระสิงห์)
- อาราธนาพระสังฆราชจากเมืองหริภุญชัยมาจำพรรษาที่เชียงใหม่ เป็นการย้ายศูนย์กลางศาสนาเชียงใหม่ หลังจากศูนย์กลางศาสนายังคงอยู่ที่เมืองหริภุญชัยตลอดมา ส่งเสริมพุทธศาสนาในเชียงใหม่ให้เจริญรุ่งเรืองต่อมา

พญาเกือนา ไอรสพญาผาญู

<u>ประสูติ</u>	พ.ศ.1882
<u>สิ้นพระชนม์</u>	พ.ศ.1928 (พระชนม์ 46)
<u>ครองราชย์</u>	พ.ศ.1898 (ครองราชย์นาน 31 ปี)
<u>ไอรส</u>	เจ้าแสนเมืองมา (พญาแสนเมืองมา)

ผลงานสำคัญ

- สร้างและบูรณะวัดวาอาราม เจดีย์ วิหาร เป็นจำนวนมาก
- นำพุทธศาสนาเถรวาทเข้าสู่ล้านนาด้วยการอารธนาพระสุมนเถระจากสุโขทัยเข้ามาเผยแผ่ในล้านนา
- สร้างพระธาตุเจดีย์บรมจุพระบรมสารีริกธาตุ 2 องค์ คือพระธาตุดอยสุเทพ และ พระธาตุเจดีย์วัดบุปผาราม (วัดสวนดอก)
- เพิ่มบทบาทพระสงฆ์ในสังคมมากขึ้น ทั้งการศึกษา การปกครอง และความเป็นอยู่ของประชาชน
- เลิกส่งส่วยให้ฮ่อ หลังจากล้านนาส่งส่วยให้ฮ่อมาหลายรัชกาล แม้จะก่อเกิดสงครามกับฮ่อในเวลาต่อมา แต่ก็สามารถเอาชนะศึกฮ่อได้

พญาแสนเมืองมา ไอรสพญาเกื่อนา

ประสูติ พ.ศ. 1905

สิ้นพระชนม์ พ.ศ. 1944 (พระชนม์ 39)

ครองราชย์ พ.ศ. 1928 (ครองราชย์นาน 16 ปี)

ไอรส ทำวชิรกุฎกาม

ทำวสามฝั่งแกน

ผลงานสำคัญ

- ทำสงครามกับพระบรมราชาธิราชที่ 1 ของอยุธยา ป้องกันเมืองจากทัพอยุธยาได้ อยุธยาเลิกทัพกลับไป
- สร้างวิหารลายคำ ที่วัดลีเชียงพระ (วัดพระสิงห์) เพื่อประดิษฐานพระพุทธรูปหินที่อัญเชิญมาจากสุโขทัย
- เริ่มสร้างพระเจดีย์หลวง พ.ศ. 1934 (ไม่เสร็จในรัชกาลนี้)
- หุ้มพระธาตุหริภุญชัยด้วยแผ่นทองคำหนัก 252 กิโลกรัม

พญาสามฝั่งแกน หรือพญาสามประหลูชาฝั่งแกน ไอรสพญาแสน

เมืองมากับพระนางติโลกจุฑาทาเทวี

ประสูติ พ.ศ. 1932

สิ้นพระชนม์ พ.ศ. 1989 (พระชนม์ 57)

ครองราชย์ พ.ศ. 1944 (ครองราชย์นาน 40 ปี)

สละราชสมบัติ พ.ศ. 1984

โอรส	ท้าวอ้าย
	ท้าวอี
	ท้าวสาม
	ท้าวไผ่
	ท้าวจั่ว (เจ้าเชียงลาน)
	ท้าวลก (พญาติโลกราช)
	ท้าวเจ็ด
	ท้าวแปด
	ท้าวเก้า
	ท้าวสิบ

ผลงานสำคัญ

- ทำสงครามครั้งใหญ่กับทัพฮ่อที่ยกมาตีเมืองเชียงแสนได้รับชัยชนะ และยกทัพติดตามทัพฮ่อ จนถึงแคว้นสิบสองปันนา ตีได้เมืองยองมาขึ้นกับล้านนา

- สร้างพระเจดีย์หลวงต่อจนเสร็จ

- นำพระพุทธรูปศานานิกายลัทธิวชิรศายสิงหลเข้ามาเผยแพร่ในล้านนา เมื่อพระมหาเถระชาวเชียงใหม่เดินทางกลับจากการศึกษาอักษรศาสตร์และศาสนาที่ลังการ่วมกับ พระละโว้และพระมอญ มาตั้งนิกายใหม่ที่วัดป่าแดง

พญาติโลกราช หรือพญาพิลกราชาราช โอรสพญาสามฝั่งแกน

ประสูติ พ.ศ.1952

สิ้นพระชนม์ พ.ศ.2030 (พระชนม์ 78)

ครองราชย์ พ.ศ.1984 (ครองราชย์นาน 46 ปี)

โอรส ท้าวบุญเรือง

ผลงานสำคัญ

- ขยายอาณาเขตของอาณาจักรล้านนาให้กว้างขวางออกไปได้มากที่สุด ด้านตะวันออกครอบคลุมแคว้นน่านและเมืองแพร่ ทางตะวันตกครอบคลุมแคว้นไทใหญ่ เมืองไลคา เมืองนาย เมืองสีป้อ เมืองยองห้วย ฯลฯ ด้านเหนือครอบคลุมถึงเมืองเชียงรุ่ง ด้านใต้ครอบคลุมถึงเมืองเซียง

- จัดให้มีการสังคายนา พระไตรปิฎก ณ วัดมหาโพธาราม นับเป็นครั้งที่ 8 ของโลก และเป็นครั้งแรกในดินแดนประเทศไทยปัจจุบัน

- สร้างเสริมพระเจดีย์หลวงจนมีส่วนสูง 40 วา ฐานกว้างด้านละ 28 วา
- สร้างเจดีย์วัดมหาโพธาราม (วัดเจ็ดยอด) ตามแบบเจดีย์มหาโพธิ์

เมืองพุกามที่โปรดให้ช่างไปถ่ายแบบมา

- อัญเชิญพระแก้วมรกตจากเมืองลำปางมาประดิษฐานที่วัดเจดีย์หลวง
- เจริญสัมพันธไมตรีกับกรุงศรีอยุธยา หลังจากทำสงครามกันมา

ยาวนาน

- แต่งพระเถระ ไปเผยแผ่ศาสนาและถวายคูปัจฉาย์แด่พระบรมไตร

โลกนาถ ตามคำขอจากกรุงศรีอยุธยา

พญายอดเขียงราย ไอรสท้าวบุญเรือง

ประสูติ พ.ศ.1999

สิ้นพระชนม์ พ.ศ.2049 (พระชนม์ 50)

ครองราชย์ พ.ศ.2030 – 2039 (9 ปี) มอกราชสมบัติแก่พระไอรส⁴⁶

ไอรส เจ้ารัตนราชบุตร (พญาแก้ว)

เจ้าเชษฐราชบุตร (พญาเมืองเกษเกล้า)

เจ้าเพลาคลัง (ไอรสบุญธรรม)

ผลงานสำคัญ

- สร้างสถูปบรรจุพระอัฐิพญาติโลกราชที่วัดมหาโพธาราม
- สร้างวัดตโปทาราม (วัดรำเปิง)
- ชำระชั้นตสีมาที่พระญาณมงคลสมมุติไว้ที่เกาะดอนแทน เมืองเขียง

แสน

พญาแก้วหรือพระเมืองแก้วหรือพระภูตาทิปติราชหรือพญาพิลก

ปนัดดาธิราช ไอรสพญายอดเขียงรายและนางโป่งน้อย

ประสูติ พ.ศ.2025

สิ้นพระชนม์ พ.ศ.2068 (พระชนม์ 43)

ครองราชย์ พ.ศ.2039 (ครองราชย์นาน 30 ปี)

ไอรส ไม่ปรากฏ

ผลงานสำคัญ

⁴⁶ แสง มนวิฑูร, ผู้แปล, ชินกาลมาลีปกรณ์, 134.

- สร้างวัดบุพพาราม ณ บริเวณที่เคยเป็นหมู่บ้านที่พระปัยกา(พญาติโลกราช)และพระบิดา(พญาอดเชียงราย)เคยประทับ
- สร้างพระเจ้าแก้วตื้อ ประดิษฐานที่วัดบุพพาราม (วัดสวนดอก) เป็นพระพุทธรูปขนาดใหญ่ ใช้ทองแดงหนัก 12,000 กิโลกรัม
- เสริมทองคำหุ้มยอดพระเจดีย์หลวงด้วยทองคำหนัก 30 กิโลกรัม
- สร้างพระอุโบสถที่วัดมหาโพธาราม พระวิหารใหญ่ที่วัดพระธาตุหริภุญชัย พระเจดีย์วัดสวนตาล
- สร้างพระราชมณเฑียรที่บ้านศรีบุญยืน เหนือเมืองหริภุญชัย สร้างศาลามหาวิจิตรฉัยส่วนพระองค์ที่เมืองเชียงใหม่
- ซ่อมกำแพงเมืองเชียงใหม่ และหริภุญชัยครั้งใหญ่ เป็นกำแพงก่ออิฐเพื่อป้องกันปืนใหญ่จากทัพอยุธยา
- เสด็จเมืองเชียงแสนพร้อมพระสงฆ์ทั้ง 3 คณะ สร้างพระเจดีย์ใหญ่วัดอาทิตันแก้ว กลางเมืองเชียงแสน แล้วจัดพิธีอุปสมบทใหญ่ให้กุลบุตรชาวเชียงแสน เป็นคณะสงฆ์สีหล 235 คน คณะพื้นเมือง 370 คน และบุปผวาสีคณะหรือนิกายรามัญ 1,011 คน ถวายพลับพลาที่ประทับของพระองค์เป็นหอไตรวัดป่าแดงหลวง และทรงบริจาคเงินและปัจจัยจำนวนมากเป็นกุศล
- บูรณปฏิสังขรณ์วัดป่าแดง ให้เจริญรุ่งเรือง โปรดให้รื้อปราสาทที่ประทับของพญาติโลกราชที่บ้านศรีภูมิมาสร้างในวัด และอาราธนาพระมหาเถระชื่อ สัทธัมมสังคฐิระ วัดมหาโพธารามมาจำพรรษาที่วัดนี้ เป็นการยกย่องพุทธศาสนานิกายสีหล
- ส่งเสริมและบริจาคพระราชทรัพย์ให้วัดสุทธมารามที่พระราชมารดาทรงสร้าง และอาราธนาพระมหาเถระนิกายรามัญชื่อ พุทธสาคร มาจำพรรษาที่วัดนี้

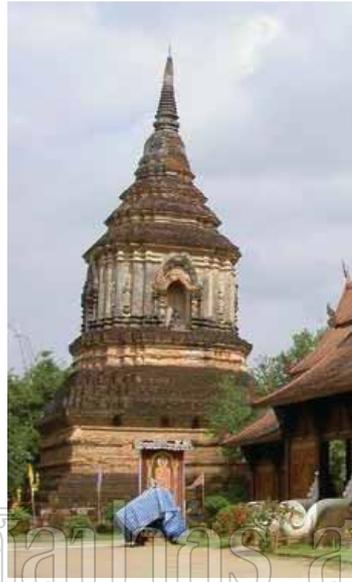
พญาเมืองเกษเกล้าหรือพญาเกศเชษฐราช ไอรสพญาอดเชียงราย

<u>ประสูติ</u>	พ.ศ.2040
<u>สิ้นพระชนม์</u>	พ.ศ.2088 (พระชนม์ 48)
<u>ครองราชย์</u>	ครั้งแรก พ.ศ.2068 – 2081 (ถูกชิงราชบัลลังก์) ครั้งที่สอง พ.ศ.2087 – 2088 (ถูกปลงพระชนม์)
<u>โอรส</u>	ท้าวชายคำ เจ้าจอมเมือง

ธิดา พระนางยอดคำทิพย์ (อภิเชกเจ้าโพธิสาร เจ้ากรุงล้าน
ช้าง)

ผลงานสำคัญ

- สร้างวัดโลกโมฬี และวัดบุญเกียร (วัดชัยพระเกียรติ)

ภาพที่ 50 เจดีย์วัดโลกโมฬี

ที่มา : จากการสำรวจของผู้วิจัย

ท้าวชายคำ ไอรสพญาเมืองเกษเกล้า

ประสูติ ไม่ปรากฏหลักฐาน

สิ้นพระชนม์ พ.ศ.2086 (ถูกปลงพระชนม์)

ครองราชย์ พ.ศ.2081 (ครองราชย์นาน 5 ปี)

ไอรส ไม่ปรากฏหลักฐาน

พระนางจิระประภาเทวี มเหสีพญาเมืองเกษเกล้า

ประสูติ ไม่ปรากฏหลักฐาน

สิ้นพระชนม์ ไม่ปรากฏหลักฐาน

ครองราชย์ พ.ศ.2088 -2089 (เป็นการครองบัลลังก์ชั่วคราว จึงสละ

ราชสมบัติเมื่อพระไชยเชษฐาเสด็จมาถึง)

ไอรส ท้าวชายคำ

เจ้าจอมเมือง

ผลงานสำคัญ

- หลีกเลี้ยงสงครามกับอยุธยา ด้วยการยอมสวามิภักดิ์ต่อพระไชย

ราชาธิราช

- นำกำลังชาวเชียงใหม่ต่อสู้กองทัพเมืองนายและเมืองของหัวขี้กมาล้อมเมืองเชียงใหม่ รักษาเมืองไว้ได้ ข้าศึกล่าถอยไปหลังล้อมอยู่นานเดือนเศษ

พระไชยเชษฐา พระไชยเชษฐาเป็นโอรสเจ้าโพธิสาร เจ้ากรุงล้านช้างกับพระนางยอดคำทิพย์ จึงทรงเป็นนัดดาพญาเมืองเกษเกล้า

ประสูติ ไม่ปรากฏหลักฐาน

สิ้นพระชนม์ ไม่ปรากฏหลักฐาน

ครองราชย์ พ.ศ.2089 – 2090

สละราชสมบัติ ให้มหาเทวีเพื่อกลับไปครองกรุงล้านช้าง หลังพระบิดาที่กรุงล้านช้างสิ้นพระชนม์ และไม่มีผู้สืบราชสมบัติ ประกอบกับไม่สามารถปกครองได้เพราะขุนนางแตกแยกและมีอำนาจมาก

โอรส ไม่ปรากฏหลักฐาน

พระเมกุฏิวิสุทธิวงศ์ หรือ พญาแม่กุ เชื้อสายขุนเครือที่ไปครองเมือง

นายตั้งแต่รัชกาลพญามังรายสืบเชื้อสายต่อกันมาจนถึงพญาแม่กุ

ประสูติ ไม่ปรากฏหลักฐาน

สิ้นพระชนม์ ไม่ปรากฏหลักฐาน

ครองราชย์ พ.ศ.2094

โอรส ไม่ปรากฏหลักฐาน

พระนางวิสุทธิราชเทวี นามเดิม พระตนคำเชื้อสายพญามังรายองค์สุดท้ายที่ได้ปกครองเมืองเชียงใหม่ พระนางเป็นพระธิดาพญาเกษเกล้า และมีฐานะเป็นชายาองค์หนึ่งของพระเจ้าหงสาวดีบุเรงนองด้วย ถูกนำตัวไปหงสาวดีเพื่อเป็นตัวประกันหลังพระเจ้าบุเรงนองยึดครองล้านนา

ประสูติ ไม่ปรากฏหลักฐาน

สิ้นพระชนม์ พ.ศ.2122

ครองราชย์ พ.ศ.2108 (ครองราชย์นาน 14 ปี)

โอรส มังนรธาซ่อ (เกิดจากพระเจ้าบุเรงนอง)

2.2 ราชวงศ์เจ้าเจ็ดตน

ภาพที่ 51 พระเจ้ากาวิละ

ที่มา : จากการสำรวจของผู้วิจัยที่หอศิลปวัฒนธรรม จังหวัดเชียงใหม่

พระเจ้ากาวิละ นามเดิม เจ้าขนานกาวิละ บุตรคนโตของเจ้าฟ้าชายแก้ว (บุตรคนเดียวของพญาสุลวะวะลือไชย) กับเจ้าแม่จันตา เกิดที่เมืองลำปาง พ.ศ.2317 ได้รับการแต่งตั้งเป็นเจ้าเมืองลำปาง หลังนำกำลังสวามิภักดิ์พระเจ้าตากสิน และร่วมกับกองทัพธนบุรีขับไล่พม่าออกจากเมืองเชียงใหม่

พ.ศ.2325 เจ้ากาวิละได้เลื่อนขึ้นเป็นพระยาวชิรปราการ เจ้าเมืองเชียงใหม่ในสมัยรัชกาลที่ 1 และได้รับการสถาปนาเป็นพระเจ้ากาวิละเมื่อ พ.ศ.2345

สมภพ พ.ศ.2285

พิราลัย พ.ศ.2356 (อายุ 74)

ครองราชย์ พ.ศ.2325 (ครองราชย์นาน 31 ปี)

บุตร 4 คน (เช่น เจ้ากาวิโลรสสุริยวงศ์)

ธิดา 1 คน

ผลงานสำคัญ

- ร่วมกับพระยาจำบ้าน เมืองเชียงใหม่ นำกำลังเข้าสวามิภักดิ์พระเจ้าตากสิน ซึ่งยกทัพขึ้นไปตีเมืองเชียงใหม่ หลังจากขับไล่พม่าออกไปได้แล้ว พระเจ้าตากสินจึงโปรดเกล้าฯให้เจ้ากาวิละเป็นเจ้าเมืองลำปาง

- นำกำลังรักษาเมืองลำปางหลายครั้งจากพม่าที่พยายามยึดล้านนาคืน

- ร่วมกับอนุชาทั้ง 6 พี่นฟูเมืองเชียงใหม่และล้านนาครั้งใหญ่ ทั้งด้านศาสนาและอาณาจักร หลังจากถูกทิ้งร้างประมาณ 20 ปี เพราะภัยสงครามจากพม่า
- นำกำลังขับไล่พม่าออกจากเมืองเชียงแสนซึ่งเป็นที่ยึดสุดท้ายของพม่าในล้านนาสำเร็จใน พ.ศ.2347 สามารถขับไล่พม่าออกไปพ้นดินแดนล้านนา

พระเจ้าช้างเผือกธรรมลังกา

พระยาคำฝั้น

พระยาพุทวงศ์

ภาพที่ 52 เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่

ที่มา : จากการสำรวจของผู้วิจัยที่หอศิลป์วัฒนธรรม จังหวัดเชียงใหม่

พระยาธรรมลังกา หรือพระเจ้าช้างเผือก นามเดิม เจ้าน้อยธรรม

ลังกา เป็นบุตรคนที่ 3 ของเจ้าฟ้าชายแก้ว พ.ศ. 2317 ได้เป็นพระยาราชนครเมืองลำปาง พ.ศ. 2325 เป็นอุปราชเมืองเชียงใหม่ พ.ศ.2358 ได้เป็นเจ้าหลวงเชียงใหม่

พระยาธรรมลังกาได้รับการโปรดเกล้าฯ ให้เป็นพระยาเชียงใหม่ช้างเผือก เมื่อนำช้างเผือกไปถวายพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

ในช่วงที่พระยาธรรมลังกาครองเมืองเชียงใหม่ บ้านเมืองปราศจากสงคราม เพราะพม่าต้องทำศึกกับอังกฤษ

สมภพ พ.ศ.2289

พิราลัย พ.ศ.2364 (อายุ 75)

ครองราชย์ พ.ศ.2358 (ครองราชย์นาน 6 ปี)

บุตร 5 คน

ธิดา 11 คน

ผลงานสำคัญในช่วงก่อนรับตำแหน่งเจ้าหลวง

- ร่วมกับเจ้ากาวิละ และพี่น้องทั้ง 7 ตั้งแต่การกอบกู้เอกราชจากพม่า การขับไล่พม่าออกจากเมืองเชียงใหม่และเมืองเชียงใหม่
- เป็นแม่ทัพสำคัญในการนำกำลังขึ้นไปตีหัวเมืองใหญ่ในแคว้นสิบสองปันนาซึ่งเป็นของพม่า กวาดต้อนผู้คนจำนวนมากมาฟื้นฟูเมืองต่างๆในล้านนา
- ตีเมืองสาต พร้อมจับตัวจอมหงส์ จินฮ่อที่ตั้งตัวเป็นใหญ่ และช่วยหลังมณี ชูตพม่าได้ ส่งตัวไปกรุงเทพฯ

ผลงานสำคัญในตำแหน่งเจ้าหลวง

- บูรณะ ปฏิสังขรณ์บ้านเมือง ปูชนียสถาน และถาวรวัตถุมากมาย เช่น เสาอินทขิล พระธาตุดอยสุเทพ ข่วงสิงห์ ข่วงช้างเผือก
- ขุดคูเมืองด้านนอก ตั้งแต่แจ่งกู่เฮืองถึงประตูหายยา และก่อกำแพงเมืองชั้นนอกตั้งแต่แจ่งศรีภูมิล้อมไปด้านใต้

พระยาคำฝั้น หรือเจ้าหลวงเศรษฐี นามเดิม เจ้าคำฝั้น เป็นบุตรคนที่ 6 ของเจ้าฟ้าชายแก้ว ได้ดำรงตำแหน่งเจ้าบุรีรัตน์เมืองเชียงใหม่ เมื่อพ.ศ.2325 เป็นเจ้าหลวงลำพูนเมื่อพ.ศ.2348 และเมื่อพระยาธรรมลังกาได้ขึ้นเป็นเจ้าหลวงเมืองเชียงใหม่เมื่อพ.ศ.2358 ได้ขอตัวพระยาคำฝั้นไปเป็นพระยาอุปราชเมืองเชียงใหม่ จน พ.ศ.2366 จึงได้รับการแต่งตั้งเป็นเจ้าหลวงเชียงใหม่

พระยาคำฝั้น เป็นผู้ที่ร่ำรวยมั่งคั่งมากที่สุดในบรรดาพี่น้องทั้งเจ็ด อีกทั้งได้สมรสกับธิดาพ่อค้าไม้ชาวพม่าซึ่งร่ำรวยมาก จึงทำให้ชาวเมืองเรียกท่านว่า เจ้าหลวงเศรษฐี

<u>สมภพ</u>	พ.ศ.2299
<u>พิราลัย</u>	พ.ศ.2368 (อายุ 70)
<u>ครองราชย์</u>	พ.ศ.2366 (ครองราชย์นาน 3 ปี)
<u>บุตร</u>	20 คน
<u>ธิดา</u>	24 คน

ผลงานสำคัญก่อนรับตำแหน่งเจ้าหลวงเชียงใหม่

- ร่วมกับเจ้ากาวิละและพี่น้องทั้ง 7 ตั้งแต่การกอบกู้เอกราชจากพม่า การขับไล่พม่าออกจากเมืองเชียงใหม่และเมืองเชียงใหม่ และภารกิจการฟื้นฟูอาณาจักรล้านนา
- นำกำลังจากเชียงใหม่ 1,000 คน จากลำปาง 500 คนเข้าแคว้นเมืองลำพูนซึ่งเป็นเมืองร้าง ตั้งรกราก สร้างบ้านสร้างเมือง เจ้าคำฝั้นได้รับการแต่งตั้งเป็นพระยาลำพูนไชย เจ้าหลวงลำพูนองค์แรก

เจ้าหลวงพุทธวงศ์ หรือเจ้าหลวงแผ่นดินเย็น เจ้าพุทธวงศ์เป็นบุตรพอนายเรือน ซึ่งเป็นบุตรพระยาสุระวะฤาไชย (ทิพย์ช้าง) พระบามสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ 2 โปรดเกล้าฯ ให้เข้ารับตำแหน่งพระยาอุปราชในสมัยเจ้าหลวงเศรษฐีคำฝั้น พ.ศ.2366 และเป็นเจ้าหลวงเชียงใหม่ในพ.ศ.2369 หลังเจ้าหลวงเศรษฐีคำฝั้นถึงแก่พิราลัย ท่านปกครองบ้านเมืองอย่างร่มเย็นเป็นสุข แบบพ่อปกครองลูกโดยตลอด

<u>สมภพ</u>	ไม่ปรากฏหลักฐาน
<u>พิราลัย</u>	พ.ศ.2389
<u>ครองราชย์</u>	พ.ศ.2369 (ครองราชย์นาน 20 ปี)
<u>บุตร</u>	6 คน
<u>ธิดา</u>	3 คน

ผลงานสำคัญก่อนรับตำแหน่งเจ้าหลวงเชียงใหม่

- มีบทบาทสำคัญในการทำสงครามกวาดต้อนผู้คนเข้าสู่ล้านนา ตั้งแต่สมัยพระเจ้ากาวิละ

พระเจ้ามโหตรประเทศ หรือ พระยามหาวงศ์ นามเดิม เจ้าหนานมหาวงศ์ เป็นบุตรเจ้าหลวงธรรมลังกา ได้รับตำแหน่งพระยาอุปราชเมืองเชียงใหม่เมื่อพ.ศ.2369 มีบทบาทในการปกครองในสมัยเจ้าหลวงพุทธวงศ์ โดยเฉพาะช่วงปลายสมัยเจ้าหลวงพุทธวงศ์ การบริหารราชการส่วนใหญ่จะอยู่ในอำนาจของพระยาอุปราชมหาวงศ์ เพราะเจ้าหลวงพุทธวงศ์ชรามากแล้ว

หลังเจ้าหลวงพุทธวงศ์ถึงแก่พิราลัยในพ.ศ.2389 ท่านได้รับการโปรดเกล้าฯ ให้เป็นเจ้าหลวงเชียงใหม่องค์ที่ 5 ในพ.ศ.2390 และเป็นพระเจ้ามโหตรประเทศในพ.ศ.2396

<u>สมภพ</u>	ไม่ปรากฏหลักฐาน
<u>พิราลัย</u>	พ.ศ.2397
<u>ครองราชย์</u>	พ.ศ.2390 (ครองราชย์นาน 7 ปี)
<u>บุตร</u>	10 คน
<u>ธิดา</u>	9 คน

ผลงานสำคัญ

- พ.ศ.2392 รัชกาลที่ 3 โปรดให้เชียงใหม่ส่งกองทัพจากล้านนาไปตีเอาเมืองเชียงตุง พระยามหาวงศ์ซึ่งกำลังป่วย ส่งเจ้าสุริยวงศ์ ขณะนั้นเป็นพระยารัตนเมืองแก้ว คุมกองทัพ 7,500 คนจากเชียงใหม่ ลำพูนและลำปางไปตีเมืองเชียงตุง แต่ไม่สำเร็จ

- พ.ศ.2395 – 2397 รัชกาลที่ 4 โปรดให้ส่งกองทัพล้านนาไปร่วมกับ กองทัพกรุงเทพฯตีเอาเมืองเชียงตุงให้ได้ กองทัพสยามล้านนารวม 30,000 คนยกไปตีเชียงตุงถึง 2 ครั้ง แต่ก็ไม่สามารถตีเอาเมืองเชียงตุงได้

เจ้ากาวิโลรสสุริยวงศ์ หรือเจ้าชีวิตอ้าว นามเดิม เจ้าหนานสุริยวงศ์ เป็นบุตรพระเจ้ากาวิละ รับตำแหน่งพระยาบุรีรัตนินพ.ศ.2369 และรับตำแหน่งเจ้าหลวงเชียงใหม่ ในพ.ศ.2399 ชาวเชียงใหม่เรียกท่านว่าเจ้าชีวิตอ้าว เพราะท่านพิจารณาคดีด้วยความเด็ดขาด ถ้า ได้ฟังคำบรรยายฟ้องแล้วอุทานด้วยเพียงคำว่า "อ้าว" ก็แสดงว่าบุคคลนั้นมีความผิดที่มีโทษถึงขั้น ประหารชีวิตแล้ว ทำให้โจรผู้ร้ายเกรงกลัว และเป็นเจ้าหลวงที่มีอำนาจมากทั้งทางศาสนาและ การเมืองอย่างแท้จริง จนแม้แต่ทางการกรุงเทพฯก็ยังไม่กล้าเข้ามาก้าวก้าวกายกิจการภายในของ เชียงใหม่

สมัยท่านปกครองบ้านเมืองมีความยุ่งยากทั้งการขัดแย้งกันเองของพื้ น้องซึ่งส่งผลต่อการบริหารบ้านเมือง และการถูกกล่าวหาว่าเอาใจฝักใฝ่อ้าวระ ต้องใช้ความอดทน อดกลั้นและความสามารถในการแก้ไขปัญหา เจ้าหลวงกาวิโลรสสุริยวงศ์สมรสกับแม่เจ้าอุสา

(อุษา)

สมภพ

พ.ศ.2369

พิราลัย

พ.ศ.2413 (อายุ 71)

ครองราชย์

พ.ศ.2399 (ครองราชย์นาน 14 ปี)

ธิดา

2 คน (คนโตคือเจ้าเทพไกรสร ซึ่งสมรสกับเจ้าอินทนนท์

เจ้าหลวงเชียงใหม่ลำดับที่ 7)

ผลงานสำคัญ

- ปรับปรุงกฎหมายการปกครองและการตัดสินคดีความ
- ปฏิสังขรณ์วัดและสถานที่สำคัญหลายแห่ง
- ให้มีการเผยแพร่คริสต์ศาสนาที่เชียงใหม่เป็นครั้งแรก โดยศาสนาจารย์

เดเนียด แมคคิลวารี่ เป็นผู้บุกเบิก

เจ้าอินทวิชยานนท์ นามเดิม เจ้าอินทนนท์ เป็นบุตรพระยาราชวงศ์ มหาพรหมคำคง ผู้ซึ่งเป็นบุตรพระยาคำฝั้น เจ้าอินทนนท์สมรสกับเจ้าเทพไกรสร ธิดาพระเจ้ากา วิโลรสสุริยวงศ์ จึงมีศักดิ์เป็นราชบุตรเขยพระเจ้ากาวิโลรสสุริยวงศ์ เจ้าอินทนนท์ได้ดำรงตำแหน่ง เป็นพระยาบุรีรัตน เมื่อ พ.ศ.2399 และเลื่อนเป็นพระยาอุปราชมื่อ พ.ศ.2412 ได้เป็นเจ้าหลวง

เชียงใหม่เมื่อ พ.ศ.2416 และได้รับการเลื่อนขึ้นเป็น พระเจ้าอินทวิชยานนท์ พระเจ้านครเชียงใหม่ เมื่อ พ.ศ.2525

<u>สมภาพ</u>	ไม่ปรากฏหลักฐาน
<u>พิราลัย</u>	พ.ศ.2427
<u>ครองราชย์</u>	พ.ศ.2416 (ครองราชย์นาน 13 ปี)
<u>ธิดา</u>	ธิดาคนสำคัญคือ พระราชชายาเจ้าดารารัศมี ใน

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

พระเจ้าอินทวิชยานนท์ประชวรและถึงแก่พิราลัยเมื่อ พ.ศ.2440 จัดการปลงพระศพในปีต่อมา ที่ทำนน้ำแม่ปิง ก่อสถูปบรรจุพระอัฐิไว้ที่ต้นไม้กว้าง ฝายตะวันตกของสะพานข้ามน้ำแม่ปิง ต่อจากสถูปของแม่เจ้าเทพไถสร (ต่อมาพระราชชายาเจ้าดารารัศมีให้ย้ายไปที่วัดสวนดอก เชียงใหม่)

พระเจ้ามโหตรประเทศ

พระเจ้ากวิโลรสสุริยวงษ์

พระเจ้าอินทวิชยานนท์

ภาพที่ 53 เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่

ที่มา : จากการสำรวจของผู้วิจัยที่หอศิลปวัฒนธรรม จังหวัดเชียงใหม่

เจ้าอินทวโรสุริยวงษ์ นามเดิมว่า เจ้าน้อยสุริยะเมษะ เป็นบุตรของพระเจ้าอินทวิชยานนท์ฯ เจ้าหลวงเชียงใหม่องค์ที่ 7 กับแม่เจ้ารินคำพระธิดาของเจ้าไชยลังกาพิศาลคุณ

เมื่อมีชนมายุได้ 23 ปี ได้เข้าเฝ้าฯ รัชกาลที่ 4 และได้รับพระราชทานสัญญาบัตรให้เป็นที่ "เจ้าสุริยะวงศ์จางวาง" เป็นผู้ช่วยราชการพระเจ้าเชียงใหม่

พ.ศ.2432 ได้ลงไปเฝ้าฯ รัชกาลที่ 5 ได้รับพระราชทานสัญญาบัตรให้เป็น
เจ้าราชบุตร และได้รับตำแหน่งนายทหารบกเป็นนายพันตรี

พ.ศ. 2436 ได้รับพระราชทานสัญญาบัตร เป็นเจ้าราชวงศ์ และตำแหน่ง
เสนามหาดไทย และได้รับการโปรดเกล้าฯ ให้เป็นเจ้าอุปราชเมื่อ พ.ศ. 2441 และได้ว่าราชการเจ้า
หลวงเชียงใหม่เมื่อพระเจ้าอินทวิชยานนท์ พระบิดาถึงแก่พิราลัยในปีเดียวกัน

พ.ศ.2444 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เป็น "เจ้าอินทวโรรสสุริยวงศ์"
ดำรงนพสีนคร สุนทรทศลักษณ์เกษตร วรฤทธิเดชดำรง จ้านงยุติธรรมสุจริต วิชาญรัฐสัตยธาดา มหา
โยนางคราชวงศาธิบดี เจ้าผู้ครองนคร และในเดือนธันวาคม นั้น ก็ได้รับเลื่อนเป็นนายพันเอก
ทหารบก

สมัยเจ้าอินทวโรรสสุริยวงศ์นี้ เป็นยุคที่มีข้าหลวงเทศาภิบาลกำกับ
ราชการ เจ้าหลวงเชียงใหม่มีฐานะเหมือนข้าราชการของสยาม ไม่ต้องส่งเครื่องราชบรรณาการ
และต้นไม้ทองคำต้นไม้เงินอีกต่อไป เพราะสยามเป็นผู้เก็บภาษี โดยที่เจ้าอินทวโรรสสุริยวงศ์ได้รับ
เงินเดือนเดือนละ 20,000 บาท

สมภพ วันศุกร์เดือน 6 เหนือ ขึ้น 5 ค่ำ ปีมะแม พ.ศ.2402

พิราลัย พ.ศ.2452 (50ปี)

ครองราชย์ พ.ศ.2444 (รัชการ 2 ปีครองเมือง 8 ปี)

พ.ศ. 2452 พระเจ้าอินทวโรรสสุริยวงศ์ถึงแก่พิราลัยด้วยโรคปอดเมื่อชน
มายุได้ 51 ปี ได้ว่าราชการเมืองเชียงใหม่ 10 ปี

พลตรีเจ้าแก้วนรรัฐ เป็นบุตรลำดับที่ 6 ของพระเจ้าอินทวิชยานนท์เจ้า
หลวงเชียงใหม่องค์ที่ 7 กับแม่เจ้าเชียว พ.ศ. 2432 ได้รับการโปรดเกล้าฯ เป็นเจ้าราชภาคินย พ.ศ.
2436 เป็นเจ้าสุริยวงศ์ พ.ศ. 2440 เป็นเจ้าราชวงศ์

พ.ศ. 2447 เป็นเจ้าอุปราช และรักษาการเจ้าหลวงเชียงใหม่ เมื่อพ.ศ.
2454

พ.ศ. 2454 เป็นเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ เป็น เจ้าแก้วนรรัฐ ประพัทธอิน
ทนนทพงษ์ ดำรงนพสีนครเขตต์ ทศลักษณ์เกษตรอุดม บรมราชสวามิภักดิ์ บริรักษ์ปัจฉิมานุกิต
สุจริตธรรมธาดา มหาโยนางคราชวงศาธิบดี เจ้านครเชียงใหม่

พ.ศ. 2462 เป็นนายพลตรี ราชองครักษ์พิเศษประจำกองทัพบก

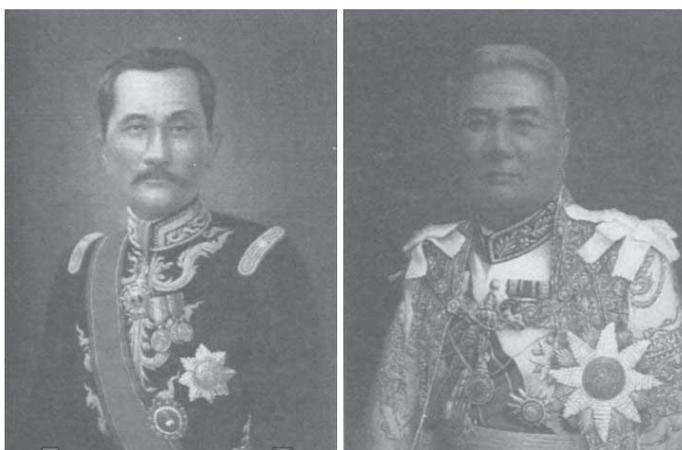
สมภพ วันที่ 29 กันยายน พ.ศ.2405

พิราลัย พ.ศ.2482 (77ปี)

ครองราชย์ พ.ศ.2454

บุตรธิดา บุตร 4 ธิดา 2

เจ้าแก้วนวรรฐ สมรสกับแม่เจ้าจามรี ธิดาของเจ้าราชาภาคินอย(แผ่นฟ้า) ต่อมาได้เจ้าหญิงไผ่ หม่อมบัวเขียว และหม่อมแสนเป็นชายาอีก เจ้าแก้วนวรรฐฯเริ่มป่วยมาแต่ต้นปี พ.ศ.2481 ด้วยโรคไตและตับอักเสบ ถึงแก่อสัญกรรมวันที่ 3 มิถุนายน พ.ศ. 2482 อายุได้ 77 ปี

พระเจ้าอินทวโรสุริยวงศ์ เจ้าแก้วนวรรฐ

ภาพที่ 54 เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่

ที่มา : จากการสำรวจของผู้วิจัยที่หอศิลปวัฒนธรรม จังหวัดเชียงใหม่

3. บุคคลสำคัญ

3.1 บุคคลสำคัญชนชั้นปกครอง

พระราชชายาเจ้าดารารัศมี ทรงเป็นธิดาเจ้าอินทวิชยานนท์ เจ้าหลวงเชียงใหม่ เมื่ออายุได้ 11 ปี รัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ทรงหมั้นหมายด้วยพระอัครมรดก ประดับเพชรและกนกนวล และเมื่อพ.ศ. 2429 อายุได้ 13 ปี ได้ตามเจ้าพ่อไปเข้าเฝ้ารัชกาลที่ 5 ที่กรุงเทพฯ ทรงโปรดฯให้เข้ารับราชการฝ่ายใน เป็นเจ้าจอมตั้งแต่นั้น ทรงมีประสูติกาลพระธิดา เมื่อพ.ศ.2432 พระนามว่า เจ้าฟ้าหญิงวิมลนาคนนพีสี แต่สิ้นพระชนม์เมื่อพระชนม์ 4 พรรษา

ตลอดเวลาที่ประทับในพระบรมมหาราชวังและพระราชวังดุสิต พระองค์ทรงรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีล้านนาโดยตลอด ทรงให้ผู้ติดตามจากเชียงใหม่ แต่งกายไว้ผมแบบชาวล้านนา พูดคำเมือง ตลอดจนอาหารการกินก็เป็นแบบล้านนา

พ.ศ.2451 ทรงได้รับการโปรดเกล้าเลื่อนพระยศจากเจ้าจอมมารดาเป็นพระราชชายา ซึ่งเป็นตำแหน่งที่สถาปนาขึ้นใหม่ ก่อนที่จะกราบบังคมทูลลากลับมาเยี่ยมเมือง

เชียงใหม่พร้อมกับเจ้าอินทวโรรสสุริยวงศ์เจ้าหลวงเชียงใหม่ พระเชษฐาซึ่งเดินทางไปเข้าเฝ้า
 รัชกาลที่ 5 หลังจากที่จากไปเป็นเวลานานถึง 21 ปี พระองค์ประทับที่เมืองเชียงใหม่เป็นเวลา 6
 เดือนเสด็จไปนมัสการปูชนียสถานสำคัญหลายแห่ง และเสด็จกลับกรุงเทพฯปลายปีพ.ศ.2452
 ประทับที่ตำหนักที่สร้างขึ้นใหม่ในพระราชวังดุสิต จนกระทั่งรัชกาลที่ 5 เสด็จสวรรคตในปีพ.ศ.
 2453

ภาพที่ 55 พระราชชายาเจ้าดารารัศมี

ที่มา : [ล้านนาคดี \[ออนไลน์\]](http://lanna.mju.ac.th), เข้าถึงเมื่อ 14 มีนาคม 2550. เข้าถึงได้จาก <http://lanna.mju.ac.th>

พ.ศ.2457 พระราชชายากราบถวายบังคมลารัชกาลที่ 6 เพื่อกลับมา
 ประทับที่เชียงใหม่ ทรงสร้างตำหนักที่ประทับ 4 แห่งคือ

1. คும்เจดีย์แก้ว เป็นอาคารสองชั้นทรงยุโรป ตั้งอยู่ริมแม่น้ำปิง ปัจจุบัน
 เป็นกงสุลสหรัฐ
2. คும்รินแก้ว เป็นอาคารสองชั้นทรงยุโรป อยู่ถนนห้วยแก้ว ทรงประทับ
 ครั้งสุดท้ายและสิ้นพระชนม์ที่นี่
3. ตำหนักพระราชชายา สร้างเป็นอาคารไม้บนดอยสุเทพ สำหรับประทับ
 ในฤดูร้อน ปัจจุบันผูกพันและรื้อถอนลงแล้ว
4. ตำหนักดารารัศมี อาคารครึ่งตึกครึ่งไม้รูปแบบตะวันตก สร้างที่
 อำเภอแมริม พระราชชายาประทับที่นี่ยิ่งกว่าที่อื่นๆ

<u>ประสูติ</u>	วันที่ 26 สิงหาคม พ.ศ.2416
<u>สิ้นพระชนม์</u>	วันที่ 9 ธันวาคม พ.ศ.2476 (60 พรรษา)
<u>บุตร ธิดา</u>	พระธิดา 1 พระองค์ สิ้นพระชนม์เมื่อ 3 พรรษา
<u>ผลงานสำคัญ</u>	

- รวบรวมอัญเชิญอัฐิพระญาติของพระองค์จากภูมิตั้งอยู่ตามที่ต่างๆ ไปบรรจุตั้งไว้รวมกันที่บริเวณวัดสวนดอก จัดงานเฉลิมฉลองอย่างสมพระเกียรติ

- บำรุงศาสนาเป็นอันมาก ทั้งการสร้างและบูรณะศาสนสถานสำคัญหลายแห่ง เช่น วัดพระธาตุดอยสุเทพ วัดพระธาตุจอมทอง วัดซีกเหล็ก อำเภอแมริม ด้วยพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ การทำบุญตักบาตร ทอดกฐินเป็นประจำ และการอุปถัมภ์จตุปัจจัยแก่พระบางรูปเป็นรายเดือน

- บำรุงการสาธารณสุข ทรงสร้างอาคาร “ณ เชียงใหม่” บริจาคให้กับโรงพยาบาลแมคคอร์มิค และบริจาคเงินซื้อรถยนต์สถานีอนามัย

- ส่งเสริมการเกษตร ด้วยการให้มีการค้นคว้าทดลองการปลูกพืชที่บริเวณสวนเจ้าสหาย พระตำหนักดาราภิรมย์ เพื่อแพร่ความรู้แก่ประชาชน

- ส่งเสริมการศึกษา ทรงส่งเสริมให้ลูกหลานเจ้านายได้เรียนหนังสือ ทั้งที่โรงเรียนในจังหวัดและส่งไปเรียนยังต่างประเทศ ประทานที่ดินให้โรงเรียนยุพราช วิทยาลัย และทรงอุปถัมภ์โรงเรียนดารา วิทยาลัย

- ส่งเสริมวรรณกรรมล้านนา โดยเฉพาะ คำวซอ ที่ได้รับความนิยมขึ้นมากในสมัยพระองค์ ทรงอุปถัมภ์วีล้านนา “ท้าวสุนทรพจนกิจ” และพระองค์ยังมีส่วนในการประพันธ์บทร้องเพลงพื้นเมืองเพื่อสดุดีรัชกาลที่ 7 ในคราวเสด็จเมืองเชียงใหม่

- ส่งเสริมหัตถกรรมการทำผ้าตีนจก ด้วยการรวบรวมผู้มีความสามารถในการทอมาไว้ในตำหนัก เพื่อทอผ้าตีนจกไว้ใช้ส่วนพระองค์ ประทานแก่ผู้อื่น ตลอดจนเพื่อฝึกหัดเยาวชนให้สามารถทอผ้าตีนจกได้เพื่อสืบทอดศิลปะชั้นสูงนี้ต่อไป พระองค์ยังทรงสามารถคิดค้นวิธีการทอผ้าขึ้นยกดอกทั้งผืน ซึ่งขณะนั้นเหลือต้นแบบเพียงผืนเดียว คือผ้าขึ้นยกดอกไหมทองของเจ้าแม่ทิพย์ไกรสรได้สำเร็จ จนสามารถสืบทอดศิลปะนี้สืบมา

- ส่งเสริมหัตถกรรมการทำบายศรี เย็บใบตอง ด้วยการรวบรวมผู้มีความสามารถมาฝึกสอนแก่ผู้สนใจที่ตำหนัก และทรงจัดแบบอย่างของบายศรีระดับต่างๆ ที่เหมาะสมแก่เจ้านายระดับชั้นต่างๆ และบุคคลทั่วไป เป็นต้นแบบให้ปฏิบัติกันสืบมาจนปัจจุบัน

พลตรีเจ้าราชบุตร (วงตะวัน) โอรสในพลตรีเจ้าแก้วนวลรัฐ เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่องค์ที่ 9 กับเจ้าแม่จามรี (ณ เชียงใหม่) ผู้เป็นธิดาในเจ้าราชภาคินัย น้อยแผ่นดินฟ้า ณ เชียงใหม่ เจ้าราชบุตรเป็นเจ้าบิดาในคุณหญิงเจ้าพงษ์แก้ว (ณ เชียงใหม่) ณ ลำพูนกับคุณหญิงเจ้าระวิพันธ์ (ณ เชียงใหม่) สุจริตกุล เจ้าราชบุตรคือผู้ที่ขึ้นเป็นเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่องค์ที่ 10 หากไม่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองเสียก่อน

3.2 บุคคลสำคัญชั้นสามัญชน

หมื่นด้าพำโคตหรือสีหโคตเสนาบดี⁴⁷ หมื่นด้าพำโคตเป็นช่างหลวงหรือขุนนางในสมัยพญาติโลกราช เป็นช่างหลวงที่ได้รับความไว้วางใจมาก เพราะได้รับมอบหมายให้รับผิดชอบการก่อสร้างศาสนาสถานสำคัญหลายแห่งในเมืองเชียงใหม่ เช่นสร้างวิหารเจดีย์วัดเจ็ดยอดซึ่งถ่ายแบบจากพระเจดีย์มหาโพธิ เมืองพุกามซึ่งเป็นรูปแบบของเจดีย์พุทธคยา ประเทศอินเดีย และการบูรณะและต่อเติมพระเจดีย์หลวงจนสูง 40 วาฐานกว้างด้านละ 28 วา

ดร.เจมส์ ดับบลิว แมคเคน มิชชันนารีชาวอเมริกัน เดินทางเข้ามาอาศัยในเชียงใหม่ และใน พ.ศ. 2447 ริเริ่มสร้างห้องทดลองเพื่อผลิตวัคซีนสำหรับปลูกฝีดาษโดยใช้เวลาถึง 10 ปีจนสำเร็จ และฝึกหัดคนปลูกฝี ส่งไปปลูกฝีให้ประชาชนตามหมู่บ้าน และท่านยังได้นำเครื่องจักรเข้ามาเพื่อผลิตยาควินิน บำบัดไข้มาลาเรียแก่ชาวเชียงใหม่

ในด้านการเผยแพร่คริสต์ศาสนา ท่านได้สร้างคริสตจักรถึง 2 แห่งคือ คริสตจักรบ้านเด่น และ คริสตจักรสี่บนที่ธรรม และท่านได้รับเงินบริจาคจากตระกูลแฮร์ริ เค. ทอร์ เพื่อสร้างโบสถ์ ทอร์ ในนิคมโรงเรียนเชียงใหม่

ดร. เจมส์ ดับบลิว แมคเคน ได้สร้างโรงพยาบาลขึ้นในเชียงใหม่ อยู่ทางด้านฝั่งตะวันตกของแม่น้ำปิงโดยได้รับเงินจาก มิสซิสไซริส เอช แมคคอร์มิค เพื่อสร้างตึกอำนวยการโรงพยาบาลแห่งนี้ ใช้ชื่อครั้งแรกว่า โรงพยาบาลเชียงใหม่ เป็นสถานที่ผลิตวัคซีนป้องกันโรคฝีดาษและใช้เป็นที่รักษาพยาบาล ต่อมาได้ย้ายจากที่เดิมไปสร้างในที่แห่งใหม่ คือโรงพยาบาลแมคคอร์มิคในปัจจุบัน

ต่อมา ดร. เจมส์ ได้เกิดความสนใจในโรคเรื้อน ซึ่งในสมัยนั้นมีเกาะกลางแม่น้ำปิงซึ่งอยู่ทางทิศใต้ของสะพานนวรัฐ เมื่อสิ้นฤดูฝน ผู้ป่วยโรคเรื้อนที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านทำปิ้งอำเภอกอมทอง ได้พากันมาอาศัยอยู่ในบริเวณนี้ และออกขอทาน และเมื่อถึงฤดูฝน น้ำท่วมเกาะ

⁴⁷ ชิงกาลมาลีปกรณ์เรียกสีหโคตเสนาบดี พงศาวดารโยนกเรียก หมื่นด้าพำโคต ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่เรียก หมื่นด้าพำโคต

ก็พากันอพยพกลับไปบ้านเมื่อหมดฤดูฝนจึงกลับมา เป็นเช่นนี้อยู่ทุกปี ดร. เจมส์จึงสร้างนิคม
ผู้ป่วยโรคเรื้อรังขึ้นบริเวณเกาะกลางแม่น้ำปิง โดยขออนุญาตจากเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ ต่อมาใน
ปี พ.ศ. 2473 สถานที่นี้จึงกลายเป็นโรงพยาบาลโรคเรื้อรัง แมคเคนมาจนถึงปัจจุบัน

ดร. เจมส์ ดับบลิว แมคเคน ถึงแก่กรรมเมื่อพ.ศ. 2492 อายุได้ 89 ปี นาย
เจ. ฮิวส์ แมคเคน บุตรชายดำเนินการต่อจากบิดาทั้งที่โรงพยาบาลแมคคอร์มิคและโรงพยาบาล
แมคเคน

พ่อครูแมคกิลวารี หรือดร.แดเนี่ยล แมคกิลวารี มิซซันนารีอเมริกัน
เดินทางมาถึงสยามเมื่อ พ.ศ. 2401 เพื่อเผยแพร่คริสต์ศาสนา สโมสรกับ โซเฟีย บุตรีของหมอบ
บริดเลย์

ดร.แดเนี่ยล แมคกิลวารี และโซเฟีย กับลูกเล็ก ๆ อีก 2 คนเดินทางมา
เชียงใหม่ ในปี พ.ศ. 2410 ตรงกับสมัยของ เจ้ากาวิโลรสสุริยวงศ์เป็นผู้ครองนครเชียงใหม่ เพื่อ
เผยแพร่ศาสนา แต่เต็มไปด้วยความยากลำบากและอุปสรรคมาก เพราะชาวล้านนาไม่เคยได้ยิน
เรื่องราวของพระเจ้าหรือพบเห็นชาวตะวันตกมาก่อน

มิซซันนารีใช้แนวทางการเผยแพร่ที่มี 3 ภารกิจประกอบกัน คือ สอน
ศาสนา รักษาโรค และก่อตั้งโรงเรียนแบบตะวันตก

พ.ศ. 2413 ได้รับประทานที่ดินหนึ่งแปลงให้ปลูกบ้านพักอาศัยและการ
สร้างโรงเรียนสตรี เนื่องจากได้รักษาอาการป่วยให้กับชายาของเจ้าหลวง ซึ่งตั้งอยู่เชิงสะพานนวรัฐ
ฝั่งตะวันออกตั้งแต่ข้างโรงพยาบาลจินดา สิงหนครถึงโรงเรียนเชียงใหม่คริสเตียน และ คริสตจักร
ที่หนึ่งเชียงใหม่ และเนื่องจากครอบครัวของผู้เข้ารับมีเด็กผู้หญิงหลายคนที่มาอาศัยอยู่ด้วยที่บ้าน
แต่ไม่มีโอกาสได้เรียนหนังสือ โซเฟียภรรยาจึงคิดสอนหนังสือแก่เด็กหญิง ทำให้เกิดเป็นโรงเรียน
สตรีแห่งแรกในเมืองเชียงใหม่เรียกกันว่า โรงเรียนสตรีสันป่าข่อย ก่อนที่โซเฟียจะขอพระราชทาน
นามจากพระราชชายาเจ้าดารารัศมี ซึ่งพระองค์ทรงขอพระราชทานนามต่อจากรัชกาลที่ 5 ว่า
โรงเรียนพระราชชายา ก่อนเปลี่ยนเป็น โรงเรียนดาราวิทยาลัยในเวลาต่อมา

หลวงอนุสารสุนทร เดิมชื่อ นายสุนธีร์ ชัยวงศ์เสง เกิดเดือน 12 ปีเถาะ
ตรงกับเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2410 เป็นบุตรของนายด้อย นางแวน แซ่ฉั่ว เป็นชาวบ้านทุ่งกู่ช้าง
อำเภอปากช่อง จังหวัดลำพูน มีพี่น้องร่วมมารดา 6 คนเป็นชาย 4 หญิง 2 ต่อมาครอบครัวได้
อพยพมาอยู่ที่บ้านวัดเกต ตำบลวัดเกตการาม อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

เมื่ออายุ 16 ปี ได้เรียนภาษาไทยกับพระภิกษุที่วัดอุปคุตไทย จนอ่านออก
เขียนได้ และยังสามารถเรียนวิชาดีดลูกคิดกับอักษรพื้นเมือง (ตัวเมือง) จนมีความชำนาญ

หลวงอนุสารสุนทร เป็นผู้ริเริ่มเอาสินค้าเกษตรจากล้านนาบรรทุกเรือค้า
 ่อไปขายกรุงเทพและนำเอาสินค้า เช่น เครื่องใช้ ยาและอาหารกระป๋อง ฯลฯ จากต่างประเทศมา
 ขายที่เชียงใหม่ ถือได้ว่าเป็นผู้บุกเบิกธุรกิจการค้าของเมืองเชียงใหม่

หลวงอนุสารสุนทรได้สร้างโรงเรียนชวียงเสง และต่อมาเปลี่ยนชื่อตาม
 บรรดาศักดิ์ของท่านเป็นชื่อโรงเรียน "อนุสารสุนทร" ท่านได้สร้างตึกประสูติสถานให้โรงพยาบาล
 แมคคอร์มิคและสร้างตึกให้สุชาลาของเทศบาลเชียงใหม่ และอื่นๆอีกหลายแห่ง

วันที่ 27 มกราคม พ.ศ.2453 นายสุนธี ได้รับพระราชทานสัญญาบัตร
 เป็น ขุนอนุสารสุนทร และเมื่อวันที่ 1 มกราคม พ.ศ.2467 ได้รับพระราชทานสัญญาบัตรเลื่อนเป็น
 หลวงอนุสารสุนทรเป็นกรมการพิเศษ ในจังหวัดเชียงใหม่

หลวงอนุสารสุนทรมีบุตรธิดาจากภรรยาสองคนรวม 7 คน และถึงแก่
 กรรมเมื่อวันที่ 9 ตุลาคม พ.ศ. 2477

ภาพที่ 56 หลวงอนุสารสุนทร

ที่มา : คนเมืองดอทคอม, [หลวงอนุสารสุนทร \[ออนไลน์\]](http://www.khonmuang.com/luanganusarn.htm), เข้าถึงเมื่อ 17 เมษายน 2550. เข้าถึงได้
 จาก <http://www.khonmuang.com/luanganusarn.htm>

4 ศาสนาและพระสงฆ์

4.1 พุทธศาสนาในล้านนา

การเข้ามาของพุทธศาสนานิกายพื้นเมืองเดิมจากหริภุญไชย พุทธ
 ศาสนาเข้ามาดินแดนหริภุญไชยพร้อมกับพระนางจามเทวีที่เสด็จมาครองเมืองหริภุญไชยตามคำ

ทูลเชิญ เพราะพระนางได้นำอารยธรรมทวารวดีเข้ามาสู่ดินแดนนี้ด้วย โดยนำบัณฑิต 500 และ พระสงฆ์ 500 องค์มาด้วย นับเป็นการเข้ามาสู่ดินแดนแถบนี้ของพุทธศาสนาเป็นครั้งแรก และ เจริญรุ่งเรืองสืบมา ต่อมาเมื่อพญามังรายยึดครองเมืองหริภุญไชยได้ และก่อตั้งอาณาจักรล้านนา และสร้างเมืองเชียงใหม่ พญามังรายและชาวล้านนาจึงได้รับเอาพุทธศาสนาไว้ด้วย โดยใน ระยะเวลาของอาณาจักร เมืองหริภุญไชยยังคงเป็นศูนย์กลางของศิลปวัฒนธรรมและศาสนาใน ล้านนา ในขณะที่เมืองเชียงใหม่และเชียงใหม่เป็นศูนย์กลางการปกครอง จนถึงสมัยพญาผายู ได้ สร้างวัดลีเชียงพระ(วัดพระสิงห์)และอารามพระมหาอัฏฐะจุฬะและคณะศิษย์จากเมืองหริ ภุญไชยมาจำพรรษาเป็นสังฆราชาอยู่ที่วัดนี้ นับเป็นการย้ายศูนย์กลางศาสนามาอยู่ที่เมือง เชียงใหม่ตั้งแต่นั้นมา

การเข้ามาของพุทธศาสนานิกายลังกาวงศ์ หรือนิกายรามัญสมัย

พญากือนาผ่านสุโขทัย พ.ศ.1912 พญากือนาทรงอารณาพระสุมนเถระจากสุโขทัย เพื่อมา เผยแพร่พุทธศาสนานิกายลังกาวงศ์ในล้านนา พระสุมนเถระชาวสุโขทัยบวชเรียนจากสำนักพระ มหาสวามีอุทุมพร เมืองเมาะตะมะ ประเทศรามัญ จึงเรียกว่านิกายรามัญอีกชื่อหนึ่ง พระสุมนเถระ เดินทางมาถึงเชียงใหม่พร้อมกับอัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุมาด้วย ท่านจำพรรษาที่วัดพระยืน นอกเมืองหริภุญไชย พญากือนาทรงเลื่อมใสพุทธศาสนานิกายลังกาวงศ์มาก โปรดให้พระภิกษุที่ บวชในนิกายเดิมมาบวชใหม่ถึง 8,400 รูป

พ.ศ.1914 พญากือนาทรงสร้างวัดบุปผารามหรือวัดสวนดอก ในอุทยาน ไม้พยอมนอกเกาะเมืองเชียงใหม่ให้เป็นที่จำพรรษาของพระสุมนเถระ สร้างเวียงสวนดอกให้เป็น เวียงพระธาตุ มีวัดบุปผารามเป็นศูนย์กลาง และเป็นศูนย์กลางของการเผยแพร่พุทธศาสนานิกาย ลังกาวงศ์ เวียงสวนดอกนี้อยู่ทางทิศตะวันตกของเกาะเมืองเชียงใหม่ ยังปรากฏร่องรอยแนว กำแพงเมืองจนทุกวันนี้

พ.ศ.1916 สร้างเจดีย์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุที่พระสุมนเถระอัญเชิญ มาไว้ที่วัดบุปผารามและวัดพระธาตุดอยสุเทพ พญากือนายังทรงสนับสนุนให้พระภิกษุจากเมือง เชียงตุงและเมืองเชียงใหม่ เดินทางมาศึกษาพุทธศาสนาที่วัดบุปผาราม

พุทธศาสนาลัทธิลังกาวงศ์แพร่หลายมากในล้านนา เป็นจุดเริ่มต้นของ การตื่นตัวทางศาสนาจนกระทั่งนำไปสู่การทำสังคายนาพระไตรปิฎกในพ.ศ.2020

การเข้ามาของพุทธศาสนานิกายลังกาวงศ์สายสิงหลจากลังกา

โดยตรง พระพุทธศาสนานิกายลังกาวงศ์สายสิงหลเข้าสู่ล้านนาเมื่อ พ.ศ.1974 ในสมัยพญาสาม ฝั่งแกน เมื่อพระมหาเถระชาวเชียงใหม่ 25 องค์เดินทางกลับจากการไปศึกษาอักษรศาสตร์และ

ศาสนาที่ลังการ่วมกับพระลพบุรี พระรามัญ รวม 39 องค์ พร้อมกับขอพระเถระชาวลังกา 2 องค์ และพระบรมสารีริกธาตุมาด้วย พระสงฆ์เหล่านั้นได้มาตั้งนิกายลังกาวงศ์สายใหม่ที่วัดป่าแดง เรียกว่าสายสิงหล เผยแพร่ศาสนาให้กับชาวเชียงใหม่ รวมทั้งไปเผยแพร่ศาสนาที่เขลางค์ หรือภูญไชย และเชียงแสนด้วย อุปสมบทให้กุลบุตรเป็นจำนวนมาก

4.2 พระพุทธรูปสำคัญ

พระพุทธรูทสิงค์ ตำนานการสร้างพระพุทธรูทสิงค์หรือพระเจ้าสีหลปฏิมา นั้น ตำนานว่าสร้างขึ้นโดยพระเจ้าสีหลแห่งลังกาทวีป เมื่อ พ.ศ.700 โดยถ่ายแบบจากนาคราชที่ เคยเห็นพระพุทธรูทเจ้าแล้วเนรมิตตนเป็นรูปพระพุทธรูทองค์⁴⁸

ต่อมาพระเจ้าสิริธรรม(นครศรีธรรมราช)ได้ส่งราชทูตไปทูลขอ พระพุทธรูทสิงค์จึงถูกอัญเชิญไปนครศรีธรรมราช และพ่อขุนศรีอินทราทิตย์ได้อัญเชิญต่อมาประดิษฐานที่ เมืองสุโขทัยเมื่อ พ.ศ.1800 โปรดให้สร้างพระปรางค์ขึ้นองค์หนึ่งในเมืองเขลียง ก่อด้วยแลงและอิฐ ไปกปูนขาว หุ้มแผ่นทองแดงแน่นหนา สร้างเสร็จจัดการฉลองเป็นการใหญ่

เมื่อสุโขทัยตกเป็นเมืองขึ้นอยุธยา พระพุทธรูทสิงค์จึงถูกอัญเชิญไปยัง อยุธยา และถูกอัญเชิญต่อไปยังเมืองกำแพงเพชร เมื่อทำวามหาพรมม เจ้าเมืองเชียงราย ผู้เป็นอา ของพญาแสนเมืองมาพยายามชิงปลัดตั้งผู้เป็นหลาน แต่พ่ายแพ้หนีไปพึ่งเมืองกำแพงเพชร ภายหลังจึงนำเอาพระพุทธรูทสิงค์และพระแก้วมรกตกลับล้านนา พญาแสนเมืองมาไม่เอาความ โปรดให้ครองเมืองเชียงรายตามเดิม ทรงนำพระพุทธรูทสิงค์ไปประดิษฐานไว้ที่วัดลีเชียงพระ กลาง เมืองเชียงใหม่ แล้วเรียกชื่อวัดใหม่ว่า วัดพระสิงห์

พระพุทธรูทสิงค์

พระเสด็จคมนตรี

พระเจ้าเก้าตื้อ

ภาพที่ 57 พระพุทธรูปสำคัญของล้านนา

ที่มา : จากการสำรวจของผู้วิจัย

⁴⁸ แสง มนวิฑูร, ผู้แปล, ชินกาลมาลีปกรณ์, 112.

พระเสด็จมณีนี หรือ พระแก้วขาว สร้างที่เมืองละโว้ พระนางจามเทวี ได้อัญเชิญมาไว้ที่หริภุญไชย เมื่อทัพพญามังรายโจมตีเมือง ได้ใช้ธนูไฟยิงเข้าไปในเมือง เกิดไฟไหม้ แต่หอพระเสด็จมณีนีซึ่งเป็นหอไม้สักตั้งอยู่กลางปราสาทกลับไม่เป็นอันตราย พญามังรายจึงเลื่อมใสในความศักดิ์สิทธิ์จึงอัญเชิญมาไว้ที่วัดเชียงมั่น และทรงนับถือพระเสด็จมณีนีมาก เมื่อจะเสด็จออกต่างบ้านต่างเมือง โดยเฉพาะเมื่อจะเสด็จออกรบ จะโปรดให้อัญเชิญพระเสด็จมณีนีไปด้วยเสมอ

พระเจ้าแก้วตื้อ พญาแก้วหรือพระเมืองแก้ว ผู้เป็นราชปนัดดาของพญาติโลกราช โปรดให้สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ.2048 ใช้ทองแดงหนักเรือนโกฏิ มีที่ต่อถึง 8 แห่ง เป็นพระพุทธรูปที่สวยงามและขนาดใหญ่มาก หน้าตักกว้าง 3 เมตร สูงถึงยอดพระเมาลี 4.70 ม. ประดิษฐานที่พระอุโบสถวัด นุปฬาราม แล้วจึงถวายมหาทานมีผ้าสีจันทร์ขาวจันทร์แดง ผ้าแพรและผ้าธรรมดาเป็นต้นแก่คณะสงฆ์ 3 คณะ (ไทย, รามัญ, ลังกา) ประมาณ 1,000 รูป เป็นการฉลองพระพุทธรูปนี้เป็นการใหญ่ ภายหลังบริเวณพระอุโบสถที่ประดิษฐานพระเจ้าแก้วตื้อได้แยกออกเป็นวัด เรียกว่า วัดพระเจ้าแก้วตื้อ และรวมเข้ากับวัด นุปฬารามหรือวัดสวนดอกอีกครั้ง

พระอัฐสุวรร พระประธานในพระวิหารวัดเจดีย์หลวง หล่อด้วยทองสำริด ปางห้ามญาติสูง 18 ศอก พระนางติโลกะจุฑา ราชมารดาของพญาติโลกราชโปรดฯให้หล่อขึ้น เมื่อ พ.ศ. 1954

ภาพที่ 58 พระอัฐสุวรร วัดเจดีย์หลวง

ที่มา : TaiChienWen, Temples in ChiangMai [Online], accessed 14 March 2007.

Available from http://www.pbse.com/taicw/temples_in_chiangmai

4.3 พระสงฆ์สำคัญ

พระสุมนเถระ พระภิกษุชาวสุโขทัย บวชเรียนจากสำนักพระมหาสวามี อุทุมพร เมืองเมาะตะมะ ประเทศรามัญ เมื่อพญากือนาทรงศรัทธาในพระพุทธานิกายลังกา วงศ์ มีพระประสงค์ต้องการให้มีการเผยแพร่ในดินแดนของพระองค์ ทรงส่งทูตไปขอตัวพระสุมนเถระจากเมืองสุโขทัย พระสุมนเถระเดินทางสู่ล้านนาพร้อมด้วยพระบรมสารีริกธาตุเมื่อ พ.ศ.1912 ท่านได้เป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการเผยแพร่พุทธศาสนานิกายลังกาวงศ์ หรือนิกายรามัญ มีศูนย์กลางอยู่ที่วัดพระยืน เมืองหริภุญชัยในระยะแรก และที่วัดบุปผารามในระยะต่อมา เป็นพระอุปัชฌาย์ทำการอุปสมบทให้แก่กุลบุตรตลอดจนพระที่บวชในนิกายเดิมเป็นจำนวนมาก

พระสุมนเถระจำพรรษาและเทศนาสั่งสอนเผยแพร่ศาสนาอยู่ที่วัดสวนดอกมาโดยตลอดจนกระทั่งมรณภาพ เมื่อพ.ศ.1932

ครูบาศรีวิชัย เดิมชื่อเพื่อน หรืออินเพื่อน เป็นบุตรนายควาย นางอุสา เกิดวันอังคารที่ 11 มิถุนายน พ.ศ.2421 ที่บ้านปาง ตำบลแม่ตื่น อำเภอเถิน จังหวัดลำพูน เมื่ออายุได้ 17 ปี พระภิกษุชื่อ ครูบาชติยะ ได้จุดธูปผ่านมาที่หมู่บ้าน ชาวบ้านช่วยกันสร้างกุฏิชั่วคราวให้ท่าน จำพรรษา นายอินเพื่อนจึงได้ขอฝากตัวเป็นศิษย์ และได้บรรพชาเมื่ออายุ 18 ปี มีครูบาชติยะเป็นพระอุปัชฌาย์ และได้อุปสมบทที่วัดบ้านโฮ้งหลวง อำเภอบ้านโฮ้ง มีครูบาสมณะวัดบ้านโฮ้งหลวง เป็นพระอุปัชฌาย์ ได้ฉายาสิริวิชัยโยภิกขุ นามบัญญัติว่า พระศรีวิชัย โดยยึดแนวทางพระนิกาย เชียงใหม่ผสมกับนิกายของซึ่งมีแนวทางต่างจากนิกายอื่น คือนุ่งห่มแบบรัดอก สวมหมวก แขนง ลูกประคำ ถือพัดและไม่เท้า

ท่านมีพระที่มีจริยวัตรงาม ประพฤติปฏิบัติชอบและเคร่งครัด ฉันทมือเดียว ไม่ฉันทันเนื้อสัตว์ หมาก เมียง บุหรี่ และปรารถนาอย่างแรงกล้าที่จะบรรลุธรรมสูงสุด ท่านมีศรัทธา เลื่อมใสเป็นจำนวนมาก เป็นที่รู้จักไปทั่วล้านนา

ท่านเกิดขัดแย้งกับกรุงเทพฯ เพราะท่านไม่ยอมรับพระราชบัญญัติการปกครองคณะสงฆ์ที่ตราขึ้นใน พ.ศ.2446 ที่กำหนดว่าพระอุปัชฌาย์ต้องได้รับการแต่งตั้งจาก กรุงเทพฯ ท่านยังคงทำหน้าที่พระอุปัชฌาย์ตามเดิม โดยทำการบวชให้กุลบุตรที่เลื่อมใสตามจารีตประเพณีที่สืบต่อไป เจ้าคณะแขวงและนายอำเภอเห็นว่าท่านกระทำความผิด เป็นพระอุปัชฌาย์เถื่อนที่ไม่ได้รับการแต่งตั้งและถูกจับกุมหลายครั้ง แต่เมื่อจับกุมที่กบบริเวณ ก็ยังมีประชาชนทั่วไปเดินทางไปกราบไหว้ท่านเป็นจำนวนมาก รวมทั้งผู้มีชื่อเสียงในสังคม เช่น หลวงอนุสารสุนทร และพญาคำ บ้านประตูท่าแพ ไปนมัสการและขอเป็นผู้อุปถัมภ์ท่านถึงที่กบบริเวณ ฝ่ายบ้านเมืองเกรง

ว่าเรื่องจะถูกถามจนควบคุมไม่ได้ จึงส่งตัวครูบาศรีวิชัยไปสอบสวนที่กรุงเทพฯ แต่การสอบสวนก็ไม่สามารถเอาผิดกับท่านได้

ภาพที่ 59 ครูบาศรีวิชัย

ที่มา : ล้านนาคดี [ออนไลน์], เข้าถึงเมื่อ 14 มีนาคม 2550. เข้าถึงได้จาก <http://lanna.mju.ac.th>

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

เมื่อครูบาศรีวิชัยเดินทางกลับจากกรุงเทพฯ ท่านก็เป็นหัวแรงใหญ่เรียก

ศรัทธาประชาชนทั่วภาคเหนือช่วยกันทั้งแรงกายแรงทรัพย์บูรณะวัดวาอาราม ศาสนาสถาน และสาธารณประโยชน์ต่างๆเป็นจำนวนมากทั่วภาคเหนือรวมได้ประมาณ 200 แห่ง เช่น เป็นผู้นำในการสร้างถนนขึ้นดอยสุเทพสำเร็จในเวลาเพียง 4 เดือนเศษโดยไม่ใช้งบประมาณแผ่นดินใน พ.ศ. 2477 พระเจดีย์และพระวิหารวัดพระธาตุหริภุญชัย วัดศรีโคมดำหรือวัดพระเจ้าตนหลวง รวมทั้งสร้างวัดบ้านปางที่บ้านเกิดของท่านขึ้นมาใหม่ เป็นต้น โดยเมื่อรับนิมนต์จะไปบูรณะวัดหรือสาธารณสถานที่ไหนแล้ว ท่านจะไปพักอยู่ที่นั่น เจ้าภาพจะสร้างที่พักให้ท่านและคณะศิษย์ตลอดจนประรำสำหรับผู้มาทำบุญกับท่าน จะมีประชาชนทยอยกันมาทำบุญกับท่านจำนวนมาก มีคณะกรรมการตรวจรับเงินทำบุญเพื่อสมทบทุนในการก่อสร้าง เมื่อสร้างเสร็จก็จะมั่งงานฉลอง แล้วท่านและคณะศิษย์ก็จะเดินทางต่อไปยังที่อื่นที่มีผู้นิมนต์ไว้ โดยไม่นำทรัพย์เงินทองไปด้วยเลย

ครูบาศรีวิชัย อาพาธด้วยโรคจิตส์ดวรทวาร เนื่องจากต้องนั่งคอยรับการทำบุญเพื่อบูรณะวัดวาอารามเป็นเวลานาน อาการอาพาธสะสมมาเรื่อยๆตั้งแต่เริ่มการบูรณะ จนอาการกำเริบขึ้นเมื่องานก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำปิง และมรณภาพเมื่อวันที่ 22 มีนาคม 2481 ที่วัดบ้านปาง อายุได้ 61 ปี ได้รับพระราชทานเพลิงศพ อัฐิธาตุของท่านถูกแบ่งไปบรรจุไว้ตามวัดต่างๆหลายแห่งทั่วภาคเหนือ และที่วัดบ้านปาง จังหวัดลำพูนซึ่งเป็นวัดดั้งเดิมของท่าน

หลวงปู่แหวน สุจิณฺโณ หลวงปู่แหวน ชื่อเดิม ญาณ เกิดเมื่อวันที่ 16 มกราคม พ.ศ. 2430 ที่จังหวัดเลย เป็นบุตรของนายไสกับนางแก้ว รามสิริ บรรพชาเป็นสามเณร เมื่ออายุได้ 12 ขวบตามคำขอร้องของแม่และยาย เปลี่ยนชื่อเป็น แหวน ต่อมาถูกส่งไปเรียนมูลกัจจายน์ ที่ วัดสร้างก่อ อำเภอหัวสะพาน จังหวัดอุบลราชธานี จนอายุได้ 22 ปีจึงได้อุปสมบท ณ วัดนี้ เมื่อ พ.ศ. 2452

หลังจากอุปสมบทได้ออกธุดงค์แสวงหาสัจธรรมตามป่าเขาต่างๆ หลายแห่ง และเข้ากราบนมัสการ พระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ที่ อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี พระอาจารย์มั่น ได้กล่าวคำสอนแก่หลวงปู่ว่า "ต่อไปนี้ให้ภาวนา ความรู้ที่เรียนมาให้เอาใส่ตู้ไว้ก่อน" เพียงคำพูดเดียวนี้เอง หลวงปู่เกิดเลื่อมใสศรัทธาในพระอาจารย์มั่น และถวายตัวเป็นศิษย์พระอาจารย์มั่น

ภาพที่ 60 หลวงปู่แหวน สุจิณฺโณ

ที่มา : ตู่ลุง [นามแฝง], พระกรรมฐานสายหลวงปู่มั่น [ออนไลน์], เข้าถึงเมื่อ 14 มีนาคม 2550, เข้าถึงได้จาก <http://www.cm77.com/webboard1/show.php?Category=lanna&No=398>

ต่อมาหลวงปู่ได้เปลี่ยนภูมิตติเป็นธรรมยุติที่วัดเจติยหลวง จังหวัดเชียงใหม่ และออกธุดงค์ไปตามจังหวัดต่างๆในประเทศไทยจนถึงเมืองหลวงพระบาง เชียงตุง และเชียงรุ่งโดยมีหลวงปู่ขาว อนาลโย และ หลวงปู่ตื้อ อจลธัมโมเป็นเพื่อนจาริกแสวงธรรม

พ.ศ.2489 หลวงปู่แหวนจำพรรษาที่วัดป่าบ้านปาง อำเภอแม่แตง และย้ายไปจำพรรษาที่วัดดอยแม่ปิ้ง อำเภอพร้าวตามคำชักชวนของอาจารย์หนู และจำพรรษาที่เนินมรณภาพ เมื่อวันที่ 2 กรกฎาคม พ.ศ.2528 รวมอายุได้ 98 ปี

หลวงพ่อกษมเขมโก หลวงพ่อกษมเขมโก เกิดในเชื้อสายของเจ้านายฝ่ายเหนือ คือเป็นบุตรของ เจ้าหน้อย ณ ลำปาง (ภายหลังเปลี่ยนเป็น มณีอรุณ) รัชการเป็นปลัดอำเภอ กับเจ้าแม่บัวจ้อน ณ ลำปาง ซึ่งทั้งสองท่าน เป็นหลานของเจ้าพ่อนุญวาทย์ วงศ์มานิตย์ เจ้าผู้ครองนครลำปางองค์สุดท้าย เกิดเมื่อวันที่ 28 พฤศจิกายน พ.ศ.2455 ที่บ้านท่าเก้าม่วง ริมแม่น้ำวัง อ.เมือง จ.ลำปาง เป็นลูกคนแรกของครอบครัว

ชาวบ้านเรียกท่านว่า เจ้ากษม ณ ลำปาง เพราะเป็นเชื้อสายเจ้า เจ้ากษม ณ ลำปาง เข้าเรียนหนังสือที่โรงเรียนบุญทวงศ์อนุกุล ซึ่งเป็นโรงเรียนประจำอำเภอเมืองจังหวัดลำปาง จนจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ซึ่งเป็นชั้นสูงสุดของโรงเรียน ขณะอายุได้ 11 ปี

ท่านบรรพชาเป็นสามเณรครั้งแรกเมื่ออายุได้ 13 ปี เป็นการบวชหน้าศพ บวชได้ 7 วันก็ลาสิกขา และได้บรรพชาเป็นสามเณรอีกครั้งเมื่ออายุได้ 15 ปี ที่วัดบุญยืน และได้ศึกษาพระธรรมวินัย จนสามารถสอบนักธรรมโทได้เมื่อ พ.ศ.2474 สามเณรเจ้ากษมได้อุปสมบทเป็นพระภิกษุเมื่ออายุครบ 21 ปี เมื่อพ.ศ.2475 โดยมีเจ้าคุณพระธรรมจินดานายก (ฝ่าย) เจ้าอาวาสวัดบุญวาทย์วิหารเป็นพระอุปัชฌาย์ ได้ฉายาว่า เขมโก

พระกษม เขมโกได้ศึกษาพระธรรมวินัยต่อจนสอบได้นักธรรมเอกเมื่อ พ.ศ.2479 และศึกษาบาลีจนสามารถแปลและเขียนได้เป็นอย่างดี จากนั้นจึงได้เริ่มเข้าสู่ความเป็นพระอริยญวาสีโดยการขอฝากตัวเป็นศิษย์กับครูบาแก่น สุมโน ซึ่งเป็นพระวิปัสสนา ได้ออกธุดงค์กับครูบาแก่น แสวงหาความวิเวกตามป่าลึกเพื่อบำเพ็ญเพียร ฉ้นเอกามือเดียว (ฉันอาหารคาวหวานรวมกันในบาตร) ช่วงเข้าพรรษาพระกษม เขมโกจะกลับมาจำพรรษาที่วัดบุญยืน ออกพรรษาแล้วก็จะธุดงค์กับครูบาแก่นอีก

ต่อมาท่านจำเป็นต้องรับแต่งตั้งให้เป็นเจ้าอาวาสวัดบุญยืน ทำให้ไม่ได้ออกธุดงค์ตามความประสงค์ จนถึง พ.ศ.2492 ท่านจึงขอลาออกจากตำแหน่งเจ้าอาวาส แต่ไม่ได้รับอนุญาต ต่อมาท่านขอลาออกอีกหลายครั้งเพราะอยากออกธุดงค์ จนกระทั่งที่สุด หลวงพ่อกษม เขมโกจึงได้หนีออกจากวัดโดยไม่มีผู้ใดทราบ ทั้งจดหมายแจ้งความประสงค์ที่ต้องการความวิเวก

ชาวบ้านตามไปพบว่าหลวงพ่อกษมไปบำเพ็ญวิปัสสนาอยู่ที่ป่าช้าศาลาวังทาน พวกเขาร้องให้ท่านกลับวัดบุญยืนแต่ท่านก็นิ่งเสีย จนที่สุดชาวบ้านจึงไปบอกโยมแม่บัวจ้อน โยมแม่จึงให้คนพามาหาพระลูกชาย เพราะท่านเป็นลูกชายคนเดียว ขอร้องอย่างไรท่านก็ไม่ยอมกลับ วันรุ่งขึ้นหลวงพ่อกษมก็ออกเดินเท้าจากศาลาวังทานไปบ้านแม่อาจเพื่อจำพรรษาบำเพ็ญภาวนาในป่าช้าบ้านแม่อาจ โยมแม่บัวจ้อนจึงขายทรัพย์สิน ทั้งบ้านไปอาศัยอยู่ในกระท่อมดินดอยที่ชาวบ้านช่วยกันสร้างให้เพราะคิดถึงและเป็นห่วงพระลูกชาย ไม่นานก็ล้มป่วยด้วยไข้ป่า

และถึงแก่กรรมในที่สุด มีหลวงพ่อกษมนั่งสวดมนต์อยู่ใกล้ๆ หลวงพ่อกษม เขมโกจำพรรษาอยู่ที่ป่าช้าแม่อางไม่นานก็กลับมาจำพรรษาที่ศาลาวังทานหนึ่งพรรษาแล้วย้ายมาจำพรรษาที่ป่าช้าประตูม้า ซึ่งหลวงพ่อดั้งชื่อให้ว่า สุสานไตรลักษณ์ จนมรณภาพ

ภาพที่ 61 หลวงพ่อกษม เขมโก

ที่มา : ล้านนาคดี [ออนไลน์], เข้าถึงเมื่อ 14 มีนาคม 2550, เข้าถึงได้จาก <http://lanna.mju.ac.th>

หลวงพ่อกษม เขมโกเป็นพระที่ประพฤติดีปฏิบัติชอบเคร่งครัดในวัตรปฏิบัติ บำเพ็ญเพียร ปฏิบัติธรรมจนเป็นที่เคารพนับถือของประชาชนทั่วประเทศ ท่านละสังขารมรณภาพไปเมื่อวันที่ 15 มกราคม พ.ศ.2539 ที่โรงพยาบาลศูนย์ภาคเหนือ จังหวัดลำปาง รวมอายุได้ 84 ปี

5 ชุมชน ย่าน สถานที่และอาคารสำคัญทางประวัติศาสตร์ เป็นการนำเสนอประวัติศาสตร์ของชุมชน ย่าน สถานที่และอาคารสำคัญทางประวัติศาสตร์นอกเหนือเมืองและแคว้น บางแห่งปรากฏในประวัติศาสตร์แต่ปัจจุบันไม่เหลือแล้ว และบางแห่งยังมีปรากฏให้เห็นได้ เช่น ชุนชนวังลาย ย่านวัดเกตฯ วัด เวียงแก้ว หอค้า ชวงเมือง คุ่ม คุ่ม หลวง ฯลฯ

5.1 วัดเชียงมั่น วัดเชียงมั่นหรือเชียงหมั้นเป็นวัดสำคัญของเชียงใหม่ในหลายประการคือ เป็นสถานที่สำคัญของการสร้างเมืองเชียงใหม่ เพราะเป็นบริเวณที่พญามังรายใช้เป็นที่พักกระหว่างการสร้างเมือง ทรงเริ่มการแผ้วถางที่บริเวณก่อน ทรงสร้างหอนอนบริเวณที่เป็นที่ตั้งของพระธาตุเจดีย์ในปัจจุบัน เมื่อเมืองเชียงใหม่และเวียงแก้วถูกสร้างแล้วเสร็จ พระองค์โปรดให้

สร้างวัดขึ้นที่บริเวณที่พำนักชั่วคราวระหว่างการสร้างเมืองแห่งนี้ โปรดให้ก่อสร้างเจดีย์ขึ้นบริเวณ
หอนอนของพระองค์ ให้ชื่อว่า วัดเชียงมั่น วัดนี้จึงเป็นวัดแห่งแรกของเมืองเชียงใหม่

ภาพที่ 62 วัดเชียงมั่น จังหวัดเชียงใหม่

ที่มา : จากการสำรวจของผู้วิจัย

บทวิทยานิพนธ์ศิลปากร สงวนลิขสิทธ์

นอกจากนี้ วัดเชียงมั่นมีความสำคัญในแง่ประวัติศาสตร์และโบราณคดี เพราะ
ศิลาจารึกวัดเชียงมั่นเป็นหลักฐานสำคัญของการสร้างเมืองเชียงใหม่ คือมีข้อความระบุวันเวลาที่
เริ่มการสร้างเมืองอย่างเป็นทางการ จากการตรวจสอบวันเวลาของคณะกรรมการตรวจสอบและ
สืบค้นดวงเมือง ได้ข้อยุติว่าตรงกับวันที่ 12 เมษายน พ.ศ.1839 เวลา 4.00 น.

ด้านศาสนา วัดเชียงมั่นมีพระพุทธรูปสำคัญของเชียงใหม่และล้านนา
ประดิษฐานอยู่ คือพระเสด็จกมณีหรือพระแก้วขาว ประดิษฐานอยู่ในพระวิหาร

5.2 วัดพระสิงห์ เมื่อพญาคำฟู กษัตริย์ล้านนาลำดับที่ 4 สิ้นพระชนม์ที่เมือง
เชียงแสน พญาผายู โอรสซึ่งขณะนั้นครองเมืองเชียงใหม่ในฐานะอุปราชครองเมืองลูกหลวง ได้
เดินทางไปส่งสการพระบิดาที่เมืองเชียงแสน แล้วนำพระอัฐิกลับมาบรรจุไว้ที่เมืองเชียงใหม่ โปรด
ในก่อพระเจดีย์ครอบทับไว้ แล้วโปรดให้สร้างวัดขึ้น ณ ที่นั้น โปรดให้นิมนต์พระมหาอภัยจุฬาทิเระ
ซึ่งเป็นประมุขคณะสงฆ์พร้อมลูกศิษย์อีกสิบองค์จากเมืองหริภุญชัยมาจำพรรษาที่วัดนี้

เมื่อล้านนาได้พระพุทธรูปสิงห์มาในสมัยพญาแสนเมืองมา พระองค์โปรดให้
สร้างวิหารขึ้นที่วัดนี้เพื่อประดิษฐานพระพุทธรูปสิงห์ (วิหารลายคำ) วัดนี้จึงถูกเรียกใหม่ว่า วัดพระ

สิงห์ ตามชื่อพระพุทธรูป จนถึงสมัยพระเมืองแก้ว วัดพระสิงห์ได้รับการบูรณะและสร้างอาคารใหม่ อีกหลายหลัง

วัดพระสิงห์ได้รับการบูรณะฟื้นฟูอีกครั้งในสมัยพระเจ้าช้างเผือกธรรมลังกา พ.ศ.2360 โปรดให้บูรณะพระอุโบสถและพระเจดีย์ และบรรจุพระบรมสารีริกธาตุในปีถัดมา สร้างพระพุทธรูปประธานในวิหารหลวงในอีก 2 ปีถัดมา

พระยาคำฝั้น เจ้าหลวงเชียงใหม่ลำดับที่ 3 โปรดให้สร้างกุฎลายขึ้นมาใหม่ตรงบริเวณที่พระเมืองแก้วทรงสร้างไว้ พบโบราณวัตถุมีค่ามากมายระหว่างการก่อสร้าง วัดพระสิงห์ได้รับการบูรณะอีกหลายครั้งเรื่อยมา เพราะเป็นวัดสำคัญ เช่น บูรณะวิหารลายคำในสมัยพระเจ้าอินทวิชยานนท์ บูรณะวิหารหลวงในสมัยเจ้าอินทวโรสุริยวงศ์ บูรณะหลายรายการโดยครูบาศรีวิชัยและประชาชนชาวเชียงใหม่ บูรณะหอไตรและพระอุโบสถในสมัยเจ้าแก้วนรรัฐ

ในรัชกาลปัจจุบัน วัดพระสิงห์ได้รับการยกฐานะขึ้นเป็นพระอารามหลวงชั้นเอก มีชื่ออย่างเป็นทางการว่า วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร ได้รับการทะนุบำรุงอย่างดี สถาปัตยกรรมสำคัญภายในวัดได้รับการบูรณะมาโดยตลอด

ภาพที่ 63 หอไตรวัดพระสิงห์ จังหวัดเชียงใหม่

ที่มา : จากการสำรวจของผู้วิจัย

ความสำคัญของวัดพระสิงห์ นอกจากจะเป็นสถานที่ตั้งพระเจดีย์บรรจุพระอัฐิของพญาคำฟู กษัตริย์ล้านนาและเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธสิหิงค์แล้ว ด้านสถาปัตยกรรม วัดพระสิงห์มีสถาปัตยกรรมแบบล้านนาที่สำคัญหลายหลังประกอบด้วย

- วิหารลายคำ วิหารแบบล้านนาประยุกต์ที่เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธสิหิงค์ มีรูปแบบสวยงามได้สัดส่วนเป็นอาคารตัวอย่างในงานวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ตกแต่งด้วย

ลวดลายรดน้ำปิดทอง ภายในมีจิตรกรรมฝาผนังสำคัญที่เขียนเรื่องราวในชีวิตประจำวันของชาวล้านนา ทำให้ทราบถึงวิถีชีวิตของชาวล้านนาเมื่อร้อยปีก่อน

- หอไตร เป็นแบบล้านนาเป็นอาคาร 2 ชั้นผังรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ชั้นล่างเป็นเครื่องก่อ มีลายปูนปั้นเป็นเทวดายืน ด้านบนและด้านล่างมีลายปูนปั้นเป็นรูปสัตว์หิมพานต์ ชั้นบนเป็นเครื่องไม้ มีลายสลักไม้ ลายเขียนและปิดกระจก หลังคาลดชั้น 2 ชั้น 2 ตับ

- อุโบสถสองสงฆ์ เป็นอุโบสถเครื่องไม้แบบล้านนา ขนาดค่อนข้างใหญ่ หลังคา 3 ชั้น มีระเบียงมุขทั้งหน้าหลัง ภายในมีมณฑปปราสาทตั้งอยู่ตรงกลางมีพระพุทธรูปตั้งอยู่ทั้งสองด้านหันหน้าออก ทำให้พื้นที่และประโยชน์ใช้สอยแยกเป็น 2 ส่วน จึงเรียกว่า อุโบสถสองสงฆ์ ส่วนสาเหตุแท้จริงของการสร้างอุโบสถรูปแบบนี้ยังไม่ทราบแน่ชัด

5.3 วัดเจดีย์หลวง วัดเจดีย์หลวง เป็นวัดสำคัญของเมืองเชียงใหม่ เพราะมีพระเจดีย์ขนาดใหญ่ที่กษัตริย์ล้านนาหลายรัชกาลช่วยกันสร้างเพื่อเป็นศูนย์กลางของราชธานี แม้ปัจจุบันส่วนยอดจะหักพังลงเพราะแผ่นดินไหวครั้งใหญ่ แต่ก็ยังคงเป็นพระเจดีย์ขนาดใหญ่ที่สูงที่สุดในล้านนา

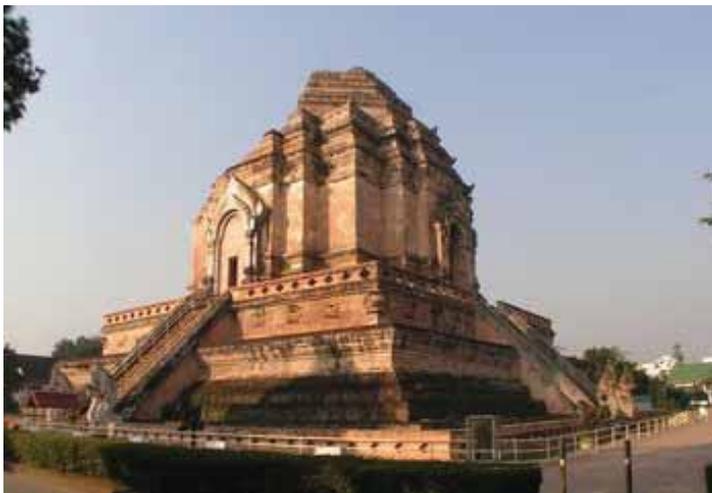
พญาแสนเมืองมา กษัตริย์ล้านนาลำดับที่ 7 ทรงสร้างขึ้นเพื่ออุทิศให้แก่พญากือนา พระบิดาเมื่อพ.ศ. 1934 แต่ไม่ทันแล้วเสร็จเพราะสิ้นรัชกาลเสียก่อน พญาสามฝั่งแกน กษัตริย์ลำดับที่ 8 ทรงสร้างเจดีย์หลวงต่อจากพระบิดา โดยมีพระมหาเทวีติโลกจุฑาราชเทวี พระมารดาพญาสามฝั่งแกน มเหสีพญาแสนเมืองมาทรงเป็นผู้ดูแลควบคุมการก่อสร้างจนแล้วเสร็จเมื่อพ.ศ. 2021

ต่อมาในปีพ.ศ. 2018 พญาติโลกราช กษัตริย์ล้านนาลำดับที่ 9 โปรดให้สีหโคตเสนาบดี ช่างหลวงเสริมองค์เจดีย์หลวงเพิ่มเติมให้มีส่วนสูง 45 วา สฐานกว้างด้านละ 35 วา ทรงนำพระบรมสารีริกธาตุที่พระมหาธัมมคัมภีร์เถรนำมาจากลังกามาบรรจุไว้⁴⁹ แล้วอัญเชิญพระแก้วมรกตจากนครลำปางมาประดิษฐานไว้ที่ซุ้มด้านตะวันออกเมื่อพ.ศ. 2025

พญาอดเชียงราย กษัตริย์ล้านนาลำดับถัดมาได้ปิดทองภายในซุ้มจระนำทั้ง 4 ด้าน และพญาแก้วได้ปิดทองจังกองค์พระเจดีย์ สร้างปราสาทสำหรับประดิษฐานพระแก้วมรกต และสร้างมหาวิหารขึ้นเมื่อพ.ศ. 2046

จากนั้นมา เมื่อเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2088 ในสมัยพระนางจิระประภามหาเทวีครองเมืองชั่วคราวในระหว่างที่ล้านนาไม่มีกษัตริย์ปกครอง ได้เกิดแผ่นดินไหวครั้งใหญ่ขึ้นในเมืองเชียงใหม่ จนยอดพระเจดีย์หลวงหักพังลงมา จนถึงส่วนเรือนธาตุ และมีรอยร้าวทั้งองค์

⁴⁹ แสง มนวิฑูร, ผู้แปล, ชินกาลมาลีปกรณ์, 128.

ภาพที่ 64 พระเจดีย์หลวง จังหวัดเชียงใหม่

ที่มา : จากการสำรวจของผู้วิจัย

วัดเจดีย์และพระเจดีย์หลวงก็ไม่ปรากฏหลักฐานการบูรณะอีกเลยจนถึงพ.ศ.

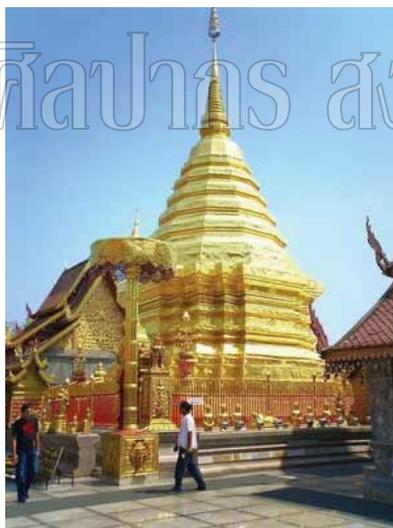
2471 สมัยเจ้าแก้วนารัฐ เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่องค์สุดท้าย เจ้าแก้วนารัฐได้อาราธนาพระอุบาลี
คุณูปมาจารย์ (ฉันทร์ สิริจันโท) เจ้าอาวาสวัดบรมนิวาส กรุงเทพฯ ขึ้นมาบูรณะและพัฒนาวัด
เจดีย์หลวงในช่วงปี พ.ศ. 2471 – 2474 โดยรวมเขตสังฆาวาสทั้ง 3 คือ หอธรรม (ปัจจุบันเป็นคณะ
หอธรรม) สบฝัง (ปัจจุบันเป็นศาลาปฏิบัติธรรม) และสุขมิน (ปัจจุบันเป็นโรงเรียนเมตตาศึกษา)
เข้าเป็นวัดเดียวกัน ยกเว้นสังฆาวาสพันเตาที่แยกออกไปเป็นวัดพันเตา แฝวถางร้อยถอนสิ่ง
ปรักหักพัง ก่อสร้างอาคารหลายหลัง รวมทั้งจัดตั้งสำนักเรียนพระปริยัติธรรม และการสร้างวิหาร
หลวงขึ้นใหม่

พ.ศ. 2481 วัดเจดีย์หลวงได้รับการยกฐานะขึ้นเป็นพระอารามหลวงชั้นตรี ชนิด
วรวิหาร มีชื่ออย่างเป็นทางการว่า วัดเจดีย์หลวงวรวิหาร

พ.ศ. 2533 กรมศิลปากรทำการปฏิสังขรณ์องค์พระเจดีย์หลวง ให้มั่นคงยิ่งขึ้น
โดยรักษารูปทรงเท่าที่เหลืออยู่ หลังจากที่มีความพยายามให้ทำการบูรณะองค์พระเจดีย์หลวงขึ้น
ใหม่ทั้งองค์ ตามรูปแบบที่กรมศิลปากรสันนิษฐานขึ้น มีการทำการประชาพิจารณาจากชาว
เชียงใหม่ ในที่สุดกรมศิลปากรได้เลือกใช้การปฏิสังขรณ์เท่าที่เหลือรูปทรงอยู่โดยไม่เสริมต่อองค์
พระเจดีย์

5.4 วัดพระธาตุดอยสุเทพ วัดพระธาตุดอยสุเทพเป็นวัดสำคัญของล้านนา
ตั้งอยู่บนดอยสุเทพ องค์พระธาตุดอยสุเทพเป็นศูนย์กลางของวัด สร้างขึ้นในสมัยพญาแก้ว
กษัตริย์ล้านนาลำดับที่ 6 เมื่อพ.ศ. 1962 มีความเป็นมาโดยสรุปคือ

พญากือนาทรงเลื่อมใสพุทธศาสนา โปรดให้ราชบุรุษเดินทางไปอาราธนาพระ
 สุมณเถระจากเมืองสุโขทัยเพื่อมาเผยแผ่พุทธศาสนาในเชียงใหม่และล้านนา พระสุมณเถระรับคำ
 อาราธนา เดินทางมายังเมืองเชียงใหม่พร้อมกันนั้น ท่านได้อัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุมาด้วย
 เมื่อมาถึงและกระทำพิธีสมโภชแล้ว พระบรมธาตุได้แสดงปาฏิหาริย์แบ่งองค์พระธาตุออกเป็น 2
 องค์เท่าๆกัน พญากือนาโปรดให้บรรจุพระบรมธาตุที่เสด็จมาใหม่ไว้ในพระเจดีย์วัดบุบผารามหรือ
 วัดสวนดอกที่สร้างขึ้นใหม่เพื่อให้พระสุมณเถระได้จำพรรษาและเผยแผ่ศาสนา ส่วนพระบรมธาตุ
 องค์เดิมนั้น โปรดให้อัญเชิญขึ้นหลังช้างพระที่นั่ง อธิษฐานจิตว่าหากพระบรมประสงค์จะ
 ประดิษฐานอยู่ ณ ที่ใด ขอให้ช้างพระที่นั่งหยุดลง ณ ที่แห่งนั้น เมื่อปล่อยให้เดิน ช้างพระที่นั่งมุ่ง
 หน้าขึ้นดอยสุเทพ หยุดครู่หนึ่งบริเวณผาลาด แล้วเดินต่อขึ้นสู่ยอดเขา คุณเขามอบลง พญากือนา
 และพระสุมณเถระจึงพร้อมกันประดิษฐานพระบรมธาตุ โดยโปรดให้ขุดยอดดอยลึก 3 ศอก เอา
 แ่งหินใหญ่ 7 ก้อนมาเรียงเป็นผนัง นำพระบรมธาตุวางลงแล้วใช้หินถมทับลงจนแน่นสนิท แล้ว
 จึงก่อพระธาตุขึ้น ให้ชื่อว่า พระธาตุดอยสุเทพ

ภาพที่ 65 พระธาตุดอยสุเทพ จังหวัดเชียงใหม่

ที่มา : Rob [pseud.], Thailand [Online], accessed 18 April 2007. Available from <http://www.pbase.com/atravelingrob/thailand>

กษัตริย์และเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่องค์ได้ทะนุบำรุงวัดพระธาตุดอยสุเทพ ได้
 สร้างเสนาสนะอีกหลายหลัง และมีคณะสงฆ์ขึ้นไปดูแลรักษา จนถึง พ.ศ.2477 ครูบาศรีวิชัยได้นำ
 คณะศรัทธาจำนวนมากช่วยกันสร้างถนนจากเชิงดอยขึ้นไปจนถึงวัด แล้วเสร็จเมื่อเดือนเมษายน
 พ.ศ.2478 การคมนาคมจึงสะดวกขึ้นและทำให้วัดเจริญขึ้นมาก

วัดพระธาตุคุดยสุเทพได้รับการยกฐานะขึ้นเป็นพระอารามหลวงชั้นโท ชนิดราชวรวิหารเมื่อวันที่ 31 พฤษภาคม พ.ศ.2506 มีชื่ออย่างเป็นทางการว่า วัดพระธาตุคุดยสุเทพราชวรวิหาร

ภาพที่ 66 พระเจดีย์วัดอุโมงค์ จังหวัดเชียงใหม่

ที่มา : จากการสำรวจของผู้วิจัย

บทวิพากษ์โดยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

5.5 วัดอุโมงค์(สวนพุทธธรรม) วัดอุโมงค์ เดิมชื่อ วัดเวฬุภักฐาราม เป็นวัดที่สร้างขึ้นตั้งแต่สมัยพญามังรายเพื่อให้เป็นที่จำพรรษาของพระมหากัสสปะ โดยสร้างในบริเวณที่เรียกว่า ป่าไผ่สิบเอ็ดกอ จึงมีอีกชื่อหนึ่งว่า วัดไผ่สิบเอ็ดกอ⁵⁰ ต่อมาวัดได้รับการบูรณะและสร้างเสนาสนะ และศาสนสถานครั้งใหญ่ในสมัยพญากือนา เพื่อให้เป็นที่จำพรรษาของพระมหาเถรจันทร์ เป็นพระฝ่ายอรัญวาสี ในครั้งนั้น สิ่งที่พญากือนาทรงสร้างประกอบด้วย พระสถูปทรงลังกา อุโมงค์ในบริเวณฐานเนินที่ตั้งของพระสถูป เป็นอุโมงค์ที่มีทางเข้าออกหลายทาง ภายในแยกเป็นหลายช่องทาง และมีพระพุทธรูปประดิษฐานอยู่ อุโมงค์นี้พญากือนาโปรดให้สร้างขึ้นเพื่อให้พระมหาเถรจันทร์ใช้เป็นสถานที่เดินจงกรม

นับแต่สิ้นสุดราชวงศ์มังราย เมื่อพม่าเข้ามาปกครองล้านนาเรื่อยมาจนถึงล้นสุดยุคประวัติศาสตร์ของล้านนา วัดอุโมงค์มีสภาพเป็นวัดร้าง จนกระทั่งถึง พ.ศ.2490 เจ้าชื่น สีโรรส ทายาทเจ้าน้อยอินทะปัตย์ สีโรรสได้เข้าถากถาง บูรณะวัด สร้างเสนาสนะและอาราธนาพระ

⁵⁰ วัดอุโมงค์ในปัจจุบันมีเนื้อที่มากและครอบคลุมวัดโบราณหลายวัดเข้าด้วยกัน รวมทั้งวัดไผ่สิบเอ็ดกอนี้

ปัญญานันทะภิกษุจากสวนโมกขพลาราม จังหวัดสุราษฎร์ธานีมาจำพรรษาและเผยแผ่ศาสนา วัดคูเมืองจึงได้รับการพัฒนาต่อเนื่องมา มีพระเถระจำพรรษามากขึ้น เสนาสนะมากขึ้นตามความจำเป็น ภายใต้การอุปถัมภ์ของเจ้าขึ้นและทายาท

ภาพที่ 67 พระเจดีย์วัดบุปผารามหรือวัดสวนดอก

ที่มา : จากการสำรวจของผู้วิจัย

บทวิพากษ์โดยศิลปินากร สงวนลิขสิทธิ์

5.6 วัดบุปผารามหรือวัดสวนดอก วัดสวนดอกสร้างขึ้นเมื่อพ.ศ.1914 ในสมัยพญาเกีอณา กษัตริย์ลำดับที่ 6 แห่งราชวงศ์มังราย เมื่อพระสุมนเถระรับคำอาราธนาของพญาเกีอณา เดินทางจากเมืองสุโขทัยมายังเมืองเชียงใหม่เพื่อเผยแผ่ศาสนา พญาเกีอณาโปรดให้สร้างวัดสำหรับให้พระสุมนเถระได้จำพรรษาและใช้เป็นศูนย์กลางในการเผยแผ่ศาสนา ณ บริเวณที่เป็นอุทยานดอกไม้ของพระองค์อยู่นอกเมืองเชียงใหม่ทางทิศตะวันตก สร้างพระธาตุเจดีย์เพื่อบรรจุพระบรมสารีริกธาตุที่พระสุมนเถระอัญเชิญมาจากสุโขทัยด้วย ให้ชื่อว่าวัดบุปผาราม หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า วัดสวนดอก

พ.ศ.2048 พญาแก้วหรือพระเมืองแก้ว ได้มีศรัทธาสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่หน้าตัก 3 เมตรขึ้น ใช้ทองแดงหนักเรือนโกฏิ เพื่อประดิษฐานเป็นพระประธานในอุโบสถวัดสวนดอก แต่เมื่อหล่อเสร็จ พระองค์นี้หนักมากไม่สามารถเคลื่อนย้ายไปประดิษฐานในอุโบสถวัดสวนดอกได้ พระเมืองแก้วจึงให้สร้างวัดขึ้นอีกวัดหนึ่ง เรียกว่า วัดพระเจ้าแก้วตื้อ และรวมเข้ากับวัดสวนดอกในภายหลัง

ในช่วงที่ล้านนาตกอยู่ใต้อำนาจพม่า วัดสวนดอกทรุดโทรมลงมากเพราะขาดการทะนุบำรุง และได้รับการฟื้นฟูอีกครั้งในยุคฟื้นฟูล้านนาสมัยราชวงศ์กาวิละ พ.ศ. 2452 พระ

ราชชายาเจ้าดารารัศมี ได้รวบรวมอัญเชิญอัฐิของเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่และพระประยูรวงศ์มาสร้างกุ๋รวมกันไว้ ณ วัดสวนดอกแห่งนี้ วัดจึงได้รับการทะนุบำรุงจนมีสภาพดีขึ้นมาก พ.ศ.2474 ครูบาศรีวิชัยได้นำคณะศรัทธาชาวเชียงใหม่ทำการบูรณะและสร้างเสนาสนะขึ้นอีกหลายหลัง ทำให้วัดเจริญขึ้นมาก

วัดบุปผารามหรือวัดสวนดอกได้รับการยกฐานะขึ้นเป็นพระอารามหลวงชั้นตรี ชนิดสามัญ ไม่มีสร้อยต่อท้าย มีปูชนียสถานสำคัญภายในวัดคือ

- พระเจดีย์ เป็นพระเจดีย์ประธานของวัด ทรงลังกา มีเจดีย์ทิศและเจดีย์มุมประกอบ บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ปัจจุบันได้รับการบูรณะและหุ้มด้วยแผ่นทองจังโกทั้งองค์
- กุ๋เจ้านายฝ้ายเหนือ เป็นกุ๋บรรจุอัฐิของเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่และพระประยูรวงศ์ ซึ่งพระราชชายาเจ้าดารารัศมีโปรดให้อัญเชิญจากที่ต่างๆมารวมกันไว้ที่นี่ รวมทั้งกุ๋อัฐิเจ้าดารารัศมีเองด้วยในภายหลัง

ภาพที่ 68 วัดพระธาตุหริภุญชัย จังหวัดลำพูน

ที่มา : จากการสำรวจของผู้วิจัย

5.7 วัดพระธาตุหริภุญชัย วัดสำคัญของเมืองหริภุญชัยหรือเมืองลำพูน

สร้างโดยพระเจ้าอาทิตราช กษัตริย์หริภุญชัย ราวพุทธศตวรรษที่ 17 เนื่องจากการพบพระบรมสารีริกธาตุในบริเวณพระราชวังของพระองค์ จึงโปรดให้ก่อพระธาตุขึ้นตรงบริเวณที่พบนั้น และสร้างวัดขึ้นโดยย้ายพระราชวังออกไปสร้าง ณ ที่ใหม่ ภายหลังเมื่อสิ้นสุดอาณาจักรหริภุญชัย พญามังรายยึดครองเมืองหริภุญชัยได้ วัดพระธาตุหริภุญชัยยังคงเป็นวัดสำคัญของเมืองและของอาณาจักรล้านนาสืบเนื่องต่อมา กษัตริย์ล้านนาทรงทะนุบำรุงวัดหลายพระองค์ แม้จะชำรุดทรุดโทรมและร้างไปบางช่วงที่ล้านนาตกอยู่ใต้อำนาจพม่า แต่ก็ได้รับการฟื้นฟูกลับคืนมาในภายหลัง และเจริญรุ่งเรืองมาจนปัจจุบัน

ปัจจุบันวัดพระธาตุหริภุญชัยได้รับการยกฐานะขึ้นเป็นพระอารามหลวงชั้นเอก ชนิดวรมหาวิหาร ซึ่งอย่างเป็นทางการคือ วัดพระธาตุหริภุญชัยวรมหาวิหาร มีปูชนียสถานสำคัญคือ

- พระธาตุหริภุญชัย บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ สร้างในสมัยพระเจ้าอาทิตราชา องค์พระธาตุที่สร้างขึ้นในครั้งนั้นมีรูปทรงเป็นทรงปราสาทสี่เหลี่ยมก่อด้วยศิลาแลง มีซุ้มประตูทางเข้าทั้ง 4 ด้าน ภายในเป็นห้องโถง มีแท่นสำหรับประดิษฐานโกศทองคำบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ องค์พระธาตุได้รับการบูรณะปฏิสังขรณ์ครั้งเมื่อพญาสุรรพสิทธิ์ครองเมืองหริภุญชัย สมัยราชวงศ์จามเทวี แต่รูปทรงยังคงเป็นเดิม

ในสมัยล้านนา พ.ศ. 1990 พญาติโลกราชโปรดให้บูรณะองค์พระธาตุ โดยโปรดให้เสริมองค์พระธาตุให้สูงใหญ่ขึ้นและเปลี่ยนรูปทรงเป็นทรงกลมวางเป็นฐานสี่เหลี่ยมยกเก็จดังปัจจุบัน เป็นศิลปะที่ได้รับการยกย่องว่าเป็นแบบล้านนาแท้ ต่อมาเมื่อ พ.ศ.2054 พระเมื่องแก้วโปรดให้หุ้มองค์พระธาตุด้วยแผ่นทองจังโกทั้งองค์ สร้างรั้วล้อมด้วยทองเหลืองจากเมืองเชียงใหม่ และพญาภาวילהมีศรัทธายกฉัตรยอดเนื้อทองคำ และฉัตรหลวงทั้ง 4 มุม

- สุวรรณเจดีย์ สร้างขึ้นหลังพระธาตุหลวง 4 ปี โดยพระนางปทุมวดี มเหสีพระเจ้าอาทิตราชาตามรูปแบบพระธาตุจามเทวี ภายใต้ฐานมีกรูพระเป็ม พระเครื่องที่มีชื่อเสียงของลำพูน

- เจดีย์เชียงยืน หรือเชียงยืน ตั้งอยู่นอกเขตพุทธาวาสของวัด เป็นเจดีย์สี่เหลี่ยมฐานสูง เน้นส่วนเรือนธาตุ มีซุ้มพระทั้ง 4 ด้านและมีเจดีย์ขนาดเล็กตั้งบนมุมทั้ง 4 เหนือเรือนธาตุ สันนิษฐานว่าสร้างในสมัยพระเจ้าอาทิตราชา

สุวรรณเจดีย์และเจดีย์เชียงยืน วัดพระธาตุหริภุญชัย

ภาพที่ 69 พระเจดีย์ในวัดพระธาตุหริภุญชัย

ที่มา : จากการสำรวจของผู้วิจัย

6 ภาษา วรรณกรรม และกวี

6.1 **อักษรล้านนา** ตัวอักษรที่ใช้ในอาณาจักรล้านนามีใช้ 3 แบบ เป็นอักษรโบราณที่ใช้กันมาอย่างแพร่หลายและต่อเนื่องตลอดระยะเวลาของอาณาจักรล้านนา ก่อนจะถูกลดบทบาทและพยายามกำจัดตามนโยบายของรัฐบาลสยาม จนกลายเป็นอักษรตายไปช่วงระยะเวลาหนึ่ง ที่เหลือให้ศึกษาและใช้กันเฉพาะทางวิชาการเท่านั้น ก่อนที่จะกลับมาเป็นที่สนใจของคนทั่วไป ตามกระแสท้องถิ่นนิยม และเริ่มมีการศึกษาและใช้กันอย่างแพร่หลายอีกครั้งในระบอบเวลานี้

อักษรไทยกลาง	อักษรฝักขาม	อักษรไทยนิเทศ	อักษรธรรมล้านนา
ก	ก	ก	ก
ข	ข	ข	ข
ค	ค	ค, ๒	ค
ท	ท	๑, ๑	ท
ธ	ธ	๒	ธ
น	น	๓	น
บ	บ	๔	บ

ภาพที่ 70 อักษรล้านนา

ที่มา : ศิริศักดิ์ คุ้มรักษา, ภาษาและวรรณกรรม, หนังสือชุดนักเดินทาง...เพื่อความเข้าใจในแผ่นดิน : เชียงใหม่, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ: สารคดี, 2543), 338.

6.1.1 **อักษรธรรมล้านนา** เป็นอักษรที่ใช้กันมากที่สุด ชาวล้านน่านำอักษรมอญมาดัดแปลงใช้กัน มีลักษณะสำคัญที่เหมือนกับภาษามอญคือ ไม่มีเสียงวรรณยุกต์ ก่อนจะปรับให้มีการใช้รูปวรรณยุกต์ในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 21 แต่ก็ไม่เคร่งครัดกับการใช้รูปวรรณยุกต์มากนัก อักษรธรรมล้านนาไม่สามารถระบุได้ว่ากำเนิดขึ้นตั้งแต่เมื่อใด เพราะเป็นการรับอักษรอื่นมาดัดแปลงใช้ทีละน้อย จนกลายเป็นอักษรของตนในที่สุด หลักฐานอักษรธรรมล้านนาที่เก่าที่สุดคือ จารึกลานทอง พบที่สุโขทัย จารึกไว้เมื่อ พ.ศ. 1919 พบทั้งอักษรสุโขทัยและอักษรธรรมล้านนาในจารึกเดียวกัน

อักษรธรรมล้านนาแพร่เข้าสู่ล้านช้าง และกลายเป็นอักษรธรรมอีสานในที่สุด และอาจถูกเผยแพร่สู่ดินแดนสิบสองปันนาในสมัยพญาติโลกราช หลังการสังคายนาพระไตรปิฎก ในรูปของพระธรรมคัมภีร์พร้อมกับพุทธศาสนานิกายลังกาวงศ์

6.1.2 **อักษรฝักขาม** เป็นอักษรที่ได้จากการเปลี่ยนรูปและอักษรวิธีของอักษรสุโขทัยพ่อขุนรามคำแหงที่ถูกนำเข้ามาล้านนาพร้อมกับพุทธศาสนานิกายรามัญนำโดยพระสุมนเถระ นิยมใช้ในการจารึกบนศิลา เพราะพบศิลาจารึกที่จารึกด้วยอักษรฝักขามกว่าร้อยหลัก

หลักที่เก่าที่สุดจารึกเมื่อ พ.ศ.1954 และใหม่ที่สุดจารึกเมื่อ พ.ศ.2370 แต่เกือบทั้งหมดเป็นศิลาจารึกในช่วง 200 ปีแรก หลังจากนั้นก็ไม่พบอีก จนมาพบในพุทธศตวรรษที่ 24 เพียง 4 หลักเท่านั้น

สันนิษฐานว่าศิลาจารึกวัดพระยืนเป็นต้นแบบของอักษรฝักขาม เพราะเป็นศิลาจารึกอักษรสุโขทัยที่เก่าแก่มาก (พ.ศ.1913) เมื่อชาวล้านนาดัดแปลงอักษรสุโขทัยเป็นอักษรฝักขาม ก็ยังนิยมใช้ตามแบบเดิม คือใช้สำหรับจารึกบนศิลาจารึก เพราะพบศิลาจารึกที่จารึกเป็นอักษรธรรมล้านนาเพียงเล็กน้อยเท่านั้น อักษรฝักขามยังถูกเผยแพร่สู่เชียงตุงด้วย โดยเชียงตุงก็รับไปใช้ในรูปแบบเดียวกันคือใช้กับศิลาจารึก อักษรฝักขามเสื่อมความนิยมลง ขณะที่อักษรธรรมล้านนายังคงใช้กันต่อมาอีกนาน

6.1.3 อักษรไทยนิเทศ หรืออักษรขอมเมือง เป็นตัวอักษรที่เกิดจากการดัดแปลงผสมผสานอักษรธรรมล้านนากับอักษรฝักขามเข้าด้วยกัน ไม่ทราบว่าจะเกิดขึ้นหรือมีใช้กันตั้งแต่เมื่อใด แต่คงจะก่อนสมัยพระเจ้ากาวิละ นิยมใช้ในวรรณกรรมที่เป็นเรื่องทางโลก เช่น นิราศ หรือฎีกาไชย โคลงมั่งทรงารบเชียงใหม่ โคลงพรหมทัต และนิยมใช้อักษรธรรมล้านนาในวรรณกรรมที่เกี่ยวกับศาสนา

6.2 วรรณกรรมล้านนา วรรณกรรม คือถ้อยคำ คำร้อง โวหาร หรือคำบอกเล่าที่กวีคิดสร้างหรือประพันธ์ขึ้นมา แล้วเล่าต่อกันมา ทั้งด้วยการบอกเล่าต่อกันด้วยวาจา หรือบอกเล่าด้วยบันทึก หรือข้อเขียน โดยมีฉันทลักษณ์เฉพาะแบบ เป็นหลักในการประพันธ์ แบบใดแบบหนึ่งในบทกวีแต่ละบท ส่วนวรรณกรรมในล้านนาก็คือวรรณกรรมที่ใช้ในอาณาจักรล้านนา มีลักษณะเฉพาะแต่จะคล้ายคลึงกับหลายท้องถิ่นในประเทศไทย แยกเป็น 6 ประเภทคือ

6.2.1 โคลง หรือ ครรโลง หรือ กะโลง หรือ กั้นโลง เป็นคำประพันธ์เก่าแก่ของล้านนา ที่มีฉันทลักษณ์เดียวกับจีนที่มีมาแต่ดึกดำบรรพ์ โคลงล้านนาปรากฏขึ้นมากมายในช่วง พ.ศ.2000 ถึง พ.ศ.2200 และมีความนิยมต่อเนื่องมาจนถึงราว พ.ศ. 2400 ที่พระยาโลมาวิสัย แต่งโคลงหงส์ผาดำ วรรณกรรมประเภทโคลงมักไม่เป็นที่นิยมในหมู่ชาวบ้านทั่วไป โดยผู้ที่แต่งโคลงมักเป็นบุคคลในราชวงศ์ หรือเกี่ยวข้องกับราชสำนัก โคลงล้านนาแบ่งได้เป็น 5 ประเภทคือ

- โคลงดั้น
- โคลงสี่สุภาพ หรือ กั้นโลง 4 ห้อง
- โคลงสาม หรือ กั้นโลง 3 ห้อง
- โคลงสอง หรือ กั้นโลง 2 ห้อง
- โคลงกลบท

6.2.2 คำว เป็นคำประพันธ์ที่มีลักษณะคล้ายกับกลอนแปดของไทย คือ มีสัมผัสคล้องจองกันไปเรื่อยๆ สัมผัสและลีลากลอนก็คล้ายคลึงกัน คำวได้รับความนิยมต่อจากวรรณกรรมประเภทโคลง อาจเพราะง่ายกว่า นิยมแต่งคำวกันในล้านนายุคที่ตรงกับกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น เพราะคำวมีความสะดวกในการแต่ง จะแต่งเพียงสั้นๆ ไม่กี่วรรคก็ได้ หรือแต่งไปยาวๆ โดยไม่มีจำกัดก็ได้ ภาษาที่ใช้ก็เป็นภาษาง่ายๆ ใช้ศัพท์ในชีวิตประจำวัน ไม่ต้องมีความรู้ด้านภาษาชั้นสูงหรือภาษาบาลีสันสกฤตเหมือนโคลง และยังสามารถนำมาขับร้องเป็นทำนองเสนาะได้ คำวที่มีชื่อเสียงที่สุดก็น่าจะได้แก่ คำวสี่บท หรือ ครวว์่านางชม ที่พระยาพรหมโวหารแต่งขึ้นด้วยความสะเทือนใจเพราะรักที่ผิดหวัง ทำให้ได้ผลงานที่ทั้งความไพเราะและอารมณ์สะเทือนใจ คำวแบ่งได้เป็น 5 ประเภทคือ

- คำวเรื่อง
- คำวใช้
- คำวรำ (ฮ้ำ)
- คำวคู่บ่าว-คู่สาว
- จ้อย

6.2.3 ร่าย หรือ กลอนธรรมชาติ โดยที่เราไม่ทราบชื่อเรียกในภาษาล้านนา จึงเรียกบทประพันธ์ชนิดนี้จากการที่มันมีลักษณะคล้ายกับร่ายของไทย ก็ว่าล้านนานิยมใช้ร่ายแต่งเรื่องราวที่เป็นนิทาน หรือ ซาดก เช่น มหาเวสสันดรซาดก หรือคติธรรมคำสอนที่นำมาแสดงพระธรรมเทศนา เริ่มด้วยคาถาภาษาบาลี แล้วอธิบายความเป็นแบบบรรยายพรรณนา ร่ายแบ่งตามเนื้อหาได้ 4 ประเภทคือ

- ประเภทนิทานหรือซาดก เช่น เวสสันดรซาดก
- ประเภทคำสอน เช่น คำสอนพญามังราย ปู่สอนหลาน
- ประเภทบรรยายความรู้สึก เช่น คำจ่มของพญาพรหมโวหาร
- ประเภทพิธีการ สำหรับใช้ในงานพิธีต่างๆ เช่น คำเรียกขวัญลูกแก้ว

6.2.4 กภาพย์ เป็นคำประพันธ์ที่แต่งขึ้นตามบทบัญญัติครุฑุ กำหนดเป็น 2 ชนิดคือ กภาพย์เสียงใหญ่ มักจะใช้กับเทศน์มหาชา นครกัณฑ์ หรือซุชก และ กภาพย์เสียงเล็ก ซึ่งมักจะใช้กับเทศน์ มัทรี กุมาร ฉกษัตริย์และสักบรรพ กภาพย์เสียงเล็กจะมีเสียงเล็กแหลมสูง คล้ายเสียงผู้หญิง มีลีลาอ่อนช้อยกว่า

6.2.5 คำรำ หรือ คำฮ้ำ เป็นคำประพันธ์ประเภทลำนำชนิดหนึ่ง มีฉันทลักษณ์และทำนองการอ่านแบบเฉพาะ เป็นลีลาที่เรียบง่าย ส่งสัมผัสแบบร่าย จะใช้ในพิธีกรรม

ต่างๆ เช่น คำอ้าบอกไฟขึ้น คำอ้าแห้ไม้คำโพธิ์ คำอ้าการสร้างวิหาร ลักษณะคล้ายภาพยั้งไฟของอีสาน และคำขับฟ้อนในงานแข่งเรือและจุดบั้งไฟของชาวไทลื้อในสิบสองพันนา

6.2.6 ซอ คือเพลงพื้นบ้านของล้านนา ผู้ร้องหรือขับซอเรียกว่า ซ่างซอ มีฐานะเป็นอาชีพอย่างหนึ่ง มีพิธีกรรมในการถ่ายทอด มีครูและการไหว้ครู ทั้งก่อนการแสดงและพิธีไหว้ครูประจำปี ซอมีลักษณะเป็นการร้องเพลงตอบโต้กันระหว่างชายหญิง มีดนตรีประกอบ เช่น ปี่ซุม อาจมีสะล้อ และซิ่งประกอบด้วยในบางครั้ง

6.3 กวีล้านนาและผลงาน

1. พระโพธิ์รังสีเถระ

ประวัติ เป็นพระเถระชาวเชียงใหม่ มีชีวิตอยู่ในช่วงปลายราชวงศ์มังราย
ผลงานสำคัญ

- **จามเทวีวงศ์** รจนาเป็นภาษาบาลี สันนิษฐานว่ารจนาราว พ.ศ. 1950 – 2060 เป็นหนังสือประเภทพงศาวดารว่าด้วยเรื่องประวัติการสร้างเมืองหริภุญชัยและราชวงศ์จามเทวี

- **สังคินิทาน** รจนาเป็นภาษาบาลี รวบรวมปี พ.ศ. 1985 – 2068 เป็นหนังสือประวัติพระพุทธรูปสำคัญ คือพระพุทธรูปสังคินิ ซึ่งถูกสร้างขึ้นในประเทศลังกา แล้วเดินทางเข้าสู่ประเทศไทย

2. พระญาณกิตติเถระ

ประวัติ เป็นพระภิกษุชาวเชียงใหม่ จำพรรษาที่วัดปณสวาราม เมืองเชียงใหม่ มีชีวิตอยู่ในสมัยพญาสามฝั่งแกนถึงพญาอดเชียงราย เคยไปศึกษาที่ประเทศลังกา และเป็นพระอาจารย์ของพญาติโลกราช รจนาหนังสือเป็นภาษาบาลีช่วงหลังจากการสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ 8 พ.ศ. 2020 เป็นคัมภีร์อธิบายเรื่องเกี่ยวกับพระวินัย พระอภิธรรม และบาลีไวยากรณ์

ผลงานสำคัญ

- **สมันตปาสาทิกา อรรถโยชนา** เป็นการอธิบายศัพท์ คำ และข้อความยากในอรรถกถาวินัยปิฎก
- **ภิกขุปาฎิโมกขคณฐิติปนิ** มีเนื้อหาเกี่ยวกับพระปาฎิโมกข์ หรือศีลของพระภิกษุ
- **สีมาสังกรวินิจฉัย** เนื้อหาเกี่ยวกับเขตสีมา สำหรับทำสังฆกรรม

- **อัฐรสาลินี อตถโยชนา** เป็นคัมภีร์อธิบายอัฐรสาลินี (อรรถกถา อภิธรรมธัมมสังคณี) โดยพระพุทโธสาจารย์
- **สัมโมหวิโนทนี อตถโยชนา** เป็นคัมภีร์อธิบายอรรถกถาอภิธรรม วิกังค์ โดยพระพุทโธสาจารย์
- **ปัญญากรณัญญุกถา อตถโยชนา** เป็นการอธิบายอภิธรรมส่วนที่เหลือ
- **อภิธัมมัตถวิภาวินี ปัญจิกา อตถโยชนา** เป็นการอธิบายอภิธัมมัตถ วิภาวินี ซึ่งพระสุมังคล ชาวลังการจนาไว้
- **มุลกัจจายน อตถโยชนา** เป็นการอธิบายบาลีไวยากรณ์สายกัจจนะ

3. พระสิริมังคลาจารย์

ประวัติ เป็นพระเถระชาวเชียงใหม่ สันนิษฐานว่ามีชีวิตอยู่ในช่วง พ.ศ. 2020-2100 จำพรรษาอยู่วัดสวนขวัญหรือวัดตำหนักในปัจจุบัน เคยไปศึกษาที่เมืองลังกา และเป็น พระอาจารย์ของพญาเมืองเกษเกล้า

ผลงานสำคัญ

- **เวสสันดรทีปนี** พ.ศ. 2060 เป็นการอธิบายอรรถกถาเวสสันดรชาดก
- **สังขยาปกาสกฏีกา** พ.ศ. 2063 เป็นการอธิบายคัมภีร์สังขยาปกาส กะ ที่พระญาณวิลาสเถระจนาไว้เมื่อ พ.ศ.2059 ให้เข้าใจง่ายขึ้น
- **มังคลัตถทีปนี** หรือ มงคลทีปนี เป็นวรรณกรรมที่มีชื่อเสียงของท่าน รจนา พ.ศ.2067 เป็นการอธิบายความในมงคลสูตรที่ปรากฏในพระไตรปิฎก
- **จกกวาททีปนี** พ.ศ. 2063 เป็นการอธิบายเรื่องราวเกี่ยวกับจักรวาล โดยอ้างอิงจากพระไตรปิฎกและคัมภีร์ต่างๆ

4. พระรัตนปัญญาเถระ

ประวัติ เป็นพระเถระชาวเชียงราย รุ่นเดียวกับพระสิริมังคลาจารย์ เป็น เชื้อพระวงศ์ราชวงศ์มังราย อุปสมบทและจำพรรษาที่วัดป่าแก้ว เมืองเชียงราย แล้วจึงเดินทางมา ศึกษาและจำพรรษาที่วัดเจ็ดยอด เมืองเชียงใหม่

ผลงานสำคัญ

- **มาติกัตถสรูปอภิธัมมสังคณี** เป็นคัมภีร์อธิบายพระอภิธรรม
- **วชิรสารัตถสังคหะ** รจนาเมื่อ พ.ศ.2078 เป็นการอธิบายศัพท์ธรรมะ ต่างๆให้รู้ความหมายชัดเจน

- **ชินกาลมาลีปกรณ์** เป็นผลงานชิ้นเอกของท่าน ได้รับการแปลเป็นภาษาต่างๆมากมาย เช่นภาษาไทยกลาง ภาษาอังกฤษ ภาษาฝรั่งเศส ภาษาบาลีอักษรโรมัน และภาษาสิงหล จึงเป็นตำราหลักฐานในการศึกษาประวัติศาสตร์ของโบราณคดีที่สำคัญและได้รับความเชื่อถือมาก

5. พระพุทธพุกามและพระพุทธญาณเจ้า

ประวัติ เป็นพระเถระสองท่านที่ไม่มีหลักฐานข้อมูลเกี่ยวกับประวัติของท่านเลย พบชื่อท่านตอนท้ายของหนังสือผลงานของท่าน

ผลงานสำคัญ

- **มูลศาสนา** ไม่ทราบปีที่แต่ง เป็นหนังสือภาษาล้านนาที่เก็บรวบรวมความรู้และประวัติทางศาสนาจากหลายคัมภีร์ แทรกเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ และวิถีชีวิตประชาชน เป็นหนังสือสำคัญของล้านนา ร่วมกับ จามเทวีวงศ์ และ ชินกาลมาลีปกรณ์

6. พระสุวรรณรังสีเถระ

ประวัติ เป็นพระภิกษุชาวเชียงใหม่ ที่ย้ายไปจำพรรษาที่วัดวิชยารามเมืองเวียงจันทน์ และได้รับการสถาปนาเป็นพระสังฆราช

ผลงาน

- **คันถาภรณ์** พ.ศ. 2128 เป็นการอธิบายคัมภีร์ชื่อ คันถาภรณ์ ของชาวพม่า เกี่ยวกับหลักเกณฑ์ภาษาบาลี

- **ปฐมสัมโพธิกถา** เป็นหนังสือสำคัญฉบับภาษาบาลีที่สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระปรมานุชิตชิโนรส ได้ใช้เป็นหลักในการนิพนธ์เรื่อง ปฐมสัมโพธิกถา ในพ.ศ.2388

7. พระพรหมราชปัญญา

ไม่ทราบประวัติ

ผลงานสำคัญ

- **รัตนพิมพ์วงศ์** เป็นตำนานการสร้างพระแก้วมรกต

8. พระอุตตารามเถระ

ไม่ทราบประวัติ

ผลงานสำคัญ

- **วิสุทธิมคคทีปนิ** เป็นการอธิบายความในวิสุทธิมรรคของพระพุทธโฆษาจารย์ ซึ่งเป็นคัมภีร์ที่อธิบายวิธีและขั้นตอนการปฏิบัติศีล สมาธิ ปัญญาโดยละเอียด

9. พระยาโลมาวิสัย

ประวัติ เป็นชาวเชียงใหม่ เป็นกวีในราชสำนักลำปาง ราว พ.ศ.2330

ผลงาน

- โคลงหงส์ผาคำ ประพันธ์ พ.ศ.2395 เป็นโคลงสี่สุภาพสลับกับโคลงสามและโคลงสอง
- คำวขอหงส์ผาคำ เป็นคำที่ใช้เนื้อเรื่องเดียวกับโคลงหงส์ผาคำ
- คำวขอเรื่องเจ้าสุวัตร นางบัวคำ เป็นคำวขอที่ประพันธ์ต่อมาเมื่อคำวขอหงส์ผาคำได้รับความนิยม

10. พระยาพรหมโวหาร

ประวัติ เดิมชื่อ พรหมมินทร์ เกิดพ.ศ. 2345 เป็นบุตรของแสนเมืองมา ผู้ดูแลคลังของเจ้าหลวงลำปาง เรียนหนังสือเบื้องต้นกับครูบาอุปนันทะ เจ้าอาวาสวัดสิงห์ชัย เมื่ออุปสมบทแล้วได้มาจำพรรษาและศึกษาต่อที่วัดสุขเข้าหมื่น เมืองเชียงใหม่ เป็นเวลา 3 ปี กลับไปลำปางได้แต่งคำเรื่อง ไครลิก เพื่อลาสิกขาบท เมื่อสึกแล้ว บิดาจึงนำไปฝากเป็นศิษย์ของพระยาโลมาวิสัย และได้รับราชการในราชสำนักลำปาง พร้อมทั้งรับจ้างเขียนคำวให้หนุ่มสาวไปด้วย

ต่อมาเจ้าหลวงลำปางมอบหมายให้นำเงินไปซื้อช้างที่เมืองแพร่ แต่กลับนำเงินไปเล่นการพนันจนหมด แล้วแต่งคำเรื่อง ช้างขี้ด ส่งกลับลำปาง เหตุนี้จึงต้องหนีอาญาอยู่ที่เมืองแพร่ ไม่สามารถกลับเมืองลำปางได้ และด้วยความสามารถทางกวี เจ้าหลวงแพร่จึงรับเข้าเป็นกวีประจำราชสำนัก แต่ไปก่อเรื่องลอบเป็นชู้กับสนมเจ้าหลวงแพร่ ถูกจับและเตรียมจะประหาร แต่เจ้าอุปราชคำวงสาซึ่งโปรดปรานพระยาพรหม ขอให้รอกการลงอาญาจนกว่าพระยาพรหมจะแต่งคำฮ่ำคำหัวเจ้านายให้เสร็จก่อน พระยาพรหมลอบหนีออกจากคุกได้ จึงพาศรีชมภรรยาหนีไปประกอบอาชีพค้าขายอยู่ที่เมืองอุตรดิตถ์

ต่อมาศรีชมภรรยาได้ทิ้งพระยาพรหมหนีจากไป ทำให้ท่านเสียใจมาก และแต่งคำชื่อ คำวสี่บท หรือ คำวรำนางชม มีความไพเราะกินใจเนื่องจากแต่งในอารมณ์ สะเทือนใจผิดหวังในความรัก และท่านได้ปรับเปลี่ยนฉันทลักษณ์ ให้มีสัมผัสไพเราะน่าฟังขึ้น

จากนั้นพระยาพรหมจึงย้ายมาอยู่เชียงใหม่ เจ้าแม่ทิพยเกสรโปรดละคร พระอภัยมณี จึงให้พระยาพรหมแปลความจากกลอนสุนทรภู่เป็นคำวภาษาล้านนา และได้เข้ารับราชการเมื่อพ.ศ. 2404 เป็นที่โปรดปรานของเจ้ากาวิโรรสสุริยวงศ์และเจ้าแม่ทิพยเกสร ท่านถึงแก่กรรม พ.ศ. 2430 อายุ 84 ปี

ผลงานสำคัญ

- คำวไครลิก

- ค่าวข้างซิด
- คำจ่ม
- ค่าวสี่บท หรือ ค่าวรำนางชม
- ค่าวหงส์หิน หรือ ค่าวหงส์ผาคำ
- ค่าวปู่สอนหลาน
- ค่าวพระอภัยมณี (แปลงจากกลอนสุนทรภู่)
- มหาพนตำรายา
- ค่าวสรรพคำสอน
- ค่าวไ้

11. พระยาปัญญาพิทธาจารย์ หรือ พญาพิน

ประวัติ เป็นชาวเชียงใหม่ บ้านอยู่แถววัดผ้าขาว ไม่มีหลักฐานว่าท่านเกิดและถึงแก่กรรมเมื่อใด แต่สันนิษฐานว่ามีชีวิตร่วมสมัยกับพระยาโลมาวิสัย เชื่อท่านทั้งสองเคยพบและประลองฝีมือปากคำโคลงคำกลอนกัน เป็นกวีประจำราชสำนักเชียงใหม่

ปัจจุบันลูกหลานของท่านใช้นามสกุล พินพิทธา และเล่ากันว่าเมื่อท่านถึงแก่กรรม ลูกหลานของท่านขนคัมภีร์ใบลานและพับสาไปเก็บไว้ที่วัดผ้าขาวมากถึง 4 เล่มเกวียน โดยที่ผลงานเหล่านั้นระบุปีพ.ศ.ที่แต่งในระยะเวลาของเจ้าหลวงเชียงใหม่ถึง 4 คน ตั้งแต่เจ้าหลวงธรรมลังกา พ.ศ. 2357 ถึง พระเจ้ามโหตรประเทศ พ.ศ.2389

ผลงานสำคัญ

- ค่ายอคุณพระพุทธเจ้า
- คำประกาศเทพยดา
- คำแม่กุศลแก่เทวดา
- คำแม่กุศลแด่เทพเจ้าดาวนพเคราะห์ทั้งหลาย
- คำเรียกขวัญลูกแก้ว
- กลาหรือปรับปรุงสำนวนมหาชาติจากของเดิมบางกัณฑ์ เช่น กัณฑ์กุมาร มัทรี มหาราชและ นครกัณฑ์
- ค่าวอุทาหรณ์
- โคลงคำสอน คล้ายโคลงโลกนิติ

12. ศรีวิไชย(ไ้)

ประวัติ นามเดิม ไ้ บุตรนายน้อยเทพ นางแก้ว เทพยศ ชาวบ้านศรีล่อ อำเภอมือง จังหวัดแพร่ มีความถนัดในการแต่งคำวหรือเพลงยาว (คำวไ้) เมื่ออายุได้ 20 ปีได้

สมัครเป็นลูกจ้างพ่อค้าข้างเดินทางไปตามเมืองต่างๆ ต่อมาท่านเป็นกามโรคจนตาบอดทั้งสองข้าง จึงกลับมาอยู่ข้างวัดศรีบุญเรืองที่เมืองแพร่ เมื่อภรรยาเสียชีวิตจึงไปไถ่ซื้อนางสมมาเป็นภรรยา นางสมสามารถเขียนคำประพันธ์ตามคำบอกของศรีวิไชยได้ดี

ศรีวิไชยมีชื่อเสียงด้านปฏิภาณกวี สามารถแต่งคำชมเรือนเจ้าหลวง เมืองแพร่ได้เพียงแต่ใช้มือคลำเท่านั้น

ผลงานสำคัญ

- คำขอบวรวงศ์หงส์อามาตย์
- คำขอสมภมิตร
- คำขอสุวรรณเมฆะหมาชนคำ
- คำขอจันทกุมาร
- คำเงี้ยวปล้นคัมหลวง

13. ท้าวสุนทรพจนกิจ

ประวัติ เป็นชาวเชียงใหม่ เดิมชื่อนบุญมา บุตรนายคัมภีระและนางเที่ยง

อพยพมาเชียงใหม่เมื่อ พ.ศ.2424 เป็นผู้ขอขมการแต่งคำไว้ รับจ้างแต่งเป็นประจำจนมีชื่อเสียง เลื่องลือทั่วเชียงใหม่ ภายหลังได้เป็นที่โปรดปรานของพระราชชายาเจ้าดารารัศมี โปรดให้แต่งบทละครบ้าง เรื่องอื่นๆบ้าง เป็นที่พอพระทัยจนได้รับการแต่งตั้งเป็นท้าวสุนทรพจนกิจ บั้นปลายได้

อุปสมบทและได้เป็นเจ้าอาวาสวัดพันตอง เมืองเชียงใหม่ มรณภาพเมื่อ พ.ศ.2480 อายุ 72 ปี เป็นกวีขี้เมา แม้เป็นพระก็แอบดื่มเป็นประจำ ถ้าไม่ดื่มก็จะเขียนบทกวีไม่ออก

ผลงานสำคัญ

- ขอคำวเชียงใหม่
- ขอพระลอเดินดง
- บทละครเรื่องน้อยใจยา นางแว่นแก้ว
- ขอขยาน
- ขอพม่าเสเลเมา เพลงอ้อ
- ขอเสเลเมา
- คำรำการสุขาภิบาล
- ขอเรียกขวัญลูกแก้ว

14. เจ้าสุริยวงศ์ (คำตัน สีโรรส)

ประวัติ เป็นโอรสเจ้าน้อยกาวิละ เจ้านายในราชสกุลเชียงตุง(เขมรัฐ)ที่

อพยพมาอยู่เชียงใหม่ กับเจ้าหญิงจันทร์หอม ณ เชียงใหม่ รับราชการในสมัยเจ้าอินทวโรรสสุริ

ยวงค์เป็นเจ้าหลวงเชียงใหม่ เป็นกวีฝีปากดี และเป็นช่างแกะสลักฝีมือดี (ผลงานคือแท่นแก้ว พระพุทธรูปและสัตตภัณฑ์ วัดสำเภา ในเมืองเชียงใหม่ ท่านสมรสกับเจ้าหญิงสุคัณธา ณ เชียงใหม่ ถึงแก่กรรมเมื่อ พ.ศ.2478 ท่านเป็นต้นสกุล สีโรรส

ผลงานสำคัญ

- คำวขอเรื่องหงส์หิน
- มหาชาตินครกัณฑ์

7 ศิลปกรรม

7.1 จิตรกรรม จิตรกรรมที่เก่าแก่ที่สุดที่ค้นพบคือจิตรกรรมฝาผนังกรุเจดีย์วัดอุโมงค์ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

จิตรกรรมฝาผนังกรุ

เจดีย์วัดอุโมงค์เป็นภาพอดีต

พระพุทธเจ้าประทับนั่งขัดสมาธิ

แสดงปางมารวิชัย คือพระหัตถ์ขวา

พาดอยู่เหนือพระชานุ สังขาริพาด

ยาวลงมาถึงระดับพระนาภีแสดงว่า

รับอิทธิพลสุโขทัยแล้ว⁵¹ พระพักตร์

พระศก และพระเมาลีเป็นแบบ

พระพุทธรูปแบบสิงห์หนึ่งหรือเชียง

แสนรุ่นแรก

ภาพที่ 71 จิตรกรรมฝาผนังกรุเจดีย์วัดอุโมงค์

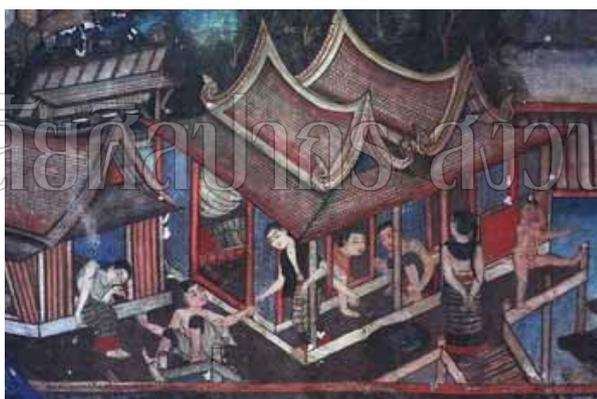
ที่มา : สันติ เล็กสุขุม, ศิลปะภาคเหนือ: วิกฤตชัย – ล้านนา (กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ, 2538), 232.

⁵¹ สันติ เล็กสุขุม, ศิลปะภาคเหนือ : วิกฤตชัย – ล้านนา (กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ, 2538), 233.

นักวิชาการแบ่งจิตรกรรมของเชียงใหม่และล้านนา ออกเป็น 3 ช่วง คือ

- 1 งานในช่วงพุทธศตวรรษที่ 20-21 เป็นงานในยุครุ่งเรืองของล้านนา ปัจจุบันหลงเหลืออยู่น้อยมาก
- 2 งานในช่วงพุทธศตวรรษที่ 22 – 24 เป็นยุคตกต่ำของงานศิลปะในล้านนาเพราะปัญหาทางการเมือง เป็นช่วงที่ล้านนาตกอยู่ใต้อาณาจักรพม่า จึงมีงานศิลปะน้อยมาก
- 3 งานในช่วงพุทธศตวรรษที่ 25 เป็นยุคฟื้นฟูล้านนาหลังจากขับไล่พม่าออกไปได้อย่างเด็ดขาด และบ้านเมืองปราศจากสงครามใหญ่ๆ อีกทั้งมีการกวาดต้อนผู้คนจากเมืองต่างๆ เพื่อเข้ามาเป็นพลเมือง สร้างบ้านสร้างเมือง ทำให้ล้านนามีความหลากหลายทางวัฒนธรรม เพราะผู้คนที่ย้ายมาได้นำเอาวัฒนธรรมของตนเข้ามาผสมผสานกัน

จิตรกรรมส่วนใหญ่เป็นงานจิตรกรรมฝาผนัง เขียนไว้ตามศาสนสถานเช่น วิหาร ซึ่งมีจิตรกรรมที่มีคุณค่าอยู่หลายแห่งในเชียงใหม่และล้านนา เช่น

ภาพที่ 72 จิตรกรรมฝาผนังวิหารลายคำ จังหวัดเชียงใหม่

ที่มา : ชวนชัย หวังวิศาล, [ภาพเขียนฝาผนังวัดพระสิงห์เชียงใหม่](#) [ออนไลน์], เข้าถึงเมื่อ 20

ธันวาคม 2549. เข้าถึงได้จาก http://www.pbase.com/chounws3/wat_phra_sing_chiangmai

จิตรกรรมฝาผนังวิหารลายคำ วัดพระสิงห์ จังหวัดเชียงใหม่ เป็นจิตรกรรมฝาผนังที่เขียนขึ้นในในช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ 25 เรื่องราวที่เขียนเป็นเรื่องราวในวรรณคดีหรือวรรณกรรม 2 เรื่อง คือผนังด้านทิศเหนือเป็นเรื่องราวของสังข์ทองหรือสุวรรณสังข์ชาดก เขียนโดยนายเจ๊กเส็ง จัดเป็นงานสกุลช่างเชียงใหม่ ส่วนผนังด้านทิศใต้เป็นเรื่องสุวรรณหงส์หรือหงส์หินเขียนโดยหนานโพธา จัดเป็นงานช่างฝีมือเลียนแบบศิลปะกรุงเทพฯ จิตรกรรมฝาผนังวิหารลายคำ โดยเฉพาะเรื่องสังข์ทองนั้น ได้รับการยกย่องมากกว่า มีความงดงาม ประณีตพิถีพิถัน ทั้งการออกแบบ การเขียน และการผูกเรื่องราว การจัดองค์ประกอบของภาพ มีจังหวะ ขนาดและสัดส่วน

ที่สวยามลงตัว ภาพตัวละคร ชาวบ้าน สมจริง มีชีวิตชีวา ถ่ายทอดชีวิตประจำวันในยุคนั้นออกมา
ได้ดีเยี่ยม อาคาร บ้านเรือน ปราสาทราชวัง สามารถสะท้อนสภาพบ้านเมืองออกมาได้ดี

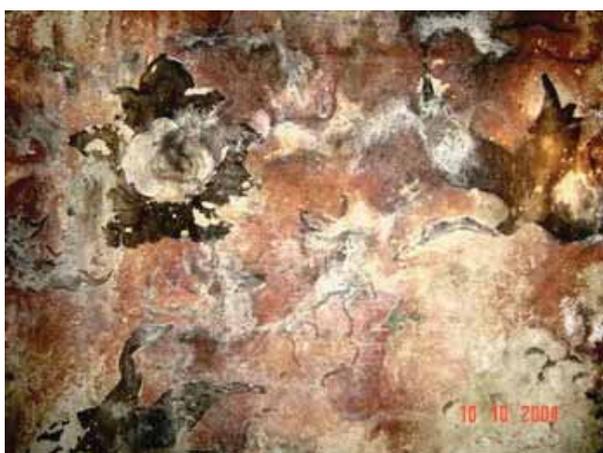
**จิตรกรรมฝาผนังวัดบวกรวงเป็นงานจิตรกรรมฝีมืออันวิจิตร
บรรจงของช่างท้องถิ่นล้านนา ในสมัยรัชกาลที่ 5 เรื่องราวที่เขียนเป็นเรื่องทศชาติชาดก สะท้อน
เอกลักษณ์ของวัฒนธรรมท้องถิ่น**

ภาพที่ 73 จิตรกรรมฝาผนังวิหารวัดบวกรวงหลวง จังหวัดเชียงใหม่

ที่มา : ชวนชัย หวังวิศาล, ภาพเขียนฝาผนังสกุลช่างอย่างพม่า ณ วัดบวกรวงหลวง เชียงใหม่

[ออนไลน์], เข้าถึงเมื่อ 20 ธันวาคม 2549. เข้าถึงได้จาก http://www.pbases.com/chounws3/burmeses_style_at_chaingmai

ภาพที่ 74 จิตรกรรมฝาผนังอุโมงค์ วัดอุโมงค์

ที่มา : เล็ก [นามแฝง], จิตรกรรมฝาผนังวัดอุโมงค์ [ออนไลน์], เข้าถึงเมื่อ 20 ธันวาคม 2549.

เข้าถึงได้จาก <http://www.thaimtb.com/cgi-bin/viewkatoo.pl?id=38552>

จิตรกรรมฝาผนังวัดอุโมงค์ จังหวัดเชียงใหม่ เป็นจิตรกรรมที่เขียนบนผนังถ้ำหรืออุโมงค์ที่สร้างไว้ได้ฐานเจดีย์ประธานของวัด เป็นภาพลายพันธุ์พฤกษาหรือลายเครือเถาตลอดทั้งผืน แม่ลายที่ใช้เป็นหลักคือลายดอกโบตั๋น ประกอบด้วยรูปดอกไม้ ใบไม้ นกหลายชนิดเช่น นกยูง นกกระยางและห่านป่า เป็นต้น กลางเพดานเป็นรูปดอกบัว เป็นลายที่ช่างล้านนาได้พัฒนาจากลวดลายบนเครื่องถ้วยจีนสมัยราชวงศ์หยวนและราชวงศ์หมิงจนเป็นเอกลักษณ์ท้องถิ่น⁵² ลักษณะที่เขียนเป็นการเขียนเพื่อตกแต่งผนัง โดยไม่มีเรื่องราว เพราะเขียนเป็นลายซ้ำๆกันต่อเนื่องไปคล้ายลายผ้า ถือเป็นงานจิตรกรรมในช่วงยุคทองของล้านนา⁵³

จิตรกรรมฝาผนังวัดป่าแดด จังหวัดเชียงใหม่ จิตรกรรมวิหารวัดป่าแดด เขียนโดยช่างไทใหญ่ มีอายุในช่วงเดียวกับวัดพระสิงห์และวัดบวกรามหลวง เรื่องราวที่เขียนมีทั้งพุทธประวัติและเวสสันดรชาดก วิสูตรบัณฑิตชาดกและจันทคารชาดก มีลำดับการเขียนที่แทรกเรื่องกันมา ไม่ได้เขียนต่อเนื่องให้จบทีละเรื่อง สีและการใช้สีของช่างโดดเด่น ไม่เหมือนที่อื่น เพราะนุ่มนวลไม่รุนแรง ระบายด้วยความบรรจง เล็กสีที่กลมกลืนไม่ฉูดฉาด

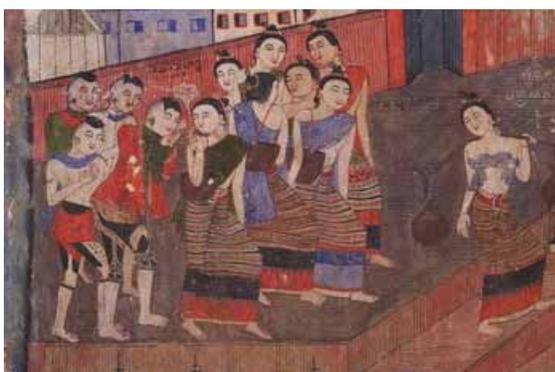

ภาพที่ 75 จิตรกรรมฝาผนังวัดป่าแดด อำเภอแม่แจ่ม
ที่มา : จากการสำรวจของผู้วิจัย

⁵² จินตนา มัชฌิมบุรุษ และสินีนางู สมบูรณ์เอนก, ผู้เรียบเรียง, โบราณสถานโบราณวัตถุที่สำคัญของนครเชียงใหม่ (ม.ป.ท., 2544), 122.

⁵³ เรื่องเดียวกัน, 124.

จิตรกรรมฝาผนังวัดภูมินทร์ จังหวัดน่าน เป็นจิตรกรรมที่มีชื่อเสียงที่สุดของจังหวัดน่าน สันนิษฐานว่าเขียนโดยช่างพื้นเมืองชื่อบัวผัน เดวิด เค ้วยอาจสันนิษฐานว่าน่าจะเขียนในช่วงระหว่างพ.ศ.2410 – 2431 แต่ไม่มีหลักฐานยืนยัน เพราะในพงศาวดารที่กล่าวถึงการบูรณะวัดพ.ศ.2410 – 2417 ก็ไม่ได้กล่าวถึงจิตรกรรมฝาผนัง เรื่องราวที่เขียน เป็นชาดก ตำนานพื้นบ้าน แต่สะท้อนถึงสภาพบ้านเมืองและเหตุการณ์ต่างๆในช่วงเวลานั้น

ภาพที่ 76 จิตรกรรมฝาผนังวัดภูมินทร์

ที่มา : ชวนชัย หวังวิศาล, จิตรกรรมฝาผนังเมืองน่าน [ออนไลน์], เข้าถึงเมื่อ 20 ธันวาคม 2549. เข้าถึงได้จาก http://www.pbases.com/chounws3/mural_painting_in_thai_temple

ภาพที่ 77 จิตรกรรมฝาผนังวัดหนองบัว

ที่มา : ชวนชัย หวังวิศาล, วัดหนองบัว น่าน [ออนไลน์], เข้าถึงเมื่อ 20 ธันวาคม 2549. เข้าถึงได้จาก http://www.pbases.com/chounws3/wat_nong_bua_another_temple_in_nan

จิตรกรรมฝาผนังวัดหนองบัว จังหวัดน่าน เป็นภาพจิตรกรรมรุ่นเดียวกับจิตรกรรมที่วัดภูมินทร์และน่าจะเขียนโดยช่างคนเดียวกัน คือ บัวผันแต่คงจะเขียนขึ้นก่อนที่วัดภูมินทร์หลายปี

7.2 หัตถกรรม เช่น เครื่องเงิน, เครื่องเงิน, ผ้าทอ, เครื่องปั้นดินเผาและเครื่องถ้วย มีการทำเครื่องปั้นดินเผา เช่นเครื่องถ้วยจากเตา สันกำแพง (ศตวรรษที่ 19-20) ลักษณะเป็นเครื่องเคลือบสีชาวมืดหรือเทาจาง เคลือบสีน้ำตาล สีเขียวใสแวววอด ขอบปากปาดน้ำเคลือบออก กันไม่เคลือบ เขียนลายสีเทาหรือเทาเขียว หรือลายพู่กันสีดำ น้ำตาลดำ มักทำเป็นลายดอกไม้ ใบไม้ และปลาคู่ ส่วนเครื่องถ้วยจากเตาเวียงกาหลงมักเป็นภาชนะเคลือบใสขัดมัน

เครื่องถ้วยจากเตาสันกำแพง

เครื่องถ้วยจากเตาเวียงกาหลง

ภาพที่ 78 เครื่องถ้วยล้านนา

ที่มา : พิพิธภัณฑ์เครื่องถ้วยเอเชียตะวันออกเฉียงใต้, โบราณวัตถุชิ้นสำคัญ [ออนไลน์], เข้าถึงเมื่อ 25 มีนาคม 2550. เข้าถึงได้จาก <http://museum.bu.ac.th/>

7.3 ศิลปกรรมอื่นๆ เช่น พระพิมพ์ ที่นิยมกันสร้างเพื่อบรรจุไว้ในกรุเจดีย์ มีทั้งเนื้อดินเผา เนื้อชิน งานแกะสลักไม้ ทั้งที่เครื่องใช้ภายในวัด เช่น สัตตภัณฑ์ ปราสาทธรรมมาสน์ ชันดอก บายศรี ฯลฯ หรือเป็นเครื่องใช้ภายในบ้านเรือน เช่นครกมอ (ครกกระเดื่อง) ชันโตก ฯลฯ หรือเครื่องมือ เช่น หลัก (ระหวัดวิดน้ำ) ชงโหลงหรือที่โพงน้ำ จันโย(เครื่องมือตักปลาใหญ่) งานโลหะ เช่น หุ่นจำลองเจดีย์ โคมไฟสำริด เป็นต้น บางอย่างเป็นประวัติศาสตร์ที่ปัจจุบันไม่มีการใช้งานแล้ว บางอย่างก็ยังคงมีการใช้งานต่อเนื่องมาถึงปัจจุบัน ทั้งด้วยเหตุผลด้านประโยชน์ใช้สอย หรือเพื่อการอนุรักษ์

8 ดนตรี การเล่นดนตรีพื้นเมืองและการขับร้องเพลงล้านนานั้น มีการใช้ในหลายจุดประสงค์ ทั้งเพื่อประกอบพิธีกรรม ประกอบการแสดง และเพื่อความบันเทิง ดังนี้

8.1 เพื่อประกอบพิธีกรรม ทั้งในพิธีกรรมทางพุทธศาสนาและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับผี โดยเป็นส่วนประกอบของพิธีกรรม ช่วยในงานศึกคัก โดยไม่ได้เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับพิธีกรรม ชาวดนตรีเสียก็ได้ ไม่ได้ทำให้ประกอบพิธีไม่ได้แต่อย่างใด เช่น ดนตรีในงานศพ หรืองานฉลองในวาระต่างๆ ยกเว้นพิธีกรรมบางอย่าง เช่น การฟ้อนผี ซึ่งต้องมีดนตรี เพราะมีการฟ้อนรำเป็นส่วนประกอบในพิธีเลี้ยงผี

8.2 เพื่อประกอบการแสดง กรณีนี้ดนตรีจะมีบทบาทสำคัญต่อการแสดง ทั้งการแสดงเพื่อประกอบในงานประเพณีหรือเพื่อความบันเทิง เช่น การฟ้อนรำหรือการขับซอ

ภาพที่ 79 ดนตรีล้านนา

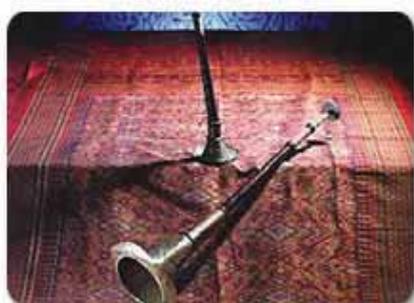
ที่มา : ล้านนาคดี [ออนไลน์], เข้าถึงเมื่อ 26 มีนาคม 2550. เข้าถึงได้จาก <http://lanna.mju.ac.th>

เครื่องดนตรีล้านนาที่ใช้เล่นกันในปัจจุบัน มีการประดิษฐ์ใช้และพัฒนากันมายาวนาน เป็นเครื่องดนตรีที่มีลักษณะเรียบง่ายและประดิษฐ์ขึ้นจากวัสดุธรรมชาติที่หาได้ทั่วไปตามพื้นบ้าน และส่วนใหญ่ผู้เล่นจะสามารถประดิษฐ์เครื่องดนตรีเพื่อใช้เองได้ เครื่องดนตรีล้านนามีครบทั้ง 4 ประเภท คือเครื่องดีด สี ดีและเป่า เครื่องดนตรีของล้านนาที่แพร่หลายได้แก่

ปี่ เป็นเครื่องดนตรีประเภทเครื่องเป่า ลำตัวทำด้วยไม้ไผ่ตระกูลไม้รวก มีลิ้นโลหะสำหรับเป่า ปี่จะมีปลายด้านหนึ่งปิดโดยตัดตรงข้อไม้ อีกปลายหนึ่งเปิดใกล้กับข้อไม้ด้านที่ต้น ด้านปิดนี้เป็นที่ติดลิ้นปี่ซึ่งทำด้วยแผ่นทองเหลืองบางๆ เป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ตรงกลางริดเป็นรูปตัววียาวๆ ลำตัวปี่เจาะรูเรียงกันไปเป็นระยะจำนวน 7 รู ปี่ที่ใช้ประกอบการชอ์นั้นจะใช้หลายเลารวมเป็นชุด 3 – 5 เลาเรียกว่า ปี่จุมหรือปี่ชอ์ ปี่จุมที่จะให้เสียงกลมกลืนกันเมื่อบรรเลงต้องทำมาจากไม้ไผ่ลำเดียวกัน เพราะขนาดปล้องและความหนาจะไล่กันได้ระดับดี มีชื่อเรียกตามตำแหน่ง

คือ ปี่แกัว (หลัก) ปี่กำง (กลาง) ปี่ก่อย ปี่เล็ก ปี่ตัด เรียงตามขนาดจากใหญ่ไปเล็ก ถ้าเล่นกับวงสะล้อ ซึ่ง จะใช้ปี่เดี่ยวเพียงเลาเดียว

แน หรือ ปี่แน ลักษณะคล้ายปี่ไฉน แต่ขนาดใหญ่กว่า ทำด้วยไม้เนื้อแข็ง มีลิ้นคู่ มี 2 ขนาดคือ แนหลวง(ใหญ่) และแนน้อยย(เล็ก) เสียงเล็กแหลมกว่า แนจะไม่ใช้บรรเลงเดี่ยว จะใช้ร่วมวงพาทย์ล้านนาประกอบการฟ้อน หรือชกมวย

ภาพที่ 80 แน หรือปี่แน

ที่มา : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, เครื่องดนตรีพื้นบ้านไทยภาคเหนือ [ออนไลน์], เข้าถึงเมื่อ 20 มีนาคม 2550. เข้าถึงได้จาก <http://www.culture.go.th/>

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

พิณเป็ยะ เป็นเครื่องดนตรีประเภทดีด ลักษณะมีคันทวนยาว ตอนปลายคันทวนทำด้วยเหล็กหล่อ ทองเหลืองสำหรับใช้เป็นทีพาดสาย ใช้สายทองเหลืองเป็นพื้น สายทองเหลืองนี้จะพาดผ่านสลักตรงกะลาแล้วต่อไปผูกกับสลักตรงด้านซ้าย สายของพิณเป็ยะมีทั้ง 2 สายและ 4 สาย กะโหลกของพิณเป็ยะทำด้วยเปลือกน้ำเต้าตัดครึ่งหรือกะลามะพร้าว ก็ได้ เวลาเล่น ผู้เล่นต้องถอดเสื้อ เวลาดีดใช้กะโหลกประกบติดกับหน้าอก ชยับเปิด ปิดให้เกิดเสียง พิณเป็ยะจะใช้บรรเลงเดี่ยวไม่ประสมวง

ภาพที่ 81 พิณเป็ยะ

ที่มา : ดนตรีไทย, เครื่องดนตรีไทย [ออนไลน์], เข้าถึงเมื่อ 20 มีนาคม 2550, เข้าถึงได้จาก <http://www.dontrithai.com/>

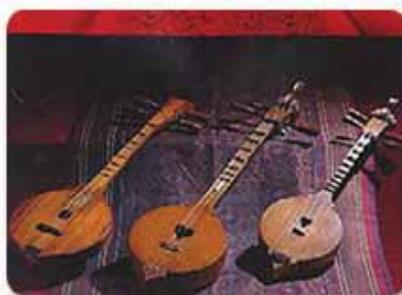
สะล้อ เป็นเครื่องดนตรีประเภทเครื่องดี มีทั้ง 2 สายและ 3 สาย คันชักสำหรับสี อยู่ด้านนอกเหมือนซอสามสาย รูปร่างคล้ายซอฮู้ของภาคกลางแต่เล็กกว่า กลองเสียงใช้ กะลามะพร้าวตัดด้านหนึ่งออกปิดด้วยไม้บางๆเรียกว่า ตาดสะล้อ ด้านหลังเจาะเป็นรูต่างๆ คันทวนเป็นไม้เนื้อแข็งกลมเสียบทะลุกลองเสียง ตรงกลางมีหย่องหนุนสายให้สูงขึ้น คันชักเป็นไม้ดัดโค้งซึ่งด้วยสายโลหะ ไม่นิยมใช้สายเอ็นเหมือนซอด้วง ซอฮู้ ปัจจุบันนิยมใช้ลวดสายห้ามล้อ รถจักรยาน เวลาเล่นจะใช้ยางสนหรือชันถูทำให้เกิดเสียงได้ ใช้บรรเลงประกอบการแสดงหรือ ประกอบบทร้อง เข้ากับปี่ในวงซอ เข้ากับซิ่งในวงพื้นเมืองหรือใช้บรรเลงเดี่ยวได้

ซิ่ง เครื่องดนตรีชนิดเครื่องดี ลักษณะคล้ายกีตาร์แต่มีขนาดเล็กกว่า มี 4 สาย กะโหลกรูปร่างกลม คันทวนและกะโหลกเป็นไม้เนื้อแข็ง ส่วนใหญ่เป็นไม้ขึ้นเดียวคว้านส่วนที่เป็น กลองเสียงออกแล้วใช้ไม้แผ่นบางปิด เจาะรูขนาดเล็กเพื่อรับเสียง คันทวนทำให้อันหน้าแบนติด ลูกซิ่งหรือนมเป็นระยะ จำนวน 9 อัน ตอนปลายมีลูกบิดทำด้วยไม้สำหรับขึ้นสาย สายเป็นโลหะ นิยมใช้สายห้ามล้อรถจักรยาน ติดแยกเป็น 2 คู่ ซึ่งมี 3 ขนาด ซิ่งเล็กหรือซิ่งน้อย ซิ่งกลาง และซิ่งใหญ่ ให้เสียงที่ต่างกัน เวลาบรรเลงจะดีดด้วยแผ่นดีดซิ่ง เป็นแผ่นบางๆ อัดดีดด้วยเขาสัตว์

ปัจจุบันใช้แผ่นพลาสติก นิยมบรรเลงร่วมกับปี่และสะล้อ โดยเฉพาะการขับซอ จนมีคำเรียกติดปากชาวล้านนาว่า สะล้อ ซอ ซิ่ง

สะล้อ

ซิ่ง

ภาพที่ 82 เครื่องดนตรีล้านนา

ที่มา : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, เครื่องดนตรีพื้นบ้านไทยภาคเหนือ [ออนไลน์], เข้าถึงเมื่อ 20 มีนาคม 2550. เข้าถึงได้จาก <http://www.culture.go.th/>

นอกจากนี้ยังมีเครื่องดนตรีอีกหลายชนิดที่นิยมเล่นกันในล้านนา ทั้งในอดีตและปัจจุบัน เช่น ขลุ่ย ตะโหนดปด กลองชนิดต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง กลองสะบัดชัย ซึ่งมีท่วงทำนองที่คึกคัก เร้าใจ เพราะในอดีต จะใช้ในยามที่ทหารจะออกศึกสงคราม เพื่อเป็นสิริมงคล และสร้างความฮึกเหิมให้กับทหาร มี 3 ทำนองที่นิยมเล่นกันคือ ชัยเกร์ ชัยดีถี และชนะมาร.

บทที่ 3

การศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการออกแบบ

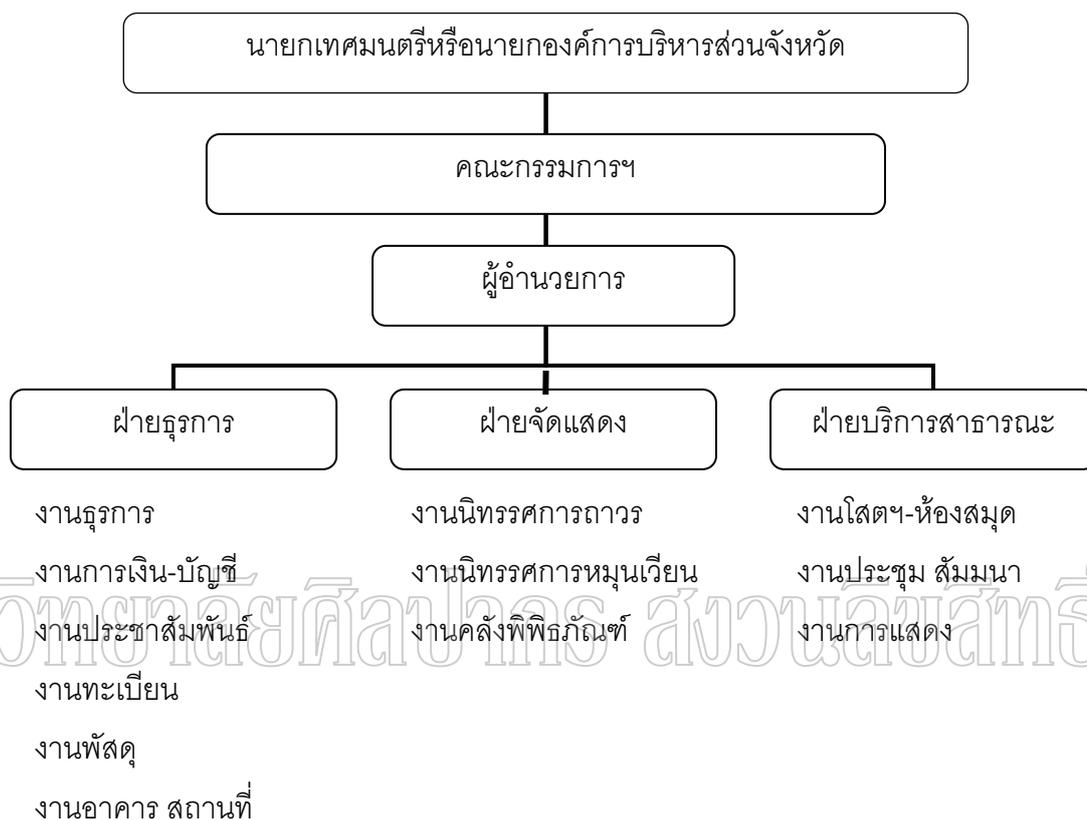
การศึกษาวิเคราะห์ผู้ใช้อาคาร

สถาปัตยกรรมส่วนใหญ่เกิดขึ้นเพราะความต้องการการใช้งานของมนุษย์ มนุษย์เป็นผู้ใช้อาคาร ความสำเร็จส่วนสำคัญส่วนหนึ่งของสถาปัตยกรรมจึงอยู่ที่สามารถตอบสนองการใช้งานของผู้ใช้อาคารได้ตามวัตถุประสงค์ของผู้สร้าง การศึกษาเกี่ยวกับผู้ใช้อาคารจึงเป็นส่วนสำคัญส่วนหนึ่งของการศึกษาเพื่อการออกแบบ มีรายละเอียดดังนี้

โครงสร้างการบริหาร โครงการหอประวัติศาสตร์ล้านนาที่ศึกษาวิจัยนี้ เป็นหน่วยงานที่จะสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นตามหลักการในกฎหมายรัฐธรรมนูญ พระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2542 และหลักการบริหารจัดการทั่วไป โดยรายละเอียดในบริหารจัดการ ส่วนราชการเจ้าของโครงการ ซึ่งในที่นี้อาจจะหมายถึงเทศบาลนครเชียงใหม่หรือองค์การบริหารส่วนจังหวัดเชียงใหม่ จะดำเนินการเองโดยมีข้าราชการในสังกัดของหน่วยงานเองเป็นผู้บริหาร หรือมีข้าราชการในสังกัดอื่นเข้าร่วมบริหารจัดการหรือเป็นคณะกรรมการบริหาร หรือคณะที่ปรึกษา หรือจะว่าจ้างบริษัทเอกชนมาบริหารจัดการภายใต้การกำกับดูแลและกำหนดนโยบายโดยหน่วยงานหรือคณะกรรมการที่ตั้งขึ้นจากบุคคลหลายฝ่ายทั้งส่วนราชการ สถาบันการศึกษาและผู้ทรงคุณวุฒิภาคเอกชน

หอประวัติศาสตร์ล้านนาเป็นอาคารประเภทศูนย์กลางการเรียนรู้ หรือศูนย์ศึกษา ซึ่งมีลักษณะคล้ายกับอาคารพิพิธภัณฑ์ แต่เป็นพิพิธภัณฑ์ประเภทให้ความรู้ (Education) ไม่ใช่พิพิธภัณฑ์ประเภทจัดแสดงของมีค่าเพื่อการศึกษา (Study) วัตถุประสงค์แสดงไม่ใช่วัตถุโบราณ ไม่ใช่วัตถุที่มีคุณค่าด้านอายุหรือด้านประวัติศาสตร์ แต่เป็นวัสดุที่จัดสร้างขึ้นเพื่อให้ความรู้แก่ผู้เยี่ยมชมด้วยเทคนิคต่างๆหลายชนิด เช่น ป้ายแสดงข้อความ หุ่นจำลอง เสียงบรรยาย วีดิทัศน์ ฯลฯ ตามที่ผู้ออกแบบการจัดแสดงจะสร้างสรรค์ขึ้นมา เพื่อสื่อให้ผู้ชมได้เข้าใจเรื่องราวที่ต้องการสื่อ ตลอดจนการบริการด้านอื่นๆนอกเหนือจากการจัดแสดง เช่น การให้บริการค้นคว้าข้อมูล เพื่อการศึกษา วิจัยทางประวัติศาสตร์และอื่นๆที่เกี่ยวข้อง การสัมมนาแลกเปลี่ยนความรู้ ความเห็น และประสบการณ์ ตลอดจนการจัดแสดงบนเวทีที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ ซึ่งสามารถกำหนดได้

โครงสร้างการบริหารในรูปแบบการบริหารขององค์กรที่มีส่วนราชการเป็นเจ้าของ ควบคุมนโยบาย โดยคณะกรรมการฯ บริหารโดยผู้อำนวยการ และแบ่งการบริหารเป็นฝ่ายต่างๆตามองค์ประกอบ ของโครงการได้ตามแผนภูมิต่อไปนี้

แผนภูมิที่ 1 โครงสร้างการบริหารหอประวัติศาสตร์ล้านนา

ที่มา : จากการศึกษาของผู้วิจัย

ผู้ใช้อาคารและพฤติกรรมผู้ใช้ โครงการหอประวัติศาสตร์ล้านนานี้ แม้จะเป็นโครงการของส่วนราชการแต่ได้เสนอแนะการทำงานและการบริหารในรูปแบบกึ่งราชการ มีคณะกรรมการฯกำหนดนโยบายและบริหารโดยผู้บริหารและพนักงานที่อาจไม่ใช่ข้าราชการหรือลูกจ้างของส่วนราชการ แต่เป็นหน่วยงานภาคเอกชนทำสัญญาว่าจ้างในการบริหาร และการเปิดให้บริการก็ไม่ใช่ในรูปแบบส่วนราชการที่เปิดบริการตามวันและเวลาราชการ เห็นควรเปิดบริการตามแบบหน่วยงานของเอกชนทั่วไป เพราะเป้าหมายของโครงการต้องการบริการให้ประชาชนและนักท่องเที่ยวทั่วไปที่สนใจเป็นกลุ่มเป้าหมายหลัก ซึ่งสามารถใช้เวลาว่างหลังเลิกงานหรือวันหยุดสุดสัปดาห์มาเยี่ยมชมหรือศึกษาหาความรู้ ซึ่งสามารถกำหนดเวลาทำการของโครงการได้ดังนี้

1. ส่วนจัดแสดง (ทั้งถาวรและหมุนเวียน)	เปิดบริการ 9.00 – 20.00 น. ทุกวัน
2. ส่วนห้องสมุดและห้องโสตฯ	เปิดบริการ 9.00 – 20.00 น. ทุกวัน
3. ส่วนประชุม สัมมนา	เปิดบริการ 9.00 – 18.00 น. ทุกวัน
4. ส่วนการแสดง	เปิดบริการ 17.00 – 22.00 น. ทุกวัน

อาคารหอประวัติศาสตร์ล้านนาสามารถแบ่งผู้ใช้อาคารออกได้เป็น 2 กลุ่มใหญ่ คือ กลุ่มผู้ใช้ประจำ และผู้ใช้ชั่วคราวหรือผู้ใช้ไม่ประจำ

1. กลุ่มผู้ใช้ประจำ ได้แก่ ผู้บริหารและพนักงาน ซึ่งมีช่วงเวลากการทำงานหรือการใช้อาคารที่แน่นอนและเป็นประจำ แบ่งเป็นกลุ่มย่อยได้คือ

1.1 ผู้บริหารและฝ่ายธุรการ	ทำงาน 8.00 – 17.00 น. วันจันทร์ – วันศุกร์
1.2 ฝ่ายจัดแสดง	ทำงาน 8.00 – 20.30 น. ทุกวัน
1.3 ฝ่ายบริการสาธารณะ	ทำงาน 8.00 – 20.30 น. ทุกวัน (ยกเว้นวันที่มี

การแสดงบนเวทีที่เลิกงานตามกำหนดการแสดง)

2. กลุ่มผู้ใช้ไม่ประจำ ได้แก่ ผู้เยี่ยมชม ศึกษาค้นคว้าหาข้อมูล นักวิชาการ ผู้เข้าร่วม

ประชุมสัมมนา ตลอดจนฝ่ายต่างๆที่เข้ามาจัดแสดงนิทรรศการ การแสดงบนเวที ฯลฯ ซึ่งกลุ่มนี้มีจำนวน เวลาใช้อาคารที่ไม่แน่นอน พอแบ่งเป็นกลุ่มต่างๆได้ดังนี้

- 2.1 ประชาชนและนักท่องเที่ยวทั่วไป ที่สนใจเข้าชม ทั้งที่เข้าชมเป็นการ

ท่องเที่ยวพักผ่อนและที่เข้าชมเพื่อต้องการศึกษาหาข้อมูลความรู้ด้านประวัติศาสตร์ และเข้าร่วมประชุมสัมมนา ตลอดจนเข้าชมการแสดงบนเวที อาจเดินทางมาเป็นรายบุคคล รายคณะ กลุ่มเล็ก หรือกลุ่มใหญ่

- 2.2 นักเรียน มักจะมาเป็นหมู่คณะมีครูนำมาและมาในช่วงโรงเรียนเปิดเรียน

2.3 คณะกรรมการฯ ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ข้าราชการหน่วยต่างๆที่เกี่ยวข้อง ซึ่งมาเพื่อตรวจเยี่ยม ตรวจสอบ ประชุมส่วนบริหาร และกิจการต่างๆของโครงการ

2.4 ครู อาจารย์ นักวิชาการ หรือผู้เชี่ยวชาญ เป็นกลุ่มที่มีความรู้ มาเพื่อประชุมสัมมนา แลกเปลี่ยนทัศนะ หรือมาเพื่อศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติม หรือมาเพื่อเผยแพร่ความรู้แก่ประชาชนทั่วไป ในการบรรยายในส่วนจัดแสดงหรือในการสัมมนา

2.5 เจ้าหน้าที่ให้คำแนะนำในการชมนิทรรศการ ซึ่งไม่ได้ทำงานประจำและไม่ต้องการพื้นที่ทำงานเหมือนกลุ่มผู้ใช้ประจำ แต่เป็นเจ้าหน้าที่ที่ผ่านการอบรมแล้ว มาเป็นเวลาเฉพาะ คอยประจำในส่วนต่างๆของส่วนนิทรรศการ ผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนไปตลอดเวลาที่เปิดทำการ

2.6 ผู้ใช้อื่นๆ ได้แก่ผู้มาติดต่อหรือให้บริการด้านต่างๆ เช่น ธุระส่วนบุคคล บริษัท ห้างร้านต่างๆที่ทำงานเกี่ยวข้องกับโครงการ พนักงานส่งของ พนักงานบริษัททำความสะอาด พนักงานบริษัทจัดและดูแลสวน ฯลฯ

จำนวนผู้ใช้อาคาร การคาดคะเนจำนวนผู้ใช้อาคารเป็นการศึกษาจากโครงสร้างการบริหารและลักษณะงานของโครงการ ซึ่งแบ่งเป็นฝ่ายต่างๆตามการทำงานดังแสดงในแผนภูมิที่สามารถสรุปได้สำหรับกลุ่มผู้ใช้ประจำเป็นประมาณการได้ดังนี้

1. ฝ่ายบริหารและธุรการ	13 คน
2. ฝ่ายจัดแสดง	9 คน
3. ฝ่ายบริการสาธารณะ	8 คน
รวม	30 คน

การกำหนดองค์ประกอบโครงการ

จากหัวข้อต่างๆด้านประวัติศาสตร์ที่ได้ศึกษามาแล้วในบทที่ 2 ประกอบกับวัตถุประสงค์ของโครงการ หลักการและมาตรฐานอาคารประเภทจัดแสดง สามารถกำหนดองค์ประกอบสำหรับโครงการหอประวัติศาสตร์ล้านนาได้ดังนี้

1. ฝ่ายบริหาร

1.1 ผู้บริหาร

- ห้องผู้อำนวยการ
- เลขานุการ
- ห้องหรือพื้นที่รับรอง
- ห้องประชุม

1.2 ธุรการ

- ธุรการ
- การเงินและบัญชี
- พัสดุและทะเบียน
- อาคารสถานที่
- เก็บเอกสาร

1.3 ประชาสัมพันธ์

- ส่วนทำงาน

- ส่วนรับรอง

1.4 เตรียมอาหาร

1.5 สุขา

2. ฝ่ายจัดแสดง

2.1 ส่วนนิทรรศการถาวร

1. ส่วนใหม่โรง

2. ส่วนจัดแสดงประวัติศาสตร์อาณาจักร

- ส่วนจัดแสดงประวัติศาสตร์ยุคก่อนและกำเนิดล้านนา
- ส่วนจัดแสดงประวัติศาสตร์ยุคราชวงศ์มังราย
- ส่วนจัดแสดงประวัติศาสตร์ยุคใต้อำนาจปกครองของพม่า
- ส่วนจัดแสดงประวัติศาสตร์ยุคประเทศราชของสยาม
- ส่วนจัดแสดงประวัติศาสตร์ยุคมณฑลพายัพ

3. ส่วนจัดแสดงประวัติศาสตร์องค์ประกอบอาณาจักร

- ส่วนจัดแสดงประวัติศาสตร์แคว้นและเมืองสำคัญ
- ส่วนจัดแสดงประวัติศาสตร์กษัตริย์และเจ้าผู้ครองนคร
- ส่วนจัดแสดงประวัติศาสตร์บุคคลสำคัญ
- ส่วนจัดแสดงประวัติศาสตร์ศาสนาและพระสงฆ์
- ส่วนจัดแสดงประวัติศาสตร์ชุมชน ย่าน สถานที่และอาคาร

สำคัญทางประวัติศาสตร์

- ส่วนจัดแสดงประวัติศาสตร์ภาษา วรรณกรรม และกวี
- ส่วนจัดแสดงประวัติศาสตร์ศิลปกรรม
- ส่วนจัดแสดงประวัติศาสตร์ดนตรีและศิลปะ

4. จุดพัก

2.2 ส่วนนิทรรศการชั่วคราว

2.3 ส่วนนิทรรศการกลางแจ้ง

2.4 ส่วนการแสดง

- เวที
- ห้องควบคุมแสงเสียง
- ส่วนเตรียมการแสดง

- ที่นั่งชมการแสดง

3. ฝ่ายเตรียมการ

3.1 คลังพิพิธภัณฑ

3.2 ส่วนสร้าง – ซ่อมวัสดุจัดแสดง

3.3 สุขา

4. ฝ่ายการศึกษา วิจัย

4.1 ห้องทำงานนักวิชาการ

4.2 ห้องสมุด

- ส่วนห้องสมุด

- ส่วนโสตทัศนศึกษา

4.3 ห้องบรรยาย

4.4 ห้องประชุม สัมมนา

4.5 ห้องเก็บของ

4.6 สุขา

5. ฝ่ายบริการ

5.1 โถงต้อนรับ จำหน่ายบัตร

5.2 ร้านขายหนังสือและของที่ระลึก

5.3 ร้านเครื่องดื่ม

6. ส่วนเทคนิค

6.1 ห้องเครื่องระบบไฟฟ้า

6.2 ห้องเครื่องระบบปรับอากาศ

6.3 ห้องเครื่องระบบสุขาภิบาล

7. ที่จอดรถ

การวิเคราะห์การใช้พื้นที่โครงการ

วิเคราะห์การใช้พื้นที่ส่วนจัดแสดง การพิจารณาการใช้พื้นที่ของส่วนจัดแสดงเพื่อกำหนดพื้นที่ใช้สอยของอาคารนี้ ได้ใช้เกณฑ์มาตรฐานจาก Neufert architects' data ร่วมกับการวิเคราะห์ โดยเน้นที่ส่วนจัดแสดง เพราะเป็นองค์ประกอบสำคัญของโครงการ ส่วนองค์ประกอบอื่นๆของโครงการนั้น ได้ใช้หลักการทั่วไปในการกำหนดพื้นที่ ซึ่งสามารถพิจารณาได้ดังนี้

1. **ส่วนโหมโรง** ส่วนนี้เป็นส่วนแรกของผู้เข้าชมส่วนจัดแสดงจะผ่าน เป็นพื้นที่ที่จัดแสดงภาพรวมของอาณาจักร เพื่อเป็นการเกริ่นนำหรือแนะนำให้ผู้รู้จักกับอาณาจักรล้านนาก่อนที่จะเข้าไปสู่รายละเอียดของประวัติศาสตร์ รายละเอียดของการจัดแสดงในส่วนนี้จะมีหุ่นจำลองของอาณาจักร แผนที่ สื่อด้านเสียงและภาพ ตลอดจนการสร้างบรรยากาศให้เกิดการรับรู้ถึงความเป็นล้านนา

การใช้พื้นที่ ลักษณะเป็นห้องหรือโถง มีหุ่นจำลองอยู่ตรงกลาง ผนังโดยรอบจัดแสดงภาพเขียนหรือภาพถ่ายสถานที่และเหตุการณ์สำคัญอันเป็นเอกลักษณ์ของอาณาจักร และจอร์บายที่ฉายวีดิทัศน์อรรถาธิบายหรือข้อมูลทั่วไปแนะนำให้ผู้ชมรู้จักอาณาจักรล้านนาในภาพกว้าง

พื้นที่ ประมาณ 400 - 500 ตร.ม.

2. ส่วนจัดแสดงประวัติศาสตร์อาณาจักร

ส่วนนี้เป็นส่วนที่แสดงประวัติศาสตร์ของอาณาจักร เน้นที่เหตุการณ์สำคัญ ที่ส่งผลต่อความเป็นไปของอาณาจักร เพื่อให้เกิดความเข้าใจว่าอาณาจักรเกิดขึ้น ตั้งอยู่และดับไปอย่างไร แสดงเป็นลำดับตามระยะเวลาตั้งแต่ก่อนการกำเนิดอาณาจักรจนกระทั่งเปลี่ยนแปลงการปกครองที่นับเป็นการสิ้นสุดความเป็นอาณาจักร โดยแบ่งออกเป็น 4 ช่วงเวลา ซึ่งใช้การแบ่งพื้นที่หรือแบ่งห้องออกตามช่วงเวลา โดยในแต่ละพื้นที่ จะใช้การจัดแสดงตามเหตุการณ์สำคัญ โดยใช้สื่อรูปแบบต่างๆ แล้วแต่ความเหมาะสมของเนื้อหาในแต่ละเหตุการณ์ ทั้ง 2 มิติและ 3 มิติเช่น การใช้แผ่นปิดข้อความและรูปภาพ การใช้หุ่นจำลอง การใช้เสียงบรรยาย การใช้วีดิทัศน์ หรือใช้หลายสื่อผสมผสานกัน ขนาดพื้นที่ของแต่ละห้องแต่ละช่วงเวลาหรือยุคจึงขึ้นอยู่กับจำนวนเหตุการณ์ที่จัดแสดงประกอบกับระยะเวลาในประวัติศาสตร์ของช่วงเวลาในยุคนั้น โดยมีเกณฑ์มาตรฐานการใช้พื้นที่จากเอกสารอ้างอิงดังนี้

Space/picture 3-5 m² hanging surface

Space/sculpture 6-10 m² ground surface

Space/400 coins 1 m² cabinet space

การจัดแสดงรายการต่างๆในส่วนจัดแสดงนี้จะใช้การแสดงผลแบบผสมผสานดังกล่าวมาแล้ว ในการประมาณการการใช้พื้นที่ในเบื้องต้นนี้ จึงได้พิจารณาใช้ค่าเฉลี่ยจากข้อมูลอ้างอิง โดยกำหนดให้ใช้การแสดงผลแบบ Hanging และแบบ ground อย่างละกึ่งหนึ่ง

จากระยะเวลาและจำนวนเหตุการณ์ในแต่ละช่วงเวลาที่ได้สรุปไว้ในบทที่ 2 สามารถประมาณการการใช้พื้นที่ในแต่ละห้องหรือแต่ละส่วนได้ดังนี้

1. ส่วนจัดแสดงประวัติศาสตร์ยุคก่อนและกำเนิดล้านนา

จำนวน 8 เหตุการณ์ ใช้พื้นที่เฉลี่ยจุดละ 8 ตร.ม. รวม 64 ตร.ม.

รวมพื้นที่สัญจร 30 % คิดเป็นพื้นที่ประมาณ 83.2 ตร.ม.

2. ส่วนจัดแสดงประวัติศาสตร์ยุคราชวงศ์มังราย

จำนวน 45 เหตุการณ์ ใช้พื้นที่เฉลี่ยจุดละ 8 ตร.ม. รวม 360 ตร.ม.

รวมพื้นที่สัญจร 30 % คิดเป็นพื้นที่ประมาณ 468 ตร.ม.

3. ส่วนจัดแสดงประวัติศาสตร์ยุคได้อานาจปกครองของพม่า

จำนวน 11 เหตุการณ์ ใช้พื้นที่เฉลี่ยจุดละ 8 ตร.ม. รวม 88 ตร.ม.

รวมพื้นที่สัญจร 30 % คิดเป็นพื้นที่ประมาณ 114.4 ตร.ม.

4. ส่วนจัดแสดงประวัติศาสตร์ยุคประเทศราชของสยาม

จำนวน 32 เหตุการณ์ ใช้พื้นที่เฉลี่ยจุดละ 8 ตร.ม. รวม 256 ตร.ม.

รวมพื้นที่สัญจร 30 % คิดเป็นพื้นที่ประมาณ 332.8 ตร.ม.

5. ส่วนจัดแสดงประวัติศาสตร์ยุคมณฑลพายัพ

จำนวน 12 เหตุการณ์ ใช้พื้นที่เฉลี่ยจุดละ 8 ตร.ม. รวม 96 ตร.ม.

รวมพื้นที่สัญจร 30 % คิดเป็นพื้นที่ประมาณ 124.8 ตร.ม.

รวมพื้นที่ในส่วนจัดแสดงประวัติศาสตร์อาณาจักรนี้ประมาณ 1,123 ตร.ม.

อนึ่ง การใช้พื้นที่ในส่วนนี้ จะเป็นนิทรรศการถาวรและเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่นำมาเป็นส่วนจัดแสดงและการกำหนดการใช้พื้นที่ เป็นส่วนที่ตายตัวหรือไม่มีการเปลี่ยนแปลงในลักษณะการขยายหรือเพิ่มการจัดแสดงแล้ว หรือมีการเพิ่มหรือขยายพื้นที่ เช่น กรณีพบหลักฐานใหม่ หรือหลักฐานได้รับการชำระ แต่เป็นสัดส่วนที่น้อย ต่างจากในส่วนจัดแสดงประวัติศาสตร์องค์ประกอบอาณาจักรซึ่งอาจจะมีการเพิ่มเติมการจัดแสดงได้เมื่อเห็นเป็นการสมควร หรือพบหลักฐานใหม่หรือหลักฐานเพิ่มเติมที่มีความสำคัญเพียงพอ ส่วนนี้จึงไม่มีพื้นที่เผื่อสำหรับการขยายตัวในอนาคต

3. ส่วนจัดแสดงประวัติศาสตร์องค์ประกอบอาณาจักร ส่วนนี้เป็นส่วนจัดแสดงประวัติขององค์ประกอบของอาณาจักรล้านนา เปรียบเสมือนเป็นส่วนขยายของส่วนแรกซึ่งเป็นส่วนหลัก เป็นการแสดงประวัติหรือรายละเอียดของส่วนย่อยแต่ละส่วน เพื่อเพิ่มความเข้าใจในประวัติศาสตร์หรือเพื่อศึกษาประวัติศาสตร์เป็นรายประเด็น ซึ่งส่วนนี้จะไม่จัดแสดงเป็นลำดับหรือ Sequence เหมือนกับส่วนแรก เพราะเรื่องราวที่แสดงไม่ได้เกี่ยวข้องกับระยะเวลาโดยตรง ผู้ชมสามารถเลือกที่จะชมหรือศึกษาส่วนใดส่วนหนึ่งบางส่วนหรือทั้งหมด ส่วนใดก่อนส่วนใดหลังก็ได้ และพื้นที่ที่จัดแสดงหรือจำนวนรายการบางรายการก็ไม่ตายตัว เช่น ประวัตินุคคลสำคัญ อาจมีการเพิ่มรายการจัดแสดงได้ หรือในกรณีการพบหลักฐานใหม่ที่เป็นประโยชน์ การเตรียมพื้นที่ซึ่งต้องเผื่อการขยายตัวไว้ด้วยบางส่วน ซึ่งสามารถประมาณการการใช้พื้นที่ในส่วนนี้จากได้ดังนี้

1. ส่วนจัดแสดงประวัติศาสตร์แคว้นและเมืองสำคัญ
จำนวน 17 รายการ ใช้พื้นที่เฉลี่ยจุดละ 6 ตร.ม. รวม 102 ตร.ม.
รวมพื้นที่สัญจร 30 % คิดเป็นพื้นที่ประมาณ 132.6 ตร.ม.
2. ส่วนจัดแสดงประวัติศาสตร์กษัตริย์และเจ้าผู้ครองนคร
จำนวน 27 รายการ ใช้พื้นที่เฉลี่ยจุดละ 6 ตร.ม. รวม 162 ตร.ม.
รวมพื้นที่สัญจร 30 % คิดเป็นพื้นที่ประมาณ 210.6 ตร.ม.
3. ส่วนจัดแสดงประวัติศาสตร์บุคคลสำคัญ
จำนวน 10 รายการ ใช้พื้นที่เฉลี่ยจุดละ 6 ตร.ม. รวม 60 ตร.ม.
รวมพื้นที่สัญจร 30 % คิดเป็นพื้นที่ประมาณ 78 ตร.ม.
4. ส่วนจัดแสดงประวัติศาสตร์ศาสนาและพระสงฆ์
จำนวน 15 รายการ ใช้พื้นที่เฉลี่ยจุดละ 6 ตร.ม. รวม 90 ตร.ม.
รวมพื้นที่สัญจร 30 % คิดเป็นพื้นที่ประมาณ 117 ตร.ม.
5. ส่วนจัดแสดงประวัติศาสตร์ชุมชน ย่าน สถานที่และอาคารสำคัญทาง
ประวัติศาสตร์
จำนวน 15 รายการ ใช้พื้นที่เฉลี่ยจุดละ 6 ตร.ม. รวม 90 ตร.ม.
รวมพื้นที่สัญจร 30 % คิดเป็นพื้นที่ประมาณ 117 ตร.ม.
6. ส่วนจัดแสดงประวัติศาสตร์ภาษา วรรณกรรม และกวี
จำนวน 23 รายการ ใช้พื้นที่เฉลี่ยจุดละ 6 ตร.ม. รวม 138 ตร.ม.
รวมพื้นที่สัญจร 30 % คิดเป็นพื้นที่ประมาณ 180 ตร.ม.
7. ส่วนจัดแสดงประวัติศาสตร์ศิลปกรรม
จำนวน 10 รายการ ใช้พื้นที่เฉลี่ยจุดละ 6 ตร.ม. รวม 60 ตร.ม.
รวมพื้นที่สัญจร 30 % คิดเป็นพื้นที่ประมาณ 78 ตร.ม.
8. ส่วนจัดแสดงประวัติศาสตร์ดนตรีและศิลปะ
จำนวน 10 รายการ ใช้พื้นที่เฉลี่ยจุดละ 6 ตร.ม. รวม 60 ตร.ม.
รวมพื้นที่สัญจร 30 % คิดเป็นพื้นที่ประมาณ 78 ตร.ม.
9. จุดพัก เป็นส่วนที่จัดไว้ให้ผู้ชมได้พัก
ใช้พื้นที่ประมาณ 80 ตร.ม.
10. ส่วนรองรับการขยายตัว
คิดเป็นพื้นที่ประมาณ 150 ตร.ม.

รวมพื้นที่ในส่วนนี้ประมาณ 1,221.2 ตร.ม.

4. ส่วนประกอบอื่นในส่วนของการจัดแสดง

1. ห้องทำงานภัณฑารักษ์ ส่วนนี้ควรจัดอยู่ภายในส่วนจัดแสดงเพราะมีหน้าที่โดยตรงในการดูแลส่วนนี้ และหน้าที่บริหารจัดการเจ้าหน้าที่ผู้ให้คำแนะนำในการชม และบริการผู้เข้าชมเกี่ยวกับข้อมูลด้านต่างๆที่จัดแสดง

ใช้พื้นที่สำหรับปฏิบัติงานและเก็บของประมาณ 50 ตร.ม.

2. ห้องเก็บของ ใช้สำหรับพักสิ่งของหรือวัสดุจัดแสดงที่นำมาเข้าหรือนำออกจากส่วนจัดแสดงเพื่อส่งไปซ่อมบำรุงหรือปรับเปลี่ยนวัสดุใหม่มาทดแทน ตลอดจนเก็บวัสดุตกแต่งที่หมุนเวียนภายในส่วนจัดแสดง

ใช้พื้นที่ประมาณ 30 ตร.ม.

3. ส่วนพื้นที่บุชานูรพกษัตริย์ล้านนา สำหรับให้ผู้ที่เคารพเลื่อมใส ตลอดจนบุคคลทั่วไปได้ระลึกถึงการประกอบวีรกรรมและคุณงามความดีหรือผลงานของบุรพกษัตริย์ล้านนา

ใช้พื้นที่ประมาณ 100 ตร.ม.

วิเคราะห์การใช้พื้นที่ส่วนจัดแสดงนิทรรศการชั่วคราว ส่วนจัดแสดงนิทรรศการชั่วคราวหรือหมุนเวียน เป็นการจัดแสดงกรณีพิเศษ หรือหมุนเวียนจัดแสดงเป็นระยะเวลาไม่นาน เปลี่ยนแปลงบ่อยๆ เพื่อเป็นการดึงดูดผู้ชมที่เคยมาชมแล้ว ให้กลับมาชมอีกบ่อยๆ โดยอาจเป็นการยืม หรือแลกเปลี่ยนสิ่งของหรือวัสดุจัดแสดงกับพิพิธภัณฑ์อื่นๆ ทั้งในภูมิภาคและต่างภูมิภาค ทั้งที่เป็นเรื่องราวทางประวัติศาสตร์หรือเรื่องราวอื่นๆ หรือผลงานของนักเรียนนักศึกษาจากสถาบันต่างๆ รวมถึงวัสดุหรือรายการจัดแสดงที่จัดเพิ่มเติมเข้ามา อาจนำมาจัดแสดงไว้ในส่วนนี้ก่อนที่จะนำเข้าไปจัดแสดงในส่วนจัดแสดงนิทรรศการถาวรต่อไป

การพิจารณากำหนดพื้นที่ใช้งานในส่วนนี้ เนื่องจากไม่มีจำนวนวัสดุจัดแสดงที่จำนวนตายตัวเหมือนส่วนนิทรรศการถาวร การกำหนดพื้นที่จากจำนวนรายการวัสดุที่จัดแสดงจึงกระทำไม่ได้ แต่จากการศึกษาอาคารประเภทจัดแสดงหรือพิพิธภัณฑ์ และจากเอกสารอ้างอิง พบว่ามีการกำหนดหรือคำนวณหาขนาดหรือพื้นที่ที่ต่างกัน ซึ่งหากเปรียบเทียบกับส่วนนิทรรศการถาวรแล้ว ส่วนนิทรรศการชั่วคราวนี้จะมีพื้นที่อยู่ในระหว่างร้อยละ 20 - 30 ของพื้นที่นิทรรศการถาวร

ดังนั้น จึงสามารถกำหนดพื้นที่ส่วนจัดแสดงนิทรรศการชั่วคราวได้จากร้อยละของส่วนนิทรรศการถาวรดังกล่าว

$$20\% - 30\% \text{ ของ } (1,123 + 1,221.2) = 468 - 703 \text{ ตร.ม.}$$

วิเคราะห์การใช้พื้นที่ส่วนจัดแสดงนิทรรศการกลางแจ้ง ส่วนการจัดแสดงนิทรรศการกลางแจ้งนี้ จะเป็นการจัดแสดงภายนอกอาคาร นำอาคารหรือวัตถุอื่นใดที่มีส่วน

เกี่ยวข้องกับเนื้อหาที่จัดแสดงภายในมาจัดแสดง เท่าที่จะหาได้หรือจำลองขึ้นมาจากหลักฐาน ภาพถ่าย ฯลฯ โดยที่ของจริงได้สูญหายหรือพังทลายหมดแล้ว ส่วนใหญ่จะใช้มาตราส่วนเท่าจริง หรือย่อส่วนเล็กน้อย ในกรณีสัดส่วนจริงมีขนาดใหญ่มาก เพื่อให้ผู้ชมสามารถรับรู้ถึงรูปลักษณะของสิ่งเหล่านั้นในแบบ 3 มิติ มาตราส่วนจริงหรือใกล้เคียง เพื่อให้เข้าใจสิ่งเหล่านั้นได้ดียิ่งขึ้น พร้อมกับคำอธิบายหรือภาพถ่ายของจริง เช่น ล่องข้าว(ยุ่งข้าว) หอไตร ส่วนประกอบหรือเครื่องใช้ในงานพิธีต่างๆ ฯลฯ

การใช้พื้นที่ในส่วนนี้ เนื่องจากไม่มีรายการจัดแสดงที่ชัดเจน ไม่สามารถกำหนดพื้นที่ใช้สอยได้ คงสามารถใช้การพิจารณาจากพื้นที่ที่เหมาะสมกับขนาดของที่ดินและสัดส่วนอาคารในขั้นตอนการออกแบบสถาปัตยกรรมต่อไป

วิเคราะห์การใช้พื้นที่ส่วนการแสดงผลบนเวที การแสดงผลบนเวทีไม่ได้ส่วนประกอบหลักหรือจุดเด่นของโครงการ แต่เป็นส่วนเสริมให้โครงการมีกิจกรรมที่มีการเคลื่อนไหวไม่หยุดนิ่งเหมือนโครงการประเภทจัดแสดงหรือพิพิธภัณฑ์ ประกอบกับความต้องการส่งเสริมการท่องเที่ยวและสอดแทรกความรู้ความเข้าใจด้านประวัติศาสตร์ กำหนดไว้เป็นเวทีการแสดงกลางแจ้ง การใช้พื้นที่สามารถใช้การพิจารณาตามความเหมาะสมกับพื้นที่ในขั้นตอนการออกแบบต่อไป

วิเคราะห์การใช้พื้นที่ส่วนคลังพิพิธภัณฑ์และซ่อมบำรุง ส่วนคลังพิพิธภัณฑ์และซ่อมบำรุงในโครงการหอประวัติศาสตร์ล้านนา นี้ ใช้สำหรับเก็บรักษาวัสดุจัดแสดงที่หมุนเวียนออกจัดแสดง ซ่อมแซมหรือปรับปรุงวัสดุจัดแสดง ตลอดจนออกแบบจัดสร้างวัสดุจัดแสดง เพื่อเสริมหรือสับเปลี่ยน หมุนเวียนกับวัสดุที่จัดแสดงไว้ หรืออาจเป็นการปรับปรุงเนื้อหาเนื่องจากได้ข้อมูลใหม่หรือมีการชำระประวัติศาสตร์ใหม่ หรือออกแบบจัดสร้างวัสดุจัดแสดงขึ้นเพื่อปรับปรุงรูปแบบการจัดแสดงใหม่ ด้วยเทคนิคใหม่ที่ดีขึ้นหรือทันสมัยขึ้น เช่น จัดสร้างวีดิทัศน์ขึ้นใหม่ทดแทนการจัดแสดงด้วยป้ายข้อความ เป็นต้น

ส่วนการเก็บรักษาวัสดุนั้น ไม่ได้เป็นประเด็นหลักของคลังพิพิธภัณฑ์นี้ เพราะโครงการหอประวัติศาสตร์ล้านนา นี้ ไม่ได้เป็นพิพิธภัณฑ์ประเภทเก็บรักษาและจัดแสดงวัตถุโบราณที่มีค่า แต่เป็นการจัดสร้างวัสดุจัดแสดงขึ้นใหม่เพื่อให้ความรู้ด้านประวัติศาสตร์แก่ผู้เยี่ยมชม การใช้พื้นที่ในส่วนนี้จึงไม่มากเท่ากับอาคารพิพิธภัณฑ์ประเภทจัดแสดงหรือเก็บรักษาของมีค่า

กำหนดพื้นที่ส่วนนี้ไว้ประมาณ 150 ตร.ม.

การใช้พื้นที่ในส่วนประกอบอื่นๆของโครงการ ความต้องการการใช้พื้นที่ในส่วนประกอบอื่นๆของโครงการ เช่น สำนักงาน ห้องน้ำ โถงทางเดิน ฯลฯ นั้น ได้ใช้การพิจารณาจากความต้องการพื้นที่ว่างของมนุษย์แบบพื้นฐานตามหลักการจัดทำโครงการออกแบบทั่วไป พอสรุปได้ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 14 สรุปพื้นที่ใช้สอยโครงการ

ที่	องค์ประกอบ	ผู้ใช้	หน้าที่/พฤติกรรม	ช่วงเวลา	รายละเอียด/ความต้องการ	พื้นที่
1	ส่วนสำนักงาน					
1.1	ฝ่ายบริหาร					
	- ผู้อำนวยการ	1	งานสำนักงาน	8.30-16.30	ผู้บริหาร/สมาชิก/ควบคุมดูแล	20.0
	- เลขานุการ	1	งานสำนักงาน/ติดต่อ	8.00-17.00	เข้าถึงก่อนส่วนผู้บริหาร	6.0
	- ส่วนรับรอง		ต้อนรับ/พูดคุย	8.30-16.30	สบาย	12.0
	- ห้องประชุม	20	ประชุมเจ้าหน้าที่/กรรมการ	8.30-16.30	สมาชิก	25.0
1.2	ฝ่ายธุรการ					
	- ธุรการ	2	งานสำนักงาน	8.30-16.30	ธุรการ/ทั่วไป/สมาชิก	12.0
	- การเงินและบัญชี	1				6.0
	- พัสดุและทะเบียน	1				6.0
	- อาคารสถานที่	2				12.0
	- เก็บเอกสาร		เก็บวัสดุสำนักงาน/ทะเบียน			15.0
1.3	ฝ่ายประชาสัมพันธ์	2	ต้อนรับ/พูดคุย			12.0
1.4	ส่วนเตรียมอาหาร		เตรียมอาหารทานของว่าง	8.00-17.00	มิคชิด	6.0
1.5	สุขา				มิคชิด/ระบายอากาศ	10.0

ตารางที่ 14 สรุปพื้นที่ใช้สอยโครงการ (ต่อ)

ที่	องค์ประกอบ	ผู้ใช้	หน้าที่/พฤติกรรม	ช่วงเวลา	รายละเอียด/ความต้องการ	พื้นที่
2	ส่วนจัดแสดง 2.1 ส่วนนิทรรศการถาวร - ส่วนนิมโหมโรง - ส่วนภาพรวม 1. ยุคก่อนและกำเนิดล้านนา 2. ยุคราชวงศ์มังราย 3. ยุคใต้อาณาจักรของพม่า 4. ยุคประวัติศาสตร์ของสยาม 5. ยุคมณฑลพายัพ - ส่วนองค์ประกอบประวัติศาสตร์ 1. แคว้นและเมือง 2. กษัตริย์และเจ้าผู้ครองนคร 3. บุคคลสำคัญ 4. ศาสนาและพระสงฆ์ 5. ชุมชน ย่าน สถานที่และอาคารสำคัญ 6. ภาษา วรรณกรรมและกวี 7. ศิลปกรรม	4	ข้อมูลทั่วไปอดีตล้านนา ประวัติศาสตร์ล้านนา จัดแสดงรายละเอียดเฉพาะเรื่อง	9.00-16.00 9.00-16.00 9.00-16.00	ความรู้เบื้องต้น/กระตุ้น/ชักนำ ให้ความรู้ประวัติศาสตร์อาณา จักรล้านนาเป็นขั้นตอนตาม ช่วงเวลา ให้ความรู้ประวัติศาสตร์ตาม หมวดย่อย/ไม่เป็นขั้นตอน/ ศึกษาหาข้อเท็จจริง	500.0 64.0 468.0 114.4 332.8 124.8 132.6 210.6 78.0 117.0 117.0 180.0 78.0

ตารางที่ 14 สรุปพื้นที่ใช้สอยโครงการ (ต่อ)

ที่	องค์ประกอบ	ผู้ใช้	หน้าที่/พฤติกรรม	ช่วงเวลา	รายละเอียด/ความต้องการ	พื้นที่
	8.ดนตรีและศิลปกรรม					78.0
	- ส่วนพัก		พักผ่อนริยาบถแก่เมื่อย	9.00-16.00	สบาย หายเหนื่อย/เครื่องดื่ม	80.0
2.2	ส่วนนิทรรศการชั่วคราว	2	จัดแสดงชั่วคราวตามวาระ	9.00-16.00	ยืดหยุ่นได้ตามวัสดุจัดแสดง	703.0
2.3	ส่วนนิทรรศการกลางแจ้ง		จัดแสดงกลางแจ้ง	8.00-17.00		
2.4	ส่วนการแสดง	2				
	- เวที 20 คน	20	แสดงนาฏศิลป์/ละครตำนาน	18.00-22.00	เข้าถึงได้สะดวกนอกเวลา	80.0
	- เติร์ยมการแสดง			16.00-22.30	ราชการ	24.0
	- ที่นั่งชมการแสดง		ชมการแสดง	17.00-22.30	มุมมองและเสียงจากเวทีได้ดี	
2.5	ส่วนอื่นๆ					
	- ภัณฑารักษ์					50.0
	เก็บของ					30.0
	พื้นที่ว่างสำหรับบุชกาษัตริย์					100.0
2.6	สุขา				มิติคิด/ระบายอากาศ	80.0

ตารางที่ 14 สรุปพื้นที่ใช้สอยโครงการ (ต่อ)

ที่	องค์ประกอบ	ผู้ใช้	หน้าที่/พฤติกรรม	ช่วงเวลา	รายละเอียด/ความต้องการ	พื้นที่
3	ส่วนเตรียมการ					
3.1	คลังพิพิธภัณฑ		เก็บวัสดุพิพิธภัณฑ	8.30-16.30	รถส่งของเข้าถึงได้/เข้าถึงสวน จัดแสดง	150.0
3.2	สวนสร้างซอมวัสดุ	2	สร้าง/ซอมวัสดุจัดแสดง	8.30-16.30	มิดชิด/ระบายอากาศ	3.0
3.3	สุขา					
4	ส่วนการศึกษาวิจัย					
4.1	โถง					100.0
4.2	ห้องทำงานนักวิชาการ	5	งานสำนักงาน/ค้นคว้า/วิจัย	8.30-16.30	สมาธิ	60.0
4.3	ห้องสมุด	1	บริการหนังสืออ่านยืม	8.30-19.00	สงบ/สมาธิ/แสงสว่าง	180.0
4.4	ห้องโสตทัศนศึกษา	2	ให้ความรู้ด้วยสื่อ	8.30-19.00	ควบคุมเสียง/แสงได้ดี	100.0
4.5	ห้องบรรยาย		ให้ความรู้เป็นหมู่คณะ		ควบคุมเสียง/แสงได้ดี	220.0
4.6	ห้องประชุม-สัมมนา	2	ประชุม/สัมมนา		สะดวก	20.0
4.7	ห้องเตรียมเอกสาร		เตรียมเอกสารการประชุม			66.0
4.8	โถงห้องประชุม		เตรียมของว่าง			50.0
4.9	สุขา					

ตารางที่ 14 สรุปพื้นที่ใช้สอยโครงการ (ต่อ)

ที่	องค์ประกอบ	ผู้ใช้	หน้าที่/พฤติกรรม	ช่วงเวลา	รายละเอียด/ความต้องการ	พื้นที่
5	ส่วนบริการ					
5.1	โถง-ส่วนต้อนรับ-ชายับตร	2	ติดต่อสอบถาม/บัตรฝากของ	8.30-16.00		8.0
5.2	ร้านขายหนังสือและของที่ระลึก	2	ขายหนังสือ/ของที่ระลึก	8.00-19.00	เข้าถึงง่าย	12.0
5.3	ร้านเครื่องดื่ม	2	ขายอาหารว่าง/เครื่องดื่ม	8.00-19.00	สะดวก/เพียงพอ/	60.0
5.4	ห้องเก็บของ					30.0
5.5	สุขา				มีติด/ระบายอากาศ	50.0
5.6	ส่วนเทคนิค-ห้องเครื่อง-ซ่อมบำรุง	2			มีติด/ไม่รบกวน/เข้าถึงได้	60.0
6	ที่จอดรถ					
6.1	ที่จอดรถผู้เข้าชม		ที่จอดรถ	8.00-23.00	เพียงพอ/เข้าออกสะดวก	
6.2	ที่จอดรถบริการสาธารณะ		ที่จอดรถรับจ้าง	8.00-23.00	สะดวก/ระเบียบเรียบร้อย	
6.3	ที่จอดรถเจ้าหน้าที่และหน่วยงาน		ที่จอดรถประจำ	8.00-23.00	เพียงพอ/ปลอดภัย	
				รวม		5,249.6
				พื้นที่สีเขียว		1,515.0
				รวมพื้นที่อาคารประมาณ (ตารางเมตร)		6,565.3

ที่มา : จากการศึกษาของผู้วิจัย

เพิ่มเติมในห้องสมุด ห้องค้นคว้า หรือฟังบรรยายจากนักประวัติศาสตร์ ซึ่งส่วนบริการวิชาการนี้ จำเป็นต้องมีทางเข้ารอง เพราะส่วนหนึ่งของผู้ใช้อาคารเป็นนักวิชาการ นักศึกษา หรือผู้สนใจที่ต้องการเข้ามาศึกษาในห้องสมุด ห้องค้นคว้าโดยตรงโดยไม่ชมส่วนจัดแสดงก่อน ตลอดจนผู้เข้าร่วมประชุมสัมมนาในห้องประชุมใหญ่หรือห้องประชุมเล็กที่จัดไว้ในส่วนบริการวิชาการนี้

ในส่วนบริหารก็ควรเข้าถึงส่วนจัดแสดงและส่วนบริการวิชาการได้โดยง่าย เพื่อการควบคุมดูแล และอยู่ในส่วนที่เข้าถึงได้จากทางเข้ารองเช่นกันสำหรับผู้มาติดต่อราชการหรือการอื่นที่ไม่ใช่การมาชมส่วนจัดแสดง

ส่วนคลังและซ่อมบำรุงควรเข้าถึงส่วนจัดแสดงทั้งสองส่วนเพื่อความสะดวกในการซ่อมบำรุงหรือติดตั้งวัสดุจัดแสดงเพิ่มเติม และควรต้องมีทางเข้าบริการเข้าถึงส่วนนี้ได้โดยตรง องค์ประกอบเสริมอื่น ๆ คือ ส่วนนิทรรศการชั่วคราวนั้น เป็นส่วนที่อาจมีหรือไม่มีการจัดแสดงในแต่ละช่วงเวลา จึงควรวางไว้ในตำแหน่งที่เป็นเส้นทางผ่านเพื่อผู้ใช้โครงการได้พบเห็นโดยง่าย ส่วนเวทีการแสดงนั้น เนื่องจากเป็นส่วนที่มีการใช้สอยพื้นที่ในเวลาที่แตกต่างกันคือ เป็นการใช้งานในเวลากลางวัน และเลิกหลังจากที่ส่วนอื่นๆของโครงการไม่มีการใช้งานแล้ว จึงต้องจัดวางไว้ในส่วนที่เข้าถึงได้โดยตรงจากภายนอก และควรมองเห็นได้จากภายนอกเพื่อสามารถดึงดูดผู้ใช้โครงการได้ด้วย

ลักษณะการจัดแสดง

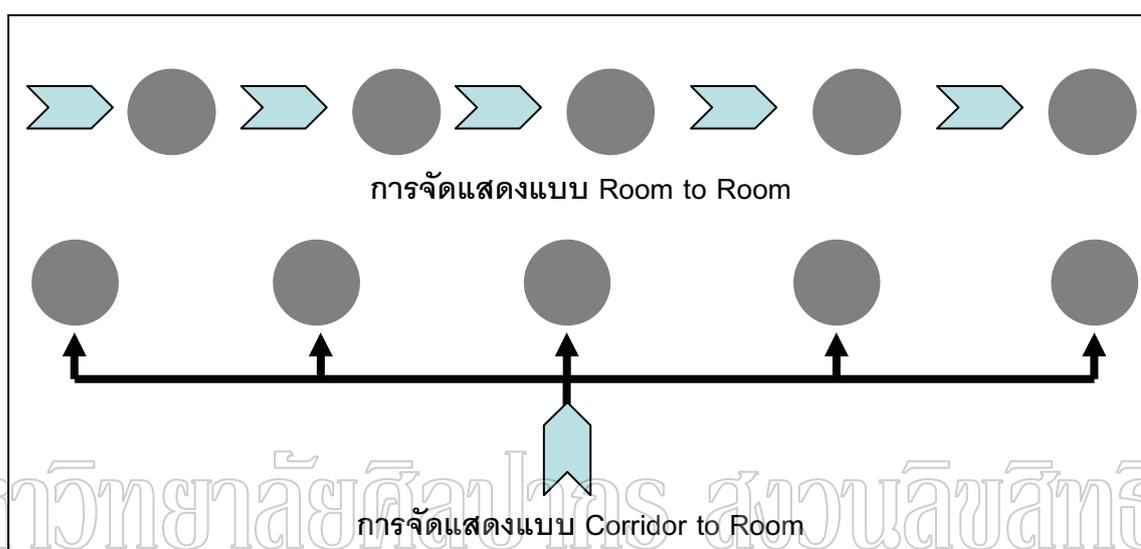
ในส่วนของการจัดแสดง ซึ่งมี 4 ส่วน ได้แก่ ส่วนโหมโรง ส่วนจัดแสดงประวัติศาสตร์ อาณาจักร ส่วนจัดแสดงส่วนประกอบอาณาจักร และส่วนนิทรรศการชั่วคราว นั้น พิจารณาตามเรื่องราวที่จัดแสดงแล้ว เห็นควรกำหนดระบบการจัดแสดงตามจุดประสงค์ได้ดังนี้

1. ระบบการจัดแสดงแบบ Room to Room เป็นการจัดแสดงแบบห้องต่อห้อง หรืออนุกรม ผู้ชมจะเดินชมไปเรื่อยๆตามลำดับ ตั้งแต่ต้นจนจบโดยไม่ต้องย้อนกลับมาเพื่อจะดูในห้องถัดไป เหมาะสำหรับการจัดแสดงในส่วนประวัติศาสตร์อาณาจักร ที่มีการเล่าเรื่องราวเป็นลำดับขั้นตอนตั้งแต่การเกิดขึ้น การดำรงอยู่ และการดับไป เพื่อให้ผู้ชมได้รับทราบข้อมูลประวัติศาสตร์ตามลำดับ

2. ระบบการจัดแสดงแบบ Corridor to Room เป็นการจัดแสดงแบบใช้ทางเดินกลางหรือข้าง แล้วแจกไปยังห้องต่างๆที่ใช้จัดแสดง ระบบนี้ผู้ชมอาจไม่ได้ชมจนทั่วถึงทุกห้องหรือทุกส่วน แต่เลือกชมได้ตามต้องการ เหมาะสำหรับการจัดแสดงในส่วนของประวัติศาสตร์องค์ประกอบอาณาจักร เนื่องจากเป็นการเลือกชมเฉพาะเรื่องที่สนใจ เป็นส่วนขยายของส่วนแรกที่เป็นการเล่า

เรื่องราวในภาพรวม ส่วนนี้ไม่มีเรื่องเวลาที่เป็นลำดับขั้นตอนมาเกี่ยวข้อง จึงเลือกใช้ระบบการจัดแสดงแบบนี้ได้

3. ระบบการจัดแสดงแบบจุดเดียว เป็นการจัดแสดงแบบใช้การบรรยายหรือแสดงให้ผู้ชมซึ่งไม่เคลื่อนที่หรือไม่เดิน อาจจะเป็นรอบหรือหมุนวนสำหรับผู้ชมแต่ละกลุ่มเข้ามาชมรับฟังเหมาะสำหรับการจัดแสดงในส่วนใหม่โรง ก่อนจะเดินไปสู่การจัดแสดงในส่วนอื่นต่อไป

แผนภาพที่ 1 ระบบการจัดแสดงพิพิธภัณฑ์

ที่มา : จากการศึกษาของผู้วิจัย

วิธีการจัดแสดง วิธีหรือเทคนิคการจัดแสดงในอาคารประเภทพิพิธภัณฑ์โดยทั่วไปมี 4 ประเภท ซึ่งเหมาะสมกับเนื้อหาที่จัดแสดงต่างกันไป ดังนี้

1. ประเภทวัตถุ 2 มิติหรือ Board จัดแสดงเนื้อหาที่เป็นข้อความและรูปภาพ มีขนาดไม่ต่างกันมากนัก เพราะต้องเหมาะสมกับระยะมองที่สะดวกของผู้ชม คือไม่กว้าง ไม่สูงหรือต่ำจนเกินไป ไม่ไกลและไม่ใกล้จนเกินไป ต้องอาศัย Panel สำหรับติดตั้ง ปัจจุบันมีทั้งที่เป็น board แบบธรรมดาหรือดั้งเดิม คือเป็นแผ่นแสดงข้อความหรือภาพโดยทั่วไป กับ Electronic Board ที่อาศัยอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ช่วยให้การจัดแสดงน่าสนใจยิ่งขึ้น เช่นเปลี่ยนภาพ หรือซูมภาพได้ มีเสียงบรรยายแทนการอ่าน หรือมีการตอบโต้กับผู้ชม ให้ผู้ชมเป็นผู้บังคับการเปลี่ยนหรือเลือกภาพ

2. ประเภทวัตถุ 3 มิติหรือ Object หรือ Model เป็นการจัดแสดงที่เป็นวัตถุลอยตัว คือผู้ชมสามารถเปลี่ยนมุมมองได้รอบตัวหรือบางส่วนแล้วแต่จะกำหนด ทำได้หลายขนาดหลายมาตราส่วน ทั้งการจัดแสดงภายในและกลางแจ้ง ให้ประกอบกับคำบรรยายที่เป็น board

หรือเสียงบรรยาย และการจัดแสดงก็สามารถตั้งแสดงได้ด้วยตัววัตถุเองสำหรับวัตถุขนาดใหญ่ หรือจัดแสดงบนฐานรับหรือตู้จัดแสดงสำหรับวัตถุขนาดเล็ก โดยทั่วไปแล้วจะมีความสนใจมากกว่าการจัดแสดงประเภท Board 2 มิติ

3. อันตรทัศน์ (Diorama) เป็นการจัดแสดงคล้ายกับประเภทวัตถุ 3 มิติ แต่ทำให้น่าสนใจขึ้นด้วยการนำเอาฉากซึ่งเป็นภาพ 2 มิติมาจัดแสดงประกอบกับประเภท Object/Model และมักนำเอาเหตุการณ์ใดๆมาเป็นหลักของการสร้าง object และฉากหลัง เพื่อแสดงให้เห็นบรรยากาศได้ใกล้เคียงกับความเป็นจริงมากขึ้น เช่น บรรยากาศหรือสภาพชีวิตผู้คนในยุคอดีต อาจเป็นภาพของวัดเป็นฉากหลังประกอบกับ Model ของผู้คนกำลังจ่ายตลาดที่อยู่หน้าวัด มีแม่ค้านั่งเรียงรายขายของ มีผู้คนมาจับจ่ายซื้อของ เป็นต้น การจัดแสดงมีขนาดเล็กสุดเป็นตู้ อันตรทัศน์ ลึกประมาณ 60 ซม. ต้องยกระดับขึ้น มีฐานรองรับ เพื่อให้ผู้ชมมองเห็นในระดับสายตา และมีขนาดใหญ่จนอาจจัดเป็นมุมหนึ่งของห้อง หรือทั้งห้องซึ่งผู้ชมสามารถเดินเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของการจัดแสดงได้

4. โสตทัศนอุปกรณ์ เป็นการจัดแสดงที่อาศัยเครื่องมือไฟฟ้า เช่น เครื่องฉายภาพยนตร์ เครื่องฉายวีดิทัศน์ สไลด์ เป็นลักษณะการจัดแสดงที่ผู้ชมจะนั่งชมในที่ที่จัดไว้โดยเฉพาะ อาจต้องการสร้างสภาพแวดล้อมให้เหมาะสม เช่น ไม่สว่างเกินไป ไม่มีเสียงรบกวนและเสียงไม่ไปรบกวนผู้อื่น มีที่นั่งชมในกรณีที่นั่งนอนมีความยาวมาก ปัจจุบันพิพิธภัณฑ์บางแห่งใช้หูฟังไร้สายบริการแก่ผู้ชม ผู้ชมจะได้ยินคำบรรยายเมื่อเดินถึงตำแหน่งที่กำหนดไว้ และคำบรรยายจะปิดหรือเปลี่ยนเรื่องเมื่อเดินต่อไป

การจัดแสดงด้วยวีดิทัศน์ และการจัดแสดงอิเล็กทรอนิกส์บอร์ด ผู้ชมคลิกเลือกชมได้ ภาพที่ 83 วิธีการจัดแสดงวัตถุ 2 มิติ

ที่มา : โอรสสวรรค์ [นามแฝง], หอศิลป์วัฒนธรรมเมืองเชียงใหม่ [ออนไลน์], เข้าถึงเมื่อ 20 มีนาคม 2550. เข้าถึงได้จาก <http://www.chiangmai108.com/b/index.php?showtopic=460>

การจัดแสดงด้วยวัตถุ 3 มิติ
(หุ่นจำลอง)

การจัดแสดงด้วยวัตถุ 3 มิติ
(Diorama) จำลองตลาดหน้าวัดพระ
สิงห์

ภาพที่ 84 วิธีการจัดแสดงวัตถุ 3 มิติ

ที่มา : โอรสสวรรค์ [นามแฝง], หอศิลป์วัฒนธรรมเมืองเชียงใหม่ [ออนไลน์], เข้าถึงเมื่อ 20 มีนาคม 2550. เข้าถึงได้จาก <http://www.chiangmai108.com/b/index.php?showtopic=460>

ภาพที่ 85 การจัดแสดงด้วยวัตถุ 3 มิติ (Diorama) จำลองชีวิตชาวเมืองอยุธยา

ที่มา : ศูนย์ศึกษาประวัติศาสตร์อยุธยา

ที่ตั้งโครงการ

การเลือกที่ตั้งโครงการเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งในการนำความสำเร็จมาสู่โครงการ ทั้งในแง่โครงการที่สามารถชักนำผู้ชมเข้าสู่โครงการ และในแง่ของการออกแบบสถาปัตยกรรม ที่ตั้งโครงการที่ดีควรตอบสนองความต้องการหรือมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาให้กับโครงการได้ แนวความคิดในการออกแบบควรสอดคล้องกับแนวความคิดในการเลือกที่ตั้งโครงการด้วย มีรายละเอียดของการศึกษาวิเคราะห์ดังนี้

เกณฑ์ในการพิจารณาเลือกที่ตั้งโครงการ

1. ความเหมาะสมด้านผู้ใช้โครงการ สถานที่ควรตั้งอยู่ในพื้นที่ที่รองรับกลุ่มเป้าหมายโครงการ และสามารถเข้าถึงได้โดยง่าย
 2. ความเหมาะสมด้านประเภทอาคาร โครงการควรตั้งอยู่ในสิ่งแวดล้อมอาคารที่เกี่ยวข้อง เหมาะสม หรืออย่างน้อย ต้องไม่ขัดแย้งกัน
 3. ความเหมาะสมด้านเอกลักษณ์ท้องถิ่น โครงการที่เกี่ยวข้องกับสังคมวัฒนธรรมของท้องถิ่นควรตั้งอยู่ในพื้นที่ที่เกี่ยวข้อง เพื่อส่งเสริมให้โครงการเด่นขึ้น และเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของท้องถิ่น
 4. ความเหมาะสมด้านการตลาด ที่ตั้งควรอยู่ใกล้กับแหล่งกิจกรรมที่ส่งเสริมซึ่งกันและกันด้านการตลาดเพื่อความอยู่รอด เลี้ยงตัวเองได้ของโครงการ
 5. ความเหมาะสมด้านสภาวะแวดล้อม หลีกเลี่ยงมลภาวะด้านต่างๆ
 6. ความสะดวกในการเข้าถึงโครงการ พิจารณาถึงการเข้าถึงด้วยระบบขนส่งด้านต่างๆ สภาพการจราจร ระยะเวลาและค่าใช้จ่ายในการเข้าและออกจากโครงการ
 7. ความพร้อมด้านสาธารณูปโภค
 8. ความสอดคล้องกับผังเมือง ตามกฎหมายผังเมือง
- จากลักษณะและวัตถุประสงค์ของโครงการ ที่เป็นทั้งศูนย์กลางของการเผยแพร่ข้อมูลประวัติศาสตร์ และศูนย์กลางเชื่อมต่อไปยังแหล่งประวัติศาสตร์ โดยเฉพาะประเด็นที่เป็นหอประวัติศาสตร์ การพิจารณาเลือกที่ตั้งโครงการที่สนองทั้งประโยชน์ใช้สอยและความหมายเชิงประวัติศาสตร์ รวมทั้งสอดคล้องกับผังเมืองและการพัฒนาอื่นๆ จึงเป็นข้อที่ควรพิจารณาเพื่อนำไปสู่ความสำเร็จของโครงการ ดังนั้น จึงสามารถกำหนดเกณฑ์การพิจารณาเลือกที่ตั้งที่เหมาะสมที่สุด หรือ Ideal Site ได้ดังนี้

1. ตั้งอยู่ในจังหวัดเชียงใหม่ โดยเฉพาะตัวเมืองเก่า เนื่องจากเชียงใหม่เป็นศูนย์กลางของอาณาจักรล้านนาทั้งในอดีตและปัจจุบัน

2. ตั้งอยู่ในพื้นที่ที่มีความหมายเชิงประวัติศาสตร์ เป็นศูนย์กลางเมืองหรือแหล่งประวัติศาสตร์สำคัญของเมือง

3. มีสภาพแวดล้อมสอดคล้องหรือไม่ขัดกับโครงการ

4. ประกอบด้วยเกณฑ์อื่นๆของที่ตั้งโครงการ ประกอบด้วย

4.1 มีขนาดและรูปร่างที่ดินที่เพียงพอและเหมาะสม

4.2 สาธารณูปโภคครบครัน

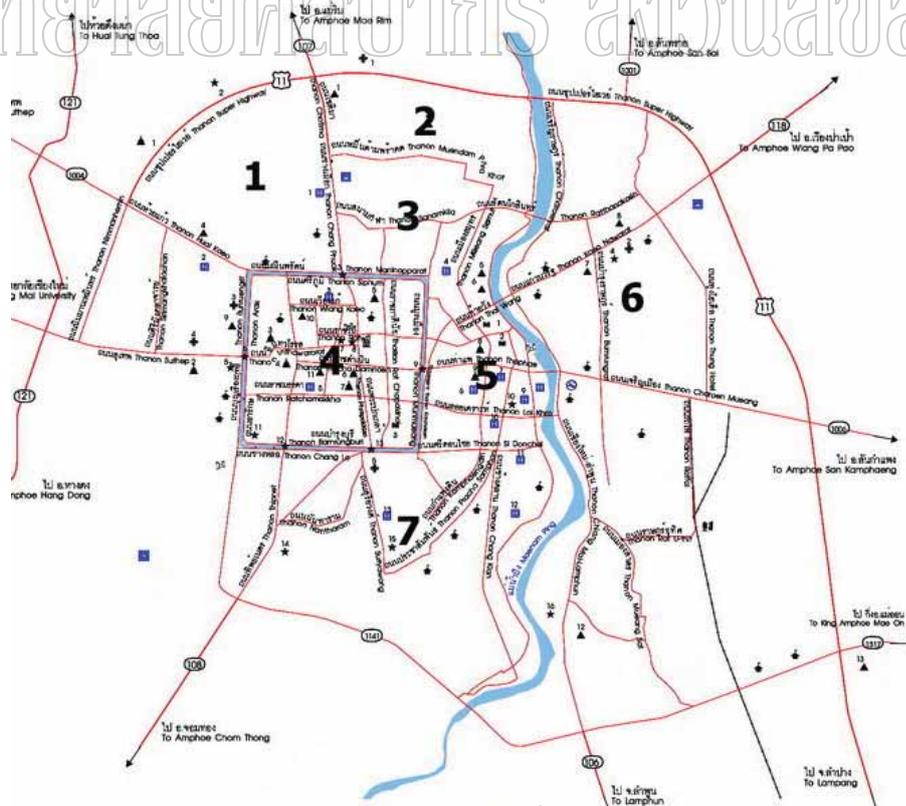
4.3 การเข้าถึงง่าย สะดวก

4.4 สภาพแวดล้อมดี ปราศจากมลพิษ หรือสิ่งน่ารังเกียจอยู่ใกล้เคียง

4.5 มีมุมมองเข้าสู่โครงการและออกจากโครงการที่ดี

การพิจารณาเลือกทำเลที่ตั้งโครงการ (Zone) ด้วยตัวเมืองเชียงใหม่ที่มีพื้นที่ค่อนข้างกว้าง เฉพาะเขตเทศบาลนครเชียงใหม่และเทศบาลตำบลช้างเผือก ซึ่งเป็นเป้าหมายของการหาที่ตั้งโครงการก็มีพื้นที่รวมกันถึง 46.5 ตารางกิโลเมตร ในการพิจารณาเลือกที่ตั้งโครงการ จึงได้แบ่งพื้นที่ตัวเมืองเชียงใหม่ออกเป็น 7 โซน ดังแผนที่

มหาวิทยาลัยศิลปากร ส่วนลิขสิทธิ์

แผนที่ ที่ 3 แสดงตัวเมืองเชียงใหม่และการเลือกทำเลที่ตั้งโครงการ

ที่มา : จากการศึกษาของผู้วิจัย

เมื่อพิจารณาโซนต่างๆเป็นการเบื้องต้นแล้ว เห็นว่า หากนำเอาข้อกำหนดของที่ตั้งโครงการในอุดมคติ หรือ Ideal Site ในข้อที่ 2 ตั้งอยู่ในพื้นที่ที่มีความหมายในเชิงประวัติศาสตร์ กับข้อที่ 3 เป็นศูนย์กลางเมืองหรือแหล่งประวัติศาสตร์สำคัญของเมืองซึ่งเป็นประเด็นสำคัญสำหรับโครงการมาพิจารณาแล้ว ก็พบว่าโซนที่อยู่ในข่ายจะเป็นที่ตั้งโครงการที่ใกล้เคียงกับ Ideal Site จะมีเพียง โซนที่ 3, 4 และ 5 เท่านั้น

จึงได้นำโซนดังกล่าวมาพิจารณาตามเกณฑ์ได้ตามตารางดังนี้

ตารางที่ 15 การพิจารณาเลือกทำเลที่ตั้งโครงการ (Zone)

เกณฑ์การพิจารณา	นน.	โซน 3		โซน 4		โซน 5	
		นน.	คะแนน	นน.	คะแนน	นน.	คะแนน
ความเหมาะสมด้านผู้ใช้โครงการ	5	3	15	3	15	4	20
ความเหมาะสมด้านประเภทอาคาร	4	3	12	4	16	3	12
ความเหมาะสมด้านเอกลักษณ์	5	2	10	4	20	2	10
ความเหมาะสมด้านการตลาด	5	3	15	3	15	4	20
ความเหมาะสมด้านสภาวะแวดล้อม	4	2	8	4	16	2	8
ความสะดวกในการเข้าถึงโครงการ	4	4	16	4	16	4	16
ความพร้อมด้านสาธารณูปโภค	3	4	12	4	12	4	12
ความสอดคล้องกับกฎหมายผังเมือง	3	3	9	5	15	3	9
รวม			97		125		107

ที่มา : จากการศึกษาของผู้วิจัย

ผลการพิจารณาตามเกณฑ์ ปรากฏว่า **โซน 4 บริเวณภายในสี่เหลี่ยมคูเมืองหรือเกาะเมือง** เป็นโซนที่เหมาะสมที่สุดของโครงการ ซึ่งจะได้พิจารณาหาที่ตั้งโครงการ (Site) ในโซนนี้ต่อไป

การพิจารณาเลือกที่ตั้งโครงการ ในการพิจารณาหาที่ตั้งโครงการในโซนที่เลือกแล้วนั้น เนื่องจากโครงการหอประวัติศาสตร์ล้านนาเป็นโครงการของส่วนราชการ หรืออยู่ภายใต้การกำกับดูแลของส่วนราชการ และเป็นทรัพย์สินของทางราชการ ดังนั้น การพิจารณาหาที่ตั้งจึงต้องเริ่มจากที่ดินของรัฐหรือที่ดินราชพัสดุก่อน อีกทั้งควรอยู่ภายใต้ “แผนการใช้ที่ดินของรัฐภาคเหนือ: จังหวัดเชียงใหม่” ซึ่งเป็นมติคณะรัฐมนตรี ใช้กำกับดูแลการใช้ที่ดินของรัฐ เพื่อความ

เป็นระเบียบเรียบร้อย สอดคล้องกับผังเมือง และเพื่อให้เกิดประโยชน์และประสิทธิภาพสูงสุดในการใช้ที่ดินของรัฐที่มีอยู่จำกัด แต่หากที่ดินของรัฐหรือที่ดินราชพัสดุในโซนที่เลือกสรรแล้วไม่มี หรือ มีการใช้ประโยชน์หมดแล้ว จึงจะพิจารณาหาที่ตั้งโครงการด้วยการจัดซื้อ หรือหาที่ดินของรัฐในโซนที่ได้คะแนนอันดับถัดไป

ภายในโซน 4 มีที่ดินราชพัสดุหลายแปลง ใช้ประโยชน์โดยส่วนราชการต่างๆแล้วทั้งสิ้น แต่หากพิจารณาตามแผนการใช้ที่ดินของรัฐดังกล่าว จะพบว่า มีที่ดินที่สามารถปรับเปลี่ยนการใช้ที่ดินเป็นโครงการหอประวัติศาสตร์ล้านนา เนื่องจากแผนฯกำหนดให้ที่ดินเหล่านั้นย้ายออกไปตั้งยังที่อื่นๆ และให้ใช้ประโยชน์ในที่ดินดังกล่าวเพื่อท้องถิ่น จำนวน 4 แปลง คือ

1. เรือนจำ
2. ศาลแขวง
3. หมู่บ้านอัยการเดิม
4. ที่ตั้งสำนักงานที่ดินจังหวัดเดิม (สำนักงานเหล่ากาชาดขอใช้ชั่วคราว)

ส่วนราชการเหล่านี้ ถูกกำหนดให้ย้ายออกไปจากตัวเมือง และใช้ที่ดินราชพัสดุที่ตั้งของส่วนราชการเหล่านี้เพื่อเป็นที่ว่างสำหรับพักผ่อนหย่อนใจและส่งเสริมบรรยากาศอนุรักษเมืองเก่า หรือ ใช้เป็นหน่วยงานสำหรับบริการชุมชน เช่น ศูนย์สาธารณสุข เทศบาล และหน่วยงานส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมและการท่องเที่ยว เช่น พิพิธภัณฑ์ หอศิลป์ บริการนักท่องเที่ยว โรงละคร เป็นต้น ดังนั้น โครงการนี้จึงได้นำที่ดินราชพัสดุทั้ง 4 แปลงมาพิจารณาเลือกที่ตั้งโครงการตามเกณฑ์ต่อไป

แผนที่ ที่ 4 แสดงเกาะเมืองเชียงใหม่ และตำแหน่งที่ตั้งโครงการ

ที่มา : จากการศึกษาของผู้วิจัย

Site 1 เรือนจำจังหวัดเชียงใหม่

ที่ตั้ง	ถนนราชวิถี
เนื้อที่	ประมาณ 8.6 ไร่
การใช้งานในอดีต	เวียงแก้ว เจ้าหลวงเชียงใหม่
การใช้งานปัจจุบัน	ทัณฑสถานหญิง จังหวัดเชียงใหม่
แผนการใช้ที่ดิน	ปรับปรุงเป็นที่ว่างสำหรับพักผ่อนหย่อนใจและส่งเสริม

บรรยากาศการอนุรักษ์เมืองเก่า หรือ เปลี่ยนการใช้หน่วยงานระดับท้องถิ่นเพื่อบริการชุมชน
หน่วยงานส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมและการท่องเที่ยว

แผนผังที่ 1 แสดงที่ตั้งโครงการ 1 (Site 1)

ที่มา : จากการศึกษาของผู้วิจัย

ภาพที่ 86 ภาพถ่ายทางอากาศบริเวณ Site 1

ที่มา : [Google Map](http://maps.google.com) [Online], accessed 2 April 2006. Available from <http://maps.google.com>.

Site 2 ศาลแขวง

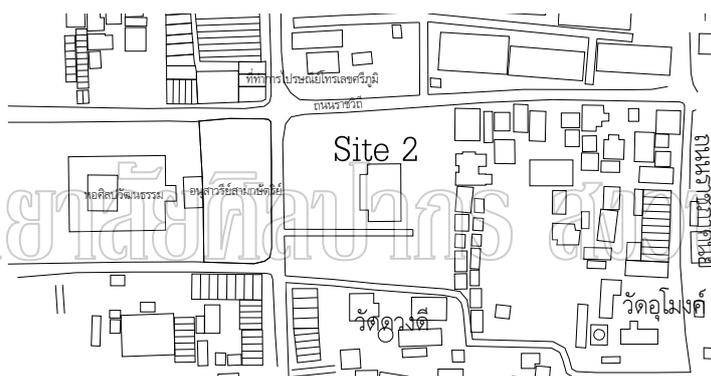
ที่ตั้ง ถนนพระปกเกล้า

เนื้อที่ ประมาณ 6.1 ไร่

การใช้งานในอดีต -

การใช้งานปัจจุบัน ในที่ตั้งมีอาคารที่ทำการศาลแขวงเดิม ซึ่งเป็นอาคารอนุรักษ์ กรมศิลปากรขึ้นทะเบียนโบราณสถานแล้ว หากเลือกใช้ที่ตั้งนี้ ก็ต้องอนุรักษ์อาคารนี้ไว้ โดย Renovate เป็นส่วนหนึ่งของโครงการต่อไป

แผนการใช้ที่ดิน ปรับปรุงเป็นที่ว่างสำหรับพักผ่อนหย่อนใจและส่งเสริมบรรยากาศการอนุรักษ์เมืองเก่า หรือ เปลี่ยนการใช้หน่วยงานระดับท้องถิ่นเพื่อบริการชุมชน หน่วยงานส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมและการท่องเที่ยว

แผนผังที่ 2 แสดงที่ตั้งโครงการ 2 (Site 2)

ที่มา : จากการศึกษาของผู้วิจัย

ภาพที่ 87 ภาพถ่ายทางอากาศบริเวณ Site 2

ที่มา : Google Map [Online], accessed 2 April 2006. Available from <http://maps.google.com>.

Site 3 หมู่บ้านอัยการเดิม

ที่ตั้ง ถนนราชวิถี

เนื้อที่ ประมาณ 4.3 ไร่

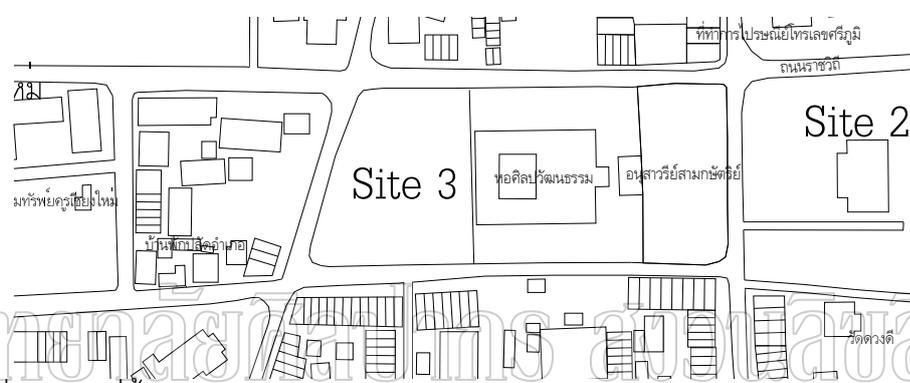
การใช้งานในอดีต -

การใช้งานปัจจุบัน -

แผนการใช้ที่ดิน ปรับปรุงเป็นที่ว่างสำหรับพักผ่อนหย่อนใจและ

ส่งเสริมบรรยากาศการอนุรักษ์เมืองเก่า หรือ เปลี่ยนการใช้หน่วยงานระดับท้องถิ่นเพื่อบริการ

ชุมชน หน่วยงานส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมและการท่องเที่ยว

แผนผังที่ 3 แสดงที่ตั้งโครงการ 3 (Site 3)

ที่มา : จากการศึกษาของผู้วิจัย

ภาพที่ 88 ภาพถ่ายทางอากาศบริเวณ Site 3

ที่มา : Google Map [Online], accessed 2 April 2006. Available from <http://maps.google.com>.

Site 4 สำนักงานเหล่ากาชาด

ที่ตั้ง	ถนนราชภาดินัย
เนื้อที่	ประมาณ 2.9 ไร่
การใช้งานในอดีต	วัด
การใช้งานปัจจุบัน	สำนักงานเหล่ากาชาดขอใช้ชั่วคราว
แผนการใช้ที่ดิน	ปรับปรุงเป็นที่ว่างสำหรับพักผ่อนหย่อนใจและส่งเสริม

บรรยากาศการอนุรักษ์เมืองเก่า หรือ เปลี่ยนการใช้หน่วยงานระดับท้องถิ่นเพื่อบริการชุมชน
หน่วยงานส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมและการท่องเที่ยว

แผนผังที่ 4 แสดงที่ตั้งโครงการ 4 (Site 4)

ที่มา : จากการศึกษาของผู้วิจัย

ภาพที่ 89 ภาพถ่ายทางอากาศบริเวณ Site 4

ที่มา : [Google Map](http://maps.google.com) [Online], accessed 2 April 2006. Available from <http://maps.google.com>.

พิจารณาเลือกที่ตั้งโครงการดังนี้

Site 1 มีข้อดีคือ มีเนื้อที่มากที่สุด ทำให้มั่นใจว่าจะสามารถจัดทำโครงการได้อย่างเพียงพอ โดยไม่ทำให้อาคารแออัดจนเกินไป และอาจเหลือพื้นที่สำหรับจัดทำเป็นสวนที่ว่าง เปิดโล่งสำหรับพักผ่อนหย่อนใจ และเป็นพื้นที่ที่มีความหมายด้านประวัติศาสตร์ เพราะเคยเป็นที่ตั้งของเวียงแก้วหรือวังสำหรับเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ และสันนิษฐานว่าเคยเป็นวังเดิมของกษัตริย์ล้านนาสมัยราชวงศ์มังรายอีกด้วย

ข้อเสียคือ ถนนด้านหน้าโครงการเป็นถนนสายรอง และลักษณะที่ตั้งดูเสมือนตั้งอยู่หลังที่ว่าการอำเภอและหอศิลปวัฒนธรรม ทำให้มีมุมมองเข้าสู่โครงการที่ไม่ดีนัก และมีอาคารของเรือนจำสร้างอยู่เป็นจำนวนมากซึ่งต้องรื้อถอนออก

Site 2 มีข้อดีคือตั้งอยู่ติดกับถนนสายหลัก (ถนนพระปกเกล้า) และอยู่ตรงข้ามกับลานอนุสาวรีย์สามกษัตริย์และหอวัฒนธรรมซึ่งเป็นโครงการที่สอดคล้องส่งเสริมกัน ทำให้มีการเข้าถึงและมุมมองที่ดี สง่างาม ติดถนนใหญ่ 3 ด้าน ง่ายต่อการเข้าถึง แต่มีข้อเสียคือมีอาคารอนุรักษ์ตั้งอยู่ในที่ตั้ง มีรูปแบบสถาปัตยกรรมตะวันตก ทำให้เป็นข้อจำกัดในการออกแบบวางผังตลอดจนรูปแบบตะวันตกนั้นไม่ตรงกับวัตถุประสงค์ของวิทยานิพนธ์ที่ต้องการศึกษาและนำเอาสัดส่วนวิหารล้านนามาประยุกต์ใช้

Site 3 ข้อดีคือตั้งอยู่ติดกับหอศิลปวัฒนธรรมเมืองเชียงใหม่ ซึ่งเป็นโครงการที่สอดคล้องส่งเสริมกัน โดยสามารถต่อเชื่อมโครงการเข้าด้วยกันได้ และมีพื้นที่ติดถนนถึง 3 ด้าน ข้อเสียคือมีขนาดเนื้อที่ค่อนข้างเล็ก

Site 4 เป็นพื้นที่วัดร้าง ซึ่งสำนักงานที่ดินจังหวัดได้เข้ามาใช้เป็นที่ตั้งสำนักงานเป็นเวลานานหลายปี จนกระทั่งมีโครงการจัดระบบสถานที่ราชการ และแผนการใช้ที่ดินของรัฐ สำนักงานที่ดินจังหวัดจึงได้ย้ายออกไปตามแผนดังกล่าว แต่ก็ยังไม่ได้จัดการใช้ที่ดินผืนนี้ตามแผน เพราะสำนักงานเหล่ากาชาดได้ขอใช้อาคารสำนักงานที่ดินเดิมและพื้นที่ทั้งหมดเป็นการชั่วคราว ข้อเสียคือมีขนาดเล็กเกินไป และยังตั้งอยู่บนถนนซอยขนาดเล็ก การจราจรไม่คล่องตัว สภาพแวดล้อมไม่ค่อยดี เพราะมีโรงแรมความสูง 8 ชั้นตั้งอยู่ติดพื้นที่

ส่วนข้อพิจารณาด้านอื่นๆ เช่น สาธารณูปโภค สาธารณูปการ มลภาวะ สิ่งแวดล้อม ฯลฯ นั้น ทั้ง 4 แห่งมีข้อได้เปรียบเสียเปรียบใกล้เคียงกัน เพราะอยู่ในบริเวณใกล้เคียงกัน

สรุปการวิเคราะห์เลือกที่ตั้งโครงการ จากการวิเคราะห์ที่กล่าวมา เห็นได้ว่า Site 1 มีความเหมาะสมที่สุด ที่ส่งผลดีต่อโครงการ ทั้งด้านกายภาพ เพราะมีขนาดใหญ่เพียงพอ มีรูปร่างที่ดินที่ดี ติดถนน 2 ด้าน ถนนซอย 2 ด้าน และความหมายต่อพื้นที่ในทางประวัติศาสตร์ เหมาะกับโครงการหอประวัติศาสตร์ฯ จึงเลือก Site 1 เป็นพื้นที่สำหรับออกแบบโครงการต่อไป

การวิเคราะห์ที่ตั้งโครงการ

1. สภาพแวดล้อมที่ตั้งโครงการ

ภาพที่ 90 สภาพแวดล้อมที่ตั้งโครงการ

ที่มา : Google Map [Online], accessed 2 April 2006. Available from <http://maps.google.com>.

มีเขตติดต่อกับพื้นที่โดยรอบคือ

ด้านเหนือ	ถนนซอยกว้าง 6.00 ม.และบ้านพักอาศัยข้าราชการราชทัณฑ์
ด้านใต้	ถนนกว้าง 15.00 ม.และที่ว่าการอำเภอเมืองเชียงใหม่
ด้านตะวันออก	ถนนซอยกว้าง 6.00 ม.และบ้านพักอาศัยข้าราชการราชทัณฑ์
ด้านตะวันตก	ถนนกว้าง 10.00 ม.และบ้านพักอาศัย ร้านค้า

2. รายละเอียดที่ตั้งโครงการ

แผนผังที่ 5 แสดงการสำรวจรายละเอียดที่ตั้งโครงการ (Site Survey)

ที่มา : จากการสำรวจของผู้วิจัย

ภาพที่ 91 แสดงที่ตั้งโครงการ

ที่มา : จากการสำรวจของผู้วิจัย

มุมมองทางเข้าสู่โครงการด้านทิศใต้

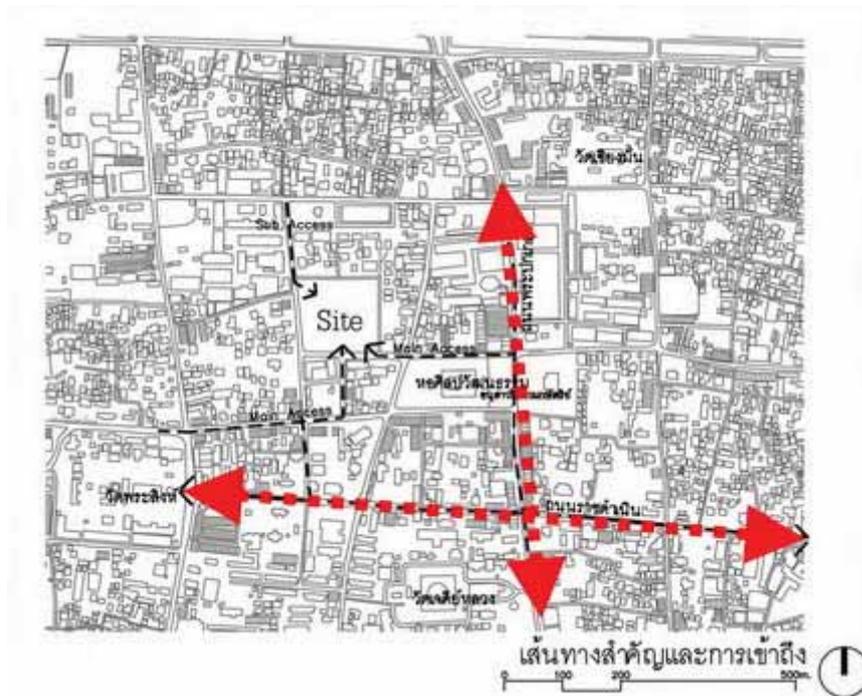
มหาวิทยาลัยศิลปากร ส่วนวิทยสิทธิ์

มุมมองทางเข้าสู่โครงการด้านตะวันออก

ภาพที่ 92 แสดงมุมมองต่างๆของที่ตั้งโครงการ

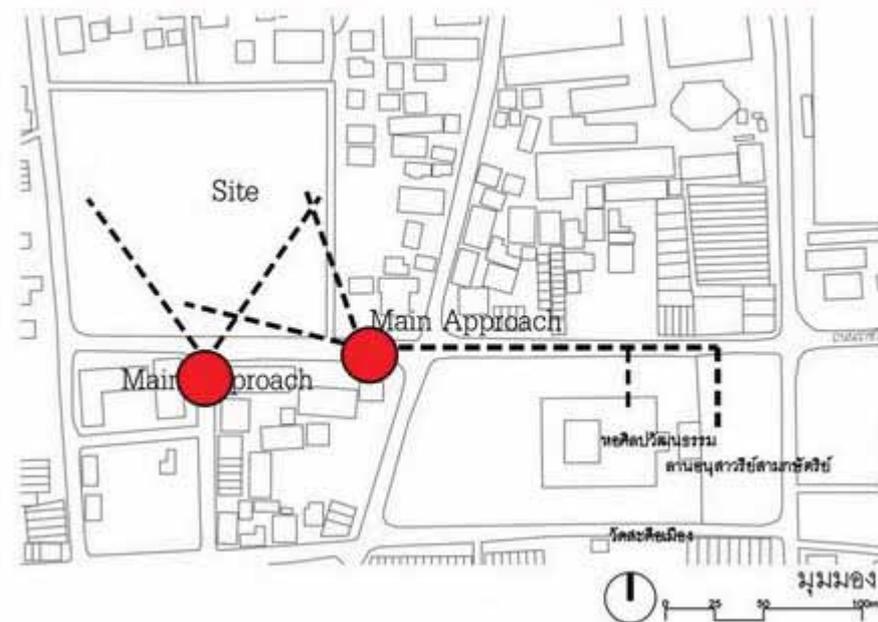
ที่มา : จากการสำรวจของผู้วิจัย

แผนผังที่ 8 แสดงเส้นทางสำคัญและการเข้าถึง

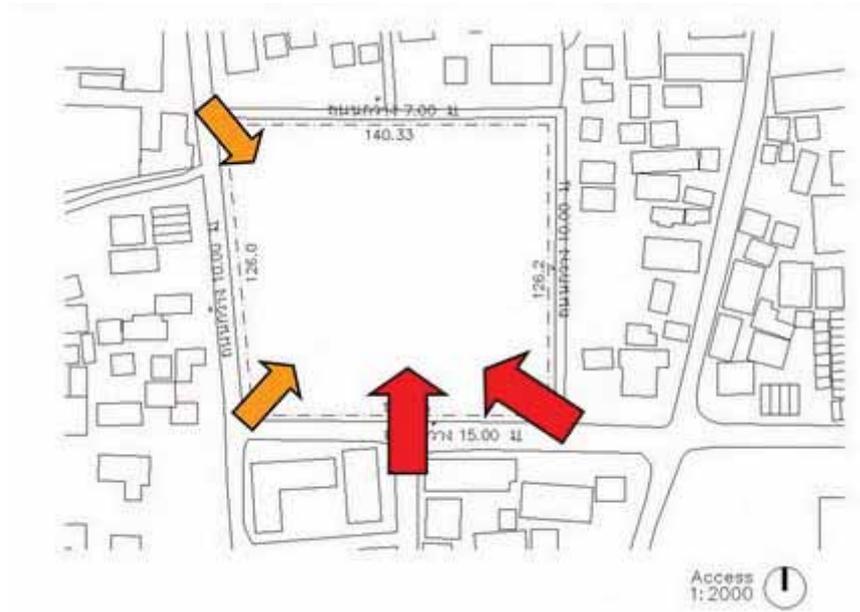
ที่มา : จากการศึกษาของผู้วิจัย

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

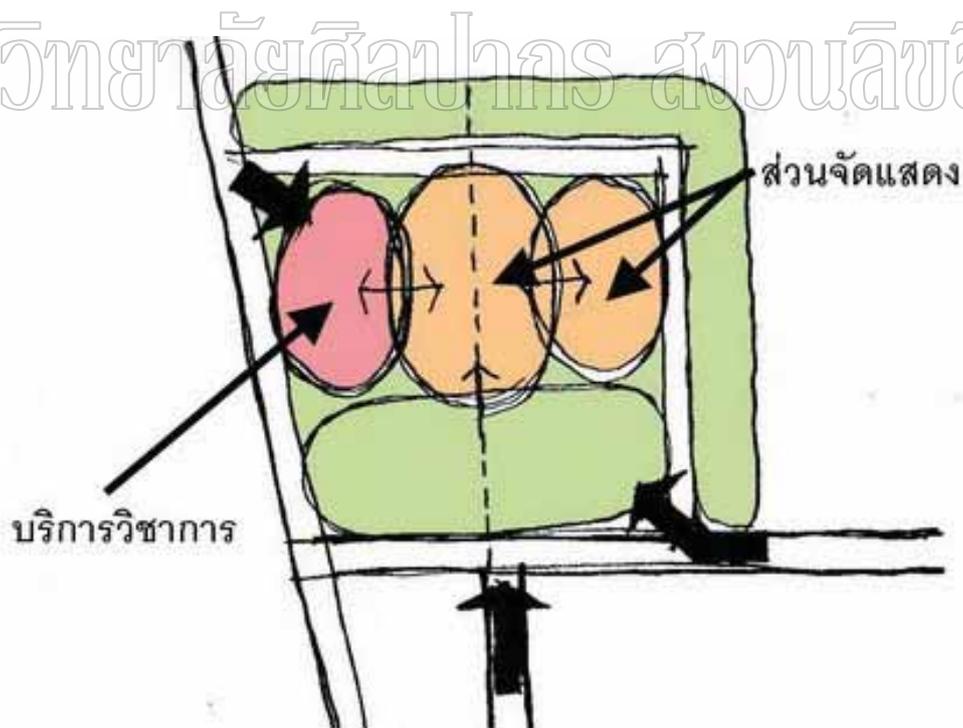
แผนผังที่ 9 แสดงมุมมองสำคัญที่ตั้งโครงการ

ที่มา : จากการศึกษาของผู้วิจัย

แผนผังที่ 10 แสดงทางเข้าหลัก - ทางเข้ารองของโครงการ
ที่มา : จากการศึกษาของผู้วิจัย

มหาวิทยาลัยศิลปากร ส่วนวนิลขสิทธิ์

แผนภาพที่ 2 แสดงการกำหนดโซน (การใช้พื้นที่)
ที่มา : จากการศึกษาของผู้วิจัย

บทที่ 4

การออกแบบสถาปัตยกรรม

แนวความคิดในการออกแบบ

โครงการ “หอประวัติศาสตร์ล้านนา” เป็นโครงการต่อเนื่องจากโครงการหอศิลปวัฒนธรรม เพื่อเป็นส่วนที่นำเสนอเรื่องราวของประวัติศาสตร์โดยตรงและครอบคลุม เนื่องจากหอศิลปวัฒนธรรมที่มีอยู่นั้น นำเสนอเรื่องราวด้านศิลปะและวัฒนธรรมในภาพรวมเช่น วิถีชีวิต สภาพสังคม และความรู้ทั่วไปของเชียงใหม่ มีส่วนหนึ่งเป็นเรื่องราวในประวัติศาสตร์ แต่ไม่ได้นำเสนอโดยตรงทางประวัติศาสตร์ในลักษณะเป็นการเล่าเรื่องราวตามลำดับเหตุการณ์

โครงการหอประวัติศาสตร์ล้านนานี้มีชื่อโครงการที่อธิบายความหมายของโครงการได้ว่าเป็นหน่วยงานที่จัดตั้งขึ้นเพื่อการใด เพราะมีชื่อที่ตรงไปตรงมาและสื่อสารได้ชัดเจนว่าเป็นสถานที่ที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ของล้านนา ในการกำหนดแนวความคิดในการออกแบบสถาปัตยกรรมในระดับความคิดรวบยอด หรือ Main Concept ที่ตรงประเด็น จึงเกิดจากการนำเอาชื่อโครงการที่ประกอบไปด้วยคำว่า “หอ” “ประวัติศาสตร์” และ “ล้านนา” มาตีความหาความหมายเพื่ออุปมาสู่รูปแบบสถาปัตยกรรม

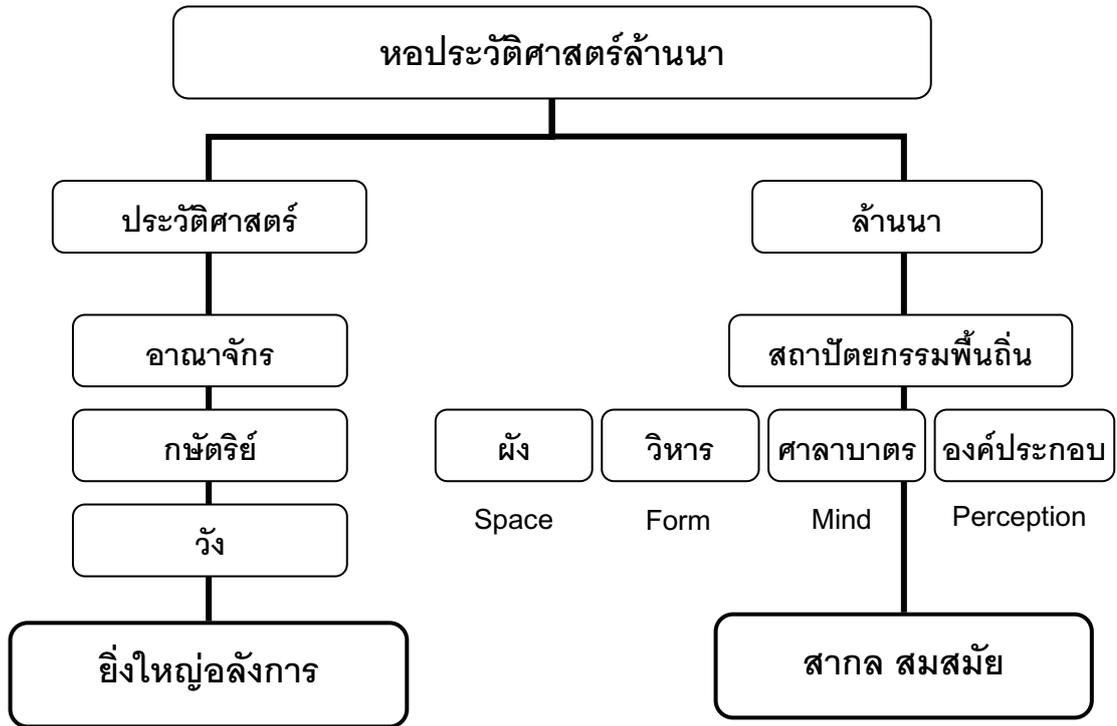
คำว่า “หอ” มีความหมายว่า “เรือนซึ่งใช้เฉพาะกิจการอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น หอพระ หอนั่ง หอสมุด”¹ จึงเป็นความหมายที่ชัดเจนในตัวเองในแง่ของสถาปัตยกรรมโดยไม่ต้องอุปมา

คำว่า “ประวัติศาสตร์” มีความหมายว่า “วิชาว่าด้วยเหตุการณ์ที่เป็นมาหรือเรื่องราวของประเทศชาติเป็นต้นตามที่บันทึกไว้เป็นหลักฐาน”²

คำว่า “ล้านนา” มีความหมายตามที่ได้อธิบายมาในบทที่ 2 แล้วว่าหมายถึงดินแดนที่ครั้งหนึ่งเคยเป็นอาณาจักรหรือรัฐอิสระ ตั้งอยู่บริเวณภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย และพื้นที่บางส่วนของประเทศเพื่อนบ้าน มีวัฒนธรรมประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์ ดังนั้น จึงนำเอาคำว่า “ประวัติศาสตร์” และคำว่า “ล้านนา” มาพิจารณาอุปมาต่อไปดังนี้

¹ ราชบัณฑิตยสถาน, เครือข่ายพจนานุกรม [ออนไลน์], เข้าถึงเมื่อ 28 กุมภาพันธ์ 2550. เข้าถึงได้จาก <http://rirs3.royin.go.th/ridictionary/lookup.html>

² เรื่องเดียวกัน.

แผนภูมิที่ 3 แนวความคิดในการออกแบบสถาปัตยกรรม

ที่มา : จากการศึกษาของผู้วิจัย

จากแผนภูมิ แสดงให้เห็นการพิจารณาในสองประเด็นของแนวความคิดคือ

"ประวัติศาสตร์" และ "ล้านนา" ซึ่งแยกพิจารณาในรายละเอียดได้ดังนี้

แนวความคิดที่เกี่ยวข้องหรือสื่อกับคำว่า "ประวัติศาสตร์" เมื่อใดที่เราได้ยินคำว่า "ประวัติศาสตร์" โดยเฉพาะอย่างยิ่งประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับอาณาจักร ความเป็นเอกราช เราก็มักจะนึกถึงภาพของกษัตริย์ ศักดิ์สงคราม และการขยายอาณาเขตหรือพระราชอำนาจ ความรุ่งเรืองของบ้านเมือง พระราชวังและวัดวาอารามที่ยิ่งใหญ่และสวยงาม แม้ว่าเราจะไม่ทราบหรือไม่สามารถจินตนาการได้อย่างแม่นยำถึงสภาพบ้านเมืองและพระราชวังในยุคสมัยที่ล้านนายังรุ่งเรืองเป็นเอกราชภายใต้ราชวงศ์มังราย เพราะสิ่งก่อสร้างที่หลงเหลือให้เราพบเห็นได้ในปัจจุบันนี้ ส่วนใหญ่เป็นงานที่สร้างขึ้นในสมัยหลัง ยกเว้นพระเจดีย์บางองค์ที่ยังคงเหลืออยู่ และพงศาวดารทั้งหลายก็ไม่ได้บรรยายให้เราสามารถจินตนาการได้มากนัก โครงการนี้ซึ่งเป็นตัวแทนที่ทำหน้าที่ถ่ายทอดด้านต่างๆ ในอดีตรวมทั้งความยิ่งใหญ่ของอาณาจักรล้านนาจึงควรจะสามารถสะท้อนความหมายและจินตนาการที่มีต่ออาณาจักรที่เกี่ยวข้องกับอาณาจักร กษัตริย์ พระราชวัง และวัดวาอารามออกมาให้ผู้พบเห็นรับรู้ได้

แนวความคิดที่เกี่ยวข้องกับคำว่า “ล้านนา” จากความหมายของคำว่า “ล้านนา” ที่มาของชื่อนี้หมายถึงดินแดนที่มีนามาถึงล้านแปงหรือล้านนา ในความรับรู้ของคนโดยทั่วไป นั้น ล้านนาหมายถึงดินแดนบริเวณ 8 จังหวัดภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย มีเชียงใหม่เป็น ศูนย์กลาง มีวัฒนธรรมประเพณีเป็นเอกลักษณ์ โครงการจึงนำสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นมาประยุกต์ใช้ เพื่อให้สอดคล้องกับบริบท อันเป็นหลักการออกแบบสถาปัตยกรรมที่ดีทั่วไป โดยเฉพาะโครงการที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับท้องถิ่น ส่วนการเลือกนำเอาส่วนไหนของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นมาใช้ และ นำมาใช้อย่างไร ก็ต้องพิจารณาหลายด้าน ทั้งความเหมาะสมด้านประเภทของอาคาร ฐานานุศักดิ์ ความเหมาะสมด้านประโยชน์ใช้สอย และทฤษฎีการออกแบบสมัยใหม่ โดยมีรายละเอียดของ ส่วนประกอบของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นที่เลือกนำมาประยุกต์ใช้ในประเด็นต่างๆดังนี้

1. **ผัง** ได้แก่รูปแบบการวางผังของสถานที่ทางวัฒนธรรมแบบประเพณี
2. **วิหาร** ได้แก่รูปทรง รูปแบบ และโดยเฉพาะอย่างยิ่งคือสัดส่วนอาคาร

ตามที่ได้ศึกษาและวิเคราะห์ไว้ในบทที่ 2

3. **ศาลาบาตร** ได้แก่เอกลักษณ์การสร้างความสำคัญให้กับพื้นที่หรืออาคาร ที่สืบทอดมาของสถาปัตยกรรมไทยด้วยการใช้ศาลาบาตรหรือระเบียงคดล้อมรอบ

4. **องค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม** ได้แก่ การนำองค์ประกอบทาง สถาปัตยกรรมของอาคารแบบประเพณีของล้านนามาใช้

การนำเอกลักษณ์ท้องถิ่นทั้ง 4 ประเด็นดังกล่าวมาใช้ในโครงการ จะเห็นได้ว่าประเด็น แรกคือ”ผัง”นั้น เป็นเรื่องของที่ว่างทางสถาปัตยกรรมหรือ Space ที่ต้องการนำเอาการจัดสรรที่ว่าง ของอาคารแบบประเพณีมาใช้เพื่อให้ผู้ใช้โครงการได้รับรู้ถึงความเป็นท้องถิ่น ประเด็น “วิหาร” นั้น เป็นเรื่องของรูปทรงที่คุ้นตาสำหรับอาคารประเภทโบสถ์วิหารของล้านนาที่มีความแตกต่างจาก อาคารประเภทเดียวกันของภาคกลางหรือภาคอื่นๆ ในหลายประการ เช่นสัดส่วนของรูปตั้ง ลักษณะการก่อรูป ผังพื้นอาคาร และระนาบหลังคาที่อ่อนโค้ง

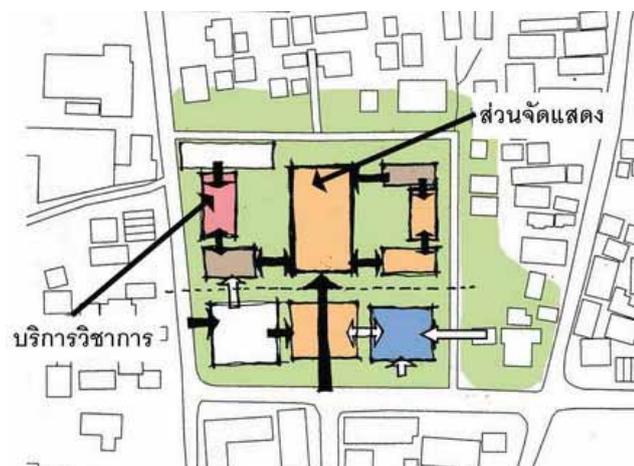
ประเด็น”ศาลาบาตร”นั้น เป็นเรื่องของอารมณ์ ความรู้สึก โดยเฉพาะความรู้สึกถึง ความพิเศษหรือศักดิ์สิทธิ์ของพื้นที่ที่ถูกล้อมด้วยศาลาบาตรหรือระเบียงคด ที่โบราณ ออกแบบสร้างศาลาบาตรหรือระเบียงคดล้อมรอบพื้นที่หรืออาคารที่มีความสำคัญทำให้เมื่อเราเข้าไปในวัดใดๆ เราจึงรับรู้ได้ว่าอาคารใดที่ผู้สร้างเห็นเป็นอาคารสำคัญหรือเป็นอาคารพิเศษ เช่น ล้อม พระเจดีย์ ล้อมพระวิหาร ล้อมพระเจดีย์และพระวิหาร เป็นต้น โครงการจึงเล็งเห็นความสำคัญของการใช้ศาลาบาตรหรือระเบียงคดนี้จะนำมาประยุกต์ใช้ในการออกแบบ และในแง่ของการรับรู้ แล้ว ลักษณะการใช้ระเบียงคดนี้เป็นลักษณะเฉพาะของสถาปัตยกรรมตะวันออกซึ่งรวมทั้ง สถาปัตยกรรมล้านนา ทำให้ผู้ใช้โครงการเกิดการรับรู้ถึงความเป็นตะวันออกได้ง่าย ในแง่ของ

ประโยชน์ใช้สอย การออกแบบวางผังที่เป็นกลุ่มอาคารส่วนใหญ่จะละเอียดข้อเท็จจริงสภาพดินฟ้าอากาศของประเทศไทย ที่มีแดดจัดและมีฝนตก โดยออกแบบวางผังเป็นตัวอาคารโดดๆไม่มีทางเชื่อม ทำให้การใช้งานจริงไม่เหมาะสมกับสภาพภูมิอากาศ การประยุกต์ใช้ศาลาบาตรเป็นระเบียบโยงทางเดินเชื่อมอาคารต่างๆจึงเป็นเหตุผลสำคัญอีกประการหนึ่ง

ส่วนประเด็นสุดท้ายคือ”องค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม”เป็นวิธีการที่ง่ายและตรงที่สุดของการออกแบบที่จะทำให้เกิดการรับรู้ถึงที่ตั้งโครงการคือการนำเอาองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม (Ornament) ที่เป็นเอกลักษณ์ที่พบเห็นในอาคารแบบประเพณีในล้านนา มาประยุกต์ใช้ในส่วนต่างๆของโครงการ เสมือนเป็นติดสัญลักษณ์ให้กับงานด้วยเครื่องหมาย (Logo) แต่การเลือกใช้ก็ต้องให้เคารพในฐานานุศักดิ์สถาปัตยกรรม ประเภทอาคารที่แตกต่างกันของอาคารทางศาสนากับโครงการที่ถึงแม้จะเป็นอาคารทางวัฒนธรรมแต่ก็ไม่ใช่อาคารทางศาสนา ดังนั้น องค์ประกอบใดที่มีความหมายในด้านคติความเชื่อก็ต้องไม่ใช่หรือใช้อย่างระมัดระวัง

ดังนั้น เมื่อรวม 2 แนวความคิดดังกล่าวแล้ว โครงการนี้จึงพิจารณาใช้แนวทางการออกแบบที่ผสมผสานสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นอันเป็นเอกลักษณ์กับความยิ่งใหญ่ของอาณาจักรล้านนา โดยเป็นสถาปัตยกรรมที่แสดงออกให้รับรู้ได้ถึงความเป็นงานอันเกี่ยวเนื่องกับความเป็นอาณาจักร ศาสนจักรและบุรพทิศตรีขของอดีตล้านนา มีระเบียบและเป็นทางการในระดับหนึ่ง เพราะเกี่ยวข้องกับชั้นกษัตริย์ แต่อยู่ในกรอบของความเป็นสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นล้านนาโดยใช้รูปแบบ รูปทรงตลอดจนระบบสัดส่วนส่วนจากการศึกษาในภาคข้อมูลและทฤษฎี

การออกแบบร่างและการพัฒนาแบบ

แผนผังที่ 11 Schematic Design

ที่มา : จากการศึกษาของผู้วิจัย

จากการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ขององค์ประกอบ การวิเคราะห์ที่ตั้งโครงการและการวิเคราะห์พื้นที่ใช้สอยโครงการในบทที่ 3 แล้ว นำมาออกแบบเบื้องต้น (Schematic Design) โดยมีแนวความคิดในการออกแบบที่ได้กล่าวมาเบื้องต้นเป็นเครื่องชี้นำแล้ว จากนั้นจึงได้พัฒนาสู่การออกแบบในขั้นตอนต่อไป และการตัดสินใจเลือกแบบร่าง เพื่อพัฒนาแบบต่อไป

แบบที่ 1

แบบที่ 2

ภาพที่ 93 Alternative Designs

ที่มา : จากการศึกษาของผู้วิจัย

จากภาพเป็นผังบริเวณ (Layout) และมุมมองแบบ 3 มิติ ของแบบร่าง 2 แบบ โดยจัดทำเป็นแบบทางเลือก เพื่อนำผลการออกแบบมาวิเคราะห์หาข้อดีข้อเสีย นำไปสู่การตัดสินใจเลือกและพัฒนาแบบต่อไป โดยที่จะเป็นการนำเอาปัจจัยภายนอกที่มีผลกระทบต่อที่ตั้งโครงการที่ต่างประเด็นกันมาเป็นหลักในการออกแบบร่วมกับขนาดพื้นที่ของอาคารที่วิเคราะห์ได้จากบทที่แล้ว แนวความคิดในการออกแบบ ตลอดจนแผนภูมิความสัมพันธ์ขององค์ประกอบโครงการและลักษณะการจัดแสดง ปรากฏผลดังนี้

แบบที่ 1 เป็นแบบร่างที่นำเอามุมมองสำคัญและการเข้าถึงที่ตั้งจากลานอนุสาวรีย์ สยามกษัตริย์และหอศิลปวัฒนธรรมเป็นประเด็นหลักในการพิจารณา โดยจัดวางผังให้มีทิศทางรับ

กับประเด็นดังกล่าว ส่วนแบบที่ 2 เป็นแบบร่างที่นำเอารูปร่างและทิศทางของที่ตั้ง (Site) มาเป็นประเด็นหลักในการพิจารณา ที่ดินมีรูปร่างเกือบจะเป็นสี่เหลี่ยมจัตุรัสและวางตามแนวแกนเหนือใต้ อีกทั้งยังสามารถนำเอาแบบร่างเบื้องต้น (Schematic Design) มาพัฒนาต่อได้อย่างตรงไปตรงมา

ผลการพิจารณา เห็นว่าแบบที่สองเหมาะสมสอดคล้องกับแนวความคิดหลักในการออกแบบ (Main Concept) และที่ตั้งโครงการ (Site) รวมทั้งบริบทมากกว่า ส่วนประเด็นมุมมองและการเข้าถึงนั้น พิจารณาแล้วเห็นว่าสามารถออกแบบให้สอดคล้องได้ในขั้นการพัฒนาแบบ จึงเลือกแบบที่สองเพื่อพัฒนาแบบต่อไป

ภาพที่ 94 แบบร่างที่พัฒนาแล้ว

ที่มา : จากการศึกษาของผู้วิจัย

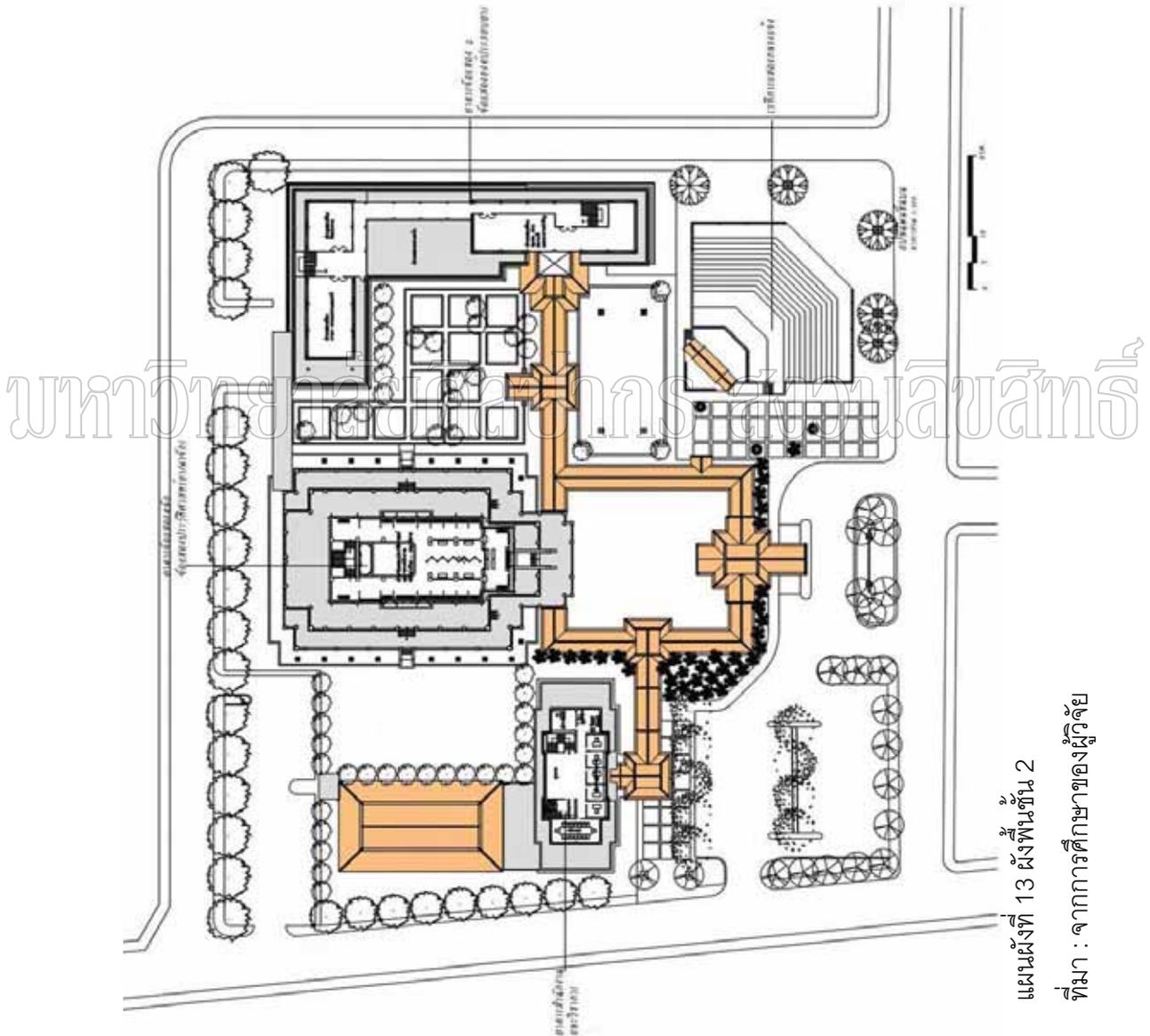
ผลงานการออกแบบ

เป็นผลการทำงานจากแบบร่างที่พัฒนาแล้ว โดยเพิ่มเติมรายละเอียดและความถูกต้องของมิติอาคารและองค์ประกอบ เช่นบันได ทางลาด ระเบียงของฝ้าเพดาน ฯลฯ ความสอดคล้องและเป็นไปได้กับระบบวิศวกรรมด้านต่างๆ ประกอบด้วย วิศวกรรมโครงสร้าง วิศวกรรมเครื่องกล ฯลฯ กฎหมายควบคุมอาคารและผังเมือง ตลอดจนวัสดุก่อสร้างต่างๆ ที่สอดคล้องกับสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น ภูมิสถาปัตยกรรม การเลือกพืชพันธุ์ไม้ที่มีรูปทรงเหมาะสม และมีความหมาย ได้แบบสถาปัตยกรรมดังนี้

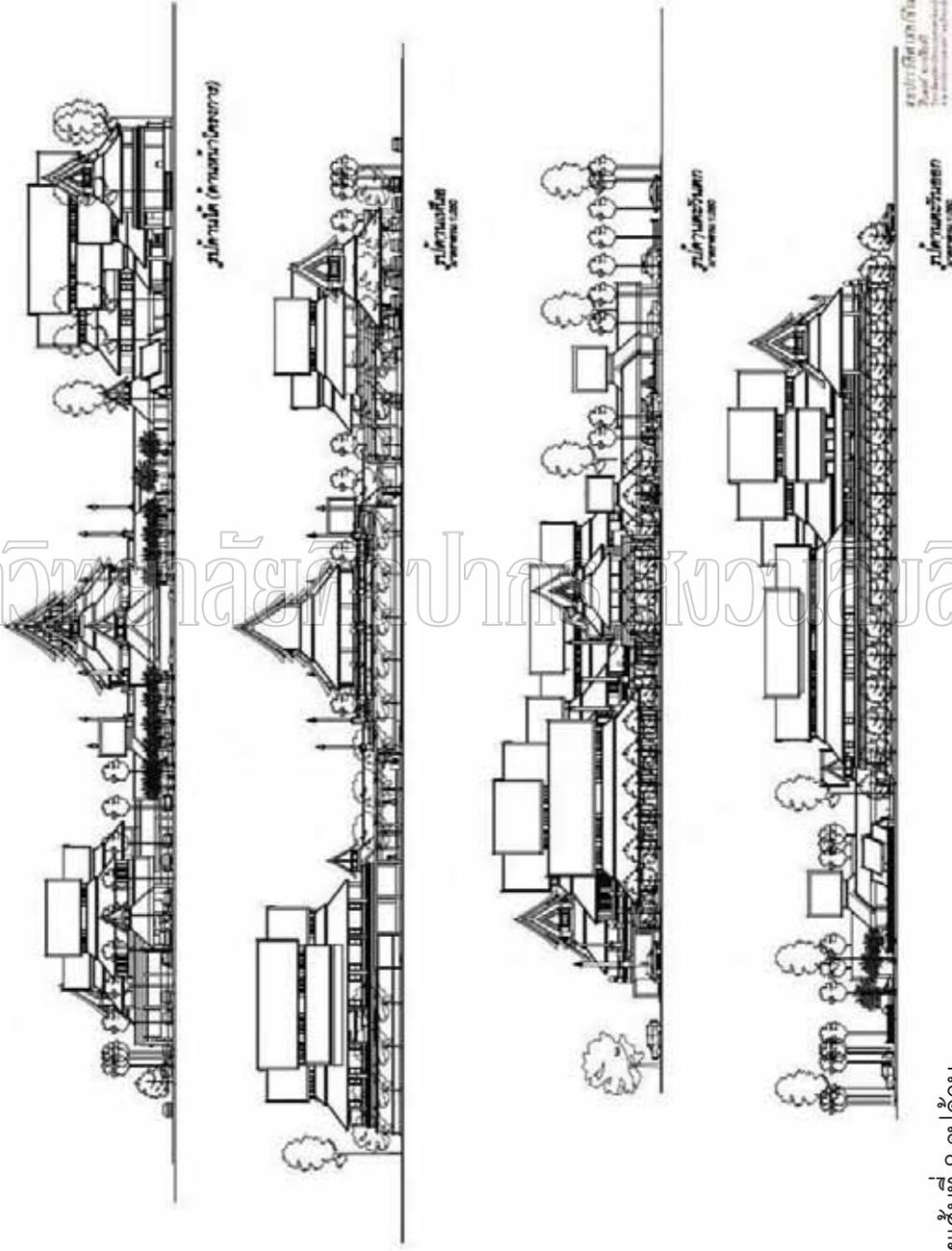
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี

แผนผังที่ 12 ผังพื้นที่ 1
ที่มา : จากการศึกษาของผู้วิจัย

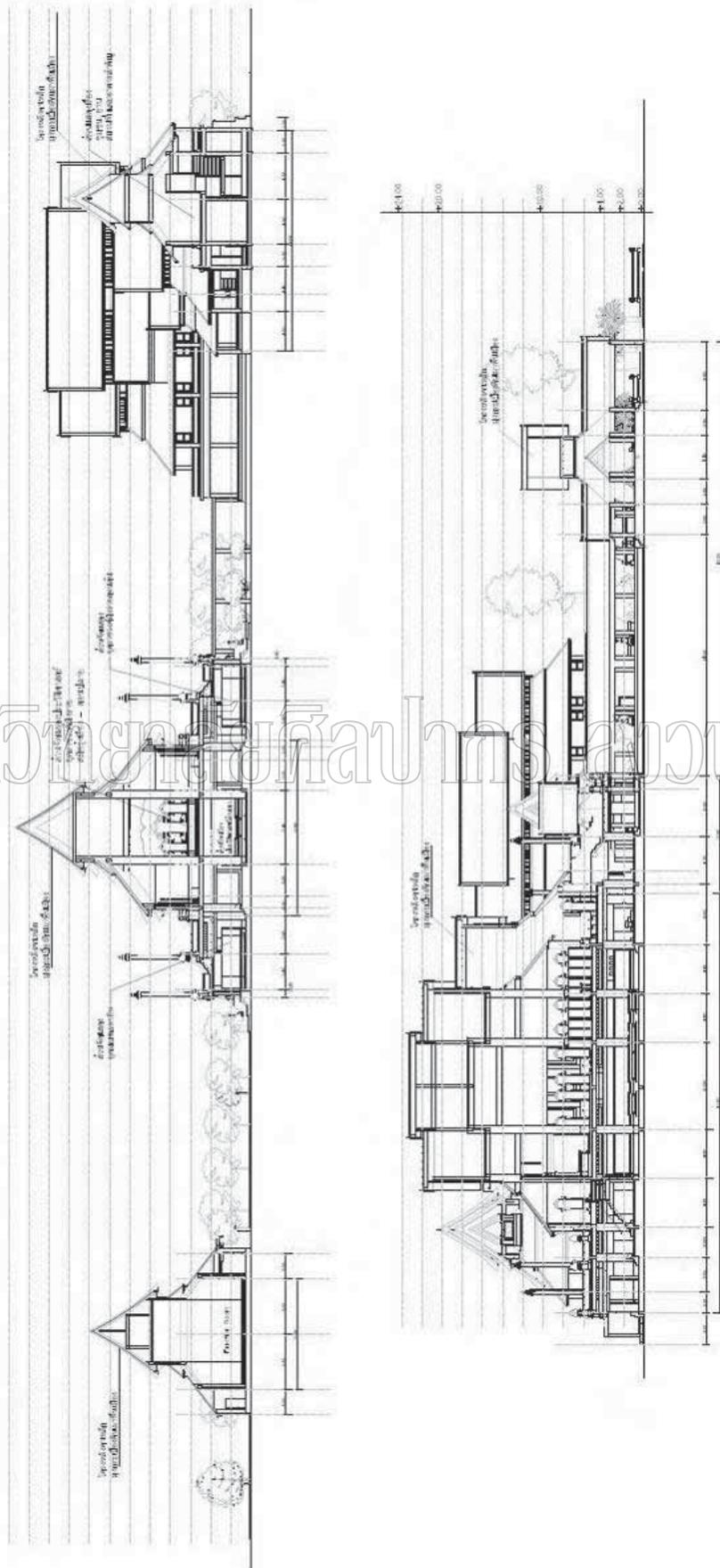
แผนผังที่ 13 ผังพื้นที่ 2
ที่มา : จากการศึกษาของผู้วิจัย

มหาวิทยาลัยศิลปากร ภาควิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์

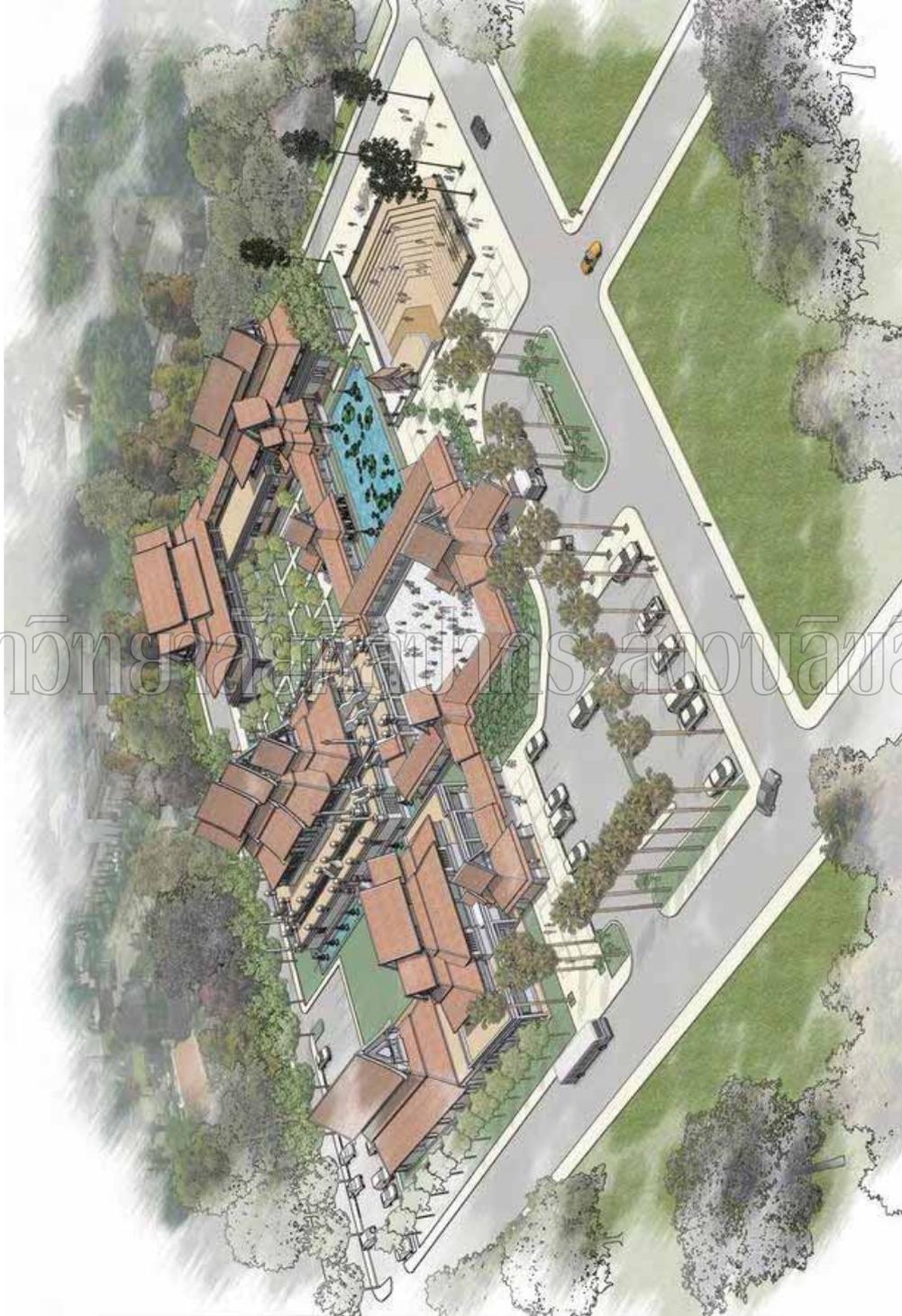
ลายเส้นที่ 8 รูปด้าน
ที่มา : จากการศึกษาของผู้วิจัย

มหาวิทยาลัยศิลปากร อนุวงวนลิขสิทธิ์

ลายเส้นที่ 9 รูปตัด

ที่มา : จากการศึกษาของผู้วิจัย

มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี

ภาพที่ 95 ทัศนียภาพโครงการ
ที่มา : จากการศึกษาของผู้วิจัย

ภาพที่ 96 รูปตัดขวางอาคารจัดแสดงหลัก

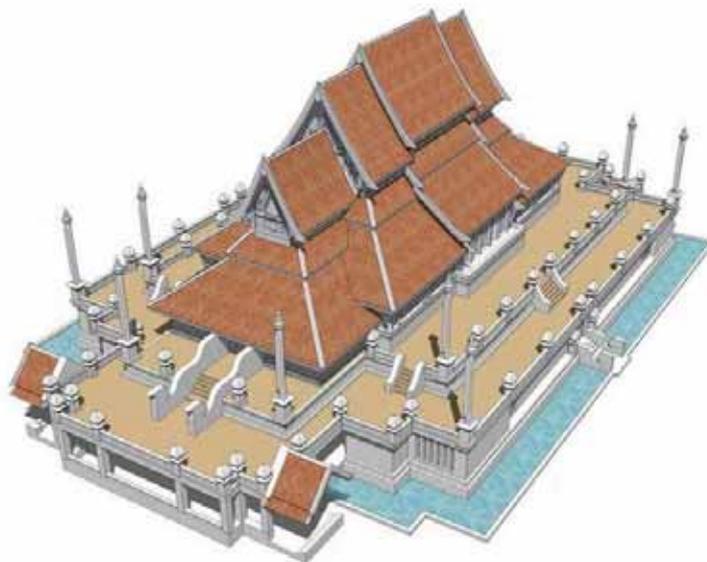
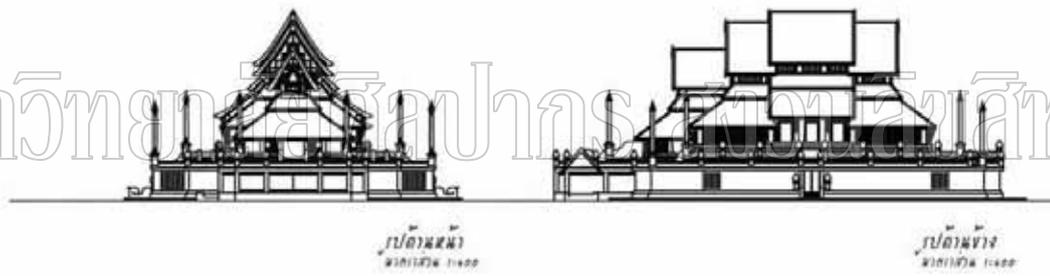
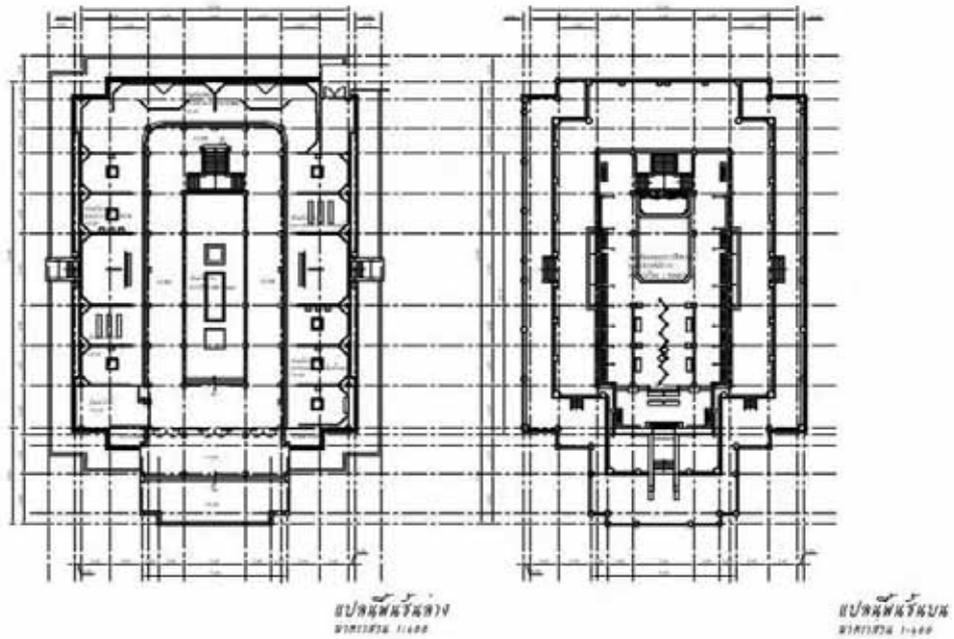
ที่มา : จากการศึกษาของผู้วิจัย

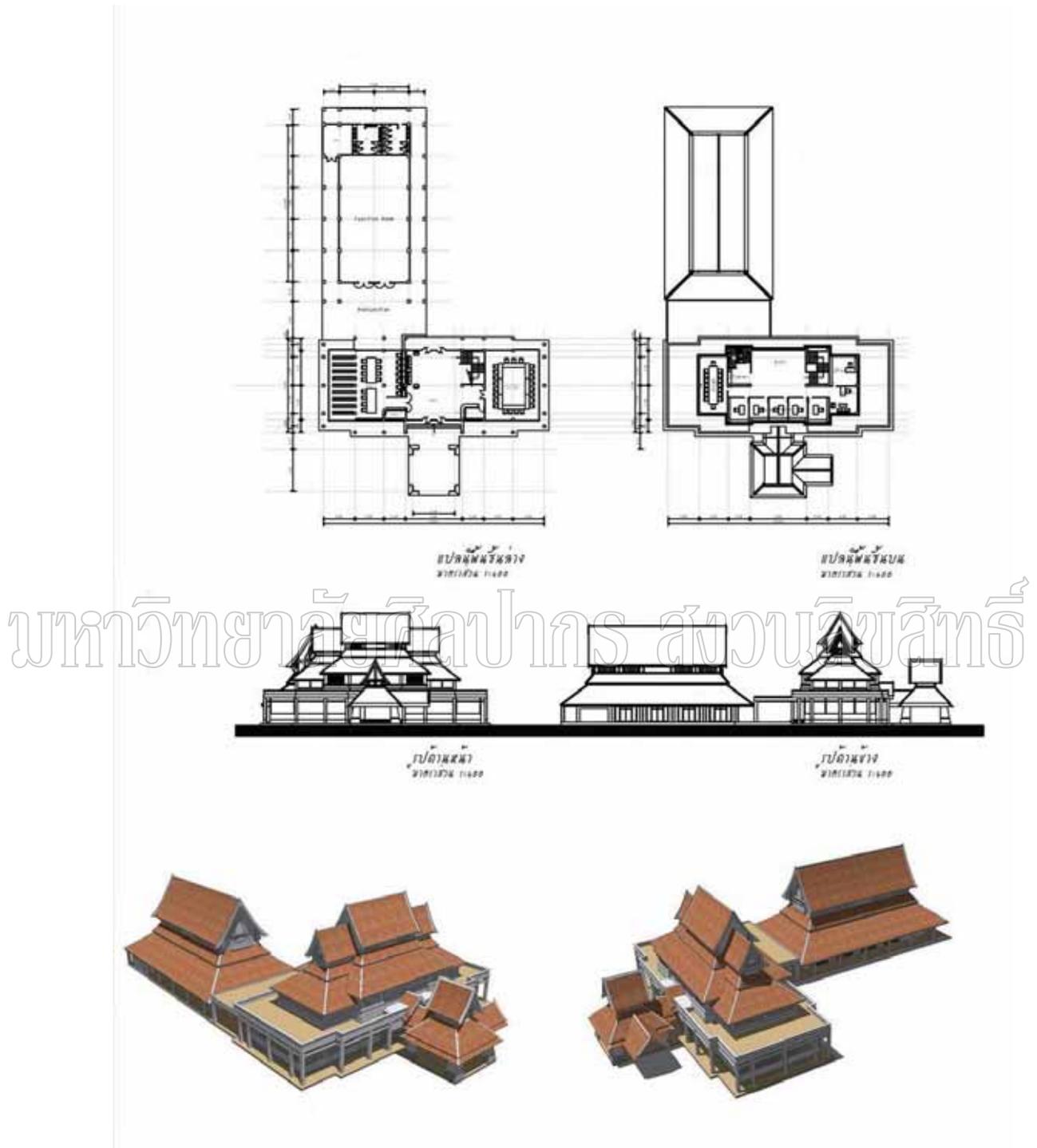
ภาพที่ 97 รูปตัดยาวอาคารจัดแสดงหลัก

ที่มา : จากการศึกษาของผู้วิจัย

บนชั้นสองของอาคารจัดแสดงหลัก เป็นส่วนจัดแสดงข้อมูลประวัติศาสตร์ในยุค
รุ่งเรืองที่สุดของล้านนา จึงออกแบบให้เป็นแบบประเพณีมากกว่าส่วนอื่น ตกแต่งอย่างหรูหรา ให้
แสงอย่างมั่งคั่ง เพดานสูงให้ความรู้สึกโปร่ง โล่ง สบาย เป็นการส่งเสริมบรรยากาศให้ผู้ชม
เกิดความรู้สึกสอดคล้องไปกับเรื่องราวที่ชม ขณะที่ส่วนจัดแสดงยุคอื่นๆจัดอยู่ในชั้นล่างของอาคาร
จัดแสดงและตกแต่งแบบเรียบง่ายสามัญ โดยเฉพาะยุคใต้อำนาจปกครองของพม่า จะจัดให้แสง
น้อยลง มีดสลัว สร้างความรู้สึกให้ผู้ชมรู้สึกสอดคล้องกับเรื่องราวที่ชม

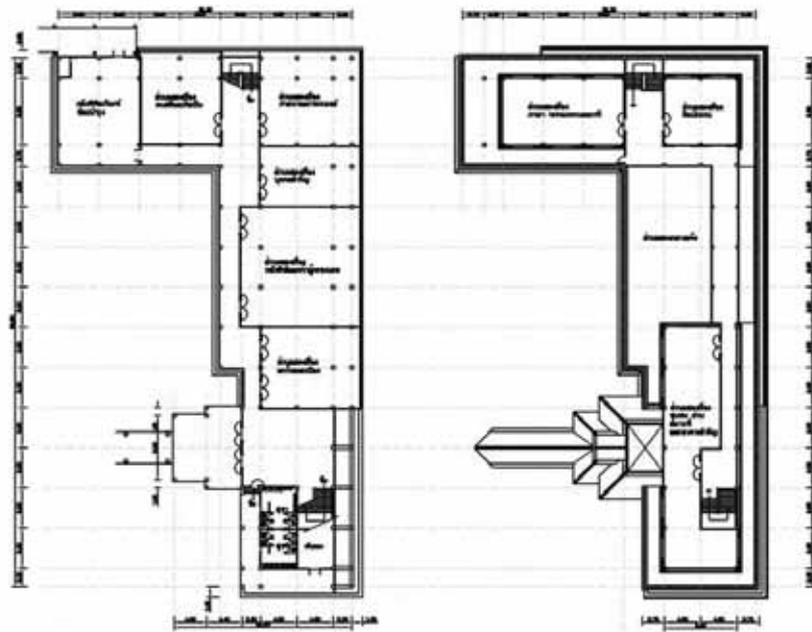

ภาพที่ 98 แบบขยายอาคารจัดแสดงหลัก
ที่มา : จากการศึกษาของผู้วิจัย

ภาพที่ 99 แบบขยายอาคารสำนักงานและบริการวิชาการ

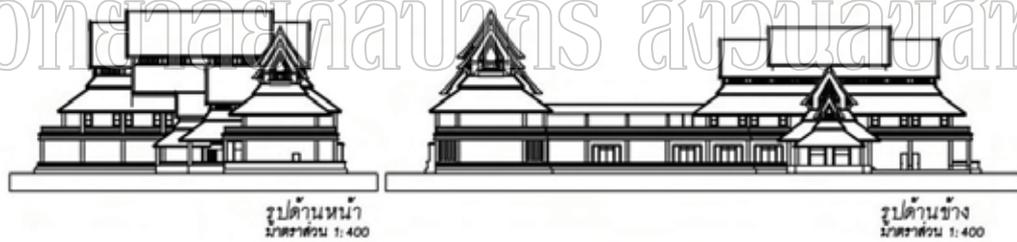
ที่มา : จากการศึกษาของผู้วิจัย

แปลนพื้นชั้นล่าง
มาตราส่วน 1:400

แปลนพื้นชั้นบน
มาตราส่วน 1:400

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

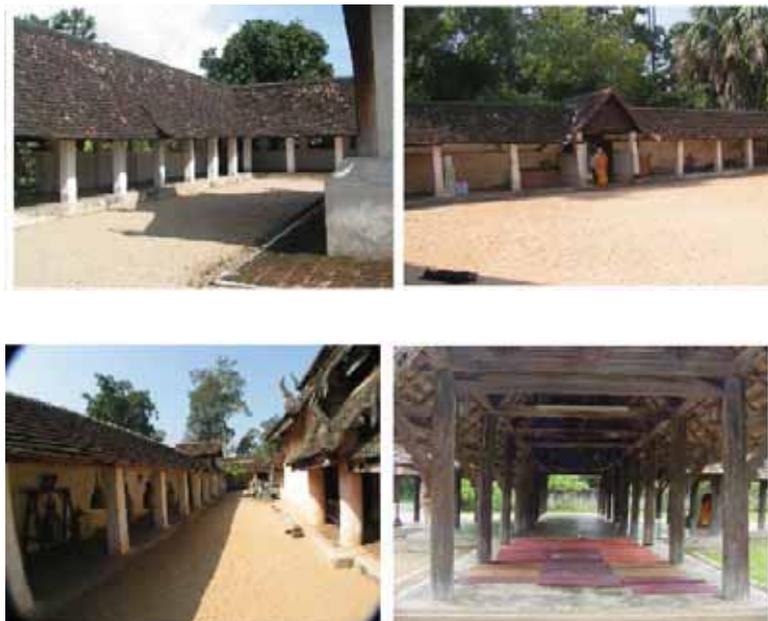

รูปด้านหน้า
มาตราส่วน 1:400

รูปด้านข้าง
มาตราส่วน 1:400

ภาพที่ 100 แบบขยายอาคารจัดแสดงรอง
ที่มา : จากการศึกษาของผู้วิจัย

ภาพที่ 101 การใช้ศาลาบาตรหรือระเบียงคด
ที่มา : จากการสำรวจของผู้วิจัย

ภาพที่ 102 ทรรศนียภาพ”ช่วงกิจกรรม”
ที่มา : จากการศึกษของผู้วิจัย

การใช้ศาลาบาตรหรือระเบียงคดล้อมรอบอาคารหรือพื้นที่สำคัญเป็นเอกลักษณ์
สำคัญของสถาปัตยกรรมไทยจึงนำมาประยุกต์ใช้กับช่วงหรือลานกิจกรรมภายในโครงการ ซึ่งอยู่
ด้านหน้าอาคารจัดแสดงหลักซึ่งเป็นอาคารประธานของโครงการ

ภาพที่ 103 ทศนียภาพแสดงการใช้ระเบียบโถงทางเดินล้อมช่วงกิจกรรมด้านหน้าอาคารประธาน
ที่มา : จากการศึกษาของผู้วิจัย

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ภาพที่ 104 ทศนียภาพแสดงการใช้ช่วงกิจกรรมในพิธีกรรมต่างๆ
ที่มา : จากการศึกษาของผู้วิจัย

ภาพที่ 105 การใช้ประโยชน์ภายในศาลาบาตร
ที่มา : จากการสำรวจของผู้วิจัย

ภาพที่ 106 ทศนียภาพพระเบียงโงงทางเดิน
ที่มา : จากการศึกษของผู้วิจัย

การใช้ประโยชน์พื้นที่ภายในศาลาบาตรในวัดที่นอกจากจะใช้ตั้งบาตรสำหรับให้ผู้คนมาทำบุญตักบาตรในวันสำคัญทางศาสนา เช่น วันพระ แล้ว มักถูกใช้ประดิษฐานพระพุทธรูปและหากเป็นผนังที่บึกก็มักเขียนจิตรกรรมฝาผนัง ดังภาพที่ 105 ซึ่งก็คือรูปแบบของนิทรรศการนั่นเอง จึงนำแนวคิดนี้มาประยุกต์ใช้กับพระเบียงโงงทางเดิน ซึ่งนอกจากใช้เป็นทางเดินสู่อาคารต่างๆ และใช้ล้อมขวงกิจกรรมให้เกิดพื้นที่เฉพาะแล้ว พื้นที่ภายในยังใช้เป็นโถงนิทรรศการชั่วคราวได้

ภาพที่ 107 เขตพุทธาวาสวัดต้นแก้ว
ที่มา : จากการสำรวจของผู้วิจัย

ทัศนียภาพภายนอก

ทัศนียภาพภายใน

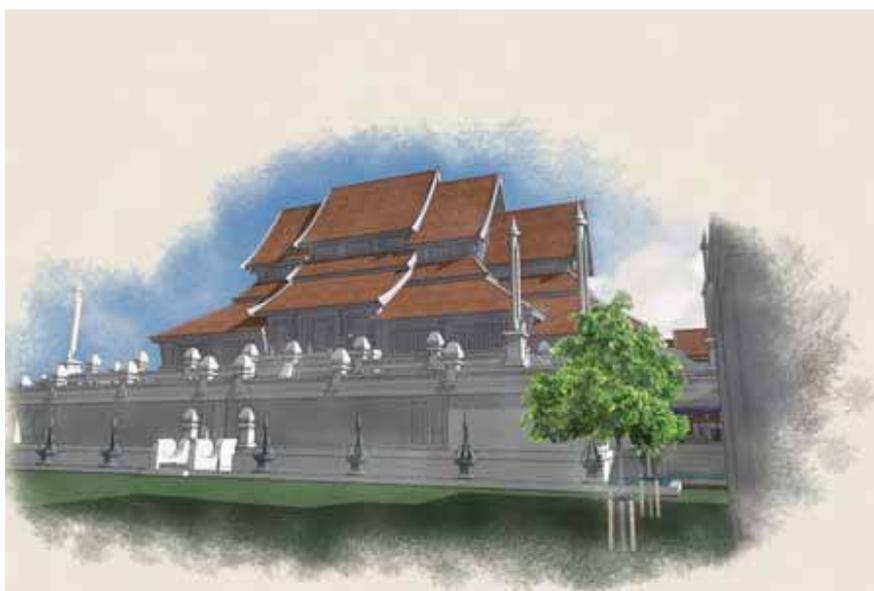
ภาพที่ 108 ทัศนียภาพ"ศาลาต้อนรับ"
ที่มา : จากการศึกษาของผู้วิจัย

ศาลาจัตุรมุขเป็นศาลาโถงด้านหน้าโครงการ ใช้เป็นทางเข้าหลัก โถงต้อนรับ
ประชาสัมพันธ์และจำหน่ายของที่ระลึก และยังสามารถดัดแปลงให้เป็นศาลาสำหรับประธานใน
พิธีที่จัดขึ้นภายในช่วงกิจกรรม

ภาพที่ 109 องค์ประกอบต่างๆที่นำมาประยุกต์ใช้
ที่มา : จากการสำรวจของผู้วิจัย

มหาวิทยาลัยศิลปากร สอนลิขสิทธิ์

ภาพที่ 110 ทศนิยมภาพ"อาคารจัดแสดงหลัก"
ที่มา : จากการศึกษาของผู้วิจัย

ภาพที่ 111 ทศนิยมภาพ”สระบัวและศาลาพัก”

ที่มา : จากการศึกษาของผู้วิจัย

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ภาพที่ 112 ทศนิยมภาพ”ขวงนิทรรศการกลางแจ้ง”

ที่มา : จากการศึกษาของผู้วิจัย

ภาพที่ 113 ทศนียภาพโครงการ

ที่มา : จากการศึกษาของผู้วิจัย

มหาวิทยาลัยศิลปากร ส่วนเฉลิมสิทธิ์

“สระบัว” ใช้เป็นเครื่องกั้นแดน แบ่งส่วนการใช้งานภายนอกกับภายในโครงการและใช้สะท้อนภาพของอาคารประธาน “ศาลา” พักผ่อนคลายเมื่อย พร้อมเครื่องดื่ม ชมสวนหรือสระบัววางไว้ที่ครึ่งทางของการเดินชมคืออยู่ระหว่างอาคารจัดแสดงหลักและอาคารจัดแสดงรอง

ภาพที่ 114 ทศนียภาพ“ศาลาพักผ่อน”

ที่มา : จากการศึกษาของผู้วิจัย

ภาพที่ 115 ต้นตาลและยางนาเป็นไม้ที่นิยมปลูกในวัดล้านนา
ที่มา : จากการสำรวจของผู้วิจัย

ภาพที่ 116 ทศนียภาพ”ด้านหน้าโครงการ”
ที่มา : จากการศึกษาค้นคว้าของผู้วิจัย

ต้นตาลและต้นยางนานิยมปลูกกันในวัดแถบล้านนา ประกอบกับเป็นไม้สูงและมีทรงพุ่มเป็นเอกลักษณ์นับเป็นไม้หมายเมือง (Landmark) ของสถานที่ทางวัฒนธรรมในล้านนา จึงเลือกมาปลูกไว้ด้านหน้าโครงการ

ภาพที่ 117 ทศนียภาพ”เวทีการแสดงกลางแจ้งด้านหน้าโครงการ”

ที่มา : จากการศึกษาของผู้วิจัย

ภาพแสดงด้านหน้าโครงการมุมมองสำคัญเพราะเป็นส่วนต่อเชื่อมกับลานอนุสาวรีย์
สามกษัตริย์และหอศิลปวัฒนธรรม นักท่องเที่ยวผู้เยี่ยมชมที่เดินมาจากบริเวณดังกล่าว จะเข้าถึง
โครงการในบริเวณนี้เป็นจุดแรก

ภาพที่ 118 ทศนิยมภาพโครงการจากมุมมอง

ที่มา : จากการศึกษาของผู้วิจัย

บทวิจารณ์โดยศิลปินากร สงวนลิขสิทธิ์

แนวทางการออกแบบสถาปัตยกรรมคือการสร้างแกนประธานขึ้น เป็นแกนแบบสมมาตร เพื่อให้เป็นแกนสำคัญ เป็นทางการในระดับหนึ่ง ตามแนวความคิดในการออกแบบที่ต้องการสื่อถึงความเป็นอาณาจักรและบุรพกษัตริย์ล้านนา และออกแบบอาคารจัดแสดงหลักซึ่งเป็นอาคารประธานของโครงการให้มีรูปแบบประเพณีมากกว่าหลังอื่นๆ ยกชั้นฐานสูงขึ้นเพื่อยกระดับให้มีความสำคัญกับอาคาร และได้อาศัยพื้นที่ในชั้นฐานเป็นประโยชน์ใช้สอยซึ่งมีความต้องการใช้พื้นที่มากในโครงการนี้

อาคารประกอบอื่นๆ เนื่องจากเป็นอาคารที่ขนาดค่อนข้างใหญ่ตามความจำเป็นของการใช้พื้นที่ ความใหญ่อาจทำให้ข่มอาคารประธาน จึงออกแบบให้เรียบง่ายกว่า ลดระดับและความเป็นแบบประเพณีลง จัดวางลงในผังให้เกิดความสมดุลในพื้นที่ เกิดที่ว่างที่มีประสิทธิภาพ และแยกส่วนการใช้งานภายนอกภายในให้ชัดเจน

ภาพที่ 119 หุ่นจำลอง

ที่มา : จากการศึกษาของผู้วิจัย

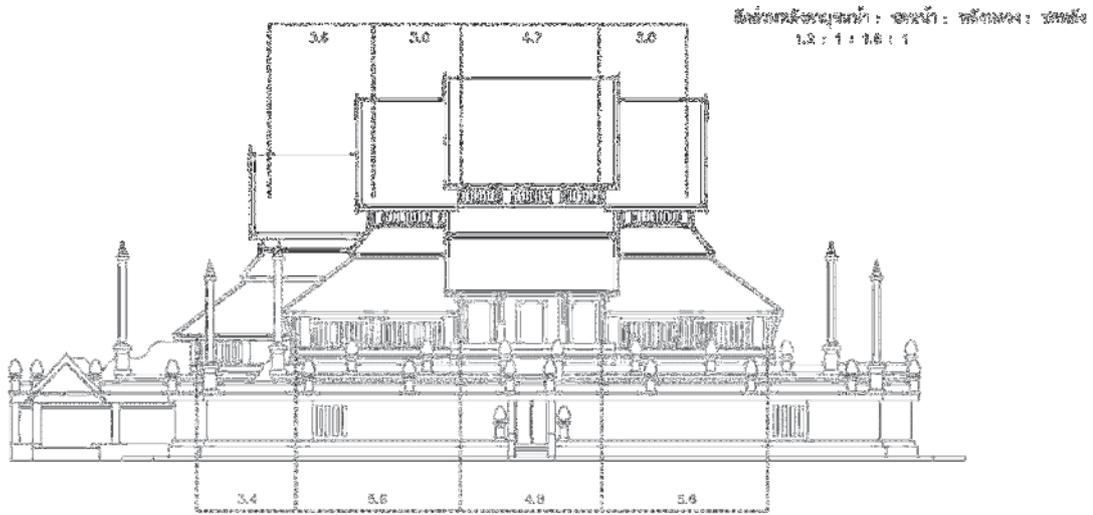
บทที่ 5

บทสรุป

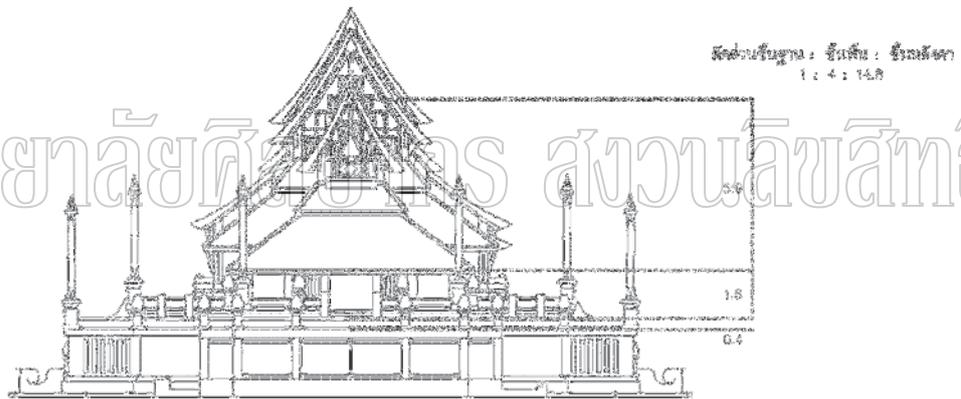
โครงการวิทยานิพนธ์สถาปัตยกรรมไทยเรื่อง หอประวัติศาสตร์ล้านนา วิริ้มและพัฒนามาจากข้อสังเกตและความต้องการศึกษาเกี่ยวกับสัดส่วนของอาคารประเภทโบสถ์วิหารของล้านนา เพื่อนำไปปฏิบัติการออกแบบ เหตุประการหนึ่งคือข้อสังเกตที่ว่าอาคารประเภทโบสถ์วิหารล้านนามีการใช้สัดส่วนที่แตกต่างจากภูมิภาคอื่น และเป็นการแตกต่างสำคัญที่สร้างเอกลักษณ์ อีกประการหนึ่งคือความเชื่อเรื่องระบบสัดส่วนในงานสถาปัตยกรรมไทยที่เชื่อกันว่ามีการใช้กันอยู่จริงในอดีต แม้ว่าจากการศึกษาวิจัยแล้วพบว่าการใช้ระบบสัดส่วนนั้นมีอยู่จริงเพราะการปรากฏของเอกสารโบราณที่ส่วนใหญ่มีข้อความที่มีลักษณะเป็นตำรา คือกำหนดให้ผู้อ่านไปปฏิบัติหรือก่อสร้างตาม แต่มีความหลากหลายมากเพราะอาคารที่สร้างตามข้อมูลที่ได้นั้น จะมีสัดส่วนรวมของอาคารไม่ซ้ำกันเลย ทั้งเอกสารและอาคารตัวอย่าง มีเพียงบางส่วนเท่านั้นที่มีสัดส่วนตรงกัน แต่สามารถหาข้อสรุปเป็นข้อมูลสัดส่วนขององค์ประกอบหลักซึ่งประกอบด้วยชั้นฐาน ชั้นพื้น และชั้นหลังคาของงานสถาปัตยกรรมไทยที่เป็นของท้องถิ่นได้ ซึ่งความรู้ความเข้าใจในระเบียบวิธีของงานสถาปัตยกรรมไทยประเพณีนี้เป็นความสำคัญสำหรับสถาปนิกที่ควรศึกษาเพื่อนำความรู้ความเข้าใจนั้นไปพัฒนารูปแบบสถาปัตยกรรมให้สอดคล้องกับประโยชน์ใช้สอยที่เปลี่ยนไป จึงจะสามารถรักษาพื้นฐานความเป็นไทยไว้ได้¹

ในด้านการศึกษาประวัติศาสตร์ล้านนา แม้โครงการวิทยานิพนธ์ฉบับนี้จะเป็นวิทยานิพนธ์ทางสถาปัตยกรรม และมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อการศึกษาด้านสถาปัตยกรรม แต่การศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ที่แม้จะมีวัตถุประสงค์เพียงเพื่อการจัดทำโครงการออกแบบคือการหาพื้นที่และแนวทางการจัดแสดง แต่การศึกษาประวัติศาสตร์ในงานนี้ ทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจในประวัติศาสตร์ล้านนามากขึ้นอย่างมากมาย เกิดประโยชน์อย่างยิ่ง ค้นคว้ามากขึ้นเท่าใดก็ยิ่งเกิดความท้าทายให้ค้นคว้าต่อไปเรื่อยๆ ไม่สิ้นสุด ยิ่งทำก็ยิ่งสนุก ความตั้งใจเดิมที่ต้องการให้โครงการนี้จัดแสดงประวัติศาสตร์ล้านนาอย่างครอบคลุม ทั้งภาคชนชั้นปกครองและชั้น

¹ วนิดา พิงสุทธร, “ระเบียบวิธีและการออกแบบสถาปัตยกรรมไทยประเพณีในปัจจุบัน,” หน้าจั่ว ฉบับประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมและสถาปัตยกรรมไทย 1, 2(กรกฎาคม 2547) : 42.

สัดส่วนหน้าชั้นบนสุด : หน้าหน้า : หลังคาหลัง : หลังคา
 0.8 : 1 : 0.8 : 1

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ลายเส้นที่ 11 วิเคราะห์สัดส่วนอาคารจัดแสดงหลัก

ที่มา : จากการศึกษาของผู้วิจัย

บรรณานุกรม

จังหวัดพะเยา. ประวัติศาสตร์เมืองพะเยา [ออนไลน์]. เข้าถึงเมื่อ 31 มีนาคม 2547. เข้าถึงได้จาก
<http://www.phayao.go.th/>.

จังหวัดแพร่. ประวัติความเป็นมา [ออนไลน์]. เข้าถึงเมื่อ 31 มีนาคม 2547. เข้าถึงได้จาก
<http://www.phrae.go.th/>.

จังหวัดลำปาง. ประวัติเมืองลำปาง [ออนไลน์]. เข้าถึงเมื่อ 31 มีนาคม 2547. เข้าถึงได้จาก
<http://www.lampang.go.th/>.

จินตนา มัชฌิมบุรุษ และสินีนานา สมบูรณ์เอนก, ผู้เรียบเรียง. โบราณสถาน โบราณวัตถุที่สำคัญ
 ของนครเชียงใหม่. ม.ป.ท., 2544.

เฉลิม มุลจันทร์. อักษรธรรมล้านนา. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2526.

ชัยยศ อิชฎีวรพันธ์ และภาณุพงษ์ เลาหสม. วิหารลายคำ วัดพระสิงห์ : สถาปัตยกรรมและ
 จิตรกรรมฝาผนัง. เชียงใหม่: ตรีสวิน, 2543.

ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระกระษัตริย์. ไทยรบพม่า. ฉบับพิมพ์ พ.ศ.2543. กรุงเทพฯ : บรรณาการ,
 2543.

ทิพย์สุดา ปทุมมานนท์. สถาปัตยกรรม กัมปนาทแห่งความสงบ. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ :
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541.

ธรรมะไทย [ออนไลน์]. เข้าถึงเมื่อ 20 มีนาคม 2550. เข้าถึงได้จาก <http://www.dhammadham.org/>.

เพนธ์, ฮันส์. ประวัติศาสตร์ล้านนาฉบับย่อ. กรุงเทพฯ : โอเอสพริ้นติ้งเฮ้าส์, 2547.

ฤทัย ใจจงรัก. สัดส่วนในงานสถาปัตยกรรมไทย. กรุงเทพฯ : มิลเล็ทกรุ๊ป, 2545.

โลกล้านนา [ออนไลน์]. เข้าถึงเมื่อ 31 มีนาคม 2547. เข้าถึงได้จาก <http://www.lannaworld.com/>.

ล้านนาคดี [ออนไลน์]. เข้าถึงเมื่อ 21 มีนาคม 2550. เข้าถึงได้จาก <http://lanna.mju.ac.th/>.

วนิดา พึ่งสุนทร. “ระเบียบวิธีและการออกแบบสถาปัตยกรรมไทยประเพณีในปัจจุบัน.” หน้าจั่ว
 ฉบับประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมและสถาปัตยกรรมไทย 1, 2 (กรกฎาคม 2547) :
 32 – 51.

วรดิษฐ์ บุญยสุรัตน์. วิหารล้านนา. กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ, 2544.

ศิริศักดิ์ คุ่มรักษา. “ภาษาและวรรณกรรม.” ใน เชียงใหม่, 331 – 339., หนังสือชุดนักเดินทาง...เพื่อ
 ความเข้าใจในแผ่นดิน. สุดาภา สุขฉายา, บรรณาธิการ. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ :
 สารคดี, 2543.

สงวน โชติสุขรัตน์. ตำราพิธีสงฆ์และอุบายแบบพื้นเมืองเหนือ. เชียงใหม่ : ประเทืองวิทยา,
2519.

สร้อยสวัสดิ์ อ่องสกุล. ประวัติศาสตร์ล้านนา. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : อมรินทร์, 2539.

สร้อยสวัสดิ์ อ่องสกุล, ผู้ปริวรรต ตรวจสอบ และวิเคราะห์. พื้นเมืองเชียงใหม่, หนังสือชุดประชุม
พงศาวดารฉบับราชฎี ภาคที่ 4. กรุงเทพฯ : อมรินทร์, 2546.

สุรพล ดำริห์กุล. แผ่นดินล้านนา. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ, 2545.

แสง มนวิฑูร, ผู้แปล. ชินกาลมาลีปกรณ์. ม.ป.ท., 2510. (พิมพ์เป็นอนุสรณ์แด่นายกี
นิมมานเหมินทร์ 2510).

อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว และเดวิด เค.วัยอาจ, ผู้แปล. ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่. เชียงใหม่ : ตริสวิน,
2543.

อุดม รุ่งเรืองศรี และคนอื่นๆ, ผู้ปริวรรตและตรวจสอบชำระต้นฉบับ. ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่
ฉบับ เชียงใหม่ 700 ปี. เชียงใหม่ : มิ่งเมือง, 2538.

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ - สกุล	นายสีบพงศ์ จรรย์สีบศรี
ที่อยู่	15/1 ถนนหมื่นด้ามพร้าต ตำบลช้างเผือก อำเภอเมือง จังหวัด เชียงใหม่ 50000
ที่ทำงาน	คณะศิลปกรรมและสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัย เทคโนโลยีราชมงคลล้านนา วิทยาเขตภาคพายัพ จังหวัด เชียงใหม่
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ. 2527	สำเร็จการศึกษาปริญญาสถาปัตยกรรมศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยศิลปากร
พ.ศ. 2545	ศึกษาต่อปริญญาสถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา สถาปัตยกรรมไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร
พ.ศ. 2550	สำเร็จการศึกษาปริญญาสถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสถาปัตยกรรมไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย ศิลปากร
ประวัติการทำงาน	
พ.ศ. 2528 – 2533	สถาปนิก สำนักงานโยธาธิการจังหวัดกาญจนบุรี
พ.ศ. 2533 – 2544	สถาปนิก สำนักงานโยธาธิการจังหวัดเชียงใหม่
พ.ศ. 2544 – ปัจจุบัน	อาจารย์ คณะศิลปกรรมและสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา วิทยาเขตภาคพายัพ จังหวัดเชียงใหม่